

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Н.М. Сіренко, С.В. Сирцева

**РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Монографія

Миколаїв

2015

УДК 338.43:330.341.1

ББК 65.32-55

С40

Автори: Н. М. Сіренко, С. В. Сирцева

Друкується за рішенням вченої ради Миколаївського національного аграрного університету (протокол №6 від 24.02.2015 р.)

Рецензенти:

О. Д. Гудзинський – доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту ім. професора Й.С. Завадського Національного університету біоресурсів і природокористування України;

В. В. Липчук – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри статистики та аналізу Львівського національного аграрного університету;

М. П. Сахацький – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та управління проектами Одеської державної академії будівництва та архітектури

С 40 Ресурсне забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств : [монографія] / Н. М. Сіренко, С. В. Сирцева. — Миколаїв : МНАУ, 2015. — 266 с.

ISBN 978-617-7149-14-8

У монографії висвітлено теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо формування, розвитку і відтворення системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств. Удосконалено структуру інноваційного процесу в аграрному секторі з метою визначення особливостей його елементів для раціоналізації ресурсного забезпечення, обґрунтовано методику оцінки ресурсного забезпечення інноваційного розвитку груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу. Розроблено уніфіковані методичні підходи щодо визначення інструментами економіко-математичного моделювання прогнозованих розмірів елементів ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств та обґрунтовано напрями формування відповідних організаційно-економічних відносин.

Рекомендована для науковців, керівників і спеціалістів підприємств АПК, викладачів, аспірантів, магістрів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 338.43:330.341.1

ББК 65.32-55

ISBN 978-617-7149-14-8

© Миколаївський національний
аграрний університет, 2015

© Сіренко Н.М., Сирцева С.В., 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
Розділ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕСУРСНОГО	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	6
1.1 Інноваційний розвиток аграрних підприємств як об'єкт ресурсного забезпечення.....	6
1.2 Особливості ресурсного забезпечення процесу інноваційного розвитку аграрних підприємств	21
1.3 Методика оцінки рівня ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.....	41
Розділ 2	
АНАЛІЗ РІВНЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ	
ПІДПРИЄМСТВ.....	54
2.1 Системний аналіз ресурсного забезпечення аграрних підприємств.....	54
2.2 Результативність процесу інноваційного розвитку на аграрних підприємствах.....	87
2.3 Оцінка відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств рівню їх залучення до інноваційного процесу.....	100
Розділ 3	
НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	111
3.1 Оптимізація використання ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств	111
3.2 Розроблення системи організаційно-економічних відносин як структурної частини ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств	140
3.3 Активізація інноваційного розвитку аграрних підприємств шляхом раціоналізації їх ресурсного забезпечення.....	166
ПІСЛЯМОВА.....	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	221

ПЕРЕДМОВА

Кризові тенденції, якими характеризується українська економіка останніх років, зумовлюють необхідність в подальшій розробці механізмів зміцнення конкурентних позицій аграрних підприємств. Стале зростання, оновлення і розвиток вітчизняних аграрних підприємств може бути досягнутим за умови використання сучасних інструментів реалізації стратегії інноваційного розвитку. Адже інновації дають змогу підприємству досягти поставлених цілей, а саме, знизити витрати виробництва збільшити обсяг прибутку, і в результаті розширити свою діяльність та закріпитися на ринку.

Підвищення ефективності функціонування аграрного сектора економіки та досягнення його інноваційного розвитку є можливим, передусім, за умови наявності відповідного ресурсного забезпечення, що проявляється, перш за-все, специфічним поєднанням ресурсного потенціалу підприємства та адекватними йому організаційно-економічними відносинами.

Проте сучасний стан вітчизняних аграрних підприємств характеризується низьким рівнем ресурсного забезпечення як базису здійснення інноваційної діяльності, що проявляється у відсутності необхідних заходів щодо відтворення і забезпечення адекватного кількісного та якісного рівнів земельних, трудових, інтелектуальних, фінансових та матеріально-технічних ресурсів і поглибленні рівня їх інноваційної пасивності. Безперечно необхідність зміни вектору розвитку аграрних підприємств на інноваційний підпорядкована рівню комплексності та відповідності ресурсного забезпечення, яке визначає умови функціонування агроекономічної системи специфічним поєднанням ресурсного потенціалу підприємства та адекватними йому організаційно-економічними відносинами.

Невирішеність проблем щодо формування ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств, недостатня кількість методик комплексної оцінки та прогнозування ефективності функціонування галузі на інноваційній основі в умовах ресурсних обмежень, недосконалість системи управління та використання власного ресурсного потенціалу потребують обґрунтування наукових засад та

розроблення практичних рекомендацій щодо формування та відтворення системи їх ресурсного забезпечення.

Тому в монографії обґрунтовано наукові засади та розроблено практичні рекомендації щодо формування, розвитку і відтворення системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств для підвищення рівнів їхнього залучення до інноваційного процесу та інноваційної активності. Зокрема, узагальнено і систематизовано сутність теоретичних положень щодо розвитку соціально-економічних систем та окремого його різновиду – економічного розвитку, доповнено сутність поняття «ресурсне забезпечення інноваційного розвитку аграрного підприємства»; удосконалено структуру інноваційного процесу в аграрному секторі для визначення особливостей формування ресурсного забезпечення в його структурних елементах; обґрунтовано методичний інструментарій оцінки ресурсного забезпечення інноваційного розвитку груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, в основу якого покладено аналіз індивідуальної інноваційної сприйнятливості підприємств та рівень розвитку організаційно-економічних відносин; поглиблено методичні аспекти оцінки складових ресурсного потенціалу аграрних підприємств. На основі проведеного дослідження розроблено уніфіковані методичні підходи щодо визначення інструментами економіко-математичного моделювання прогнозованих розмірів елементів ресурсного потенціалу аграрних підприємств; обґрунтовано напрями формування організаційно-економічних відносин інноваційного розвитку аграрних підприємств; удосконалено концептуальну схему державної підтримки інноваційного розвитку аграрних підприємств; обґрунтовано доцільність кооперативного об'єднання для залучення аграрних підприємств до інноваційного процесу; обґрунтовано зміни до законодавства України для активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Автори висловлюють подяку за підтримку та надану допомогу в підготовці монографії ректорові Миколаївського національного аграрного університету, докторові технічних наук, професорові, члену-кореспонденту УААН В. С. Шебаніну.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Інноваційний розвиток аграрних підприємств як об'єкт ресурсного забезпечення

З моменту набрання Україною повноправного членства в Світовій організації торгівлі (СОТ) перед нею постала необхідність в дотриманні основних умов угод СОТ і виконання домовленостей, досягнутих у ході переговорного процесу щодо вступу України до СОТ з таких напрямів: доступ на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; державна підтримка сільського господарства; санітарно і фіто-санітарні заходи; експортна конкуренція в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі. Дотримання зазначених положень та посилення міжнародної конкуренції можливе лише за умови стабільного економічного розвитку на інноваційній основі, що, в свою чергу, вимагає постійного моніторингу внутрішніх резервів розвитку – ресурсів та організації їх ефективного використання.

Як правило, процеси змін або трансформації розглядаються в контексті теорії і практики розвитку соціально-економічних систем, зокрема підприємства. Будь-яка економічна система функціонує відповідно до загального закону розвитку, який полягає в тому, що кожна матеріальна система прагне досягти найбільшого сумарного потенціалу при проходженні етапів життєвого циклу. Розвиток є плюралістичним явищем за множиною можливих проявів, неоднозначними є його рівномірність, поступальність, спрямованість. До розвитку економічну систему спонукає наявна в ній бінарна протилежність інтересів суб'єктів господарювання, якій властива форма порушеної симетрії. Остання реалізує себе в різниці потенціалів цієї напруги, що і стає джерелом розвитку системи [246].

Для обґрунтування особливостей інноваційного типу розвитку як об'єкта ресурсного забезпечення насамперед необхідне дослідження категорії «розвиток». Історично сформувалися різні

підходи щодо сутності цієї категорії, які умовно можна поділити на філософський, філологічний і системний.

Як філософська діалектична категорія, розвиток – виражає процес руху, зміну цілісних систем. До найбільш характерних рис даного процесу відносяться: виникнення якісно нового об'єкта (чи його стану), спрямованість, необоротність, закономірність, єдність кількісних і якісних змін, взаємозв'язок прогресу і регресу, суперечливість, спіралевидність форми (циклічність), розгортання в часі [207].

В свою чергу, з філологічної точки зору розвиток трактується як «...процес росту, розвій, розмах, розквіт, процвітання; рух, хід, поступ» [127, С.456]. Відповідно до «Словаря русского языка» С. Ожегова: «розвиток – це процес переходу від одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану до нового якісного стану» [131, С.572].

Таким чином, філософський та філологічний підходи співзвучні щодо виділення основних ознак розвитку, а саме: процес, рух, перехід до нового якісного стану.

Системний підхід до визначення категорії «розвиток», який є найбільш відповідним особливостям методології економічних досліджень, полягає в тому, що розвиток розглядається як процес, сукупність змін, довгострокових дій окремої системи. В якості останньої нами досліджуються соціально-економічні системи як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціально-економічних інструментів та/або суб'єктів і відносин щодо виробництва, розподілу, обліку, споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів [183]. Крім того, ними здійснюється рівневий розподіл соціально-економічних систем на такі, що знаходяться на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Серед основних характеристик соціально-економічних систем доцільно виділити [217]:

✓ поліструктурність, поліфункціональність, поліваріативність у розвитку, тобто ці системи багатоваріативні, характеризуються певною площиною станів;

✓ недетермінованість, стохастичність та самодостатність, тобто не зумовлюються зовнішнім середовищем, а лише знаходяться під його впливом;

✓ наявність механізмів цілепокладання, завдяки яким соціально-економічні системи формують цілі, напрями розвитку, програми;

✓ гнучкість, адаптивність, стійкість, здатність до виживання, збереження власної самобутності;

✓ єдність раціонального та ірраціонального;

✓ органічний характер систем, які мають здатність відтворювати елементи, структури, самих себе;

✓ самоорганізація, саморегуляція, самоуправління і саморозвиток;

✓ просторова та часова обмеженість, нестійкість, залежність;

✓ наявність у соціально-економічних систем штучних елементів, структур, функцій.

Таким чином, з погляду системного підходу розвиток соціально-економічної системи має певні характеристики, а саме обмеженість, цілісність, структурність, взаємодія із середовищем, варіативність (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 Характеристика основних якостей розвитку соціально-економічних систем (з позиції системного підходу)

Якість розвитку	Характеристика
Цілісність	Розвиток всієї системи можливий лише при його цілісності відносно системи і не може вимірюватися сумою розвитку окремих елементів системи
Структурність	Процес розвитку обумовлюється особливостями структури системи
Обмеженість	Розвиток певної соціально-економічної системи відділений її межами від зовнішнього середовища
Взаємодія із середовищем	Процес розвитку системи можливий лише при взаємодії із зовнішнім середовищем і під його впливом
Варіативність	Складність систем передбачає варіативність їх розвитку

Джерело: авторська розробка

Провівши дослідження різних підходів щодо визначення поняття розвиток, ми дійшли висновку, що найбільш всеохоплюючим буде таке: розвиток соціально-економічної системи – це, перш за все, процес цілеспрямованого руху системи,

узгоджений з її межами, структурою, особливостями зовнішнього середовища, що призводить до сукупних змін її якісного стану та структури у часі, підвищуючи загальну життєстійкість.

Підтримуючи позицію більшості вчених [34, 74, 105], вважаємо, що соціально-економічні системи всіх ієрархічних рівнів підпорядковується основним законам функціонування і розвитку, вони знаходяться в постійному русі та змінах. Відповідно до цього в загальній теорії розвитку виділився окремий його тип – економічний.

Як одна із фаз економічної еволюції, виникнення економічного розвитку збігається із розгортанням стадії прогресу і є рушійною силою прогресу, його важливою матеріальною основою. Він передбачає поряд із зростанням доходів і рівня виробництва здійснення радикальних змін в інституціональній, соціальній і адміністративній структурах, що призводить до переорієнтації в новому періоді на виробництво нових товарів і послуг, а також застосування нових технологій й створення нових соціальних інституцій.

Нами під економічним розвитком соціально-економічної системи розуміється процес її руху, ціллю якого є розширене відтворення та якісні структурні зміни системи, продуктивних сил, факторів зростання і розвитку, культури, освіти, науки, рівня життя суб'єктів системи [188].

За період становлення економічної думки було сформовано декілька підходів щодо класифікації теорій та моделей економічного розвитку. Так, Р. Нуреев та Ю. Латов, теорії економічного розвитку розділяють на кейнсіанські, ліворадикальні, неокласичні та інституціональні [85]. С. Мочерний виділяє такі моделі економічного розвитку, як класична політична економія, марксистська політична економія, історична школа, маржиналізм, неокласична економічна теорія, монетаризм, інституціоналізм, кейнсіанство, посткейнсіанство, неокласичний синтез [132].

А. Філіпенко виділяє моделі економічного розвитку, які тісно пов'язані насамперед із господарським зростанням: модель лінійних стадій розвитку (зростання); теорія структурних перетворень; теорія зовнішньої залежності; неокласична модель вільного ринку; теорія ендогенного зростання та теорія сталого розвитку (Sustainable Development) [229].

В результаті дослідження процесу становлення теорій економічного розвитку, можна виділити основні його історичні періоди (додаток А), які характеризуються еволюцією наукової думки щодо становлення поняття «економічний розвиток». Особисті ж позиції сучасних дослідників економічної еволюції прослідковуються через визначення ними поняття «економічний розвиток» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 Сучасні підходи до визначення поняття «економічний розвиток»

Група дослідників	Основні положення підходу	Джерело
I. М. Авсен'єв, I. Гайдар, Д. Сорокін	Вважають, що економічний розвиток є синонімом економічного зростання, або пов'язують його з економічним зростанням та одночасними структурними перетвореннями	[1], [27], [213]
II. А. Нестеренко, В. Макаров, А. Кантарбаєв, А. Мустафін	Вважають, що найбільш важливими закономірностями економічного розвитку є: циклічний характер, зв'язок із прогресом та зростанням, еволюція та експансія	[123], [98], [62]
III. Р. Нурєєв, I. Церевко	Наголошують на комплексному, багатомірному характері цього процесу, що включає глибокі зміни в технічній, економічній, соціальній, політичній, інституціональній сферах, у галузі інфраструктури, технологій, освіти, а також у зміні головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці	[128], [235]
IV. В. Мау, Дж. Голдстоун,	Наполягають на революційності процесів соціально-економічного розвитку	[105], [29]
V. М. Нечепуренко, Є. Клевакіна	Визначають економічний розвиток як процес оновлення виробничих або бізнес-процесів, що забезпечує якісно новий рівень функціонування системи	[124] [67]

Джерело: побудовано за даними [1, 27, 29, 62, 67, 98, 105, 123, 124, 128, 213, 235]

Ми не підтримуємо ототожнення авторами першої групи понять «економічний розвиток» та «економічне зростання», оскільки вважаємо, що економічне зростання не відповідає всім

характеристикам розвитку і є частиною останнього. Так, розмежування між цими поняттями увів Й. Шумпетер, на думку якого під економічним розвитком слід розуміти тільки такі зміни в економічному житті, які не впливають на нього ззовні, а відбуваються з його власної ініціативи, тобто з середини [256]. Такої ж думки дотримується Г. Журавльова, яка вважає, що поняття «економічне зростання» з урахуванням якісних характеристик ближче до поняття «економічний розвиток», але ці два поняття не є тотожними. Зростання є іманентною складовою економічного розвитку, яке розуміється як процес, що складається з періодів зростання та спаду, кількісних та якісних змін в економіці [53].

Розмежування цих понять можна пояснити тим, що головною ознакою поняття «економічний розвиток» є поява в об'єкта новітньої якості, тобто зв'язки, які формуються в економічній системі під час та після процесу розвитку, повинні бути принципово новими, а не лише адаптованими до тих чи інших змін [201].

Отже, поняття «економічне зростання» є складовою поняття «економічний розвиток», рівень якого виражається через кількісні характеристики об'єкта, зокрема розмір валового внутрішнього продукту (ВВП), зміни в технології виробництва, появу нових видів продукції тощо.

На процес економічного розвитку впливає наявність та співвідношення ряду факторів. А. Філіпенко виділяє чотири групи факторів, що обумовлюють характер і динаміку економічного розвитку [229]:

- ✓ стартовий, або початковий рівень розвитку країни чи іншої соціально-економічної системи. Важливість стартового рівня зумовлена тим, що економічно відсталі країни можуть скористатись економічним та технологічним досвідом більш розвинених країн;

- ✓ стан людського капіталу, його «інтелектомісткість». Людський капітал є найвизначальнішим чинником сучасного економічного розвитку;

- ✓ внутрішні (ендогенні) умови господарювання, тобто економічний устрій держави;

- ✓ зовнішні (екзогенні) умови господарського поступу.

Щодо нашого дослідження вирішальним є положення В. Слов'єва, згідно з яким напрям економічного розвитку в

основному обумовлюється впливом та співвідношенням ресурсів, інвестицій, інновацій та багатства [211] (рис. 1.1).

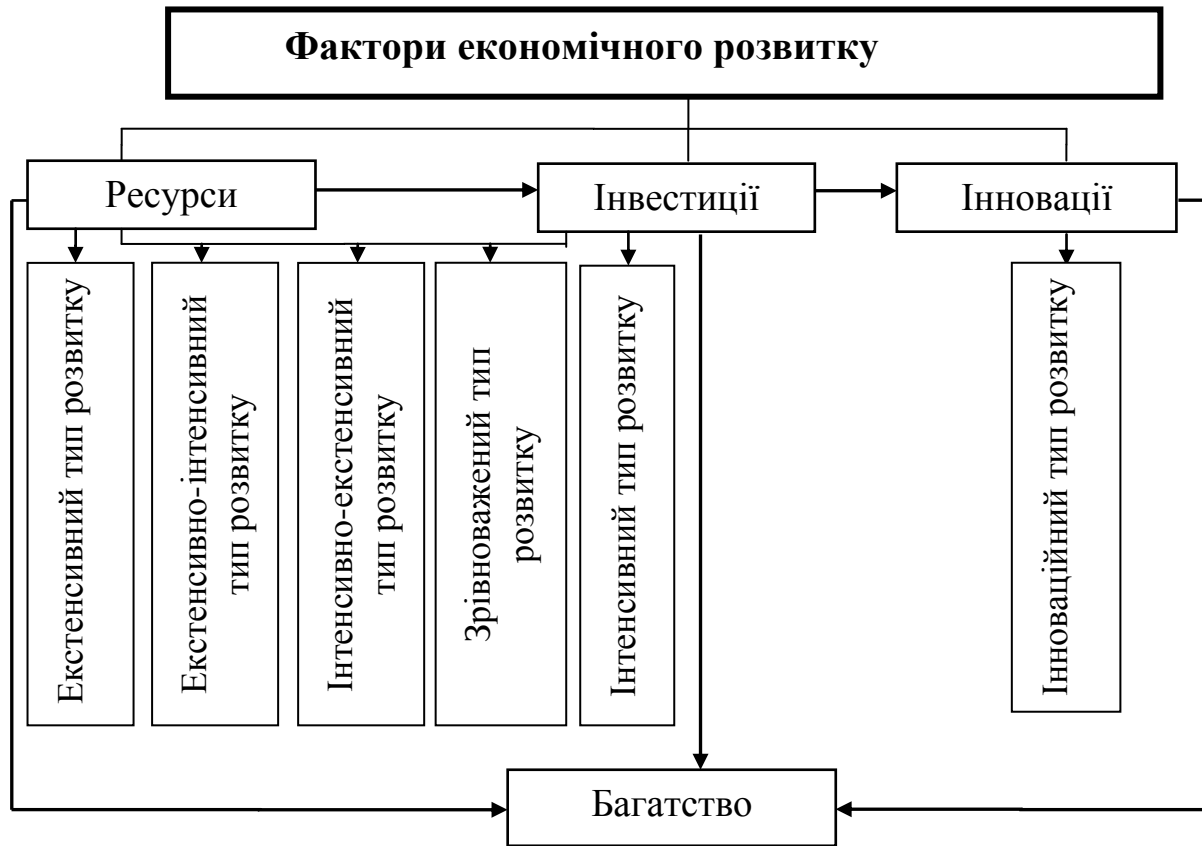

Рисунок 1.1 – Взаємозв’язок факторів та типів економічного розвитку соціально-економічної системи

Джерело: використано ідею [211]

Залежно від рівня впливу кожного з названих факторів на приріст багатства соціально-економічної системи розрізняють такі типи його розвитку: екстенсивний, інтенсивний, переважно-екстенсивний (екстенсивно-інтенсивний), переважно-інтенсивний (інтенсивно-екстенсивний), зрівноважений, інноваційний (додаток Б). Розвиток же на аграрних підприємствах за цими типами, зважаючи на їх особливості, має певні переваги і недоліки (табл. 1.3).

Зважаючи на те, що більшість вчених дотримується позиції, що економічний розвиток тримається на трьох складових: розподілі ресурсів, накопиченні капіталу та технологічному розвитку [210], вважаємо, що сучасні тенденції в розвитку суспільства можна охарактеризувати як соціально та інноваційно-орієнтовані.

Таблиця 1.3 Особливості реалізації типів розвитку аграрних підприємств України в розрізі елементів їх ресурсного потенціалу

Тип розвитку	Елементи ресурсного потенціалу	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Екстенсивний	Земельні ресурси	Швидке нарощування обсягу земель	Небезпека монополізації земельних масивів окремими суб'єктами господарювання
	Фінансові ресурси	Фінансування кількісного рівня відновлення матеріально-технічної бази	Низький рівень окупності капіталу
	Трудові ресурси	Скорочення рівня безробіття, досягнення повної зайнятості	Втрата кваліфікації працівниками та зниження рівня мотивації до саморозвитку
	Інтелектуальні ресурси	Не є домінуючими у розвитку підприємств цього типу	
	Матеріально-технічні ресурси	Залучення великої кількості техніки, технологій	Деякі види основних засобів мають здатність до швидкого морального старіння; збільшуються витрати в частині амортизаційних відрахувань
	Інформаційні ресурси	Не є домінуючими у розвитку підприємств цього типу	
Інтенсивний	Земельні ресурси	Рациональне використання земельних ресурсів	Надмірне використання хімічних засобів та засобів захисту рослин і тварин може призвести до фізичного та хімічного забруднення
	Фінансові ресурси	Покриття витрат на придбання нової техніки, технологій та підвищення кваліфікації працівників	Постійна потреба в значних обсягах фінансових ресурсів
	Трудові ресурси	Зменшення затрат праці на одиницю продукції; економія робочого часу; підвищення кваліфікації працівників	Відсутність мотивації до праці, низький рівень оплати праці найманих працівників

Продовження таблиці 1.3

1	2	3	4
	Інтелектуальні ресурси	Не є домінуючими у розвитку підприємств цього типу	
	Матеріально-технічні ресурси	Застосування нової техніки, передових технологій, досягнень науки	
	Інформаційні ресурси	Не є домінуючими у розвитку підприємств цього типу	
Інноваційні	Земельні ресурси	Рациональне використання земель на основі інноваційних технологій, техніки, засобів відновлення родючості ґрунтів	Відсутність підтримки з боку держави
	Фінансові ресурси	Програмний підхід до фінансування інновацій в економічній, соціальній, екологічній складових підприємства	Довгий період окупності інноваційних проектів
	Трудові ресурси	Впровадження інноваційних систем оплати праці; ріст освітнього рівня і кваліфікації працівників	Зменшення кількості працівників, залучених до виробництва, тобто небезпека збільшення рівня безробіття
	Інтелектуальні ресурси	Розвиток та функціонування науково-дослідних структур, які створюють нові розробки в аграрному секторі	Можлива нестача інтелектуальних ресурсів та їх висока вартість, нестача коштів для створення науково-дослідних підрозділів на підприємствах
	Матеріально-технічні ресурси	Системне інноваційне оновлення техніки, технологій тощо	Потреба у значних обсягах фінансових ресурсів
	Інформаційні ресурси	Розвиток інформаційно-консультаційного обслуговування виробництва та інноваційної діяльності	Необхідність створення різних інформаційних баз, низький рівень доступності Інтернету в сільській місцевості, висока вартість ліцензованих програмних продуктів

Джерело: авторська розробка

У сфері створення і впровадження інновацій слід керуватися переконанням про те, що «в економічній площині суспільство прийдешніх часів спрямовуватиметься на виробництво і споживання інформаційних товарів та послуг. Воно спиратиметься на використання наукомістких високотехнологічних засобів виробництва та розвиток соціальних мережових структур, залучених до процесів прийняття рішень» [165, С.89]. В аграрному секторі на сьогодні також вичерпано можливості розвитку за екстенсивними факторами. Цей тип розвитку має достатню кількість недоліків, які вказують на його непридатність для сучасних умов. Інтенсивний же тип розвитку здатний забезпечити збільшення ефективності виробництва, але при цьому не орієнтується на розвиток інших структурних елементів системи.

Реалізація цілей суб'єктів господарювання в аграрному секторі пов'язана з інноваційним типом розвитку, в основу якого закладений цільовий процес перманентного пошуку, адаптації та впровадження нововведень у їх діяльність, що дає змогу не лише досягти визначеного рівня економічної, соціальної й екологічної ефективності, а й принципово змінити напрями та механізми їх розвитку.

У формуванні та розвитку інноваційної теорії виділяють п'ять періодів [222]:

I - до початку ХХ століття. Дослідження науково-технічного прогресу, який вважався заданим чинником у системі ринкової економіки і впливав на неї. Так, А.Сміт у праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» [205] вказав на роль технологічних новацій у забезпеченні зростання економічної продуктивності. Він зазначав, що велика частина технологічних новацій належить робітникам, які намагаються вдосконалити умови праці з метою отримання вищої заробітної плати.

II - початок ХХ століття. Зародження інноваційної теорії та формування її фундаментальних основ. Вчені постають перед необхідністю з'ясування, у які види основного капіталу необхідно інвестувати грошовий капітал для майбутнього ефективного розвитку. Як результат розв'язання цієї проблеми, з'явилася теорія інноваційного розвитку Й. Шумпетера, в якій вперше було вжито терміни «інновація», «інноваційний процес» і основні положення якої стали підґрунтям усіх інноваційних концепцій, розроблених

західними економістами. Інноваційна теорія Й. Шумпетера була підтверджена М. Кондратьєвим, який дійшов висновку, що основними причинами виникнення довгих хвиль є нововведення, війни та революції, відкриття нових ринків, збільшення запасів золота тощо. У своїй роботі «Великі цикли та кон'юнктури і теорія передбачення» він писав: «...перед початком підвищувальної хвилі кожного великого циклу, а іноді на самому його початку, спостерігаються значні зміни в основних умовах господарського життя суспільства. Зазначені зміни звичайно виражаються (в тій чи іншій комбінації) у глибоких змінах техніки виробництва та обміну (яким, в свою чергу, передують значні технічні винаходи та відкриття), у змінах умов грошового обігу, у посиленні ролі нових країн у світовому господарському житті» [73, С.370-371].

III - 50-70-ті рр. XX століття. Розвиток інноваційних ідей, що були сформульовані на попередньому етапі. Економічна теорія визнає, що інновації є ключовим чинником економічного розвитку, вони не лише забезпечують ресурсозберігаючий ефект, а й сприяють створенню нових галузей і сфер діяльності. Значний внесок у подальший розвиток інноваційних ідей в цей період зробили Г. Менш [277], Р. Фостер [230], які наголошували на необхідності розробки ефективного механізму державної інноваційної політики, яка повинна регулювати не лише економічну, але й науково-технічну, соціальну сферу.

IV - 70-90-ті рр. XX століття. Відбувається новий теоретичний прорив в інноваційній теорії, створюються епохальні та базові інновації, здійснюється становлення постіндустріального суспільства. На цьому етапі починають поширюватися моделі економічного розвитку з ендогенним технологічним прогресом. Їх автори (американські дослідники П. Ромер [279], Ф. Агійон, П. Хоувіт [269], Ч. Джонс [274]) пояснюють технологічні зміни бажанням економічних агентів максимізувати свій прибуток протягом тривалого часу, для чого ініціюють і проводять відповідні науково-дослідні та проектно-конструкторські роботи. На цьому етапі інновації та науково-технічний прогрес стають фактором економічного зростання на рівні з працею та капіталом.

V - кінець XX ст. – початок XXI ст. Впровадження інновацій та інтелектуальні ресурси підприємства стають вирішальними чинниками у його розвитку та основним факторами підвищення

його ефективності. Набуває поширення інноваційне підприємництво, що ґрунтується на новаторському ризикованому підході, тобто за рахунок високої віддачі інвестицій в інноваційній сфері ставиться мета максимізації прибутку за короткий період часу. Економічного домінування досягають країни та підприємства, що конкурують на основі інновацій [214]. Сучасними найбільш поширеними концепціями інноваційного розвитку є (додаток В) теорія інтелектуальної технології Ф. Хайєка [232], теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства П. Друкера [46], теорія технологічного розриву М. Познера [278], концепція «відкритих інновацій» Г. Чесбра [230], соціально-психологічна теорія інноваційного розвитку Х. Барнета [270], Е. Денісона [42], концепція «стратегії блакитного океану» У. Чан Кіма, Рене Моборна [271], теорія «конкурентних переваг взаємодії» П. Глура [273], Т. Форбата, А. Мак Кормака [276].

З усвідомлення суспільством необхідності формування національної інноваційної системи, заснованої на активізації інноваційних процесів у ключових галузях економіки, в тому числі в аграрному секторі економіки, першочергового значення набуває використання прогресивних форм і механізмів ресурсного забезпечення як базової умови досягнення цілей інноваційного розвитку.

Концептуальний підхід до ресурсного забезпечення інноваційної економіки в певній мірі сформульований Й. Шумпетером, який визначає ресурсне забезпечення «як якісно і кількісно нову комбінацію економічних ресурсів, що забезпечують зміну техніки і перехід до нового укладу та зростання доходів за рахунок інновацій» [256]. Даний підхід підтримують і розвивають більшість вітчизняних та зарубіжних науковців.

Так, О. Кремінь трактує дане поняття як сукупність певних видів ресурсів (матеріальних, технологічних, трудових, фінансових, інформаційних, інтелектуальних) і джерел їх формування, що безпосередньо беруть участь у процесах розвитку підприємства або можуть бути мобілізовані з метою забезпечення широкомасштабного використання його потенційних можливостей та переходу до якісно нового стану. Ресурсне забезпечення враховує спрямування, розширення, поповнення і відтворення джерел ресурсів і лише через можливість участі ресурсів у функціонуванні

та розвитку підприємств створюється його ресурсний потенціал [81].

С. Юрін під ресурсним забезпеченням інноваційного розвитку розуміє сукупність внутрішніх і зовнішніх резервів і умов, необхідних для становлення і відтворення всіх структурних елементів інноваційного потенціалу, приведення їх у відповідність до вирішуваних завдань на кожному етапі інноваційного розвитку [260].

На думку Б. Смагіна та В. Акіндінова, узагальнюючий показник ресурсозабезпеченості аграрного сектора являє собою ресурсний потенціал, розрахунок якого полягає у визначенні сумарної оцінки всіх ресурсів [204].

Таким чином, дана група дослідників ототожнює ресурсне забезпечення підприємств з його ресурсним потенціалом, що в певній мірі звужує сутність даного поняття. Натомість, С. Концеба розглядає ресурсне забезпечення розвитку як сукупність організаційно-економічних відносин, що спрямовуються на оптимальне та своєчасне створення відповідних умов для здійснення ефективного виробничого процесу [75]. В свою чергу, М. Франфузова, зазначає, що ресурсне забезпечення організації – це система інституційних елементів, необхідних для розподілу і перерозподілу ресурсів господарюючими суб'єктами [231].

Отже, при визначенні даного поняття можна виокремити два підходи щодо його сутності, а саме, ресурсний та організаційний, які, на нашу думку, необхідно розглядати як комплексну систему.

Тому вважаємо, що ресурсне забезпечення інноваційного розвитку аграрного підприємства являє собою комплексну систему, яка характеризується наявним ресурсним потенціалом підприємства, що включає в себе сукупність ресурсів та зусиль, а також відповідні організаційно-економічні відносини, які спрямовуються на досягнення визначеного рівня інноваційного розвитку підприємства (рис. 1.2).

В свою чергу, дослідження ресурсного потенціалу передбачає уточнення значення його складових. «Ресурсний» є похідним від слова «ресурс». Згідно із сучасним словником іноземних слів термін «ресурси» (фр. *ressources*) означає «засоби, запаси, можливості, джерела чого-небудь» [208]. Зміст терміну «потенціал» бере свій початок від латинського слова «*potentia*» і в перекладі означає -

сила, міць. Тому й тлумачення сутності ресурсного потенціалу є різним та неоднозначним.

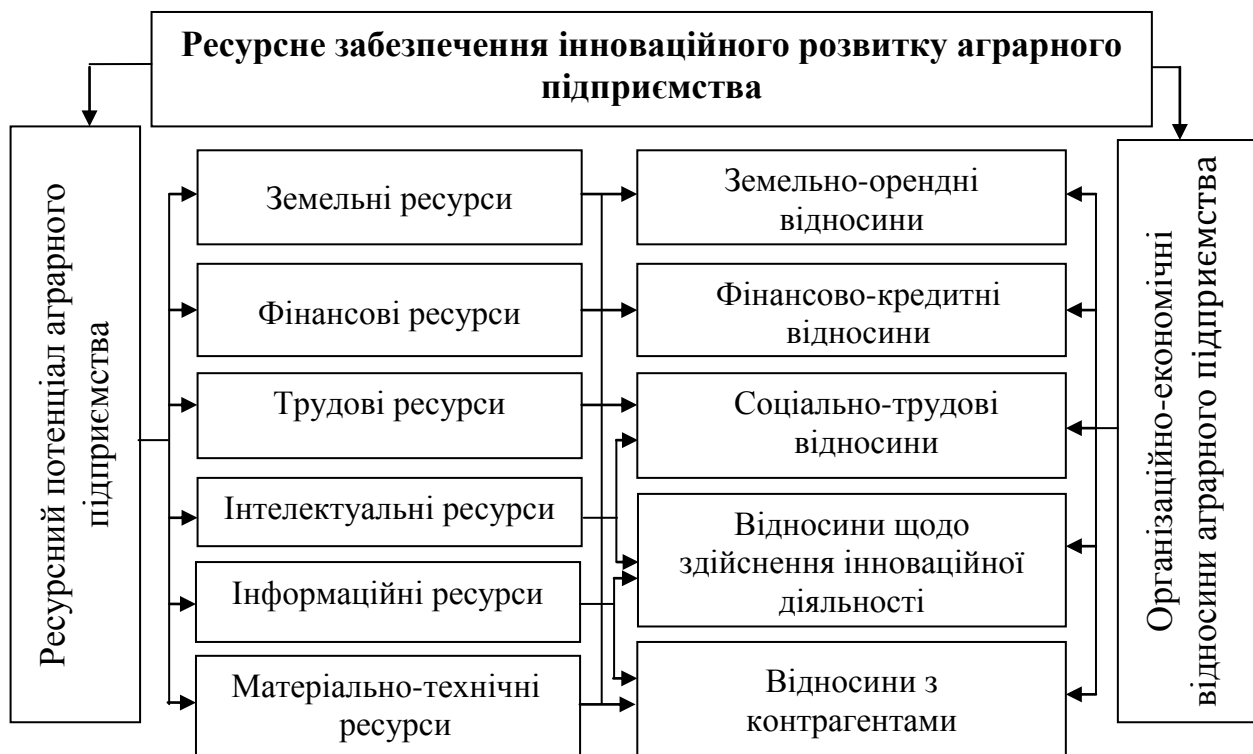

Рисунок 1.2 – Складові компоненти ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств

Джерело: авторська розробка

В сучасній економічній теорії є два підходи до визначення даного поняття. Так, одна група вчених-економістів [108, 244] вважає, що ресурсний потенціал – це сукупність ресурсів організації (земельні, трудові, матеріальні й ін.), що забезпечують безперервність і ефективність її діяльності.

У відповідності з другим підходом ресурсний потенціал – це не тільки кількість ресурсів, але й закладена в них можливість розвитку системи в заданому напрямі. Даний підхід підтримують більшість вітчизняних та зарубіжних науковців.

Так, А. Томпсон-мол., А. Стрікленд зазначають, що «досвід і знання компанії, інтелектуальний капітал, конкурентні можливості, унікальні навички, стратегічно цінні активи, ринкові досягнення в сукупності формують її ресурсний потенціал, необхідний для успішної конкурентної боротьби. Успіх у цій боротьбі визначається також кількістю цих ресурсів і здатністю компанії мобілізувати їх в потрібний момент» [223, С.136].

Л. Берднікова розглядає ресурсний потенціал організації як характеристику наявності виробничих, фінансових та інноваційних ресурсів, які можуть бути активізовані для ефективного функціонування в поточному періоді, а також резервів і можливостей щодо мобілізації цих ресурсів, якими можна скористатися для забезпечення безперебійної економічно вигідної роботи в перспективі [7].

В. Липчук, Л. Гнатишин під ресурсним потенціалом підприємства розуміють певну структурну систему наявних природних, технічних, технологічних, кадрових та інших ресурсів, які в результаті соціально-економічних і виробничих відносин за мінімальних витрат забезпечують економічну стабільність та реалізацію наміченої стратегії діяльності [90].

О. Вишнеvsька розглядає ресурсний потенціал як багаторівневу систему, яка характеризується сукупністю ресурсів різного роду, доступних для використання певного виду, кожен елемент якої являє собою складне ціле, систему взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою частин, які мають відносну самостійність та багатофункціональність [20].

Ми підтримуємо позиції авторів другого підходу, адже дослідження категорії ресурсний потенціал необхідно проводити з урахуванням системності, тобто розглядати їх як сукупний потенціал ресурсів і зусиль, використання яких забезпечує розвиток системи в заданому напрямі.

Таким чином, у процесі залучення ресурсів до інноваційного процесу формується ресурсний потенціал інноваційного розвитку аграрного підприємства, під яким слід розуміти комплексну систему, що представлена сукупністю ресурсів і можливостей, ефективне використання яких при умові наявності відповідних організаційно-економічних відносин забезпечить досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства. В свою чергу, організаційно-економічні відносини інноваційного розвитку аграрного підприємства представляють собою цілісну систему, яка формує відповідні умови та сприяє ефективному використанню ресурсного потенціалу інноваційного розвитку.

Отже, інноваційний розвиток аграрного підприємства є найбільш прогресивним засобом досягнення цілей останнього як соціально-економічної системи. Цей тип розвитку реалізується

шляхом використання прогресивних форм і механізмів ресурсного забезпечення, складовими якого виступає ресурсний потенціал та адекватні його елементам організаційно-економічні відносини підприємства.

1.2 Особливості ресурсного забезпечення процесу інноваційного розвитку аграрних підприємств

Аграрний сектор, як сфера суспільного виробництва, має ряд особливостей, які не дозволяють безпосередньо використовувати найбільш ефективні моделі розвитку та адаптації господарюючих суб'єктів до мінливих умов їх функціонування, оскільки результати його діяльності та розвитку залежать від особливостей впливу трьох факторів (рис. 1.3).

На відміну від інших галузей, процес формування кінцевого продукту аграрними підприємствами обмежений швидкістю протікання біологічних процесів у рослинництві і тваринництві, що зумовлено значною залежністю та впливом природно-кліматичних умов, які можуть призвести як до значних збитків, так і вплинути на отримання прибутків. Тому період виробництва в сільському господарстві, на відміну від інших галузей, розтягнутий у часі, що передбачає відповідне ресурсне забезпечення для виробництва різних видів продукції. А раціональне управління факторами розвитку аграрних підприємств вимагає знань і вмілого використання не лише економічних законів, а й законів природи. Тісний взаємозв'язок економічних процесів з природними зумовлює значний вплив останніх на результати господарської діяльності, що впливає на темпи відтворення [262].

Крім того, названі особливості здійснюють також безпосередній вплив на інноваційні процеси в аграрному секторі економіки. На даний час впровадження інновацій в аграрному секторі України відбувається повільно: лише більше 10% підприємств застосовують новітні агротехнології світового рівня, а в переважній більшості суб'єктів господарювання домінують витратні технології – витрати пального на 1 га сільськогосподарських угідь перевищують аналогічні в розвинених країнах в 2-3 рази [55].

Рисунок 1.3 – Особливості діяльності та розвитку аграрних підприємств

Джерело: авторська розробка

На нашу думку, основною причиною інноваційного гальмування вітчизняного аграрного сектору є відсутність досвіду ведення інноваційної діяльності [173]. Як слушно зауважила доктор економічних наук О. Лапко, «...в той час, як на заході теорії інноваційного розвитку вивчались, аналізувались і вдосконалювались, в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, теорії інновацій вважалися анти класовими» [84, С.135]. Тобто в радянській економічній науці інновації розглядалися лише в межах досліджень науково-технічного прогресу, що були орієнтовані на державні воєнно-промислові потреби.

Слід також зазначити, що низька сприйнятливість абсолютної більшості господарюючих суб'єктів аграрного сектору до інновацій обумовлена рядом об'єктивних особливостей галузі (рис. 1.4).

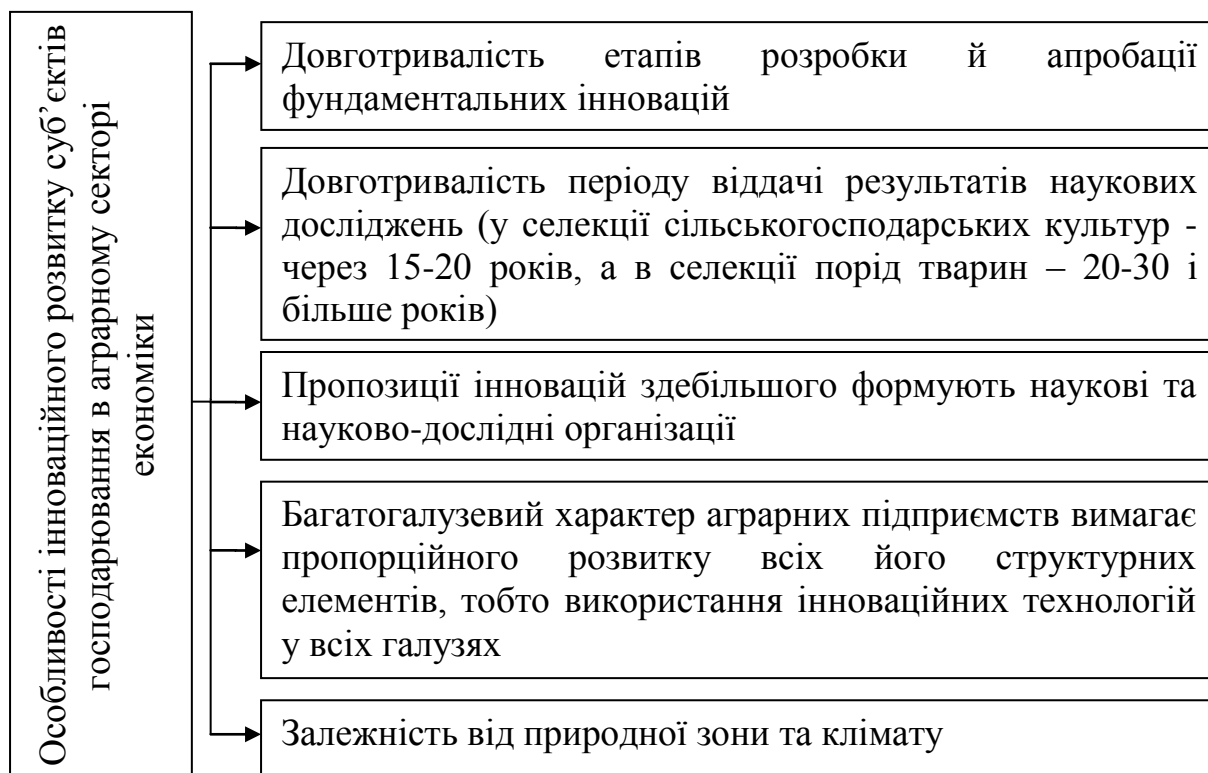

Рисунок 1.4 – Особливості інноваційного розвитку суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки

Джерело: побудовано за матеріалами [247]

Вітчизняні науковці [39, 89, 96, 202] також виділяють фактори гальмування інноваційного розвитку аграрних підприємств, які відповідно до сфери їх виникнення можна поділити на фактори внутрішнього та зовнішнього середовища (рис. 1.5). Саме економічні та організаційні фактори внутрішнього середовища аграрного підприємства є базовими у ресурсному забезпеченні його інноваційного розвитку, що і пояснює їх вплив на гальмування останнього [173]. Лише за наявності відповідного ресурсного забезпечення підприємство має можливість реалізувати інноваційний тип розвитку.

Ресурсне забезпечення кожного підприємства певної галузі характеризується структурою необхідних ресурсів, місцезнаходженням підприємства, характером виробництва, розвитком організаційно-економічних відносин. Тому дослідження рівня ресурсного забезпечення аграрних підприємств є однією з найнеобхідніших передумов формування їх стратегічних альтернатив [63].

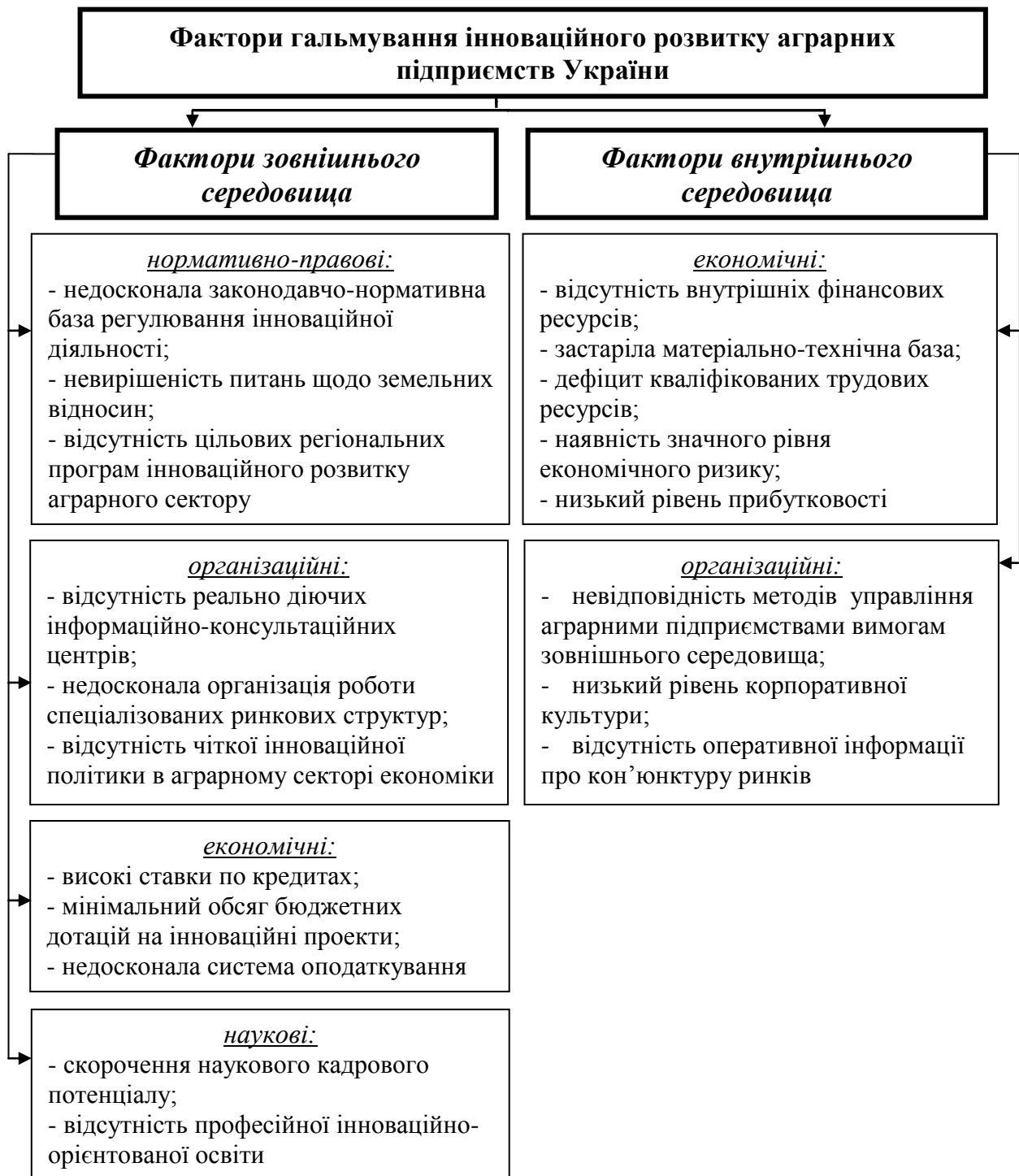

Рисунок 1.5 – Фактори, які гальмують інноваційний розвиток аграрних підприємств України

Джерело: авторська розробка

Виходячи з того, що інноваційний розвиток аграрного підприємства реалізується через інноваційну діяльність, процес якої циклічний, вважаємо доцільними встановлення місця ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств в цьому циклі.

Стосовно поняття інноваційного процесу, то в економічній літературі спостерігається варіативність щодо його трактування (табл. 1.4). При цьому як і Л. Мельник [107], ми вважаємо, що метою інноваційного процесу є отримання цільового результату (збільшення обсягу та диверсифікування джерел отримання прибутку, зниження рівня витрат та ін.), а це супроводжується певними затратами відповідних ресурсів.

Таблиця 1.4 Підходи сучасних вчених до визначення поняття «інноваційний процес»

Група дослідників	Основні положення підходу	Джерело
Ю. Буренніков, І. Воловельська, К. Янковський	Залишають поза увагою той факт, що інноваційний процес не завершується появою на ринку нового продукту, послуги, технології, а продовжує розвиватись	[15], [23], [265]
В. Мединський, Л. Шарщук	Розглядають інноваційний процес у вигляді поетапного інноваційного ланцюга від виникнення ідеї до її розробки та впровадження	[106]
Н. Чухрай, Р. Патора, О. Тивончук	Визначають інноваційний процес як процес створення, освоєння, поширення ідеї до створення на її основі нового продукту (процесу), практичне застосування якого призводить до отримання певного економічного ефекту	[242], [220]
П. Харів, Лі Цзіньобо	Розглядають інноваційний процес як сукупність комплексних, постійно здійснюваних у просторі та часі, прогресивних, науково-технічних, організаційних і соціально-економічних змін, що ведуть до підвищення ефективності суспільного виробництва та вирішення соціальних проблем	[234], [236]

Джерело: побудовано за даними [15, 23, 106, 220, 234, 236, 242, 265]

Таким чином, найбільш всеохоплюючим є розгляд інноваційного процесу з точки зору відтворення, тобто це послідовний процес - від отримання нових інноваційних ідей, розробки інноваційного продукту до використання інноваційної продукції споживачем з метою отримання певного економічного

ефекту, функціонування якого вимагає певних затрат та відповідного ресурсного потенціалу.

Так, підходячи до інноваційного процесу з точки зору відтворення, можна виділити в структурі процесу два цикли кругообігу ресурсів (рис. 1.6): перший (великий) – від народження інноваційної ідеї до її масового впровадження у виробництво; другий (малий) – направлення ресурсів на масове впровадження вже існуючих інноваційних ідей.

Особливостями виділених циклів є:

по-перше, наявність двох принципово різних джерел формування ресурсного потенціалу як складової ресурсного забезпечення: створення ідей здебільшого фінансується державою і спеціальними фондами, тоді як комерціалізація здійснюється шляхом використання власного та залученого капіталу;

по-друге, суб'єкти, які залучені до того чи другого циклу: великий цикл частково реалізується науково-дослідними установами, аграрними вищими навчальними закладами, а частково – аграрними підприємствами, тоді як малий – повністю реалізується на підприємствах. Саме на даному аспекті ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств нами і зроблено акцент.

Так, формування системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрного підприємства вимагає дотримання певних принципів, основними з яких є [209]:

✓ принцип системності, що передбачає встановлення взаємозв'язків між усіма елементами ресурсного забезпечення;

✓ принцип оптимальності поєднання ресурсів, що забезпечує збалансованість всієї виробничої системи підприємства;

✓ принцип адаптованості, що дозволяє здійснювати коригування ресурсних пропорцій, зумовлених впливом змін, як після завершення виробничого або інноваційного циклу, так і в процесі його протікання;

✓ принцип планування, що полягає в органічному використанні параметрів одного виробничого або інноваційного циклу в якості вхідних параметрів наступного.

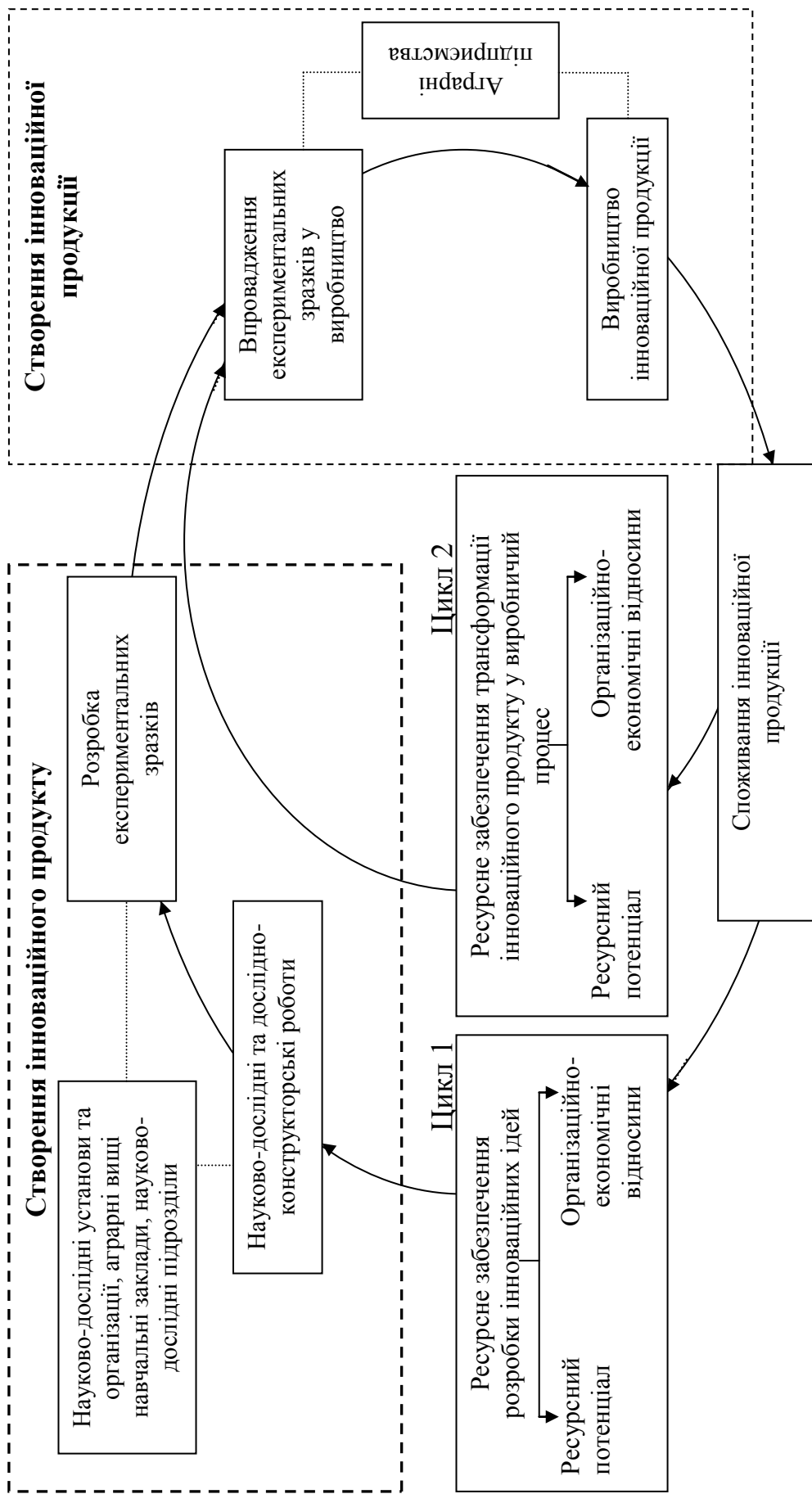

Рисунок 1.6 – Двохцикловий кругообіг ресурсного забезпечення в структурі процесу інноваційного розвитку аграрного сектору економіки

Джерело: авторська розробка на основі ідеї [80]

На нашу думку, найбільш об'єктивним методом дослідження відповідності формування системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрного підприємства принципам та аналізу його складових елементів виступає саме системний підхід [174], оскільки всі види ресурсів в сукупності формують можливості досягнення цілей системи. Це означає, що маючи в своєму розпорядженні відповідні ресурси та належні організаційно-економічні відносини, виробнича система спроможна в тій чи іншій мірі задовольняти потреби наявних та потенційних споживачів. Із цілісності системи слідує, що в результаті взаємодії всіх складових елементів, що формують систему ресурсного забезпечення, виникають нові властивості, якими кожна окрема складова не володіє. І навпаки, кожна окрема складова не має можливості розкритись в повній мірі без зв'язку з іншими складовими. Даний підхід передбачає можливість взаємозамінності ресурсного забезпечення, яке використовується в суспільному виробництві.

Багатофункціональність більшості ресурсів створює умови для варіації застосування різних їх видів та елементів для досягнення одного і того ж заданого кінцевого результату [14]. Проте, необхідно зазначити, що кожна складова виконує свої, властиві лише їй, функції (табл. 1.5).

В економіці України земельні ресурси відіграють провідну роль, зважаючи на їх розмір. Для землі характерна подвійна роль: як предмету праці (через залучення до виробництва, в процесі якого до неї прикладається жива та уречевлена праця) та засобу виробництва. Орієнтація на інноваційний тип розвитку, збільшення форм господарювання в аграрному секторі зумовлюють інтерес як до самої землі, так і до підходів щодо раціонального її використання та способів обробітку.

Ми погоджуємось з Н. Потриваєвою, що особливої актуальності набуває проблема екологобезпечного використання сільськогосподарських угідь, оскільки нераціональне їх використання в Україні призвело до зниження родючості ґрунтів, поширення ерозійних процесів, збільшення площ забруднених і деградованих земель. А це, в свою чергу, потребує розроблення і впровадження заходів щодо забезпечення ефективного й екологічно безпечного їх використання [142]. Саме виконання цих завдань

можливе в результаті переорієнтації суб'єктів господарювання в аграрному секторі на інноваційний тип розвитку.

Таблиця 1.5 Функції елементів ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств

Елементи ресурсного потенціалу	Функції елементів
Земельні	Виконує функцію базового елемента, який визначає структуру інноваційної діяльності
Фінансові:	
- власні кошти	Основне джерело фінансування інноваційного розвитку
- бюджетні кошти	Забезпечують організацію державної фінансової, інвестиційної та матеріально-технічної підтримки інноваційного розвитку
- кредитні кошти	Найбільш доступне і перспективне джерело фінансування інноваційного розвитку підприємства
- вітчизняні та іноземні інвестиції	Сприяють зниженню ризиків реалізації інноваційних проектів
Трудові:	
- виконавчого типу	Приймають участь у перетворенні інноваційного продукту в інноваційну продукцію
- творчого типу	Приймають участь у створенні як інноваційного продукту, так й інноваційної продукції
Інтелектуальні	Забезпечують функціонування: - науково-дослідних інститутів та аграрних ВНЗ, які перетворюють знання в прикладні розробки і технології; - підприємств реального сектора, які формують попит на інновації і технології та створюють конкурентоспроможну інноваційну продукцію
Матеріально-технічні	Визначають техніко-технологічну базу інноваційного розвитку, впливають на масштаби і темпи інноваційної діяльності
Інформаційні	Характеризують інформаційні аспекти інноваційного розвитку стосовно внутрішніх можливостей підприємства та зовнішніх умов для їх реалізації

Джерело: авторська розробка

Загальний земельний фонд України становить біля 603,6 тис. км², з яких 72,6% - сільськогосподарські угіддя, у тому числі: рілля – 57,5%, багаторічні насадження – 1,7%, сіножаття й пасовища – 13,4 відсотки.

Надмірна розораність сільськогосподарських угідь (понад 78%) в Україні свідчить про неефективне використання земельних ресурсів. Високий показник розораності є негативним для нашої країни з двох причин: по-перше, це сприяє підвищенню втрат гумусу (за даними Інституту ґрунтознавства і агрохімії ім. О.Н. Соколовського НААН України, щорічні втрати гумусу в розрахунку на 1 га ріллі становлять майже 1 т); по-друге, свідчить про переважно екстенсивний розвиток сільського господарства та низький рівень культури агровиробництва [119].

Дослідження доводять, що подальший екстенсивний шлях використання земельних ресурсів в Україні вичерпано. Проте значна частина власників і користувачів земельних ділянок не в змозі забезпечити реалізацію відтворювальних процесів на інноваційній основі, адже така ситуація зумовлена браком фінансових та трудових ресурсів, відсутністю сівозмін, скороченням науково-обґрунтованого використання добрив.

Крім того, існує законодавча неврегульованість прав власності на землю, невизначеність майнових відносин, що створює проблеми для ефективного функціонування приватних підприємств, одержання ними кредитів в комерційних банках, дотримання комплексу технологічних операцій виробництва продукції, що, в свою чергу, є перешкодою для інноваційного розвитку.

Але, останнім часом, як зазначають П. Музика та Д. Соломонко, очікування керівників аграрних підприємств стосовно ринку землі в Україні переважно негативні. Дослідження Світового банку, проведені у 2011 р. свідчать, що 43,5% керівників аграрних підприємств і фермерських господарств проти зняття мораторію (у 2010 р. – 35%). Таким чином, існує ризик втрати конкурентоспроможності або банкрутства для багатьох товаровиробників у сільській місцевості, оскільки в умовах національної економіки з домінуючими олігархічними групами та проявом загалом поверхневих процесів суспільної соціалізації політика інтеграції помилково трактується і фактично втілюється через задоволення економічних інтересів окремих соціальних груп та економічних можливостей через злиття політичної влади і бізнесу [116].

Тому вихід з даної ситуації – удосконалення земельних відносин, з внесенням коректив у форми і методи здійснення

земельних перетворень, що сприятиме подальшому розвитку аграрного сектору економіки на інноваційній основі [176].

Тривала і системна криза в аграрному виробництві призвела до спаду виробничої діяльності і спровокувала порушення і недотримання об'єктивних вимог принципу постійного оновлення матеріально-технічних ресурсів. Диспропорції найперше проявилися у зростанні цін на паливно-мастильні матеріали, запасні частини, що призвело до неефективного використання машино-тракторного парку. Зменшення доходів аграрних виробників спричинило падіння попиту не тільки на інноваційні матеріально-технічні ресурси, але і на не нову техніку [95].

Оптимальне поєднання кількості сільськогосподарської техніки та її техніко-економічних характеристик обумовлює своєчасність і якість виконання всього комплексу агротехнічних заходів, які здійснює аграрне підприємство для виробництва сільськогосподарської продукції. На сьогодні рівень забезпечення аграрних підприємств тракторами, комбайнами та іншою технікою становить 45-50% потреби [101].

Так, навантаження на трактор та комбайн в Україні у 3-7 разів перевищує відповідні показники розвинених країн, а рівень механізації праці у вітчизняному молочному скотарстві в 4,5 рази нижчий за середньоєвропейський показник та в 14,4 рази – за аналогічний показник Польщі [142].

Така ситуація, перш за все, пов'язана з підвищенням темпів зростання цін на матеріально-технічні ресурси, електроенергією, послуги, що надаються аграрним підприємствам. Крім того, відмічається відсутність ефективною цінової політики. Динаміка цін в аграрному секторі економіки складається стихійно. Ціни на сільськогосподарську продукцію не встановлюються на основі вільного співвідношення попиту і пропозиції на ринку. Найефективнішим методом вирівнювання цін є створення відповідної інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції: бірж й агроторгових домів.

Розвиток матеріально-технічних ресурсів в аграрному секторі, які забезпечуватимуть подальший інноваційний розвиток, у найближчій перспективі, на думку дослідників, здійснюватиметься у двох напрямках:

1. Виробництво матеріально-технічних ресурсів, які здійснять прорив в інноваційних технологіях різних сфер аграрного сектора.

2. Виробництво в аграрному секторі таких ресурсів, які будуть інноваційними для інших сфер національної економіки [95].

Ми погоджуємось з науковцями, які вважають, що важливим напрямом інноваційного розвитку є використання біотехнологій та енергозберігаючих технологій, оскільки проблема полягає в тому, що Україна відчуває дефіцит власних енергоносіїв і одночасно залишається найбільш енергомісткою країною Європи. Все це передбачає пошук нових альтернативних видів палива. На думку В. Гавриша, на сучасному етапі економічно доцільними інвестиційними напрямами можуть бути виробництво та використання сумішевих біопалив (за умови застосування економічного стимулювання) і біогазу з відходів тваринництва, але за умови стимулювання та підтримки з боку держави [26].

Інноваційний тип розвитку економіки вимагає відповідного трудового потенціалу нової якості, адже творчі здібності людини є ядром ресурсного забезпечення інноваційного розвитку і, на відміну від інших ресурсів, не можуть бути вичерпані. Слід відмітити, що на розвиток, формування та використання трудових ресурсів аграрного сектору економіки впливає низка факторів, серед яких можна виділити економічні, соціальні, демографічні, політично-правові, природні, інноваційні (рис. 1.7). Зазначені фактори взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного, тому їх вплив потрібно розглядати системно.

Крім того, на формування трудових ресурсів для забезпечення інноваційного типу розвитку аграрних підприємств впливають ще й внутрішні фактори. Так, ми підтримуємо висновок Л. Шваб, що в Україні керівники та власники багатьох підприємств не достатньо звертають увагу на ефективне використання трудового потенціалу, не завжди визнають людину як об'єкта капітальних вкладень, об'єкт економічної діяльності. У вітчизняних підприємців не достатнє розуміння того, що капітальні вкладення в людину є такими ж прибутковими, як і інвестиції у будь-який інший фактор виробництва, а в інноваційній сфері навіть в кілька разів більше [245].

Інноваційна сфера не стала привабливою для керівників, власників та працівників аграрних підприємств, що є свідченням

неналежного рівня інноваційної культури суб'єктів господарювання. Інноваційна культура відображає не лише рівень розвитку інноваційних процесів, але й міру участі в цих процесах людей, їх задоволення від цієї участі.

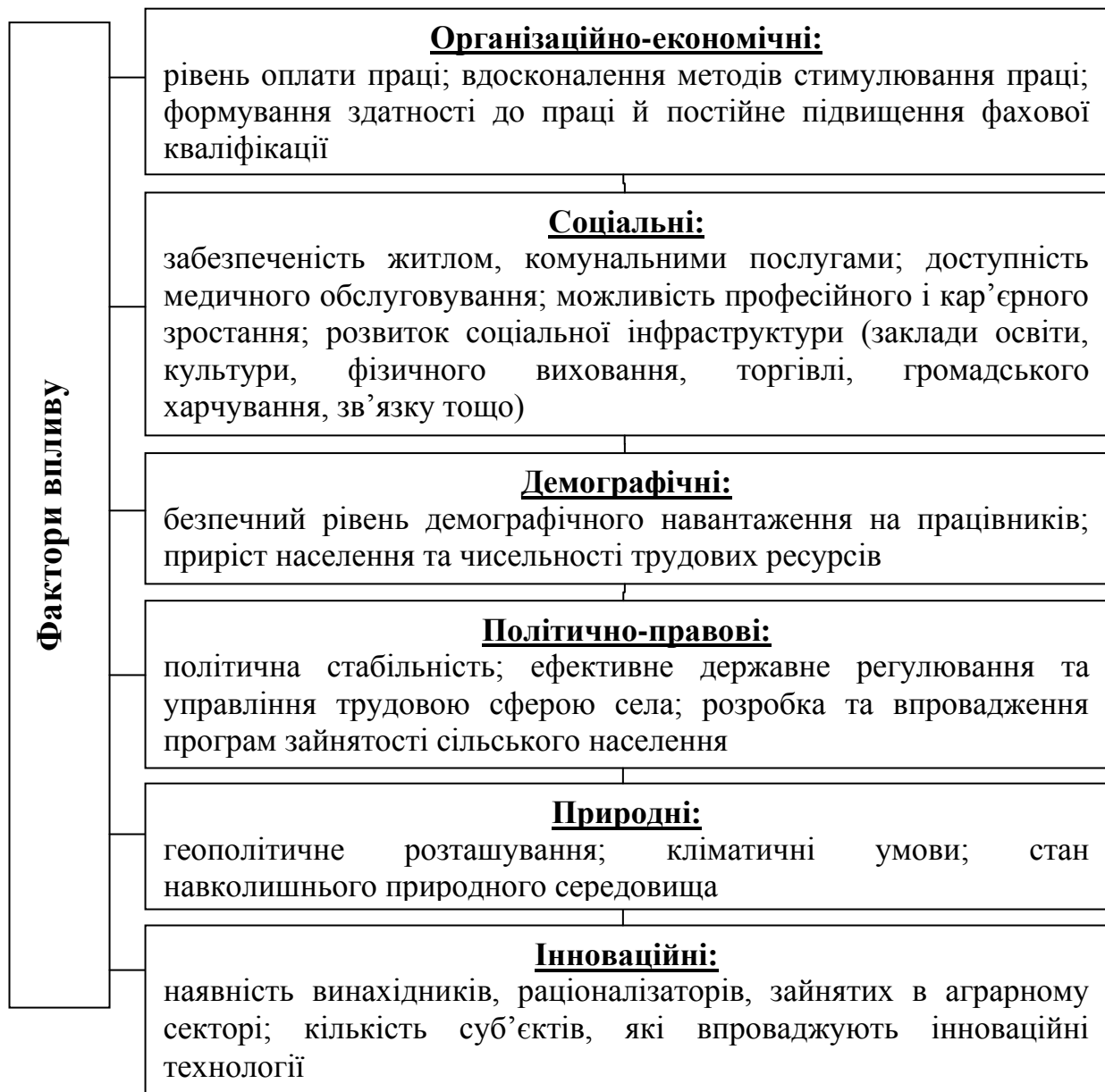

Рисунок 1.7 – Фактори впливу на формування, розвиток та використання трудових ресурсів аграрними підприємствами
Джерело: авторська розробка з використанням матеріалів [48]

Основними шляхами вирішення даної проблеми на самому підприємстві є створення мотиваційних механізмів. Це означає, що модель мотивації праці повинна мати кількісний зв'язок з прибутком від використання інновацій. Що стосується підвищення інноваційної культури апарату управління підприємства, необхідне

запровадження практики навчання основам інноваційного менеджменту, формування та реалізації науково-технологічної та інноваційної політики на основі зарубіжного й вітчизняного досвіду.

На сьогодні, зважаючи на всеохоплюючі процеси, одним із найважливіших процесів реформування аграрного сектору економіки є інтелектуалізація його виробництва, оскільки інтелектуальний капітал визначає конкурентоспроможність соціально-економічних систем, виступає ключовим ресурсом їх розвитку.

Більшість науковців [216, 219] дотримуються позиції, що на рівні підприємства інтелектуальний капітал є сумою трьох складових, а саме:

1) людський інтелектуальний капітал – сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам діяльності підприємства;

2) структурний капітал – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки, а також організаційні механізми, які забезпечують продуктивність працюючих та функціонування підприємства;

3) споживчий капітал – майбутні споживачі продукції підприємства, його спроможність задовольнити їх запити.

Тому під інтелектуальним капіталом підприємства слід розуміти комплексну систему, яка включає частину його людського капіталу (найбільш освічених працівників, генераторів ідей, які володіють унікальними знаннями і навичками), об'єктивні фактори у вигляді нематеріальних активів, включаючи патенти, ліцензії, ноу-хау, торгові марки, та організаційну структуру, електронні мережі, системи зв'язку.

Отже, збереження та розвиток інтелектуального капіталу в аграрному секторі економіки є першочерговим завданням та основною передумовою інноваційного розвитку країни в цілому [169]. Так, перехід від індустріального підприємства до інтелектуального передбачає врахування певних умов (рис. 1.8), які охоплюють й організаційну, й економічну сторони його діяльності.

Рисунок 1.8 – Умови трансформації аграрного підприємства з індустріально до інтелектуально орієнтованого

Джерело: побудовано за матеріалами [78]

Отже, при переході на інноваційний тип розвитку підприємство повинне акцентуватися на змінах, головним індикатором яких виступають людські й інтелектуальні ресурси. На сьогодні, в аграрному секторі найбільш гостро стоїть проблема нестачі інноваційних особистостей - гнучких, здатних до генерування і реалізації нововведень, з високим рівнем професіоналізму, зумовлених унікальністю і ефективністю поєднання знань, умінь, навичок та особистісних якостей для успішної діяльності в даній сфері.

Основним джерелом формування інтелектуального капіталу в аграрних підприємствах є інвестиції в науку. Слід відмітити, що за останні роки державна політика у сфері регулювання середовища

формування-впровадження аграрних інновацій є не прийнятною, адже не сприяє розвитку науки.

Незважаючи на збільшення обсягу виконаних наукових та науково-дослідних робіт в аграрній науці (здебільшого не носять інноваційного характеру), відмічається скорочення чисельності науковців (у 2011 р. на 20543 осіб проти 2005 р.). Така ситуація формується під впливом ряду економічних та соціальних чинників. Так, більшість кваліфікованих працівників, зайнятих у науці, освіті змушені від'їжджати за кордон, адже це один із способів професійної, соціальної, психологічної самореалізації. Тому першочерговим для вирішення проблеми скорочення міграції інтелектуальної частини населення є підвищення соціально-економічного статусу наукових працівників та стимулювання суб'єктів господарювання до інтелектуалізації людських ресурсів [186].

Адже, як зазначили О. Шпикуляк, Л. Курило, О. Супрун, відсутність можливостей залучати сучасні технології і примножувати високопродуктивний інтелектуальний капітал – це шлях до деградації, а у кращому випадку – «тупцювання» на місці [254]. І беззаперечним є факт, що лише високоінтелектуалізоване суспільство є конкурентним у сучасному світі, тому економіка знань є головним пріоритетом для держави.

До основних джерел фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств вітчизняні науковці [39, 96, 250] відносять як власні, так і залучені кошти (рис. 1.9), рівень залучення яких відрізняється, як зазначалося, малим або великим циклом інноваційного процесу (див. рис. 1.6). До основних методів фінансового забезпечення інноваційного розвитку в аграрному секторі можна віднести: самофінансування, бюджетне фінансування, фондовий ринок, банківське фінансування, лізинг, форфейтування, венчурне інвестування, іноземні інвестиції, кредити.

Важливим ресурсом фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств, особливо на стадії масового впровадження, є їх власні кошти. На аграрних підприємствах більша частина власних грошових коштів формується виключно за рахунок амортизації (біля 84,7%), що є не досить ефективним, оскільки, для основної частини підприємств прискорена

амортизація дозволена лише у певних межах для активної частини основних засобів. Крім того, не формуються передумови для зростання амортизаційних відрахувань, тобто відсутня їх індексація, яка б дозволила збільшити можливості підприємств щодо фінансування саморозвитку [167].

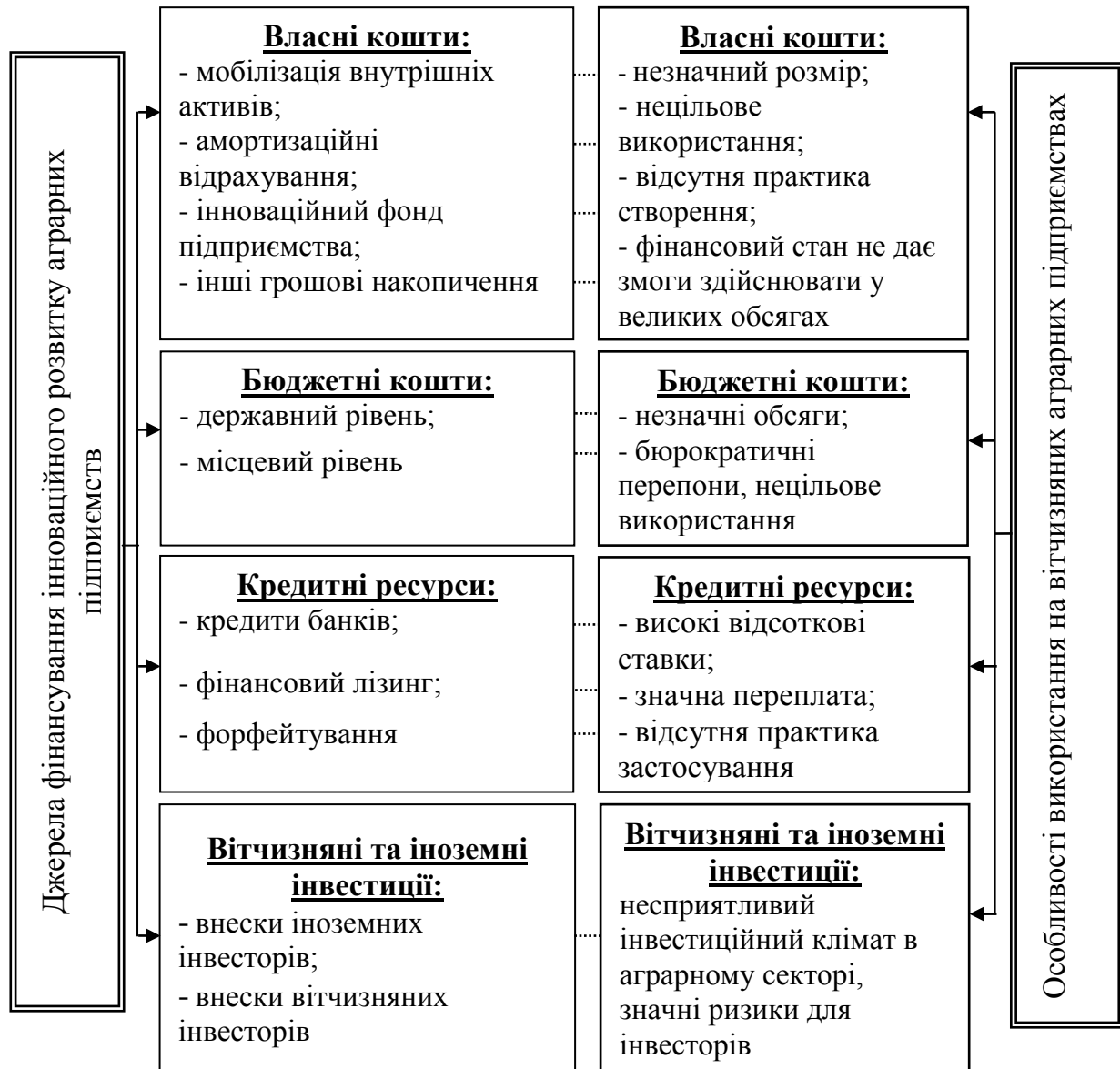

Рисунок 1.9 – Основні джерела фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств

Джерело: авторська розробка [184]

В Україні через відсутність у держави можливостей обсяг прямої бюджетної допомоги незначний, оскільки фінансовою підтримкою інноваційного розвитку займаються лише декілька структур, таких, як Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Державний фонд фундаментальних досліджень,

Український фонд підтримки підприємництва, які не в змозі на достатньому рівні забезпечити організацію державної фінансової, інвестиційної та матеріально-технічної підтримки підприємств.

Тому, на сьогодні, найбільш прийнятним і перспективним джерелом інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств є кредитні кошти. Проте банківські установи не зацікавлені займатися інноваційним бізнесом, особливо в аграрному секторі економіки. Причиною цього є як політична нестабільність, нестабільність у сфері бізнесу та виробництва, так і значний ризик, оскільки інновації не мають технічної та комерційної апробації, але вимагають значного обсягу необхідних інвестицій та часу окупності [178].

У світовій практиці найбільш поширеною формою фінансування є фінансовий лізинг. З позиції інвестування лізинг має істотні переваги перед комерційним кредитом. Він загострює конкуренцію між банками і лізинговими компаніями, що збільшує надходження капіталу у виробництво. Крім того, при лізингу знижується ризик всіх учасників цього процесу, тому що матеріальна форма предмета кредитування забезпечує гарантії по поверненню кредиту [58].

Слід визнати, що розвиток фінансового лізингу в аграрному секторі України характеризується несвоєчасністю і недостатньою повнотою погашення суб'єктами господарювання лізингових платежів. В його розвитку є суттєві суперечності, що гальмують поширення лізингових відносин. Зокрема, як зазначила О. Шебаніна, це відсутність законодавчого закріплення мінімального строку угоди фінансового лізингу, введення лізинговими компаніями України попередньої оплати, яка іноді сягає 40% від початкової вартості об'єкта лізингу [249].

Останнім часом в Україні набуває поширення такий вид банківського кредитування, як форфейтинг - кредитування постачальника (як правило, експортера) шляхом купівлі векселів чи інших боргових зобов'язань. Форфейтування є юридично найпоширенішим засобом рефінансування комерційного кредиту. Переваги його, особливо для аграрних підприємств-експортерів інноваційної продукції, пов'язані, у першу чергу, із повним перенесенням валютних, комерційних, політичних, переказних та інших видів ризику на форфейтера (банк), що робить

форфейтування найкращим видом кредиту для продавця. Основним недоліком форфейтингу є його вартість - це досить дорогий вид банківських послуг, що пояснюється ризикованістю цієї операції для форфейтера. Але, використовуючи форфейтування, підприємство-експортер керується стратегічними міркуваннями, згідно з якими форфейтування може виявитись досить вигідним для нього [77].

Зниження ризиковості інноваційних проектів досить ефективно досягається шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвесторів. Найбільш привабливими та прибутковими сферами в аграрному секторі економіки для іноземних інвесторів є впровадження високопродуктивних технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання худоби і птиці, оновлення й модернізація на базі нових технологій тих підприємств, які займаються зберіганням сільськогосподарської продукції [179].

Низькій рівень інвестиційної привабливості аграрних підприємств є наслідком дії негативних факторів, серед яких слід виділити: нестабільність правових основ інвестиційної діяльності, вагомий податковий тиск на виробників продукції, нерозвинена інфраструктура на селі тощо. Тому одним із перспективних напрямів для залучення інвестицій – як і з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел – є розвиток венчурного інвестування. Переваги венчурного інвестування як головного джерела фінансування у сфері інноваційного бізнесу полягає у тому, що підприємства, які розвиваються, можуть отримати інвестиції тоді, коли інші фінансові інститути утримуються від ризикованих капіталовкладень [82].

В сучасних умовах інноваційного розвитку аграрної економіки особливої актуальності набуває питання інформаційного забезпечення. Саме система інформаційно-консультаційного обслуговування, об'єднавши науку, освіту і виробництво, виступає каталізатором інноваційного розвитку аграрного сектора, сприяє поширенню знань і є необхідною в умовах ринку [182]. Основною метою інформаційного забезпечення аграрного виробництва є забезпечення умов для швидкого розповсюдження та впровадження сучасних технологій у виробництво, прийняття ефективних рішень на всіх етапах управління – від рівня підприємства до агропромислового комплексу країни в цілому, а це в свою чергу, сприятиме підвищенню загального рівня освіченості, зміні

стереотипності мислення та залученню інвестицій у розвиток вітчизняного сільського господарства.

Ми підтримуємо твердження, що консультування аграрних підприємств з економічних питань для прийняття ними раціональних рішень щодо подальшого розвитку є вирішальними, оскільки аграрні підприємства, в яких є відносно невеликий штат працівників і менеджерів, не можуть мати потужних маркетингових відділів, кадрових служб та служб аудиту, відділів розвитку. Відповідно, у такому разі вони особливо потребують допомоги з боку професійних зовнішніх консультантів [52].

Надання інформаційних та консультаційних послуг повинне бути покладене на вітчизняну дорадчу службу, передумовою успішної роботи якої є поєднання у ній функцій освіти, розповсюдження знань, науки й консультування [196]. Слід відмітити, що за останні роки спостерігалася різка зміна в наданні державою рівня пріоритетності дорадчій службі. Проблема фінансування інформаційно-консультаційного забезпечення аграрного сектора економіки тісно пов'язана із недосконалістю моделей створення дорадчої служби. В Україні такі служби створюються здебільшого на базі галузевих органів управління або галузевих ВНЗ і майже не розвиваються суспільні та комерційні моделі, які б створили умови для диверсифікації фінансування, підвищення рівня надання послуг, розширення їх спектру тощо [196].

Ми підтримуємо висновок В. Клочана, що, окрім фінансових аспектів, до недоліків існуючої системи інформаційного забезпечення агробізнесу, слід віднести і те, що вона ґрунтується на технологіях збору, систематизації, обробки й розповсюдженні інформаційних ресурсів, які не забезпечують необхідної оперативності [69].

Отже, особливості ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств лежать в площині особливостей як діяльності в аграрному секторі (природно-кліматичні умови, період окупності інновацій тощо), так й інноваційного циклу (щодо переважних джерел функціонування та суб'єктів ресурсного забезпечення). При цьому, для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств необхідними ресурсами, потрібно звернути увагу на сукупність факторів, які впливають на їх формування та

ефективне використання. Важлива ж роль в цьому процесі належить механізмам державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції.

1.3 Методика оцінки рівня ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств

В сучасних умовах розвиток аграрного підприємства залежать від наявного ресурсного забезпечення, дієвого механізму його формування, використання та відтворення. Для виявлення рівня розвитку та збалансованості властивостей аграрного підприємства як системи використовуються різні критерії оцінки і методи дослідження.

У процесі ж наукових досліджень використовують методи пізнання, вивчення яких здійснює спеціальна наука методологія як вчення про правила мислення при створенні теорії науки. Методологія – це концептуальний виклад мети, змісту методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [251].

Основним методичним принципом оцінки ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств є встановлення збалансованості його елементів. Така оцінка дозволяє встановити причини розбіжностей потенційних і фактичних можливостей використання ресурсів підприємств, а відповідно і їх діяльності в цілому. Тому в сучасних умовах необхідна визначена класифікація принципів, методичних підходів і методів до оцінки формування системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Як зазначалося, структурно ресурсне забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств складається із ресурсного потенціалу та організаційно-економічних відносин, які різняться за підходами та методами їх оцінки. При цьому, більш придатним для кількісної оцінки є саме ресурсний потенціал, тоді як дослідження відносин носять здебільшого опосередкований характер.

У сучасній агроекономічній науці сформувалися три методичних напрями щодо оцінки ресурсного потенціалу підприємств [93, 117, 259]:

1) статистичні - відображають зв'язок між виробничими ресурсами і результатами виробництва. Отриманий розрахунковий рівень результативного показника розглядається як узагальнююча оцінка ресурсних можливостей підприємства і застосовується для зіставлення досягнутих обсягів виробництва. Якщо фактичний показник перевищує розрахунковий, це свідчить про вичерпне застосування ресурсів, у протилежному випадку – їх недовикористання;

2) стандартизовані значення - визначаються шляхом віднесення величини наявних ресурсів у кожному підприємстві до їх середньо групової чи базисної (за визначений рік) величини. У цьому випадку співвідношення за рівнем ресурсного забезпечення аграрних підприємств зберігається, але вже не в натуральних, а у відносних одиницях виміру. Сума добутоків стандартизованих величин ресурсів на коефіцієнтів їхньої значимості розглядається як кількісне вираження ресурсного потенціалу аграрного сектора;

3) економічна оцінка ресурсів (за їх видами), сума яких є показником ресурсозабезпечення аграрних підприємств.

Так, О. Ульянченко [227] пропонує методичні підходи до оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств групувати за визначеними групами показників (табл. 1.6).

І. Лукінов в основному виділяє математичні методи оцінки ресурсного потенціалу підприємств, зокрема [258]:

✓ на базі грошової оцінки окремих ресурсів з подальшим їх підсумовуванням в єдиний інтегральний показник;

✓ шляхом стандартизації факторів-ресурсів за допомогою математичних характеристик кореляційних моделей (коефіцієнта еластичності, бета-коефіцієнтів) і подальшим підсумовуванням цих факторів;

✓ шляхом визначення зваженого зведеного індексу забезпеченості ресурсами за допомогою середньої геометричної;

✓ за допомогою розрахунку приватних індексів забезпеченості кожним ресурсом з наступним їх підсумовуванням і діленням на кількість ресурсів;

✓ за допомогою оптимізаційних моделей;

✓ на основі базисних виробничих функцій.

Таблиця 1.6 Характеристика методичних підходів до оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств

Ознака групування методичних підходів	Вид оцінки	Сутність методу оцінки
За глибиною дослідження	Експрес-оцінка	Передбачає дослідження невеликого кола основних показників
	Деталізована поглиблена оцінка	Передбачає дослідження великої кількості показників
За напрямом дослідження	Оцінка рівня	Дозволяє визначити динамічні, структурні зміни в ресурсному потенціалі, а також ефективність його використання у минулому, сучасному та майбутньому періодах
	Оцінка вартості	Інформація про балансову, реальну та ринкову ціну ресурсів підприємства як об'єкта кредитування, купівлі-продажу тощо
За елементами дослідження	Оцінка земельних, трудових, фінансових, інформаційних, інтелектуальних ресурсів, основних та оборотних засобів	Вартість ресурсного потенціалу складається під впливом відповідних показників за кожним видом ресурсів, що зумовлює необхідність оцінки стану та потенційних можливостей основних й оборотних матеріальних засобів, земельних, трудових, фінансових, інформаційних та інтелектуальних ресурсів

Джерело: побудовано за матеріалами [227]

Розглядаючи вказані методичні підходи оцінки ресурсного потенціалу аграрних підприємств, вчені-економісти виділяють їх основні переваги та недоліки (табл. 1.7).

Група економістів [141, 159], позицію яких ми підтримуємо, пропонує здійснювати комплексний аналіз ресурсного потенціалу підприємства за такою схемою:

✓ оцінка забезпеченості ресурсами та ефективності підприємства;

✓ фінансовий аналіз діяльності підприємства;

✓ організація процедури оцінки ресурсного потенціалу підприємства.

Таблиця 1.7 Основні переваги та недоліки методичних підходів до оцінки ресурсного забезпечення аграрних підприємств

Методи оцінки	Переваги	Недоліки
Метод грошової оцінки	Вдало застосовується при державному плануванні контрольних цифр виробництва і реалізації продукції на всіх рівнях аграрного виробництва	1. Формальне складання ресурсів у грошовому вираженні дозволяє робити висновки лише про масу ресурсів і частково про їх структуру, тоді як можливості підприємства залишаються за межами дослідження (два підприємства з однаковою сумарною вартісною оцінкою ресурсного потенціалу можуть мати різний рівень результативності виробництва). 2. Складно дати вартісну оцінку трудових та земельних ресурсів, об'єктивно відображаючи їх якісні характеристики
Індексний метод	Забезпеченість сукупними ресурсами характеризує потенційні можливості виробництва	1. Дозволяє визначити порівняльну ресурсозабезпеченість, а не сукупну корисність накопичених ресурсів. 2. Вимагає абстрагування від структури потенціалу і не враховує пропорційність поєднання окремих ресурсів
Ресурсно-регресивний метод (кореляційно-регресійні моделі)	1. Дозволяє оцінити вплив кожного фактора на результативний показник та встановити взаємозв'язок між ними. 2. Дозволяє описати залежність кінцевих результатів виробництва від зміни окремих факторів і умов	1. Регресійні рівняння описують залежності лише при сформованих певних чином умовах господарювання. 2. Практично неможливо врахувати виробничий напрям підприємства, що може призвести до спотвореного уявлення про його потенціал
Індикативний метод з використанням апарату виробничих функцій	В більшій мірі відповідає потребам у комплексній оцінці виробничо-економічного потенціалу підприємства шляхом розрахунку відхилень фактичних економічних параметрів виробництва від нормативних	Виникають сумніви щодо достовірності самих нормативів, оскільки від якості нормативів буде залежати напрям пошуку резервів підвищення ефективності використання потенціалу

Джерело: побудовано за даними [12, 118]

Однак, подібним чином визначається лише статичний стан ресурсного потенціалу та його елементів, тоді як розвиток потребує розглядати їх у динаміці, тобто у процесах, які супроводжуються зміною цих економічних елементів та їхнім взаємозв'язком [18].

В більшості випадків аграрні підприємств йдуть традиційними шляхами розвитку: інтенсивним та екстенсивним, за рахунок, у першому випадку, покращення використання вже функціонуючих елементів ресурсного потенціалу та підвищення їхньої продуктивності завдяки модернізації, у другому, за рахунок збільшення обсягів виробництва внаслідок кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва за незмінного рівня технічної основи виробництва [19].

В сучасних умовах діяльності аграрне підприємство може досягти високих результатів лише у випадку цілеспрямованості на пошук нових форм організації виробництва нових видів продукції, освоєння нових ринків збуту товарів та послуг, тобто обравши інноваційний тип розвитку.

Основною метою активізації інноваційної діяльності, як форми інноваційного розвитку аграрного підприємства є забезпечення його сталого розвитку за певних умов:

- ✓ розподілу ресурсного потенціалу;
- ✓ отримання синергетичного ефекту від оптимального розподілу ресурсного потенціалу в інновації та використання інновацій для розвитку самого ресурсного потенціалу або окремих його елементів;
- ✓ отримання ефекту якості прибутку, отриманого від нарощування виробничих потужностей аграрного підприємства і приросту валової продукції [166].

Тобто ефект від доданого інноваційного ресурсу повинен бути наступним (формула 1.1):

$$\sum \Delta \epsilon^{in} = \Delta \epsilon_{cp}^{in} + \Delta \epsilon_{pp}^{in} + \Delta \epsilon_{np}^{in} + \Delta \epsilon_p, \quad (1.1)$$

де $\sum \Delta \epsilon^{in}$ - приріст синергетичного ефекту від активізації інноваційної діяльності або ефект розвитку;

$\Delta \epsilon_{cp}^{in}$ - приріст ефекту від раціонального розподілу ресурсного потенціалу підприємства на інноваційній основі;

$\Delta\epsilon_{pp}^{in}$ - приріст ефекту від розвитку ресурсного потенціалу, зумовлений його розвитком у зв'язку з активізацією інноваційної діяльності;

$\Delta\epsilon_{np}^{in}$ - приріст ефекту від виробництва додаткового продукту у зв'язку з активізацією інноваційної діяльності;

$\Delta\epsilon_p$ - ефект від нового інтелектуального продукту, створеного безпосередньо для ринку.

Для того, щоб забезпечити максимально необхідну інформацію про стан власного ресурсу і, володіючи нею, оцінити позиції і напрями розвитку, виходячи зі стану зовнішнього оточення, модель повинна містити достатньо максимальну для аналізу кількість показників, за потребою здатних бути відображеними в інтеграційному процесі. Модель розвитку за рахунок інноваційної активності може бути представлена у вигляді залежності такого вигляду (формула 1.2):

$$Y = f(K_1, K_2, K_3, K_4, K_5, K_6, K_7), \quad (1.2)$$

де Y – індекс, що відображає прогностичний стан ресурсного потенціалу з урахуванням очікуваного результату від активізації інноваційної діяльності аграрного підприємства;

K_1 – коефіцієнт приросту інвестицій;

K_2 – коефіцієнт приросту активної частини основного ресурсу;

K_3 – коефіцієнт приросту основного ресурсу на одиницю очікуваного обсягу виробництва продукції;

K_4 – коефіцієнт зміни трудомісткості одиниці продукції;

K_5 – коефіцієнт зміни матеріальних витрат на одиницю продукції;

K_6 – коефіцієнт приросту прибутку;

K_7 – сукупність коефіцієнтів, що характеризують динаміку фінансового стану підприємства (насамперед, динаміка коефіцієнтів платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності).

Так, В. Кашніков зазначає, що ресурсний потенціал розвитку підприємства на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності можна представити у такому вигляді (формула 1.3) [64]:

$$PP_p^{in} = PZ_p + POS_p + POB_p + PT_p + P\Phi_p + P\pi_p, \quad (1.3)$$

де PP_p^{in} - ресурсний потенціал розвитку підприємства на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності;

$PZ_p, ПОС_p, ПОБ_p, ПТ_p, Пф_p, Пн_p$ - елементи ресурсного потенціалу розвитку підприємства за рахунок активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, відповідно в земельний потенціал, основні засоби, оборотні засоби, кадровий потенціал (кількісно та якісно), інформаційний та інтелектуальний.

Для оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств при реалізації обраної стратегії інноваційного розвитку ряд економістів пропонують застосовувати відповідні показники, коефіцієнти. Так, А. Трифілова дотримується позиції, що оцінку потенціалу підприємства в системі формування стратегій інноваційного розвитку проводять з метою визначення достатності у підприємства фінансово-економічних ресурсів для ефективного забезпечення не тільки стратегічної інноваційної, а й поточної виробничої діяльності. Призначення даного підходу полягає в тому, що він дозволяє встановити динамічну відповідність між поточною виробничою і стратегічною інноваційною діяльністю підприємства і зробити остаточний вибір на користь реалізації нових або поліпшуючих технологій. Адже, як показує досвід, основна складність, пов'язана з реалізацією інноваційного розвитку, полягає саме у фінансовій підтримці процесу виконання намічених планів залучення нових технологій у виробничу діяльність [224]. Для цього пропонується застосовувати методика оцінки фінансової стійкості підприємства і передбачається розрахунок наступних показників:

- наявність власних оборотних коштів;
- наявність довгострокових позикових джерел для формування запасів і покриття витрат;
- загальна величина основних джерел коштів для формування запасів і покриття витрат.

На основі цих показників, що характеризують наявність джерел, які формують запаси і покривають витрати виробничо-господарської діяльності, розраховуються величини, які дають оцінку розміру (достатності) джерел для покриття запасів і витрат. Дані показники є базою для класифікації фінансово-економічного стану підприємства за рівнем його фінансової стійкості.

Р. Горшков вважає, що для оцінки ресурсів інноваційно-економічного потенціалу підприємства повинна застосовуватися система приватних показників, кожен з яких виконує одну з трьох функцій: характеризує рівень забезпеченості підприємства тим чи іншим видом ресурсів по відношенню до загальної суми його активів (показники достатності та забезпеченості); здійснює специфічну функцію по опису поведінки даного виду ресурсу в мінливих умовах функціонування (показники ліквідності запасів товарно-матеріальних цінностей, продуктивності праці, матеріаломісткості, маневреності функціонуючого капіталу); визначає рівень ефективності (показники прибутковості і рентабельності) [30].

Якщо ж говорити про аграрні підприємства, то ми поділяємо позицію О. Вишневської, яка зазначає, що дослідження ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрного підприємства необхідно проводити у сукупності всіх елементів з урахуванням особливостей використання сільськогосподарських угідь та тварин [17].

Не менш важливою складовою ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств виступають їх організаційно-економічні відносини, які створюють умови для ефективного використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Тому оцінка їх стану і розвитку відіграє важливу роль у досягненні цілей інноваційного розвитку.

Оцінити стан і розвиток організаційно-економічних відносин інноваційного розвитку аграрних підприємств можливо за допомогою групи показників (додаток Г), які характеризують, як вже зазначалося, такі складові як земельні відносини, соціально-трудові відносини, фінансово-кредитні відносини, відносини щодо здійснення інноваційної діяльності, відносини з контрагентами.

На нашу думку, при визначенні показників ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств, потрібно застосовувати метод експертних опитувань, оскільки він є ефективним інструментом при обмежених ресурсах й інформації, особливо, що стосується аграрних підприємств. Проте застосовуючи даний метод, необхідно звернути увагу на пошук компетентних експертів, які зможуть оцінити вагомість показників

із різних сфер діяльності аграрного підприємства та правильність складеної анкети опитування.

Формування системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку будь-якої соціально-економічної системи залежить від рівня її сприйнятливості до інновацій. Саме тому необхідною умовою переходу аграрного сектора економіки на інноваційну модель розвитку є розробка і впровадження дієвих механізмів підвищення інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств як рівня їх організаційно-управлінської, економічної, фінансової, кадрової, інтелектуальної, інформаційної готовності до розроблення і реалізації інноваційних проектів і впровадження інновацій [201]. Причому, першочергового значення набуває організаційно-управлінська складова готовності аграрного підприємства до інновацій, оскільки саме відповідні дії системи управління на підприємстві мають забезпечити нівелювання негативних наслідків від обмеженого стереотипного мислення, неприйняття інновацій, формування інноваційної культури, сприяти заохоченню раціоналізаторських пропозицій тощо.

В економічній літературі існує декілька підходів до трактування поняття «інноваційна сприйнятливість підприємства», а саме: готовність приймати й адаптувати нові технології [264]; рівень готовності підприємства розробляти та реалізувати інноваційні проекти [267]; здатність соціально-економічної системи до прийняття інновацій з метою задоволення споживчого попиту [130]. Зазначені визначення не дають повного уявлення про цільову спрямованість і структуру поняття, крім того, не враховують можливості суб'єкта господарювання та вплив на нього групи відповідних факторів внутрішнього середовища, що представлені достатністю фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення, відповідністю інтелектуального, інформаційного забезпечення та природних ресурсів, від яких залежить його інноваційна сприйнятливість.

Тому вважаємо, що інноваційну сприйнятливість аграрного підприємства можна найбільш повно охарактеризувати як рівень готовності, можливостей, зацікавленості суб'єкта господарювання постійно оновлювати фактори внутрішнього середовища, створювати та залучати інновації з метою здійснення безперервної активізації інноваційної діяльності.

Дослідивши існуючі методи та врахувавши особливості аграрних підприємств, вважаємо доцільним для оцінки ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств взяти за основу методику оцінки інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств [201]. Доповнена нами методика базується на розрахункових показниках та експертній оцінці, включає групи показників та коефіцієнтів, які дозволяють провести аналіз забезпеченості інноваційного розвитку аграрних підприємств необхідними ресурсами, а саме земельними, трудовими, матеріально-технічними, фінансовими, інформаційними та інтелектуальними (додаток Д). Для здійснення нормування показників пропонується використовувати ступеневу функцію (формула 1.4) [201]:

$$y_{ij} = x^{\frac{ICP_{ij}}{ICP_{ijn}}}, \quad (1.4)$$

де y_{ij} - нормований j -й показник i -го блока показників;
 ICP_{ij} - розрахований j -й показник i -го блока показників;
 ICP_{ijn} – базове значення j -й показника i -го блока показників;
 x – const.

Визначення показника загальної індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрного підприємства здійснюється за наступними формулами (формули 1.5, 1.6) [201]:

$$ICP_{заг} = \sum_{i=1}^6 ICP_i, \quad (1.5)$$

$$ICP_i = \sum_{n=1}^j y_{ij} \times k_{ij}, \quad (1.6)$$

де $ICP_{заг}$ - загальна індивідуальна інноваційна сприйнятливість аграрного підприємства;

ICP_i - часткова інноваційна сприйнятливість аграрного підприємства за i -м блоком показників;

k_{ij} - коефіцієнт значимості j -й показника i -го блока показників;

n - кількість показників в i -му блоці показників.

З метою оцінки формування системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств регіону, вважаємо за доцільне поділити їх на 4 групи відповідно до участі в інноваційному процесі (табл. 1.8), що дасть змогу, по-перше, оцінити обсяги інноваційної діяльності в аграрному секторі, по-друге, проаналізувати існуючий ресурсний потенціал в аграрних підприємствах з різними рівнями інноваційної активності, по-третє, запропонувати подальші напрями розвитку ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Таблиця 1.8 Групи аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу

Номер групи	Назва групи	Якісні характеристики групи
I	«Активні інноватори»	Аграрні підприємства, які займаються інноваційною діяльністю і в яких відбувається повний інноваційний процес від дослідження до впровадження (до цієї категорії відносяться підприємства, які здійснюють власні дослідження або співпрацюють з науковими установами)
II	«Пасивні інноватори»	Аграрні підприємства, які займаються інноваційною діяльністю і в яких відбувається неповний інноваційний процес, тобто лише комерціалізація інновацій (до цієї категорії відносяться підприємства, які визначили себе інноваційно-активними, але не здійснюють власних досліджень та не співпрацюють з науковими установами)
III	«Потенційні інноватори»	Аграрні підприємства, які не займаються інноваційною діяльністю, але керівники цих підприємств у анкеті визначили, що за наявності певних стимулюючих факторів підприємство готове до впровадження інновацій
IV	«Консерватори»	Аграрні підприємства, які не займаються інноваційною діяльністю і керівники даних підприємств визначили в анкеті, що навіть за наявності фінансових ресурсів колектив підприємства не готовий до впровадження інновацій

Джерело: побудовано з використанням ідеї [266]

Крім того, виділені групи аграрних підприємств займають відповідне місце в структурі двоциклового процесу інноваційного розвитку. Так, аграрні підприємства групи I «Активні інноватори» є суб'єктами великого циклу процесу інноваційного розвитку, інноваційна діяльність яких вимагає подвійного формування ресурсного забезпечення, необхідного для розробки інноваційних ідей та його трансформації в інноваційну продукцію.

Аграрні підприємства групи II «Пасивні інноватори» є суб'єктами малого циклу процесу інноваційного розвитку, оскільки споживають інноваційний продукт та виступають основним каналом реалізації для суб'єктів великого циклу, які виробляють його. Вони локально залучені до процесу інноваційного розвитку, а тому це вимагає формування ресурсного забезпечення лише виробництва інноваційної продукції.

Група аграрних підприємств III «Потенційні інноватори» лише частково забезпечені ресурсами для виробництва інноваційної продукції і потребують їх нарощування.

Що стосується аграрних підприємств групи IV «Консерватори», то вони взагалі знаходяться поза процесом інноваційного розвитку, оскільки, не мають а ні необхідного ресурсного потенціалу, а ні організаційно-економічних можливостей для здійснення інноваційної діяльності.

Виходячи з цього, пропонуємо виділити наступні етапи діагностики стану, рівня формування і використання ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств [172]:

I етап – ревізія ресурсів аграрного підприємства - проводиться перевірка усіх наявних видів ресурсів аграрних підприємств, визначається їх структура та необхідний обсяг для забезпечення інноваційного розвитку.

II етап – оцінка ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, з урахуванням їх залучення до інноваційного процесу - за допомогою групи узагальнюючих та окремих показників, таких як фондівдача, фондоємність, рентабельність оцінюється ефективність використання ресурсів за їх видами.

III етап – оцінка відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств рівню їх залучення до інноваційного процесу – за допомогою системи показників (додаток Д) визначається достатність фінансового, техніко-технологічного забезпечення,

забезпечення трудовими, інтелектуальними, інформаційними, земельними ресурсами для інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Таким чином, оцінка рівня ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств повинна здійснюватись в комплексі, враховувати методи оцінки наявного ресурсного потенціалу аграрних підприємств, а також рівня розвитку їх організаційно-економічних відносин. При цьому, такий аналіз необхідно здійснювати в розрізі рівня залучення аграрних підприємств до інноваційної діяльності та їх часткової і загальної інноваційної сприйнятливості, що дасть змогу обґрунтувати об'єктивні пропорції для подальшого нарощування ресурсів і розвитку відповідних відносин.

Розділ 2

АНАЛІЗ РІВНЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Системний аналіз ресурсного забезпечення аграрних підприємств

Одним з важливих факторів економічного розвитку економіки України та подальшого її ефективного зростання на інноваційній основі є виокремлення з цілісної економічної системи країни її структурної одиниці – економічного регіону, задля реалізації преференційованого підходу в розробці аграрної, інноваційної політики та повного використання його потенціалу.

Будь-який регіон у масштабах країни являє собою відносно відособлену і самостійну підсистему, що має внутрішню структуру, економіку, власні цілі й інтереси в сфері господарського розвитку [38].

Активні дослідження поняття «регіон» розпочалися в 60-80-ті роки ХХ ст. Один з перших дослідників регіональної економіки в радянські часи Н. Некрасов характеризував поняття «регіон» наступним чином: «...велика територія країни з більш, або менш однорідними умовами, а головне – характерним напрямом розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з відповідно створеною та перспективною матеріально-технічною базою, виробничою та соціальною структурою» [121, С. 29].

Сучасний регіон характеризується низкою специфічних властивостей, серед яких у першу чергу потрібно виділити:

1. Інтегрованість. Регіон не є простою сумою всіх природних, соціальних та економічних ресурсів, об'єднаних територіально. Взаємодія підсистемних елементів регіону призводить до виникнення нових якостей регіональних утворень.

2. Багаторівневість. Дана характеристика обумовлена наявністю територіальної ієрархії регіонів та ієрархії відповідних управлінських систем.

3. Відкритість щодо взаємодії з іншими регіонами і територіальними утвореннями при певній замкнутості внутрішньорегіональних відносин.

4. Самоврядування. Урахування даних властивостей відіграє особливу роль при організації функціональної, територіальної структур, а також процесів управління регіоном. Самоврядування є безпосередньою формою реалізації територіальних інтересів регіону і джерелом самоорганізації всієї регіональної системи.

5. Комуникативність. Оперативний аналіз стану регіону й управлінських процесів нерозривно зв'язаний зі збором і обробкою інформації, тому дана характеристика багато в чому визначає ефективність регіонального управління [168].

Дані властивості притаманні й Миколаївській області як потужному аграрному регіону, на ефективний розвиток якого впливають природно-кліматичні умови, наявне ресурсне забезпечення та система управління. Саме взаємодія цих факторів формують відповідні його властивості.

На нашу думку, відповідним сучасним реаліям є підхід А. Куклінські, який зазначає, що регіональний розвиток та регіональні проблеми довгий час розглядалися з точки зору матеріального підходу - введення в дію нових виробництв, що вважалося найважливішим внеском в розвиток даного регіону. Проте в даний час, найбільш значимим стає нематеріальний підхід, при цьому концепція регіонального розвитку орієнтується на знання та інновації, що домінують не тільки в науковій сфері, але і в практичній діяльності [275].

Тому для того, щоб оцінити інноваційний розвиток аграрних підприємств досліджуваного регіону, необхідно проаналізувати рівень його ресурсного забезпечення, який як зазначалося, структурно складається із ресурсного потенціалу, що виступає об'єктом формування організаційно-економічних відносин, які створюють умови для його ефективного використання.

Аграрні підприємства Миколаївської області мають достатньо потужний ресурсний потенціал для здійснення інноваційної діяльності (табл. 2.1), обсяг якого має тенденцію до зростання з 25212,6 млн грн у 2000 р. до 26586,5 млн грн у 2011 р., що на 5,4% більше.

Таблиця 2.1 Динаміка вартості ресурсного потенціалу аграрних підприємств Миколаївської області, млн грн

Показники	Роки										2011 р. у % до	
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2000 р.	2010 р.			
Ресурсний потенціал всього, в т.ч.:	25212,6	19105,1	19836,1	22442,7	23713,4	25302,9	26586,5	105,4	105,1			
- земельні ресурси	20368,3	15315,9	15588,8	16882,7	19024,8	19022,7	19021,2	93,4	99,9			
- трудові ресурси	79,1	133,1	168,9	248,8	275,3	337,2	423,7	535,7	125,7			
- основні виробничі засоби	4014,8	2294,2	2715,7	3079,8	2260,8	2520,8	2477,1	61,7	98,3			
- оборотні засоби	695,9	1234,9	1291,5	1940,8	1885,1	2762,0	3807,5	547,1	137,9			
- фінансові ресурси	54,5	127,0	71,2	290,6	267,4	660,2	857,0	15,7	разів	129,8		

Джерело: розраховано і побудовано за даними Державного земельного агентства у Миколаївській області та Головного управління статистики у Миколаївській області

В структурі ресурсного потенціалу Миколаївської області найбільшу питому вагу займають земельні ресурси (80,8% - у 2000 р. та 71,5% у 2011 р.), оскільки Миколаївщина традиційно вважається одним із регіонів інтенсивного землеробства в Україні за наявністю значних розмірів земельних ресурсів. Результативність сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від того, наскільки правильно й ефективно використовується його головне багатство – земля [203]. Саме від рівня й використання земельних ресурсів, великою мірою залежить розвиток та конкурентоспроможність вітчизняних аграрних підприємств.

Так, площа сільськогосподарських угідь регіону перевищує 2 млн га (біля 5% площ України), з яких 1,7 млн га становить рілля [191]. Проте найбільша вартість земельних ресурсів відмічалась у 2000 р. - 20368,3 млн грн, а найменша у 2005 р. - 15315,9 млн грн. У 2011 р. вартість земельних ресурсів зростає до 19021,2 млн грн, але залишилася у порівнянні з 2000 р. на 6,6% меншою, а у порівнянні з 2010 р. – на 0,1 відсотки. Така тенденція є цілком закономірною, оскільки земельні ресурси мають певні обмеження щодо зростання вартості, зумовлені діючою на певний момент методикою грошової оцінки землі, яких, в свою чергу, не мають вартість трудових ресурсів та основних і оборотних засобів.

Крім того, необхідно відмітити, що протягом досліджуваного періоду відбувалося скорочення площ сільськогосподарських угідь області (2008,8 тис. га у 2011 р. проти 2013,3 тис. га у 2000 р.) і це є свідчення того, що певна частина цих угідь переводиться в несільськогосподарські землі для потреб промислової та соціально-побутової інфраструктури (додаток Е).

З метою забезпечення передумов інноваційного розвитку аграрних підприємств регіону та ефективного використання земельних ресурсів, необхідним є формування та розвиток відповідних земельних відносин. Сучасні земельні відносини формуються під впливом різних форм власності на землю, основу яких складає приватна власність та оренда землі. Так, в Миколаївській області в структурі площ сільськогосподарських угідь найбільша питома вага (додаток Ж), а саме 52%, знаходиться у користуванні аграрних підприємств, причому 3% - у власності державних підприємств та 49% - у власності недержавних. Під ділянками для ведення товарного

сільськогосподарського виробництва громадян знаходиться біля 40% площ, у землекористувачів інших категорій - 11,1 відсотки.

Крім того, протягом останніх років відмічається тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь, яка знаходиться у користуванні аграрних підприємств регіону (у 2011 р. на 543,5 тис. га менше, ніж у 2000 р.), натомість розмір площі в користуванні громадян характеризується тенденцією до збільшення на 483,7 тис. грн як і користувачів інших категорій – 51,4 тис. га порівняно з 2000 р.

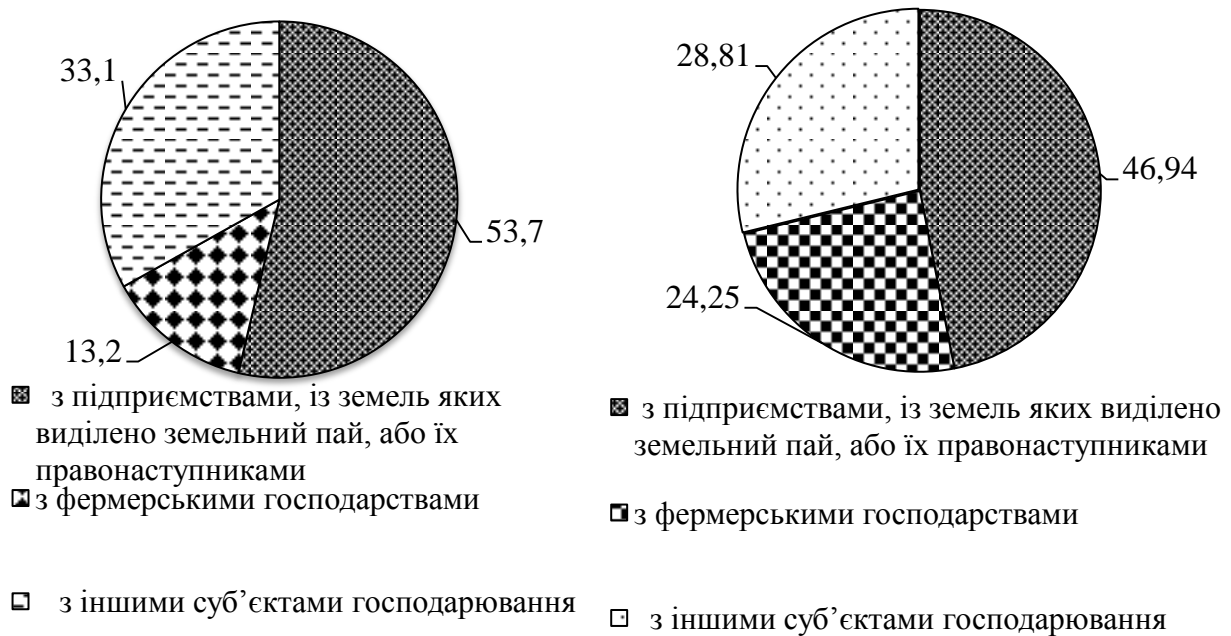
В умовах ринкової трансформації аграрного сектора економіки надзвичайно актуальною проблемою стає стабільне й ефективне використання земельних ресурсів усіма землекористувачами. Вирішальним фактором в даному аспекті є розвиток орендних відносин, який здатен забезпечити необхідні ресурсні параметри господарюючих суб'єктів, зокрема стосовно земельних ресурсів. Світовий досвід свідчить, що переваги земельних орендних відносин обумовлені тим, що за умов оренди вивільняються фінансові ресурси для інвестицій в інноваційні засоби механізації, нові технології, будівництво нових приміщень тощо [99].

Оцінка земельних орендних відносин в аграрних підприємствах потребує з'ясування ряду аспектів, зокрема доцільним є дослідження:

- 1) частки орендованих земель у різних аграрних формуваннях;
- 2) пріоритетів щодо надання в оренду земельних ділянок селянами;
- 3) ефективності використання земель залежно від частки орендованих земель;
- 4) орендних відносин з погляду їх вигоди для орендарів, орендодавців та суспільства [238].

На сьогодні в сільському господарстві України орендні відносини є домінуючими. В Україні близько 90% сільськогосподарських угідь є об'єктом орендних відносин [49]. Більшість селян реалізує своє право на сільськогосподарську землю за допомогою орендних відносин з аграрними підприємствами, фермерськими господарствами та іншими суб'єктами господарювання, з якими вони станом на 1 січня 2012 р. уклали 4641,8 тис. договорів оренди земельної частки (паю). Переважну більшість договорів укладено з власниками підприємств, із земель

яких виділено земельну частку (пай), або їх правонаступниками (53,7%), з іншими суб'єктами господарювання укладено 33,1% договорів і відповідно найменшу кількість договорів укладено з фермерськими господарствами (13,2%) (рис. 2.1).

а) в Україні

б) в Миколаївській області

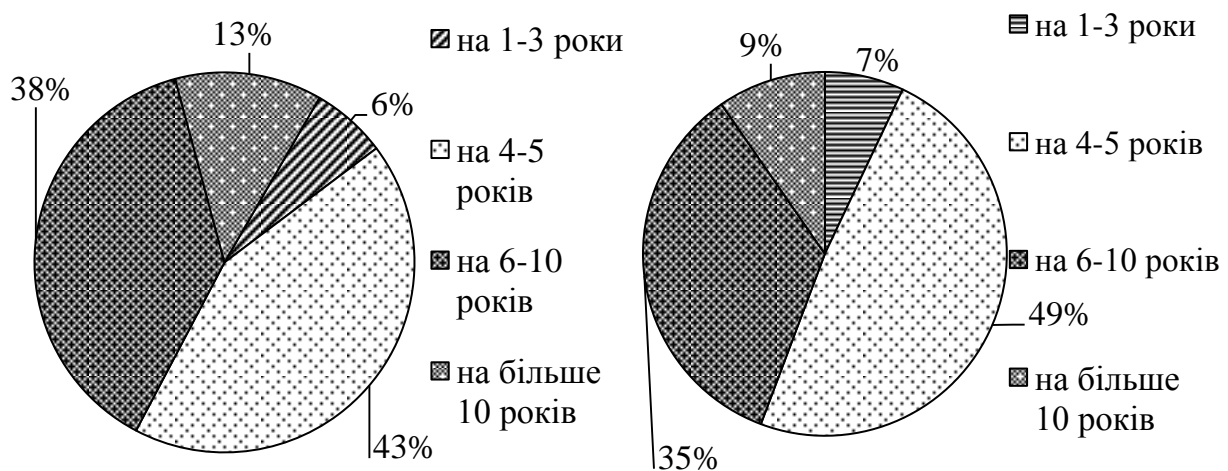
Рисунок 2.1 – Структура пайових земель в Україні та Миколаївській області за категоріями орендарів, на 1.01.2012 р., %
Джерело: побудовано за даними [161]

Орендодавцями здебільшого виступають селяни-пенсіонери, які уклали 2441,7 тис. договорів (52,6%) [161]. Аналогічні тенденції спостерігаються і в Миколаївській області.

Так, майже 47% сільськогосподарських угідь в Миколаївській області перебувають в оренді підприємств- правонаступників колишніх колективних сільськогосподарських підприємств, у фермерів зосереджено 24,3% сільськогосподарських угідь, що більше за середні дані по Україні. У інших суб'єктів господарювання зосереджено майже 29% земель. Такий розподіл свідчить про зростаюче значення фермерських господарств, особистого селянського господарства та інших господарюючих суб'єктів в аграрному секторі національної економіки.

Оренда, як форма ринкових операцій із землею, повинна сприяти руху землі до ефективного господаря. Саме це відповідає сучасним вимогам формування оптимальних за обсягом

господарських структур у сільському господарстві. В Україні ця функція не реалізована. Терміни дії укладених договорів оренди по Україні різні, проте переважаючою є оренда терміном на 4-5 років, що є досить негативним явищем, адже коротко- та середньострокова оренда не забезпечує умов для раціонального використання землі на інноваційних засадах та охорони ґрунтів, дотримання науково-обґрунтованих сівозмін, оскільки орендарі не здійснюють додаткових капіталовкладень на покращення якості земель. Так, у 2011 р. частка орендних договорів терміном на 4-5 років становила 43% від загальної кількості договорів по Україні, а частка договорів понад 10 років - лише 13% (рис. 2.2).

а) в Україні

б) в Миколаївській області

Рисунок 2.2 – Структура договорів оренди землі за строком їх дії в Україні та Миколаївській області, 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [161]

Така ж тенденція укладання договорів оренди сільськогосподарських угідь спостерігається і в Миколаївській області. Так, переважає середньострокова оренда на термін 4-5 років (49%). Що стосується довгострокового терміну оренди понад 10 років, то він становить лише 9%, що менше за середні дані по Україні.

Слід зазначити, що власники земельних ділянок і паїв не готові на довгий період дати зобов'язання конкретному орендарю, оскільки їх не задовільняє низькій розмір орендної плати, хоча орендна плата і виступає одним із джерел доходу селян. Так, за середніми даними по Україні в 2011 р. нараховано орендну плату на суму 6,1 млрд грн, середній розмір орендної плати становив 348,5 грн за 1 га. Станом на

01.01.2012 р. орендарями фактично виплачено за оренду земельних ділянок, земельних часток (паїв) 5,8 млрд грн (95,6%).

Найвищий показник виплати орендної плати спостерігається в Миколаївській області – 99,8% [161], в якій орендна плата за 1 га сільськогосподарських угідь у 2011 р. становила 299,70 грн, що на 18,90 грн більше, ніж у 2010 р. [54].

Поряд зі збільшенням розміру орендної плати в Миколаївській області спостерігається тенденція до зменшення кількості договорів оренди (додаток II). Так, у 2011 р. порівняно з 2003 р. зменшилась кількість укладених договорів оренди сільськогосподарських угідь на 7500 шт., а у порівнянні з 2010 р. - на 780 шт. При чому загальна сума нарахованої орендної плати за досліджуваний період збільшилась на 164,6%, а фактично виплаченої – на 166,8 відсотки. У 2011 р. заборгованість з виплати орендної плати складала 0,2% проти 1,6% у 2003 р.

В структурі орендної плати за використання земельних ділянок найбільшу питому вагу за період з 2003 р. по 2010 р. займала натуральна оплата – відповідно 81,1 та 54,8 відсотки. У 2011 р. виплата орендної плати у натуральній формі склала майже 30 відсотків. За останні два роки спостерігається позитивна динаміка росту питомої ваги орендної плати, виплаченої готівкою.

Важливим показником розвитку земельних відносин на інноваційній основі є рівень використання земель, особливо ріллі. Проте останнім часом спостерігається зменшення кількості агротехнічних заходів, спрямованих на збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та відновлення родючості. Це явище супроводжується зменшенням обсягів внесення добрив та хімічних меліорантів [17, 162].

Так, у 2011 р. в Україні аграрними підприємствами було внесено 1263,3 тис. т мінеральних добрив у діючій речовині або 68 кг на 1 га посівної площі, що в 4 рази менше порівняно з 1990 р. [193]. Але для досягнення ефекту від застосування мінеральних добрив в аграрному секторі необхідно довести річну дозу добрив до 150 кг діючої речовини на 1 га посівної площі [162].

Використання органічних добрив аграрними підприємствами України у 2011 р. склало 9,8 млн т і становило 0,53 т на 1 га посівної площі, що у порівнянні з 1999 р. на 247,3 млн т менше або на 8,07 т/га [193]. Для бездефіцитного балансу гумусу норма органічних

добрив у Степу, Лісостепу і на Поліссі має бути 8,8 10,7 і 14,3 т/га відповідно [162].

Аналогічна ситуація спостерігається і в сільському господарстві Миколаївської області (табл. 2.2). В період з 1990 р. по 2000 р. розміри удобрених мінеральними добривами земель в аграрних підприємствах області мали тенденцію до зменшення, а з 2005 р. розпочалося їх збільшення, хоча даних 1990 р. так і не досягнуто. Такі ж тенденції спостерігаються і по внесенню органічних добрив, дози яких, як і удобрені ними площі, зменшуються.

Тому необхідно вжити ряд заходів щодо покращення ситуації, а саме, залучати альтернативні джерела поновлення органіки за рахунок удосконалення структури посівних площ і сівозмін, збільшувати питому вагу посіву багаторічних трав, зернових колосових і бобових культур, розвивати органічне землеробство, а також зменшувати площі посіву під просапними культурами. Проте в сучасних умовах господарювання аграрні підприємства, в тому числі і досліджуваного регіону, здебільшого не дотримуються обґрунтованих сівозмін, зменшують питому вагу посівів картоплі та овоче-баштанних культур, серед кормових культур спостерігається скорочення посівів багаторічних та однорічних трав (додаток К). Хоча останнім часом відмічається незначне скорочення посівів технічних культур, проте вони займають досить значну питому вагу в структурі посівних площ аграрних підприємств, що знижує якісні характеристики ґрунту.

Отже, саме ефективне використання земельних ресурсів, забезпечення охорони навколишнього середовища, оптимізація структури посівних площ сільськогосподарських угідь, збереження ґрунтової родючості та формування адекватних земельних відносин – важливі чинники інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Значимою за впливом складовою ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств є трудові ресурси, які здатні поєднувати предмети та засоби праці. Необхідно зазначити, що за період з 2000 р. по 2011 р. вартість трудових ресурсів регіону мала тенденцію до збільшення (в 2011 р. порівняно з 2000 р. на 435,7%) (табл. 2.1). Проте з кожним роком відбувається поступове зменшення сільського населення працездатного віку (20,5 тис. осіб у 2011 р. проти 93,5 тис. осіб у 2000 р.).

Таблиця 2.2 Динаміка внесення добрив під сільськогосподарські культури в аграрних підприємствах Миколаївської області

Показники	Роки										2011 р. у % до	
	1990	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	1990 р.	2010 р.		
Мінеральні добрива												
Внесено у поживних речовинах всього, тис. ц	1425,1	40,6	169,0	262,3	278,2	299,9	395,4	457,0	32,1	118,3		
Удобрена площа, тис. га	1105,0	91,1	308,5	469,3	503,2	505,4	600,4	677,7	61,3	112,9		
Частка удобреної площі, %	73,0	8,0	33,0	52,0	51,0	53,0	62,5	70,7	96,8	113,1		
Внесено у поживних речовинах на 1 га посівної площі, кг	94,0	4,0	18,0	29,0	28,0	31,0	41,0	46,0	48,9	112,2		
Органічні добрива												
Внесено – усього, тис. т	8865,3	162,5	117,0	101,4	91,9	114,5	173,6	102,2	1,2	58,9		
Удобрена площа, тис. га	198,4	6,9	6,0	5,5	8,7	4,8	5,5	3,8	1,9	69,1		
Частка удобреної площі, %	13,0	0,6	0,6	0,6	0,9	0,5	0,6	0,4	3,1	66,7		
Внесено на 1 га посівної площі, т	5,8	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	1,72	50,0		

Джерело: розраховано та побудовано за даними [22]

Що стосується чисельності найманих працівників підприємств, установ і організацій Миколаївської області, то їх кількість зменшилася за період 2000-2011 рр. на 121940 осіб, або на 34% (на 2,4% менше порівняно з 2010 р.) (табл. 2.3). Поряд з цим, чисельність зайнятих працівників у сільському господарстві, мисливстві і лісовому господарстві області у 2011 р. зменшилась в порівнянні з 2000 р. на 72960 осіб, або на 78%, а у порівнянні з 2010 р. навпаки відбулося незначне збільшення працівників на 21 особу або на 0,1 відсотки.

Таблиця 2.3 Динаміка кількості найманих працівників, зайнятих в сільському господарстві, мисливстві і лісовому господарстві Миколаївської області

Роки	Кількість найманих працівників підприємств, установ і організацій в Миколаївській області, осіб	Зайнято в сільському господарстві, мисливстві і лісовому господарстві, осіб	У % до найманих працівників підприємств, установ і організацій в Миколаївській області
2000	359036	93508	26,0
2005	287596	40594	14,1
2007	271189	29204	10,8
2008	267581	25653	9,6
2009	250773	23134	9,2
2010	242996	20527	8,4
2011	237096	20548	8,7
2011 р. у % до:			
- 2000 р.	66,0	22,0	X
- 2010 р.	97,6	100,1	X

Джерело: розраховано та побудовано за даними [192]

Частка працівників сільського господарства, мисливства і лісового господарства в загальній чисельності найманих працівників підприємств, установ і організацій в Миколаївській області за 2000-2011 рр. знизилася з 26% до 8,7 відсотки.

Кризова ситуація трудової міграції в аграрному секторі економіки спричинена незавершеністю організаційно-структурних перебудов у ході реформування аграрних підприємств,

недостатньою урегульованістю соціально-трудових відносин між найманими працівниками та роботодавцями [240].

Так, одним із таких факторів соціально-трудових відносин виступає рівень оплати праці в аграрних підприємствах. Саме заробітна плата є результатом праці кожного працівника, що надає можливість здійснювати споживчі витрати та заощаджувати частину коштів [180]. В аграрному секторі економіки оплата праці залишається порівняно низькою, що не надає можливості підвищувати платоспроможний попит селян. Враховуючи той факт, що рівень заробітної плати є одним із найвагоміших чинників матеріальної мотивації, можна стверджувати, що за такого її рівня неможливе нормальне відтворення робочої сили. Низький рівень доходів працівників негативно впливає на платоспроможність селян і конкурентоспроможність вітчизняної продукції [112].

Середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних з ними послуг в цілому по Україні протягом досліджуваного періоду не набагато вища порівняно з відповідними показниками по Миколаївській області (табл. 2.4). Проте необхідно зазначити, що у 2009 р. розмір заробітної плати в даній галузі по Миколаївській області був вище за дані по Україні на 3,7%, а у 2011 р. – навпаки менше на 6,9 відсотки.

Таблиця 2.4 Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників у сільському господарстві України і Миколаївської області, грн

Роки	Середньомісячна заробітна плата, грн		Середньомісячна заробітна плата по Миколаївській області до середньомісячної заробітної плати по Україні, %
	Україна	Миколаївська область	
2000	111,00	112,00	100,9
2005	415,00	429,00	103,4
2007	733,00	709,11	96,7
2008	1076,00	1063,36	98,8
2009	1206,00	1250,24	103,7
2010	1430,00	1399,46	97,9
2011	1800,00	1676,16	93,1
2011 р. у % до:			
- 2000 р.	1621,6	1496,6	X
- 2010 р.	125,9	119,8	X

Джерело: розраховано та побудовано за даними [193]

Незважаючи на постійний ріст середньомісячної заробітної плати в аграрному секторі економіки, її рівень залишається одним із найнижчих порівняно з іншими видами економічної діяльності. Розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників у сільському господарстві становив у 2011 р. 68,5% середнього рівня в економіці області (рис. 2.3). Серед усіх видів економічної діяльності сільське господарство займає за рівнем середньомісячної заробітної плати 12 місце.

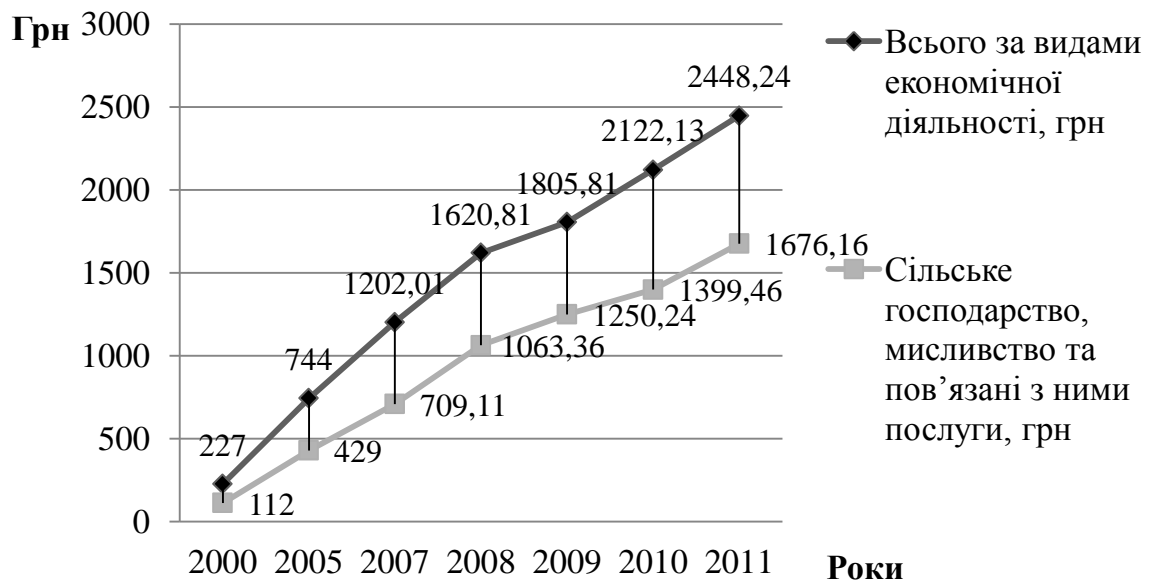

Рисунок 2.3 – Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати за видами економічної діяльності по Миколаївській області, 2000-2011 рр., грн

Джерело: розраховано побудовано та за даними [192]

Отже, заробітна плата працівників сільського господарства була, є і залишається на досить низькому рівні, незважаючи на підвищення її середнього рівня по Україні.

Крім того, на зниження життєвого рівня сільського населення та збільшення соціальної напруженості впливає заборгованість з виплати заробітної плати. І хоча, останнім часом спостерігається тенденція до скорочення обсягів заборгованості, він залишається досить суттєвим. Сума заборгованості із заробітної плати працівникам підприємств, установ, організацій області, без урахування найманих працівників статистично малих підприємств та зайнятих у фізичних осіб-підприємців на 1 січня 2012 р. склала 53105,5 тис. грн, що на 6,3% менше за показник на 1 січня 2011 р.

Що стосується суми боргу працівникам, які зайняті в аграрному секторі економіки, то вона на 1 січня 2012 р. становила 708,1 тис. грн [59].

Така ситуація зумовлена насамперед неспроможністю аграрних підприємств виплачувати заробітну плату своїм працівникам. Високі ціни на паливно-мастильні матеріали та низькі - на вироблену сільськогосподарську продукцію приносять її власникам збитки та зменшують зацікавленість у результатах діяльності. Це породжує низький рівень мотивації та продуктивності праці, а отже, і її оплати.

Бажаючих працювати в аграрному секторі було набагато більше, за умови, якщо були б вирішені питання, пов'язанні з підвищенням розміру заробітної плати, своєчасністю її виплати й поліпшення соціальних умов на селі, про що свідчать дані щодо оцінки важливості основних причин відмови працювати в аграрних підприємствах Миколаївської області (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Питома вага основних причин відмови потенційних працівників працювати в аграрних підприємствах Миколаївської області, 2011 р., %

Джерело: побудовано на основі анкетного опитування

Тому ми погоджуємось з твердженням О. Вишневської, що розробка та впровадження мотиваційних факторів повинні враховувати фактор людини як особистості, яка фізіологічно прагне до самозахисту. Складнішим є соціальний аспект, адже власники (керівники) не мають в ньому матеріальної зацікавленості [17].

Отже, важливим напрямом прискорення інноваційних процесів в аграрному секторі економіки повинна стати мотиваційна політика, яка має бути спрямована на вирішення широкого кола проблем, пов'язаних із розвитком працівників та задоволенням їхніх соціальних потреб та узгоджена з основними цілями діяльності підприємства.

Найважливішим фактором, що впливає на процес інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, є можливість залучення висококваліфікованих працівників, здатних інноваційно мислити. Так, в умовах багатокладності сільського господарства, в якому зайнята п'ята частина всього населення, кількісний склад трудового потенціалу має тісно пов'язуватися з його якісним чинником. Тому відтворення кваліфікованої робочої сили є важливим етапом на шляху до інноваційного типу розвитку [112].

Т. Шульц до факторів поліпшення життєвої ситуації бідних відносить покращення якісних характеристик населення та прогрес у знаннях [280]. Адже від наявності висококваліфікованої робочої сили в сільській місцевості регіону залежить підвищення ефективності підприємницької діяльності, нарощування його ресурсного потенціалу, що в подальшому призведе до нарощування обсягів виробництва продукції та підвищення її якості. До якості трудових ресурсів можна віднести як сукупність психологічних і фізіологічних здібностей, так і можливості виконання певних функцій у соціальному виробництві, доповнені набутим рівнем освітньої та кваліфікованої підготовки, накопиченим досвідом [104].

Вирішальна роль у формуванні якісних фахівців належить професійній освіті, яка повинна забезпечити їх прогресивними спеціальними знаннями, поєднуючи теоретичну підготовку з практичною на основі застосування сучасних інноваційних методик і підходів в організації навчального процесу.

Так, в Україні за період 2000-2011 рр., відмічається тенденція до скорочення підготовки і підвищення кваліфікації кадрів в аграрному секторі (рис. 2.5). При чому, кількість осіб, яких навчено новим професіям в 2 рази менше ніж тих, хто підвищував свою кваліфікацію.

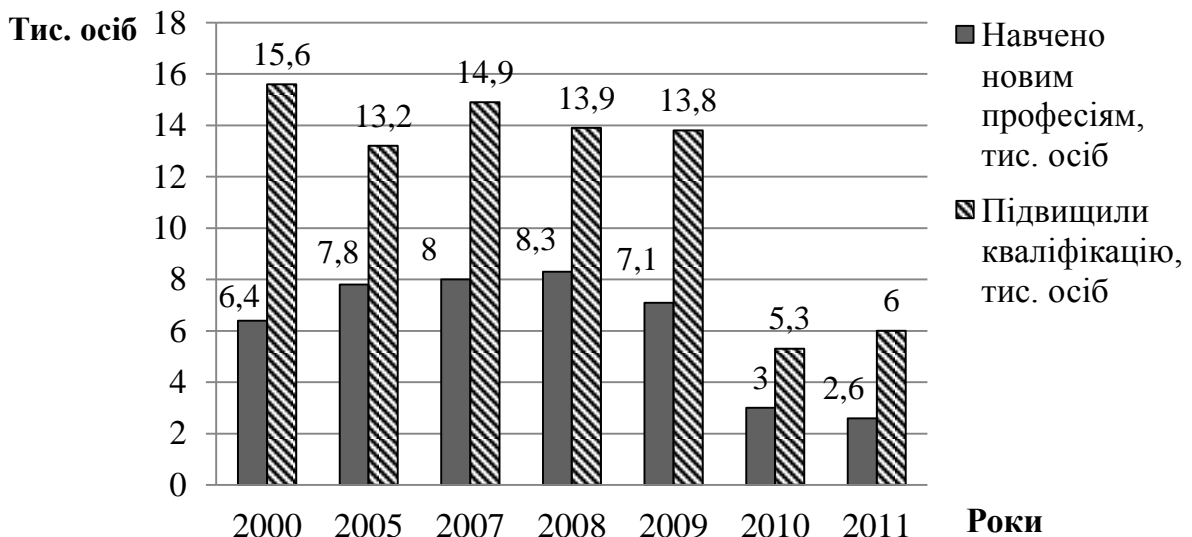

Рисунок 2.5 – Динаміка обсягу підготовки і підвищення кваліфікації кадрів в аграрному секторі економіки України, 2000-2011 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано за даними [144, 145]

Така ж тенденція щодо підготовки і підвищення кваліфікації кадрів спостерігається також і в сільському господарстві досліджуваного регіону (рис. 2.6). Так, у 2011 р. навчено новим професіям лише 8 осіб, зайнятих в сільському господарстві області, тоді як у 2000 р. – 112 осіб.

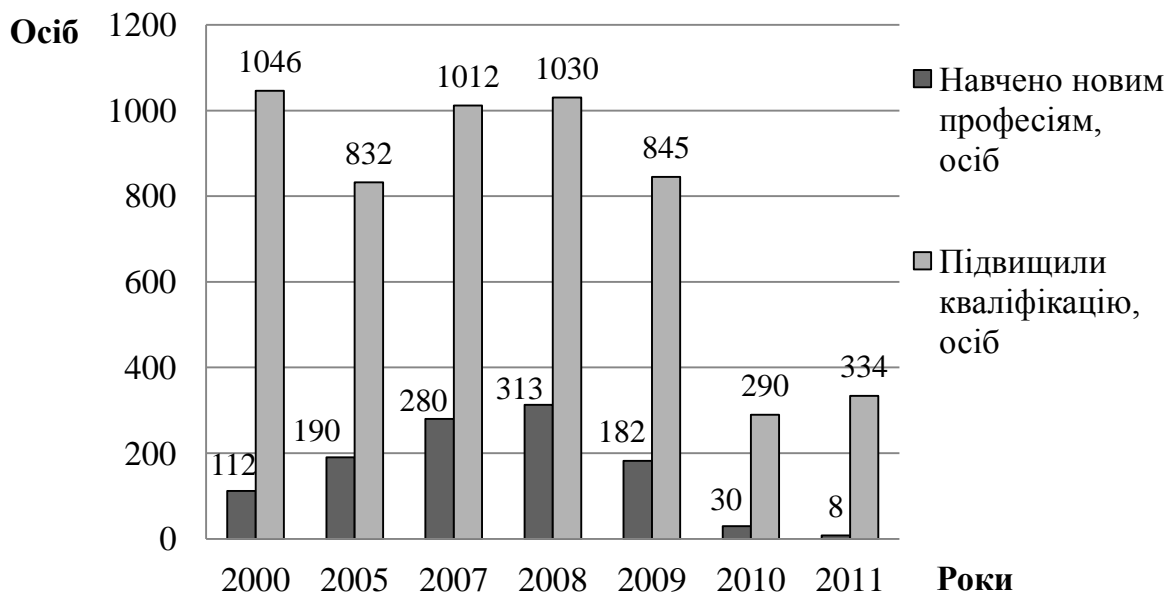

Рисунок 2.6 – Динаміка обсягу підготовки і підвищення кваліфікації кадрів в аграрному секторі економіки Миколаївської області, 2000-2011 рр., осіб

Джерело: побудовано за даними [192]

Якщо ж порівнювати з іншими галузями, то частка працівників в сільському господарстві, яких навчено новим професіям становила 0,2% у 2011 р., а у 2000 р. – 2,8 відсотки. Натомість кількість працівників, які підвищували кваліфікацію, також займає незначну питому вагу в структурі видів економічної діяльності області (1,8%).

Ефективність інноваційного розвитку того чи іншого суб'єкта господарювання значною мірою залежить від якісного рівня управлінських працівників, їх особистих і ділових якостей, загальноосвітнього і кваліфікаційного рівня [175]. Слід відмітити, що в аграрному секторі економіки Миколаївської області відмічається нестача у заступниках керівників, головних спеціалістах та керівниках середньої ланки (табл. 2.5). Так, до складу керівників і спеціалістів усіх рівнів управління у 2011 р. входило 10488 осіб, або 99% потреби за штатом, що у порівнянні з 2010 р., на 97,7% менше.

Таблиця 2.5 Динаміка рівня забезпеченості аграрних підприємств Миколаївської області працівниками, які займають посади керівників і спеціалістів

Категорії працівників	Передбачено посад за штатним розписом, осіб	Фактично зайнятих посад, осіб	Рівень забезпеченості, %	Передбачено посад за штатним розписом, осіб	Фактично зайнятих посад, осіб	Рівень забезпеченості, %	Фактично зайнятих посад (2011 р. у % до 2010 р.)
	2010 р.			2011 р.			
Всього працівників, які займають посади керівників і спеціалістів, осіб:	10933	10740	98,5	10681	10488	99,0	97,7
- керівники	2026	2026	100,0	2015	2012	99,8	99,3
- заступники керівників	356	310	87,1	308	276	89,6	89,0
- головні спеціалісти	2556	2503	97,9	2448	2403	98,2	96,0
- керівники середньої ланки	1672	1635	97,8	1556	1539	98,9	94,1
- спеціалісти	4323	4266	98,7	4314	4256	98,7	99,8

Джерело: розраховано та побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації

Що стосується якісного складу управлінського персоналу аграрних підприємств досліджуваного регіону (рис. 2.7), то найбільша кількість керівників і спеціалістів у 2011 р. мають середню спеціальну освіту – 50,1%, а 49,9% - вищу освіту. Найвищий освітній рівень спостерігається у керівників – 79,2%, заступників керівників – 76,3%, головних спеціалістів – 68,3 відсотки. Слід зазначити, що в основному середню спеціальну освіту мають керівники середньої ланки – 73,4% та інші працівники, які займають посади керівників – 72 відсотки. Крім того, 5% спеціалістів, які зайняті в аграрному секторі, взагалі не мають освіти.

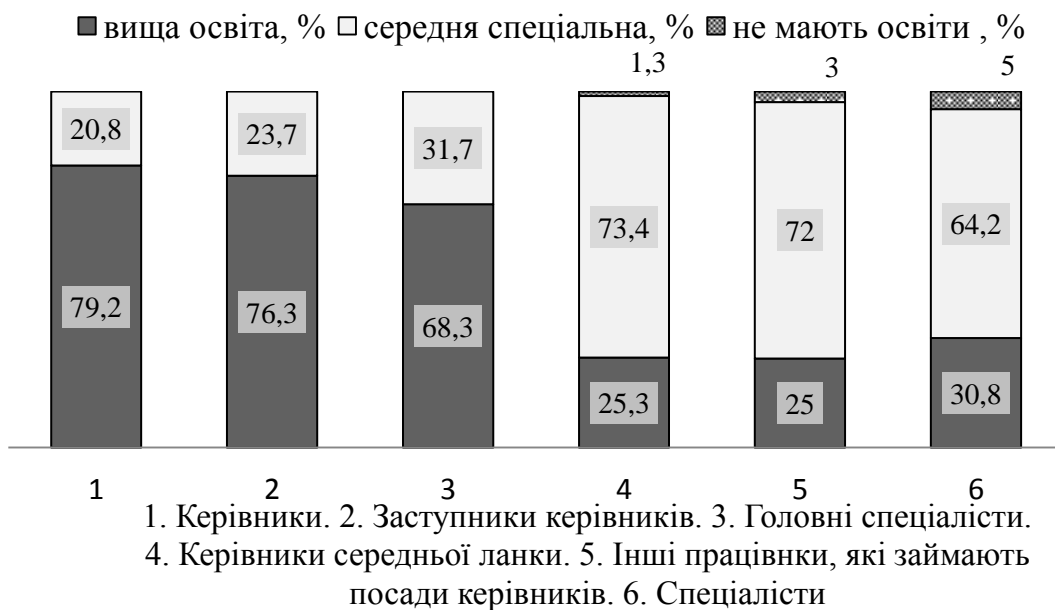

Рисунок 2.7 – Рівень освіти керівників і спеціалістів аграрних підприємств Миколаївської області, на 1 січня 2012 р., %

Джерело: розраховано та побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації

Ситуація, яка склалася, вимагає розроблення заходів щодо розвитку трудових ресурсів, серед яких можна виділити наступні: створення належних умов для повноцінного відтворення трудового потенціалу і професійно-інтелектуального розвитку; створення можливостей для продуктивного його використання через відповідне економічне підґрунтя, збалансований регіональний розвиток, впровадження нових стимулів праці, реалізація соціальних гарантій населення [200].

На регіональному рівні основними заходами щодо розвитку трудового потенціалу є забезпечення належних умов для його

розвитку через збалансоване функціонування господарського комплексу регіону з урахуванням його природно-ресурсного, науково-технічного, виробничого потенціалу і екологічного стану довкілля [19].

Важлива роль у забезпеченні інноваційного розвитку аграрного сектора економіки належить основним виробничим засобам, що формують матеріально-технічну базу, яка спроможна забезпечити відповідний технологічний рівень. За досліджуваний період вартість основних виробничих засобів має тенденцію до зменшення (у 2011 р. порівняно з 2000 р. на 38,3%, а з 2010 р. – на 1,7%) (табл. 2.1).

Проте впровадження інновацій та ефективність аграрного виробництва залежать не тільки від кількості технічних засобів, якими володіє підприємство, а й від їх якості, забезпеченості базових машин робочими машинами і знаряддями, вікової структури машинно-тракторного парку, його технічного стану, що, у свою чергу, залежить від стану ремонтної бази [181]. При цьому треба також мати на увазі, що структура машинно-тракторного парку та його технічний рівень впливають на вибір технології робіт у рослинництві, сезонну зайнятість, продуктивність, умови та рівень оплати механізаторів.

Відповідно до результатів дослідження В. Шебаніна, критичної межі досяг рівень забезпеченості сільськогосподарського виробництва найбільш активною частиною основних засобів – сільськогосподарською технікою. Нині цей рівень не перевищує навіть половини технологічної потреби машино-тракторного парку. До того ж, через значну зношеність технічних засобів при обмеженості коштів на придбання запасних частин і проведення ремонтних робіт переважна кількість тракторів, зернозбиральних комбайнів, інших сільськогосподарських машин має досить низький коефіцієнт готовності до виконання сільськогосподарських робіт [248].

Лише протягом 2011 р. парк тракторів зменшився на 53,2% порівняно з 2000 р. і відповідно на 3,1% - у порівнянні 2010 р., в тому числі зернозбиральних комбайнів - на 0,5%, кукурудозбиральних комбайнів - на 17,1%, бурякозбиральних машин – на 17,3 відсотки. Слід відмітити, що у 2011 р. у порівнянні з 2010 р. збільшилась кількість установок та агрегатів для доїння

корів на 4,4%, проте у порівнянні з 2000 р. їх кількість зменшилась на 80,1 відсотки. Що стосується наявності енергетичних потужностей, то спостерігається також тенденція до їх зменшення (на 43,2% порівняно з 2000 р.).

Така тенденція відмічається і в аграрних підприємствах Миколаївської області (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 Динаміка наявності техніки та енергетичних потужностей в аграрних підприємствах Миколаївської області

Види технічних засобів	Роки							2011 р. у % до	
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2000 р.	2010 р.
	Трактори, шт.	11700	8200	7500	7100	6900	6500	6300	53,2
Зернозбиральні комбайни, шт.	2516	1783	1646	1568	1491	1345	1338	53,2	99,5
Кукурудзозбиральні комбайни, шт.	379	228	176	140	125	105	87	23,0	82,9
Бурякозбиральні машини, шт.	319	191	146	114	93	75	62	19,4	82,7
Картоплезбиральні комбайни, шт.	15	4	5	11	9	3	3	20,0	100,0
Установки та агрегати для доїння корів, шт.	836	224	156	146	138	160	167	19,9	104,4
Наявність енергетичних потужностей на кінець року, тис. к.с.	3125,3	2018,6	1927,2	1897,5	1843,5	1806,7	1776	56,8	98,3

Джерело: розраховано та побудовано за даними [192]

Рівень забезпеченості сільськогосподарською технікою для здійснення інноваційної діяльності залишається недостатнім кількісно і якісно, переважна більшість техніки є морально і фізично зношеною, що призводить до значних перевитрат праці і коштів. Так, станом на 2011 р. кількість тракторів і зернозбиральних комбайнів у підприємствах на 1000 га ріллі зменшилися на 33,3% в порівнянні з 2000 р. і на 50% - з 2010 р. (рис. 2.8).

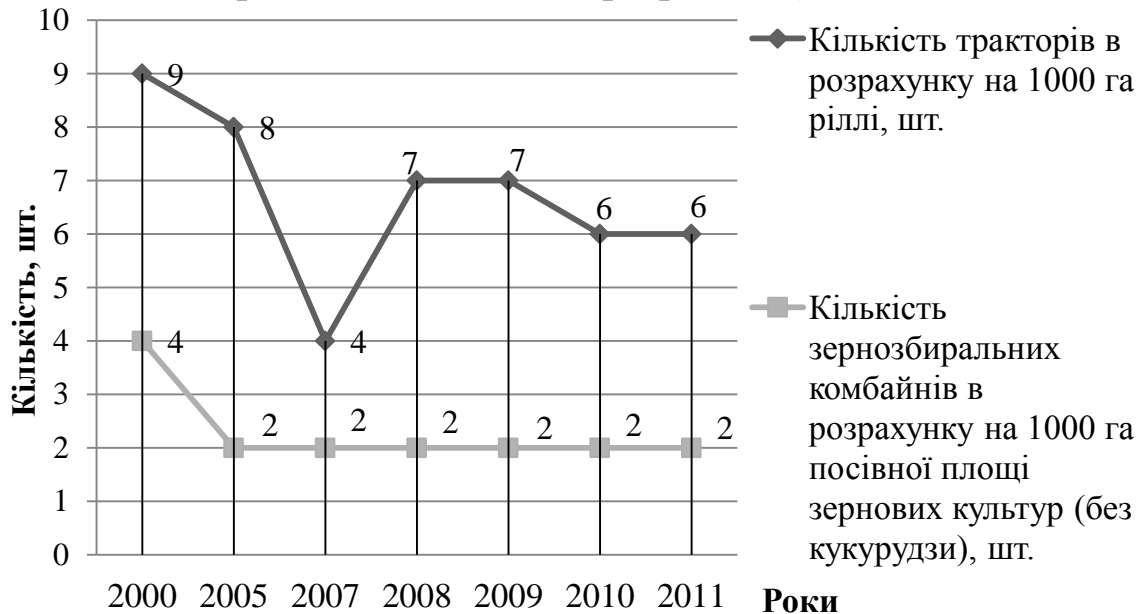

Рисунок 2.8 – Динаміка забезпеченості аграрних підприємств Миколаївської області матеріально-технічними ресурсами, 2000-2011 рр., шт.

Джерело: розраховано та побудовано за даними [192]

За останні десять років площа ріллі в розрахунку на один придатний трактор збільшилась на 20% і становила у 2011 р. 146,6 га. Подібна ситуація склалася й із зернозбиральними комбайнами, в 2011 р. порівняно з 2000 р. навантаження зросло у 2,5 рази.

Вивільнення сільськогосподарської техніки може бути наслідком впровадження сучасних технологій, які в свою чергу сприяють підвищенню продуктивності праці та скороченню навантаження на одиницю площі. Але щорічно активна частина застарілих основних виробничих засобів списується, основна частина наявної в господарських структурах техніки відпрацювала по одному й більше нормативних строків експлуатації [248]. Так, у 2011 р. частка списаних тракторів становила 3,2% (205 шт.), зернозбиральних комбайнів – 4,2% (57 шт.), сівалок – 3,8% (149 шт.), жаток валкових – 3,1% (20 шт.).

Тому для покращення ситуації, яка склалася в регіоні, необхідно щорічно збільшувати кількість тракторів приблизно на 1000 шт., а зернозбиральних комбайнів на 250 шт. До того ж слід вказати, що далеко не вся наявна в аграрних підприємствах техніка знаходиться у справному стані. Зокрема, на 20.01.2012 р. в останніх були справними 171,1 тис. тракторів (готовність 94%) [237].

Незадовільний стан забезпеченості аграрних підприємств технікою зумовлений перш за все неможливістю вкладати кошти у придбання нової сільськогосподарської техніки. Одним із чинників, що впливають на дану ситуацію є постійне підвищення темпів зростання цін на нову техніку. Тобто випереджаючий ріст, цін на промислову продукцію, порівняно із зміною цін на продукцію сільського господарства відносно 1990 р., в 2011 р. досяг майже чотириразового розміру (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 Порівняння вартості технічних засобів для аграрного виробництва та вартості пшениці

Види технічних засобів	Оптові ціни за одиницю (без врахування ПДВ)			Кількість пшениці 3 класу, яку потрібно реалізувати для придбання одиниці технічних ресурсів		
	1990 р., тис. крб	2011 р., тис. грн	збільшення, разів	1990 р., ціна 272 крб за 1т	2011 р., 2000 грн за 1т	збільшення, разів
Трактор Т-150К	15,5	381,150	24,6	57,0	191,0	3,3
ЮМЗ-6 АКЛ	6,6	138,840	21,0	24,0	69,0	2,8
МТЗ-80	7,2	153,600	21,3	26,0	77,0	3,0
Зернозбиральний комбайн (ДОН-1500)	46,4	819,742	17,7	170,0	410,0	2,4
Автомобіль ГАЗ-4509	5,1	180,00	35,3	19,0	90,0	4,7
КАМаз-5320	18,1	300,00	16,5	66,0	150,0	2,3
Культиватор КПН-8	1,2	52,140	43,5	4,4	26,0	4,3
Сівалка СЗ-3,6 А	2,4	54,831	22,8	8,8	27,4	3,1
Обприскувач ОПШ-2000-18-4000	4,0	111,780	29,5	14,7	58,9	4,0

Джерело: побудовано за даними [66]

Так, оптова ціна у 2011 р. колісного трактора ЮМЗ-6АКЛ зросла порівняно з 1990 р. у 21 раз, МТЗ-80 – у 21,3 рази. Якщо в 1990 р. для придбання такого трактора необхідно було продати 26 тонн пшениці, то в 2011 р. уже – 76,8 т. Для придбання зернозбирального комбайна «ДОН-1500» сіль господарському виробнику треба реалізувати майже півтисячі тонн зерна, яке в 2011 р. в середньому можна було зібрати щонайменше з 250 га.

Однак останнім часом темпи зростання цін на промислову та сільськогосподарську продукцію дещо уповільнюються. Так, О. Бутова вважає, що сьогодні виникла потреба в застосуванні нового підходу до формування цін на аграрну продукцію, тому що:

- по-перше, ціна повинна відшкодовувати нормативні витрати та забезпечувати прибуток на авансований у виробництво капітал з урахуванням швидкості його обороту і вартості землі в аграрному секторі економіки. Тому при визначенні ціни слід використовувати показник норми прибутку, а не рівня рентабельності;

- по-друге, в аграрному секторі земельний чинник залишається поза системою ціноутворення на аграрну продукцію, оскільки земля не є капіталом [16].

П. Саблук вказує на обов'язкову присутність у формулі ціни на сільськогосподарську продукцію всіх видів активів та земельного ресурсу зокрема [164]. В. Месель-Веселяк пропонує формулу еквівалентної ціни, яку передбачається затвердити на законодавчому рівні [109]. Це дасть змогу вирівняти економічні відносини між галузями. Формула враховує нормативну собівартість продукції та норму прибутку на авансований капітал, що застосовується до бази - виробничих активів, відкоригованих на коефіцієнти оборотності основних та оборотних засобів.

В аграрному секторі економіки при врахуванні у ціні прибуток визначається з використанням показника рентабельності, який розраховується як відношення прибутку до повної собівартості продукції, а в промисловості використовується норматив рентабельності, який розраховується як відношення прибутку до виробничих засобів. Різний методологічний підхід в аграрному секторі економіки та промисловості робить не порівнюваною оцінку суспільно необхідних витрат праці. Тому середню норму прибутку в сільському господарстві необхідно підвищувати до фактичної норми прибутку в суміжних галузях економіки.

При цьому, при наявності протягом року значних темпів інфляції слід здійснювати щомісячну індексацію цін й еквівалентних цін з урахуванням інфляційного зростання сукупних витрат виробництва. Також має активно проводитися політика протекціонізму щодо захисту потенційно конкурентоздатної сільськогосподарської продукції та продовольства, вітчизняного виробництва [255].

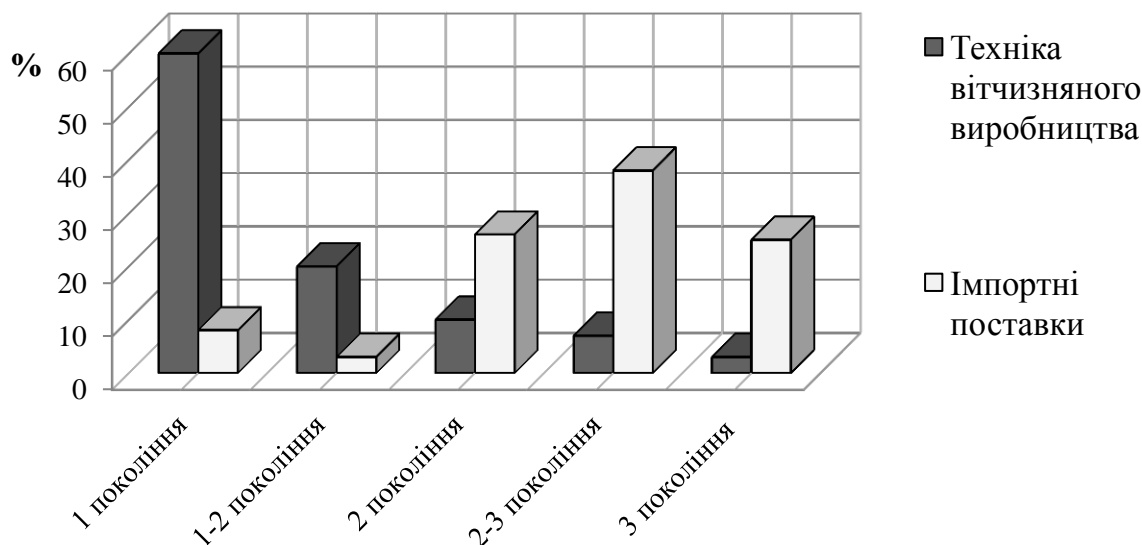
Отже, в аграрному секторі на сучасному етапі його розвитку цінова політика має ґрунтуватися на вільному ціноутворенні в поєднанні з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії та послуги. Також необхідно сприяти розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування, яке повинно бути орієнтоване на випуск інноваційної продукції, що дасть змогу зміцнити матеріально-технічне забезпечення галузі та отримати приріст прибутковості діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Проте вітчизняне сільськогосподарське машинобудування сьогодні практично не виготовляє техніку та обладнання третього покоління (рис. 2.9), внаслідок чого відмічається технологічне відставання та значні втрати в агропромисловому комплексі України. Частка машин вітчизняного виробництва на українському ринку сільськогосподарської техніки становить лише 20% (обсяги реалізації у 2011 р. склали 3,2 млрд грн), імпортованих – близько 80% (обсяги реалізації у 2011 р. – 12 млрд грн). Доля машин 2-3 покоління у цьому обсязі ринку становить до 10 та 40% відповідно.

Впродовж 2004-2011 рр. в Україні прогресує стійка тенденція до зростання обсягів імпорту сільськогосподарської техніки, що є досить тривожним сигналом для вітчизняної галузі сільськогосподарського машинобудування та економіки країни в цілому. Тому завдання вітчизняних виробників техніки – утримати ринок на рівні 20% і поступово наповнити його (до 50%) машинами 2-3 покоління шляхом цілеспрямованої стратегії взаємодії з провідними виробниками та постачальниками техніки іноземного виробництва [215].

З цією метою необхідно розробити національну програму забезпечення аграрного сектора сучасними сільськогосподарськими машинами, механізмами, сформувавши здійснення технічного

обслуговування і ремонту, подбати про раціональне використання наявного технічного потенціалу, зменшити енергоємність виробленої продукції сільського господарства [227].

Примітка. 1 покоління – одноопераційні знаряддя; 2 покоління – модернізовані комбіновані знаряддя; 3 покоління - складні, автоматизовані, універсальні знаряддя

Рисунок 2.9 – Структура вітчизняної та імпортованої сільськогосподарської техніки на ринку України, 2011 р., %

Джерело: побудовано за даними [215]

На вирішення зазначених завдань спрямований проект Державної цільової програми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі на період до 2015 року, який передбачає перехід на інноваційний тип розвитку аграрного сектору України з метою забезпечення його конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Оборотні активи є однією із складових частин будь-якого підприємства, стан та ефективність використання яких є важливою умовою успішної діяльності, в тому числі інноваційної. Адже саме оборотні активи сприяють безперервному процесу виробництва й реалізації продукції, повному і вчасному фінансуванню підприємницької діяльності за мінімальних витрат коштів та товарно-матеріальних цінностей.

Так, в структурі майна аграрних підприємств регіону найбільшу питому вагу у 2011 р. займають оборотні засоби – 59,1%, які становлять 3807,5 млн грн, що в 5 разів більше, ніж в 2000 р. При чому оборотні засоби представлені товарно-матеріальним

цінностями на 31,6% та дебіторською заборгованістю на 22,4 відсотки [133].

Забезпечення ефективності використання оборотних засобів аграрних підприємств в сучасних умовах господарювання потребує суттєвого вдосконалення управління процесами забезпечення і використання оборотних засобів, раціонального співвідношення між основними та оборотними засобами, оптимізації обсягів і складу виробничих запасів та покращення економічних відносин.

Для досягнення мети управління оборотними засобами необхідно вирішити такі завдання, як формування необхідного обсягу та складу оборотних активів, ефективне використання всіх складових оборотних активів, раціоналізація та оптимізація структури джерел їх фінансування, аналіз і контроль запасів [136].

Розміри основних та оборотних засобів залежать від обсягу і характеру виробництва, швидкості їх обороту та співвідношення. На даному етапі питанням раціонального співвідношення основних і оборотних засобів не приділяється належна увага як в теоретичних дослідженнях, так і в практичному застосуванні. Практикам не пропонуються нормативи раціонального співвідношення основних і оборотних засобів для використання в аграрних підприємствах [5].

Сьогодення вимагає прийняття рішень, які стосуються обсягів всіх складових оборотних активів та пропорцій між ними, необхідних не тільки для безперервності діяльності підприємства, але й для забезпечення його інноваційного розвитку. Грошових коштів у аграрних підприємств має бути достатньо для забезпечення поточних зобов'язань [11]. Надлишки доцільно вкладати в інші ліквідні активи та товарно-матеріальні цінності, що носять інноваційний характер (нові сорти сільськогосподарських культур, нові засоби захисту рослин, високоефективні корми, нові засоби захисту тварин) та забезпечать безперервний процес виробництва.

Тому для вдосконалення організації інноваційної діяльності аграрних підприємств потрібна розвинена інформаційна інфраструктура, а особливо її найважливіша складова частина - інформаційно-консультаційні служби (дорадчі служби), які є ланкою в структурі управління і покликані забезпечити сільськогосподарських виробників своєчасною, повною,

об'єктивною інформацією щодо джерел придбання основних виробничих та оборотних засобів і надання консультацій з питань їх раціонального використання. Також необхідним є створення регіональних ринків ТМЦ, що дасть можливість аграрним підприємствам своєчасно поповнювати їх склад.

Причому найбільш оперативною і динамічною є система поширення інформації про ціни та обсяги продажу основних виробничих та оборотних засобів через комп'ютерну мережу Інтернет. Зважаючи, що користувачі в сільській місцевості не завжди забезпечені якісними послугами з доступу до всесвітньої мережі, вважаємо це джерело інформації найперспективнішим, оскільки воно забезпечує доступ до інформації про інноваційні розробки в аграрному секторі будь-якої країни, високу швидкість розповсюдження інформації як про самі агроінновації, так й інші джерела інформації про них.

В умовах впровадження нових прогресивних технологій, зберігання інформації на нетрадиційних носіях, прагнення дати більш повну та конкретну інформацію про передові досягнення з метою зацікавлення потенційних партнерів, важливе значення також має наявність системи електронного документообігу.

На думку Я. Лендел, ефект від системи електронного документообігу можна поділити на дві частини: прямий ефект від впровадження, пов'язаний з економією засобів на матеріали, робочий час співробітників, вивільнення фізичного місця для зберігання документів і т.д., і непрямий ефект – прозорість управління, колективна робота над документами, контроль виконавчої дисципліни, можливість накопичення знань, швидке і якісне ухвалення рішень, надійність процесів обробки і зберігання інформації та ін. [87].

Проте існують практично однакові чинники майже для всіх підприємств, які гальмують впровадження системи електронного документообігу. Нами визначено структуру найбільш поширених чинників гальмування цього процесу в досліджуваних аграрних підприємства Миколаївської області (рис. 2.10). Згідно з оцінкою керівників аграрних підприємств небажання впроваджувати систему електронного документообігу здебільшого зумовлено побоюванням прозорості власної діяльності (33,8%), слабкою

формалізацію бізнес-процесів (22,2%), небажанням працівників навчатися (17,6%).

Рисунок 2.10 – Питома вага чинників гальмування процесу впровадження системи електронного документообігу в аграрних підприємствах Миколаївської області, 2011 р., %

Джерело: побудовано на основі анкетного опитування

Повільний розвиток електронних систем документообігу також пов'язаний з відсутністю відповідних нормативно-правових актів, що забезпечують захист авторських прав у сфері інформаційних технологій та унормовують правовий статус електронних документів. Вирішенню даних проблем частково сприяють Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22.05.2003 р. [151] та «Про електронний цифровий підпис» № 852-IV від 22.05.2003 р. [150], однак експертні висновки свідчать про невідповідність їх європейським стандартам та необхідність внесення істотних змін та доповнень.

Ця проблема є предметом уваги на державному рівні. Так, Указом Президента України № 1497/2005 від 20.10.2005 р. «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» передбачено удосконалення нормативно-правової бази з питань розроблення та впровадження новітніх інформаційних

технологій та адаптацію законодавства України з цих питань до законодавства Європейського Союзу, зокрема, шляхом:

✓ підготовки законопроекту щодо внесення відповідних змін до Національної програми інформатизації стосовно визначення стратегічних напрямів розвитку інформаційного суспільства і вдосконалення механізмів реалізації державної політики у цій сфері;

✓ підготовки проектів нормативно-правових актів з питань впровадження електронного документообігу, здійснення експортно-імпортних операцій, сертифікаційних процедур з використанням електронного цифрового підпису, захисту авторських прав у сфері інформаційних технологій [158].

Питання достатності сукупного ресурсного потенціалу для забезпечення інноваційного розвитку безпосередньо пов'язане із фінансовим станом суб'єктів господарювання. Серед діючих аграрних підприємств регіону, які здійснювали реалізацію сільськогосподарської продукції, найбільшу частину займають прибуткові підприємства – 442 одиниці, збиткові – 50, і кількість останніх поступово зменшується (рис. 2.11).

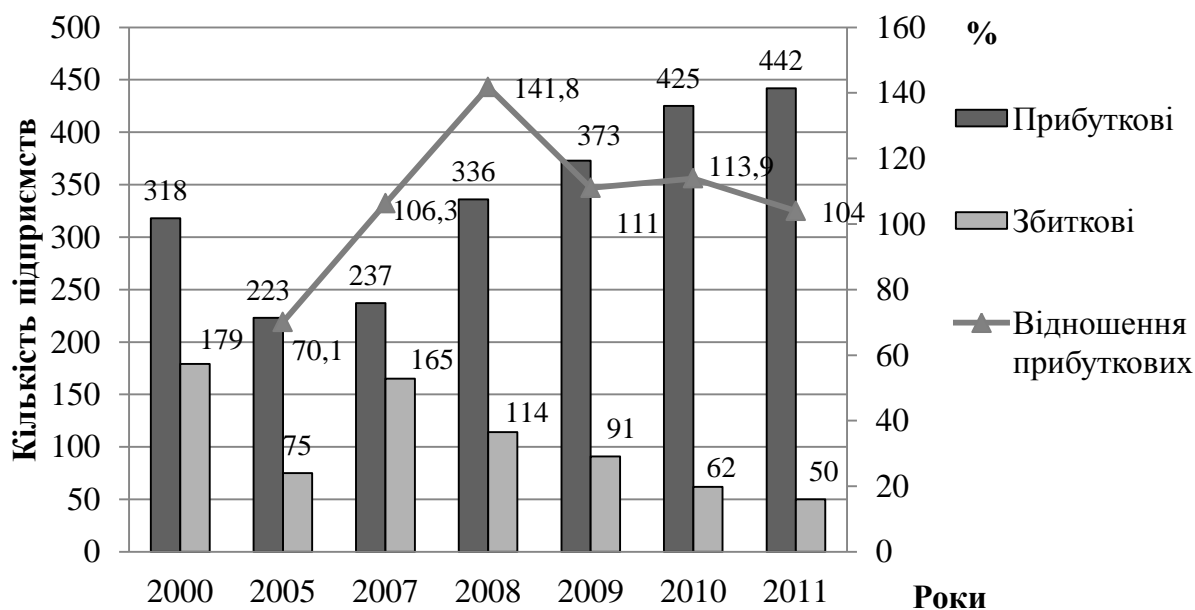

Рисунок 2.11 – Динаміка кількості діючих прибуткових та збиткових аграрних підприємств Миколаївської області, 2000-2011 рр.

Джерело: побудовано за даними [133]

Встановлено, що протягом 2000-2011 рр. рентабельність аграрних підприємств Миколаївської області мала чітку синусоїдну

лінію зростання-спаду (табл. 2.8). Кожен рік характеризується позачерговими зростаючими і спадаючими коливаннями показників рентабельності підприємств, активів і власного капіталу. Поступовий спад спостерігається лише за показниками рентабельності продукції.

Таблиця 2.8 Динаміка рівня рентабельності (збитковості) аграрних підприємств Миколаївської області, 2000-2011 рр., %

Роки	Рентабельність (+) (збитковість (-)), %			
	підприємств	активів	власного капіталу	продукції
2000	-2,5	+1,9	+2,5	-7,0
2005	+7,2	+4,5	+6,9	+7,6
2007	+16,0	+2,4	+3,9	+8,8
2008	+20,3	+7,7	+15,8	+27,3
2009	+16,0	+6,9	+12,9	+23,6
2010	+28,7	+13,5	+27,6	+35,8
2011	+25,4	+13,3	+23,5	+33,5
Відхилення 2011 р. до, в.п.:				
- 2000 р.	+27,9	+11,4	+21,0	+40,5
- 2010 р.	-3,3	-0,2	-4,1	-2,3

Джерело: розраховано та побудовано за даними [192]

Крім того, необхідно відмітити, що рентабельність підприємств і активів є на значно нижчому рівні, ніж рентабельність власного капіталу і продукції. Це можна пояснити тим, що рентабельність підприємств базується на рентабельності активів. Якщо рентабельність активів є низькою, це означає, що потрібно звернути увагу на оновлення або підвищення їх економічної цінності [138].

Зниження рентабельності продукції аграрних підприємств області в 2011 р. порівняно з 2010 р. на 2,3 в.п. пов'язано із поступовим зростанням собівартості цієї продукції. А для того, щоб рентабельність продукції залишалась на високому рівні, необхідне зниження її собівартості за рахунок економії та застосування ефективніших технологій виробництва, тобто його інтенсифікації й інноваційного переорієнтування.

Отже, протягом досліджуваного періоду використання наявних фінансових ресурсів аграрних підприємств області здійснювалось неефективно. Тому виникає необхідність залучення додаткових коштів, наприклад, шляхом банківського кредитування. За період дослідження можна спостерігати хвилеподібні коливання залучених кредитних коштів. Після максимального піку в 2008 р. відбувся стрімкий спад у 2009 р., що пов'язано із світовою фінансовою кризою, наслідки якої різко знизили рівень кредитоспроможності аграрних підприємств (рис. 2.12).

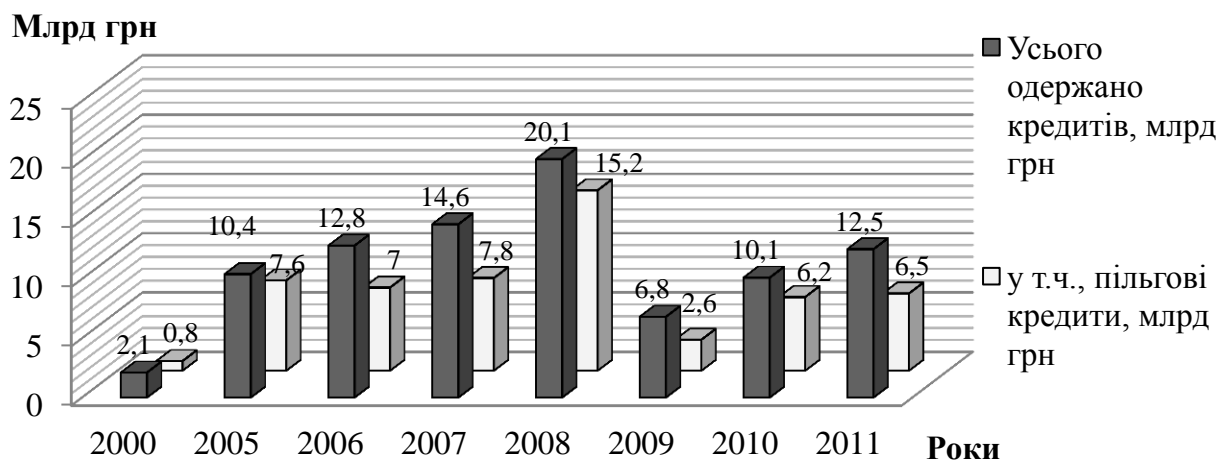

Рисунок 2.12 – Динаміка обсягів кредитування аграрних підприємств України, 2000-2011 рр., млрд грн

Джерело: побудовано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України [113]

Проте у 2011 р., порівняно з 2009 р., відбувається значне зростання суми кредитних коштів на 5,7 млрд грн. Це зумовлено, так званим, відшкодуванням витрат, які пов'язані із оплатою відсотків за користування кредитами банків.

Така тенденція залучення кредитів аграрними підприємствами спостерігається і в Миколаївській області (рис. 2.13).

На сьогодні головним завданням для уряду країни є створення таких умов, при яких аграрні підприємства могли б залучати кредитні кошти на пільгових умовах. Але при цьому не зникає необхідність пошуку учасниками аграрного ринку альтернативних джерел фінансової підтримки.

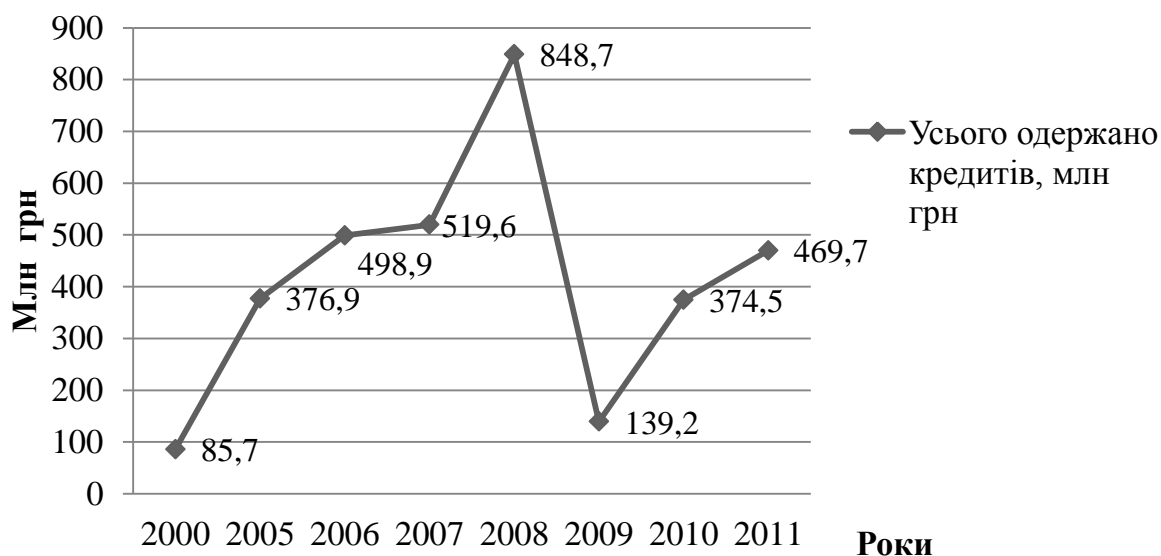

Рисунок 2.13 – Динаміка обсягів кредитування аграрних підприємств Миколаївської області, 2000-2011 рр., млн грн

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації

За даними Національного банку України у 2011 р. кредити залучили 2421 аграрних підприємств, з них 824 – на пільгових умовах. У структурі кредитування аграрних підприємств переважали короткострокові кредити (до 1 року) – 8,5 млрд грн, що свідчить про їх не стратегічну, а поточну спрямованість. Середньострокові кредити (від 1 до 5 років) – 2,5 млрд грн і 1,5 млрд грн. – довгострокові кредити (більше 5 років) [120]. Але такого обсягу кредитних коштів недостатньо для розвитку аграрних підприємств, особливо на інноваційній основі.

На сьогодні Міністерство аграрної політики та продовольства України спільно з Національним банком України відпрацьовує механізми спрощення процедури кредитування сільськогосподарських товаровиробників на основі адаптації кращого досвіду європейських країн щодо створення сприятливих умов для розвитку аграрного бізнесу.

Світова практика показує, що жодна країна з розвиненою ринковою економікою не обходиться без державного регулювання сільськогосподарського виробництва. Зважаючи, що сільське господарство є важливою і специфічною галуззю господарського комплексу, запровадження його раціональної фінансової бюджетної підтримки є одним із основних завдань держави.

На думку В. Яценка, оцінку підтримки розвитку аграрного сектора економіки необхідно здійснювати порівняно із оцінкою сплати підприємствами АПК податкових платежів [268]. Починаючи з 2000 р. аграрні підприємства України сплачують значно більше податків, ніж отримують державної фінансової підтримки на розвиток. При цьому частка податкових пільг у загальних обсягах підтримки становить від 52,9 до 64,1% (рис. 2.14).

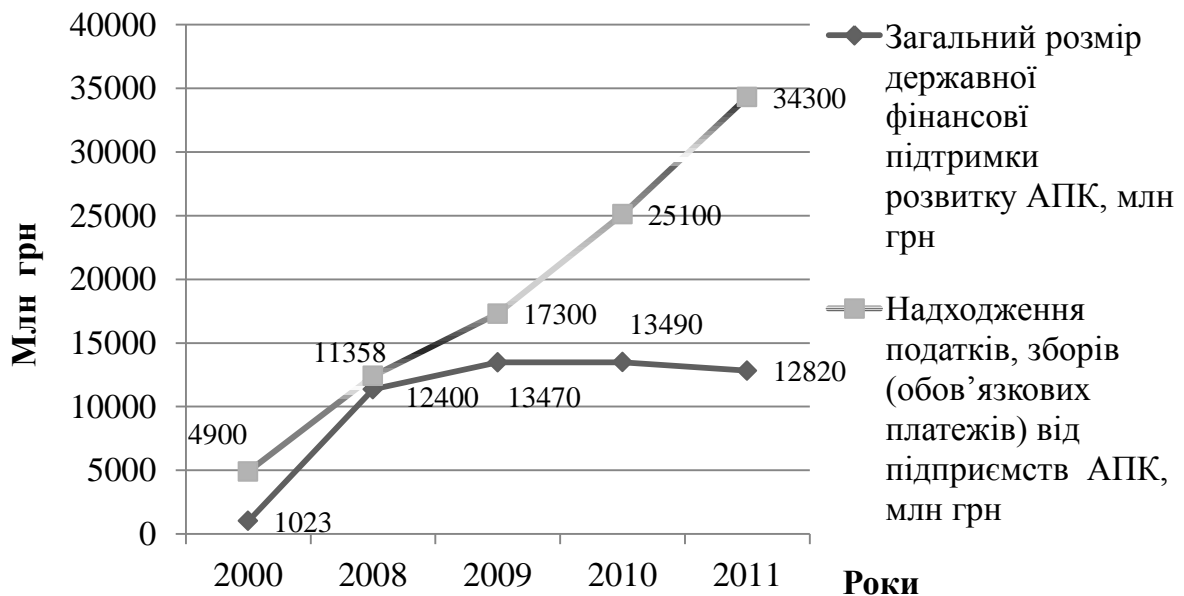

Рисунок 2.14 – Динаміка обсягів державної фінансової підтримки розвитку АПК та податкових надходжень від підприємств АПК України, 2000-2011 рр., млн грн

Джерело: побудовано за матеріалами [51]

Вважаємо, що пільговий режим оподаткування аграрних підприємств має базуватися на двох його складових – земельно-ресурсній та прибутковій. Що стосується механізму державного регулювання аграрної економіки загалом, її бюджетного фінансування, то він повинен ґрунтуватись на принципах системності та комплексності в процесі застосування відповідних інструментів і методів.

Отже, аграрні підприємства досліджуваного регіону протягом останніх років нарощують власний ресурсний потенціал, проте це відбувається не достатніми темпами, для тобто, щоб забезпечити їх розвиток на інноваційній основі. Така ситуація, перш за все, пов'язана з неврегульованістю питань, пов'язаних з формуванням відповідних організаційно-економічних відносин з приводу розподілу та використання ресурсного потенціалу.

2.2 Результативність процесу інноваційного розвитку на аграрних підприємствах

В сучасних ринкових умовах підприємства України потребують нових форм організації економічної роботи в інноваційному напрямі, оскільки практика доводить, що саме інноваційні зрушення здатні не тільки забезпечити високі показники економічного росту, але й вирішити певні екологічні, соціальні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність економіки [171]. Саме орієнтація аграрних підприємств на інноваційний тип розвитку в сучасних умовах господарювання є головною метою діяльності агропромислового виробництва. Адже завдяки ефективному використанню інноваційно-інвестиційного та науково-технологічного потенціалів, продукції і послуг, постійному оновленню техніки і технологій, розширенню ринків збуту можливо забезпечити конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції та самих підприємств [137].

Миколаївська область має всі можливості для розвитку аграрного сектора економіки на інноваційній основі (додаток Л). Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, родючі землі і давні землеробські традиції сприяють подальшому його розвитку, одержанню урожаїв сільськогосподарських культур в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу [192]. Проте існують слабкі сторони, які гальмують інноваційний розвиток аграрних підприємств досліджуваного регіону. До них можна віднести: вплив природно-кліматичних умов на виробничі процеси в аграрному секторі, нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення, невідповідність соціально-трудових відносин, недостатня кількість фінансових та матеріально-технічних ресурсів.

Аналіз зовнішніх можливостей і загроз дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на слабкі сторони, наявні труднощі й невирішені проблеми, аграрний бізнес є перспективною галуззю досліджуваного регіону і здатний реалізовувати інноваційні підходи розвитку.

Основними суб'єктами процесу інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки, які займаються розробкою інноваційного продукту, є аграрні вищі навчальні заклади, науково-

дослідні установи та організації, науково-дослідні відділи аграрних підприємств:

1. Миколаївський національний аграрний університет забезпечує єдність аграрної освіти, науки, агропромислового виробництва шляхом впровадження у життя розробленої вченими університету Програми інноваційно-інвестиційних проектів «Інтеграція аграрної освіти, науки, виробництва» на 2010-2017 рр. В університеті створено науково-навчальну ґрунтово-агрохімічну лабораторію з метою удосконалення науково-дослідної роботи та розширення співпраці з аграрними підприємствами Миколаївської області. Розпочато спільну роботу з науковим центром аерокосмічних досліджень, Інститутом геологічних наук НАН України з дистанційного зондування з визначення структури посівних площ сільськогосподарських угідь.

2. Інститут зрошуваного землеробства НААН України працює над розв'язанням фундаментальних і прикладних завдань ведення землеробства на зрошуваних і неполивних землях та є головною установою Південно-степового науково-інноваційного центру, до якого входить Миколаївська область. Інститут має тісні зв'язки з аграрними підприємствами, організаціями різних рівнів, колективними та фермерськими господарствами, виконує роботу по впровадженню інновацій у виробництво.

3. Миколаївський інститут агропромислового виробництва НААН України займається розробкою інноваційних проектів, зокрема для аграрних підприємств, які входять в його структуру, а також співпрацює з іншими науковими установами щодо питань насінневої справи, розробки програм селекційно-племінної роботи в аграрних підприємствах, розведенням нових порід тварин, а також здійснює інформаційно-консультаційне забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області.

Проте основним учасником інноваційного процесу аграрного сектора економіки виступає сільськогосподарський товаровиробник. Тому ми підтримуємо позицію П. Губенко і В. Гусева, що «... основними суб'єктами інноваційної діяльності є підприємці - не вчені та інженери, що створюють нові знання, не посередники, які сприяють комерціалізації таких знань, не державні інститути, які визначають правила гри на ринку і фінансують деякі початкові етапи інноваційного циклу. Всі ці інститути і суб'єкти, безумовно, важливі і грають на інноваційному полі не останні ролі. Але, все-таки, вони є

тільки одними з учасників ... А головні виконавці, від активності яких залежить, чи буде ця діяльність інтенсивною й успішною або невиразною і анемічною - це підприємці, які беруть на себе всі труднощі і ризики перетворення ідей і «образів» нового продукту або послуги в необхідний на ринку товар» [32, С.30].

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку інноваційної сфери в аграрному секторі України, державна статистика не передбачає вивчення інноваційних процесів в АПК, на відміну від промисловості. І у разі, якщо б таку задачу було поставлено, виконувати її було б досить складно, тому що нормативно-регулюючої бази для реєстрації, обліку, оцінки та введення в господарський оборот інновацій в АПК не існує [56]. Тому ми вважаємо за доцільне, з метою аналізу інноваційної активності аграрних підприємств регіону та рівня їх залучення до інноваційного процесу, здійснювати вибіркоче анонімне опитування керівників у формі анкетування.

Для відбору був використаний спосіб випадкової і механічної неповторної вибірки. Розрахунок проведено на підставі наступних даних: число вибіркової сукупності становить 45 аграрних підприємств області, з генеральної сукупності - 442 діючих прибуткових аграрних підприємств області у 2011 р.

Відповідно до визначеної методики у розділі 1 нами було розділено досліджувані аграрні підприємства області на 4 групи відповідно до їх участі в інноваційному процесі (додаток М). Це дозволило нам, по-перше, оцінити обсяги інноваційної діяльності в аграрному секторі, по-друге, проаналізувати економічну ефективність виробництва в аграрних підприємствах з різними рівнями інноваційної активності та оцінити ефективність використання наявних ресурсів, по-третє, запропонувати подальші напрями їх інноваційного розвитку.

За результатами анкетування, з 45 досліджуваних аграрних підприємств області 53,3% підприємств визначили себе такими, що здійснюють інноваційну діяльність, з них до I групи «Активні інноватори» - відносяться 11,1% підприємств, до II групи «Пасивні інноватори» - 42,2% підприємств. Такими, що не здійснюють інноваційну діяльність, визначило себе 46,7% аграрних підприємств, з них до III групи «Потенційні інноватори» відносяться 37,8%, до IV групи «Консерватори» - 8,9% підприємств.

Така ситуація пояснюється дією комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів, що гальмують інноваційні процеси в аграрному секторі економіки України, серед яких вітчизняні вчені виділяють недосконалу законодавчу і нормативно-правову базу регулювання інноваційної діяльності, невирішеність питань земельних відносин, і як вже було зазначено, низьку прибутковість підприємств, недостатність джерел їх фінансування [21, 39, 96, 202].

Зокрема, нашими дослідженнями встановлено, що основними групами чинників, що стримують інноваційний розвиток аграрних підприємств, керівники цих підприємств вважають (табл. 2.9): економічні (53%), наукові (22%), нормативно-правові (15%), організаційні (10%).

Таблиця 2.9 Рейтинг чинників, які стримують інноваційний розвиток аграрних підприємств Миколаївської області, 2011 р.

Групи чинників	Питома вага респондентів, які поставили дану групу чинників на перше місце, %	Місце групи в рейтингу
1	2	3
<u>Економічні:</u>		
- висока вартість інновацій	14	1
- нестача власних грошових коштів	12	2
- мінімальний обсяг бюджетних дотацій на інноваційні проекти	12	2
- тривалі терміни окупності інновацій	7	3
- дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів	5	4
- застаріла матеріально-технічна база	3	5
Разом по групі	53	1
<u>Наукові:</u>		
- зниження якості науково-дослідних робіт	14	1
- зниження рівня інтеграції науки з виробництвом	8	2
Разом по групі	22	2
<u>Нормативно-правові:</u>		
- недосконала законодавча та нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності	8	1

Продовження таблиці 2.9

1	2	3
- відсутність цільових регіональних програм	7	2
Разом по групі	15	3
<u>Організаційні:</u>		
- відсутність оперативної інформації про кон'юнктуру ринку	5	1
- низький рівень корпоративної культури	3	2
- відсутність інформаційно-консультаційних центрів	2	3
Разом по групі	10	4

Джерело: побудовано на основі власних досліджень та анкетного опитування

Так, при дослідженні інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України слід врахувати незбалансованість його структури, тобто за останні роки виробництво ВВП в рослинництві переважає виробництво ВВП в тваринництві [201]. Така ж тенденція спостерігається в досліджуваному регіоні (рис. 2.15) - з кожним роком зменшується валове виробництво продукції тваринництва, натомість збільшується виробництво продукції рослинництва.

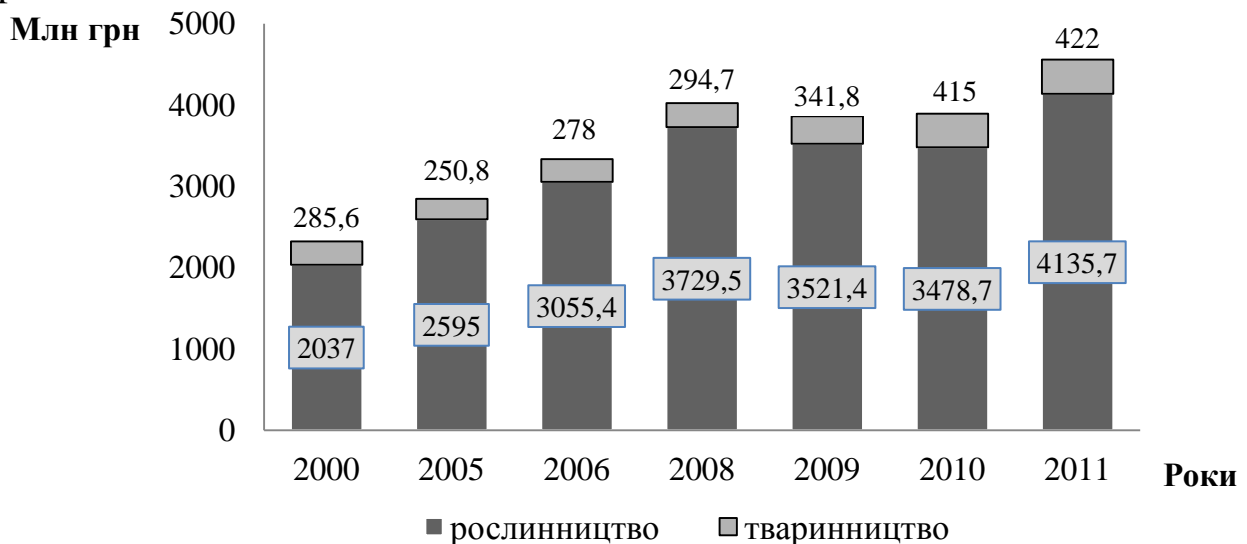

Рисунок 2.15 – Динаміка виробництва аграрними підприємствами Миколаївської області валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 р., млн грн

Джерело: побудовано за даними [192]

Отже, зважаючи на високий рівень прибутковості рослинництва, закономірним є впровадження більшості інновацій саме в цій галузі.

Головним інноваційним пріоритетом для 45% опитаних респондентів є придбання або виведення нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур; 22% – придбання нової сільськогосподарської техніки. Найменша питома вага респондентів застосовує високоефективні системи удобрення та науково-обґрунтовані сівозміни, що негативно позначається на родючості ґрунтів (рис. 2.16).

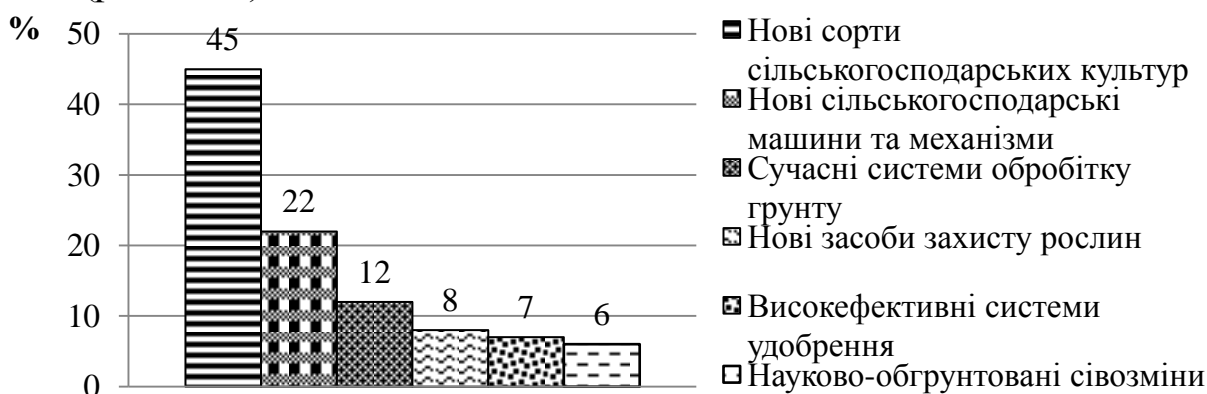

Рисунок 2.16 – Частка впровадження видів інновацій аграрними підприємствами Миколаївської області в рослинництві, 2011 р., %

Джерело: побудовано на основі анкетного опитування

У тваринництві 51% досліджуваних підприємств Миколаївської області застосовували нові породи сільськогосподарських тварин та птиці (рис. 2.17).

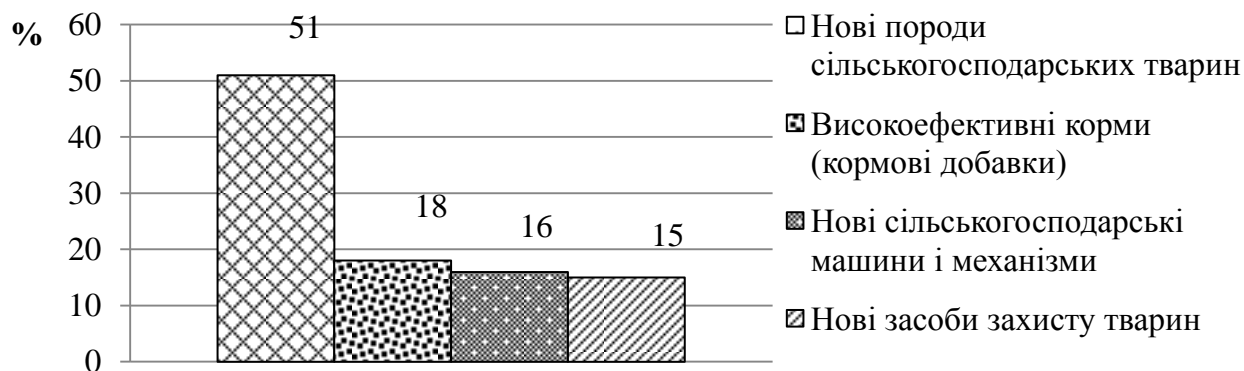

Рисунок 2.17 – Частка впровадження видів інновацій аграрними підприємствами Миколаївської області в тваринництві, 2011 р., %

Джерело: побудовано на основі анкетного опитування

Що стосується таких інновацій як високоефективні корми та кормові добавки, нові механізми та обладнання, вони застосовувались майже на однаковому рівні.

Таким чином, дослідженням встановлено, що найбільша частина інноваційних проектів, реалізованих аграрними підприємствами Миколаївської області, пов'язана з виведенням або впровадженням нових сортів рослин, вдосконаленням племінних якостей тварин і впровадженням інноваційного обладнання. При цьому ці проекти значно відрізняються за ефективністю виробництва продукції рослинництва та тваринництва в різних групах підприємств відповідно до рівня їх залучення до інноваційного процесу (табл. 2.10; 2.11).

Найбільш ефективно працюють підприємства групи I «Активні інноватори» та групи II «Пасивні інноватори». Так, в підприємствах цих груп спостерігається найвищий показник урожайності по основним видам сільськогосподарської продукції та найменший показник виробничої собівартості. А рівень рентабельності галузі в групі I «Активні інноватори» на 42,9 в.п. більше порівняно з підприємствами групи IV «Консерватори». На нашу думку, одним з факторів перевищення показників ефективності підприємств групи I над показниками групи II є впровадження ними агроінновацій, а саме нових, більш продуктивних сортів рослин, удосконалення технологій догляду за ними, ресурсозберігаючі технології підготовки ґрунту під посів сільськогосподарських культур. А такі інноваційно-активні підприємства, як ТОВ «Золотий Колос» м. Миколаїв, ДПДГ «Агрономія» Арбузинського району, є виробниками оригінального, елітного, репродукційного насіння та співпрацюють з науково-дослідними установами.

Що стосується ефективності виробництва продукції тваринництва, то за усіма розрахованими показниками, найбільш ефективним воно є в групі I «Активні інноватори», рівень рентабельності в якій складає лише 5,6 відсотки. На зниження рівня рентабельності галузі впливає ряд факторів, основними серед яких є:

✓ недостатній захист вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника від масового завезення в країну аналогічної імпоротної продукції тваринництва;

✓ економічна незацікавленість більшості аграрних підприємств у використанні інноваційних технологій та збільшенні обсягів виробництва тваринницької продукції.

Таблиця 2.10 Економічний ефект та ефективність виробництва продукції рослинництва груп аграрних підприємствах Миколаївської області за рівнем їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2009-2011 рр.)

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу				Відношення показників IV групи до показників I групи, %
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»	
Кількість підприємств	5	19	17	4	80,0
Урожайність, ц /га:					
- зернових та зернобобових	34,11	31,12	29,15	20,25	59,7
- соняшнику	18,71	18,05	18,12	16,13	86,2
Виробнича собівартість 1 ц, грн:					
- зернових та зернобобових	85,83	87,45	92,45	120,15	140,0
- соняшнику	140,63	158,79	169,12	185,19	131,7
Отримано прибутку від реалізації продукції рослинництва, всього тис. грн, в т.ч. з розрахунку на:	3297,80	3083,59	1164,14	389,03	11,8
- 1 га сільськогосподарських угідь, грн	1959,70	945,11	759,36	441,12	30,0
- 1 середньорічного працівника рослинництва, грн	60353,75	58874,23	50845,18	42823,85	71,0
Рівень рентабельності галузі, %	58,1	48,5	30,6	12,6	-42,9 в.п.

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності досліджуваних підприємств

Крім того, доволі низька ефективність виробництва продукції тваринництва досліджуваних аграрних підприємств пояснюється відсутністю власних фінансових ресурсів для розвитку галузі, а вартість залучених (кредитних) ресурсів є високою; технологічною

відсталістю, зношеністю устаткування галузі; відсутністю кваліфікованих кадрів, здатних освоювати інноваційні технології та забезпечити інноваційний прорив у галузі; діючою диспропорцією між системою тваринництва і кормовиробництва, низькою якістю кормових раціонів; відсутністю взаємовідносин між виробниками продукції, переробними і торговими підприємствами. А це, в свою чергу, не дозволяє здійснювати не тільки розширене, а й просте відтворення, веде до дестабілізації тваринництва.

Таблиця 2.11 Економічний ефект та ефективність виробництва продукції тваринництва груп аграрних підприємств Миколаївської області за рівнем їх залучення до інноваційного процесу (у середньому за 2009-2011 рр.)

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу				Відношення показників III групи до показників I групи, %
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»	
Кількість підприємств	5	19	17	4	340,0
Середньорічний надій молока від 1 корови, кг	37,00	14,32	9,27	-	25,1
Середньорічний приріст 1 гол. ВРХ на відгодівлі, ц	1,22	0,75	0,29	-	23,8
Середньорічний приріст 1 гол. свиней на відгодівлі, ц	0,74	0,35	0,21	-	28,4
Виробнича собівартість 1ц, грн:					
- молока	127,10	98,28	102,77	-	80,9
- живої маси ВРХ	919,28	1089,11	1092,73	-	118,9
- живої маси свиней	827,96	1370,99	1139,26	-	137,6
Отримано прибутку (+) (збитку (-)) від реалізації продукції тваринництва, всього тис. грн, в т.ч. в розрахунку на:					
1000,26	-144,2	-154,14	-	-15,4	
- 1 га сільськогосподарських угідь, грн	295,01	- 488,96	-85,07	-	-28,8
- 1 середньорічного працівника тваринництва, грн	17028,78	-7672,09	-11458	-	-67,3
Рівень рентабельності галузі, %	5,6	-12,7	-18,9	-	-24,5 в.п.

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності досліджуваних підприємств

Щодо підприємств групи IV «Консерватори», то серед 4-х аграрних підприємств жодне підприємство не займається виробництвом продукції тваринництва. Така ситуація пояснюється відсутністю бажання розвивати дану галузь, адже вона є високо затратною та вимагає достатньої кількості ресурсів, особливо фінансових, яких дані аграрні підприємства не мають. Так, наприклад, нове будівництво у свинарстві має достатньо довгий інвестиційний цикл, і термін його окупності складає 4-6 років, що робить цей сегмент менш привабливим для вкладання коштів [88].

Тому важливою умовою інноваційного розвитку галузі тваринництва та підвищення його ефективності можливе лише за умови забезпеченості необхідними кваліфікованими кадрами, які здатні інноваційно мислити.

Основні резерви розвитку кормовиробництва необхідно пов'язувати з удосконаленням сортової структури кормових культур і розміщенням їх на орних площах. Розширювати посіви високобілкових і просоподібних культур.

Крім того, визначальними напрямками підвищення ефективності виробництва продукції є впровадження високоадаптованих, ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тваринництва на основі інноваційної техніки та електронних технологій, відновлення і вдосконалення виробничо-технологічного потенціалу тваринницьких комплексів. Позитивний економічний ефект можна отримати навіть при зміні окремих елементів технології, технологічного переоснащення або системи управління виробництвом. Але при комплексному підході забезпечується більш ефективно використання всіх факторів виробництва, в результаті чого зростання продуктивності значно випереджає збільшення витрат галузі тваринництва.

Так, СТОВ «Промінь» Арбузинського району має статус племзаводу по двом породам: чорно-рябої, красно-рябої. На підприємстві зосереджено практично весь елітно-племінний потенціал району - 2650 голів великої рогатої худоби, а це 75% від загального поголів'я. На сьогодні на фермі 70% поголів'я голштинської породи, решта українські породи: красно-ряба, чорно-ряба, сімментал, красна степова. Підприємство співпрацює з Інститутом розведення і генетики тварин щодо ведення селекційно-племінної роботи, генетичного тестування тварин, повноцінної,

збалансованої годівлі тварин, а також з іншими племінними підприємствами, зокрема з ТОВ «Фридом Фрам Бекон» Херсонської області щодо придбання племінного молодняка свиней.

Високих результатів у молочному скотарстві досягнуто за рахунок впровадження у виробництво сучасних технологій, які гарантують якість доїння, роздачу кормів. Добові надої від однієї корови становлять не менше 20 кг. Середньорічний надій молока на одну фуражну корову складає 7898 кг. Крім ВРХ на підприємстві вирощують до 15 тис. голів м'ясної породи свиней – гібрида української свинки і англійського хряка.

Отже, інноваційно-активним аграрним підприємствам Миколаївської області для успішної конкуренції та заповнення відповідних ніш на ринках інноваційної продукції, а потенційним інноваторам – для виробництва високоякісної інноваційної продукції, необхідно здійснювати роботу щодо підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу (земельний, трудовий, матеріально-технічний) [218].

Найвищий рівень ефективності використання ресурсного потенціалу у грошовому виразі досягається в групах підприємств І «Активні інноватори» та ІІ «Пасивні інноватори», а найнижчий – в групі аграрних підприємств ІV «Консерватори» (табл. 2.12).

Найбільший розмах варіації спостерігається щодо показників використання земельних ресурсів, значення яких в групі ІV «Консерватори» не досягає і 30% значень показників групи І «Активні інноватори». Така ситуація пояснюється, по-перше, тим, що підприємства перших двох груп змогли раціонально поєднати галузі виробництва, що дало змогу отримувати продукцію у відповідному обсязі та відповідній якості, в результаті чого досягнуто високих результатів. Крім того, ці підприємства зберігають оптимальну структуру сільськогосподарських площ, що дає можливість не тільки поліпшити їх родючість, а й підвищувати результативність використання, впроваджувати дієві системи матеріального та нематеріального стимулювання працівників, систематично оновлювати основні виробничі засоби.

Так, протягом 2010-2011 рр. ДП «Племрепродуктор «Степове» Миколаївського району на території тваринницького комплексу провело реконструкцію двох приміщень для утримання ВРХ та приміщення для відгодівлі свиней по 650 голів кожен, що дало

змогу створити 6 нових робочих місць, збільшити поголів'я свиней на 1300 голів, виробництво м'яса на 156 тон, реалізацію свинини на 2496,0 тис. грн.

Таблиця 2.12 Показники використання ресурсного потенціалу груп аграрних підприємств Миколаївської області за рівнем їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2009-2011 рр.)

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу				Відношення показників IV групи до показників I групи, %
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»	
Кількість підприємств	5	19	17	4	80,0
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн:					
- вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2010 р.)	935,4	391,6	363,1	149,5	16,0
- валового доходу від реалізації сільськогосподарської продукції	280,8	87,4	82,9	79,7	28,4
- прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції	273,2	92,4	50,2	44,1	16,1
Отримано в розрахунку на одного середньооблікового працівника, тис. грн:					
- вартості валової продукції сільського господарства (в постійних цінах 2010 р.)	199,9	210,4	208,3	174,5	87,3
- валового доходу від реалізації сільськогосподарської продукції	158,3	90,4	89,4	84,6	53,4
- прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції	62,6	46,1	43,3	42,8	68,4
Фондовіддача, грн	2,71	2,62	2,47	1,38	50,9
Фондомісткість, грн	0,37	0,38	0,40	0,72	194,6
Рівень зносу основних виробничих засобів, %	43,1	42,8	52,2	51,2	+8,1 в.п
Норма прибутку, %	29,2	28,5	6,5	3,0	-26,2 в.п.

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності досліджуваних підприємств

В жовтні 2010 р. здійснена реконструкція телятника, в корівник встановлено молокопровід на 200 голів ВРХ, потужністю 3000 літрів

молока на добу, встановлено установку автонапоювання, гноєвидалення, холодильники для молочного блоку. Загальна сума інвестованих на це грошових коштів складала 200 тис. грн.

В наслідок проведеної роботи покращилась якість молока до вищого сорту по механічній та бактеріологічній забрудненості. Значно поліпшився стан тварин за рахунок впровадження нових доїльних апаратів з новою вакуумною системою доїння, які запобігають захворюванням тварин на таку хворобу як мастит вимені.

В СГВК «Зеленоярське» Миколаївського району за період 2007-2011 рр. проведено реконструкцію зернотоку та складів для зберігання 7 тис. тонн зерна. У 2011 р. введено в дію зерноочисну лінію по очищенню зерна продуктивністю 50 т за годину. Повністю оновлений машино-тракторний парк.

Тому не зважаючи на дію природних факторів та нестабільність у сфері економічної політики, інноваційно-активні аграрні підприємства Миколаївської області функціонують ефективно, про що свідчать і фінансовий результат їх діяльності (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 Фінансовий результат діяльності груп аграрних підприємств Миколаївської області за рівнем їх залучення до інноваційного процесу в розрахунку на одиницю ресурсів (у середньому за 2009-2011 рр.)

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу				Відношення показників IV групи до показників I групи, %
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»	
Кількість підприємств	5	19	17	4	80,0
Чистий прибуток в розрахунку на, грн:					
- 1 га земельної площі	2442,10	724,82	405,89	396,60	16,2
- 1 працівника	52,60	42,12	39,42	36,60	69,9
- 1 грн заробітної плати	6,34	2,70	1,59	0,31	4,9
- 1 грн виробничих витрат	0,31	0,24	0,18	0,12	38,7

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності досліджуваних підприємств

Отже, впровадженням інновацій займаються в основному стабільні та великі підприємства області, головними інноваційними пріоритетами яких виступають виведення нових сортів та гібридів сільськогосподарських культур та нових порід тварин, сучасні системи обробітку ґрунту, вдосконалення племінних якостей тварин і впровадження інноваційного обладнання, що, в свою чергу, впливає на підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу у грошовому виразі. Поряд з тим, більша частка аграрних підприємств належить до групи «Пасивні інноватори», у яких показники ефективності виробництва продукції рослинництва, тваринництва і відповідно показники ефективності використання ресурсного потенціалу майже на рівні підприємств групи «Активні інноватори». Саме дана група підприємств займає особливу нішу у процесі дифузії інновацій, тобто є споживачами нових інноваційних продуктів, технологій, ідей. По мірі того як дані підприємства придбавають та використовують інновації, вони виступають джерелом інформації для інших «Потенційних інноваторів», які за наявності фінансових ресурсів готові до їх використання, оскільки саме інноваційний тип розвитку економіки дає можливість забезпечити їх конкурентоспроможність.

2.3 Оцінка відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств рівню їх залучення до інноваційного процесу

Як зазначалося, в основі виробничої системи лежить ресурсний блок, що є фундаментальною та забезпечувальною основою всієї системи. Від його кількісного та якісного складу залежить функціонування системи. В результаті взаємодії усіх складових ресурсного забезпечення виникають нові властивості виробничої системи, що дозволяють перейти на новий рівень її розвитку, в тому числі інноваційний.

Для визначення інноваційної активності підприємства важливе значення має оцінка відповідності його ресурсного потенціалу рівню залучення до інноваційного процесу. Оцінку інноваційної активності підприємства з метою встановлення рівня відповідності ресурсів та пошуку резервів реалізації стратегії інноваційного розвитку проводять на основі сукупності показників, що

характеризують можливості підприємства в освоєнні певних видів інновацій.

Нами запропоновано здійснювати оцінку відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств як оцінку індивідуальної інноваційної сприйнятливості підприємства, яка характеризує всі складові наявного ресурсного потенціалу, а саме, фінансового, трудового, інтелектуального, матеріально-технічного забезпечення, забезпечення земельними та інформаційними ресурсами.

Відповідно до методики, обґрунтованої в першому розділі, нами оцінено відповідність ресурсного забезпечення 45 аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу в розрізі 4 груп (рис. 2.18).

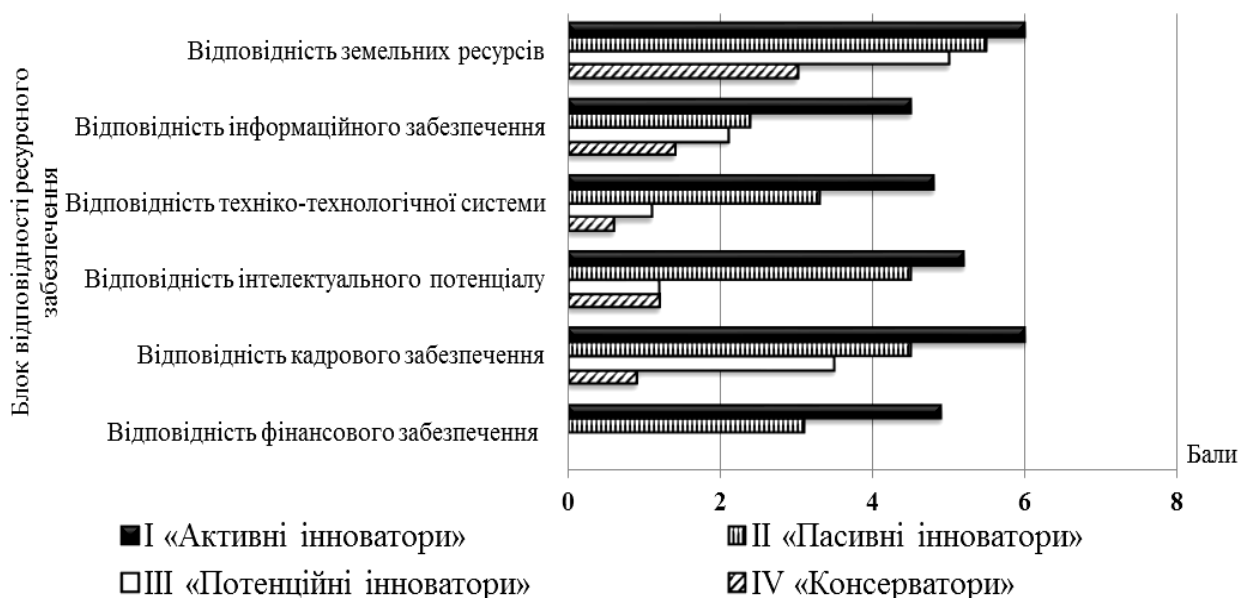

Рисунок 2.18 – Рівень відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

При застосуванні обґрунтованої методики було здійснено опитування керівників аграрних підприємств для оцінки відповідності ресурсного забезпечення рівню їх залучення до інноваційного процесу на основі сформованої анкети (додаток Н) з тематичного напрямку «Експертна експрес-оцінка індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрного підприємства».

Респондентам запропоновано дати відповіді щодо видів інноваційної діяльності, достатності ресурсного потенціалу для інноваційного розвитку підприємства, забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, необхідним обладнанням, земельними ресурсами, науковими працівниками та працівниками з інноваційним мисленням, рівня кваліфікації і досвіду працівників, залучених до інноваційного процесу та ін.

Для оцінки індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств може бути використаний динамічний або статичний підхід порівняння. Нами було застосовано саме динамічний підхід, оскільки він дає можливість оцінити індивідуальну інноваційну сприйнятливість ресурсного забезпечення досліджуваних аграрних підприємств в динаміці, при чому значення $ICPI_{ijn}$ при динамічному підході – це значення показника у вказаному підприємстві в попередній або базовий період.

Порівняння показників оцінки відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу свідчить про те, що в усіх 4-х групах найвищий рівень відповідності відмічається по кадровому забезпеченню та земельним ресурсам.

Для інноваційного розвитку досліджуваних аграрних підприємств не вистачає фінансових ресурсів, техніко-технологічного забезпечення та інформаційних ресурсів. У результаті встановлено, що відповідність ресурсного забезпечення аграрних підприємств рівню їх залучення до інноваційного процесу з можливих 36 балів по групі I «Активні інноватори» оцінюється в 87,5%, по групі II «Пасивні інноватори» - 65%, по усіх інших групах не досягає і 50 відсотків.

Для виявлення причин даної ситуації необхідним є більш детальний аналіз по кожному з блоків відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу. Так, найвищий показник відповідності фінансового забезпечення спостерігається в групі I «Активні інноватори» - 4,9 бали (82%) (табл. 2.14).

Причому у звітному періоді (2011 р.) відмічається збільшення рівня забезпеченості інноваційного розвитку підприємств фінансовими ресурсами, порівняно з базисним періодом, а це

свідчить про те, що аграрні підприємства цієї групи збільшили фактичний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність.

Таблиця 2.14 Показники оцінки відповідності фінансового забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу			
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»
Рівень забезпеченості інноваційного розвитку підприємства фінансовими ресурсами	1,1	0,7	-	-
Розмір річного бюджету витрат на нові розробки	1,0	0,4	-	-
Питома вага бюджету витрат на нові розробки в операційному бюджеті підприємства	0,6	0,3	-	-
Питома вага залучених ресурсів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність підприємства	0,4	0,3	-	-
Питома вага коштів державного та місцевих бюджетів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність підприємства	0,3	0,3	-	-
Рівень використання залучених і власних фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності	0,7	0,5	-	-
Частина інноваційних витрат у загальному обсязі витрат підприємства	0,8	0,6	-	-
Всього	4,9	3,1	-	-

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

Однак у звітному періоді відмічається зменшення таких показників як питома вага бюджету витрат на нові розробки в операційному бюджеті підприємств на 40%, питома вага залучених

ресурсів на 60%, питома вага коштів державного та місцевих бюджетів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність підприємств на 70 відсотків. Дана ситуація пояснюється тим, що аграрні підприємства розраховують лише на власні можливості, виключаючи підтримку держави, яка з кожним роком стає все меншою. До того ж більшість аграрних підприємств не мають доступу до кредитних ресурсів комерційних банків, оскільки кредитування сільськогосподарських товаровиробників взагалі, а малого бізнесу в аграрній сфері, зокрема, не є привабливим для комерційних банків.

В групі II «Пасивні інноватори» відповідність фінансового забезпечення у звітному періоді (2011 р.) порівняно з базисним (2010 р.) по всім показникам мала тенденцію до зменшення і становила 3,1 бали або 52 відсотки. Дана ситуація пояснюється тим, що як і в I групі, ці підприємства впроваджують інновації за власні кошти, яких з кожним роком не вистачає, а державна підтримка є недостатньою. Крім того, більшість аграрних підприємств цих двох груп у 2011 р. взагалі не отримували державну фінансову підтримку.

Що стосується груп аграрних підприємств III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори», то вони взагалі не витрачають ні власних коштів, ні у вигляді державної підтримки на інноваційний розвиток, оскільки розвиваються за екстенсивними або інтенсивними принципами.

Відповідність кадрового забезпечення рівню залучення до інноваційного процесу на 100% відмічається на підприємствах групи I «Активні інноватори» (табл. 2.15). Причому у звітному періоді відбулося підвищення таких показників, як ефективність системи мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інвестиційної діяльності та системи підготовки і перепідготовки кадрів, що, в свою чергу, спонукає працівників підприємства займатися науково-творчою діяльністю, реагувати на постійні зміни в області наукових та інноваційних розробок. Проте, у звітному періоді (2011 р.) порівняно з базисним (2010 р.) збільшилась плінність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням, зростає середній вік наукових працівників, що негативно впливає на забезпеченість кадровим потенціалом даної групи, оскільки молоді спеціалісти не бажають працювати за низьку

заробітну плату та в незадовільних соціально-побутових умовах. Майже аналогічна ситуація спостерігається і на підприємствах групи II «Пасивні інноватори», проте вони забезпечені кадровим потенціалом лише на 75 відсотків. Такий рівень забезпеченості пов'язаний, перш за все, з достатньо високим показником плинності кадрів, на що впливає, як було вже зазначено, недостатньо ефективна система мотивації, низький рівень заробітної плати та невирішеність соціально-побутових питань на селі.

Таблиця 2.15 Показники оцінки відповідності кадрового забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу			
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»
Ефективність системи мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інвестиційної діяльності	1,2	0,8	0,4	-
Частка наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням у загальній численності працівників підприємства	1,0	1,07	0,8	-
Середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням	0,9	0,9	0,9	0,9
Плинність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням	0,9	0,3	0,3	-
Якість системи підготовки і перепідготовки кадрів на підприємстві	1,1	0,8	0,8	-
Інтенсивність генерування результативних інноваційних ідей на підприємстві	0,9	0,6	0,3	-
Всього	6,0	4,5	3,5	0,9

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

Що стосується підприємств групи III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори», то їх кадрове забезпечення знаходиться на

рівні 58% та 15% відповідно. Причому, на підприємствах групи III «Потенційні інноватори» є необхідні працівники з інноваційним мисленням, в розвиток яких необхідно вкладати кошти, яких в даних підприємствах не вистачає.

Рівень відповідності техніко-технологічного забезпечення (табл. 2.16) у всіх чотирьох групах аграрних підприємств має доволі низьке значення. Так, група I «Активні інноватори» забезпечена матеріально-технічними ресурсами на здійснення інноваційної діяльності лише на 80%, проте у звітному році відбулося зростання коефіцієнта щорічного оновлення основних виробничих засобів, а це свідчення того, що підприємства даної групи все ж таки намагаються купувати нову техніку та використовувати нові технології. Також по цій групі підприємств відмічається збільшення витрат на наукові дослідження.

Таблиця 2.16 Показники оцінки відповідності техніко-технологічного забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу			
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»
Середній час, що проходить з моменту генерації ідеї до запуску інноваційного проекту на підприємстві	0,9	0,5	-	-
Частина продукції, удосконаленої протягом року в загальному обсязі товарної продукції	0,6	0,5	-	-
Коефіцієнт щорічного оновлення основних виробничих засобів підприємства	1,2	1,2	1,1	0,6
Наукоємність продукції підприємства	1,2	0,5	-	-
Мінливість технологій виробництва на підприємстві	0,9	0,5	-	-
Всього	4,8	3,3	1,1	0,6

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

Дещо нижчий показник щодо забезпеченості матеріально-технічним потенціалом мають підприємства групи II «Пасивні інноватори», а саме, 55%, що не є достатнім для розвитку інноваційної діяльності. Підприємства групи III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори» забезпечені матеріально-технічними ресурсами лише на 18% та на 10% відповідно.

Найвищий рівень забезпеченості інтелектуальним потенціалом закономірно відмічається в групі аграрних підприємств групи I «Активні інноватори», а саме на 87% (табл. 2.17). Позитивним є те, що спостерігається збільшення кількості раціональних пропозицій та інноваційних ідей від працівників підприємств, збільшилась питома вага впровадження інноваційних ідей, підвищився рівень кваліфікації працівників.

Таблиця 2.17 Показники оцінки відповідності інтелектуального потенціалу аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу			
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»
Кількість зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності	0,5	-	-	-
Кількість раціональних пропозицій (інноваційних ідей), що надійшли від працівників підприємства	1,63	1,78	1,2	1,2
Питома вага впроваджених інноваційних ідей	1,27	1,2	-	-
Рівень кваліфікації і досвід працівників, залучених до інноваційного процесу	1,5	1,5	-	-
Частина переданих іншим підприємствам прав на об'єкти інтелектуальної власності	0,3	-	-	-
Всього	5,2	4,48	1,2	1,2

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

Проте негативним залишається зменшення кількості зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності, зменшення частки переданих іншим підприємствам прав на об'єкти інтелектуальної власності. А це ще раз підтверджує факт нестачі фінансових ресурсів, достатньої матеріально-технічної бази.

На підприємствах групи II «Пасивні інноватори» спостерігається аналогічна ситуація, вони забезпечені інтелектуальним потенціалом лише на 75%, відмінним є лише те, що підприємства даної групи є споживачами інноваційної продукції. Тому у них відсутні зареєстровані об'єкти інтелектуальної власності та не здійснювалася передача іншим підприємствам прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Підприємства груп III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори» забезпечені інтелектуальним потенціалом лише на 20 відсотків. Це говорить про те, що працівники відповідних груп підприємств намагаються надавати раціональні пропозиції, інноваційні ідеї щодо ведення діяльності.

Проте небажання керівництва підприємств групи IV «Консерватори» та недостатня кількість фінансових ресурсів групи підприємств III «Потенційні інноватори» не дають можливості впроваджувати їх у виробничий процес підприємства.

Недостатність інформаційного забезпечення відмічається в усіх групах аграрних підприємств Миколаївської області (табл. 2.18). Така ситуація пояснюється тим, що більшість досліджуваних аграрних підприємств не готові до використання досвіду конкурентів, не вживають заходів щодо здійснення конкурентної розвідки та бенчмаркінгу. До того ж, працівники більшості досліджуваних аграрних підприємств не налаштовані на регулярне накопичення та застосування отриманої інформації.

Крім того, інноваційно-активні підприємства, не маючи достатньо фінансових ресурсів, не залучають до наукових досліджень сторонніх організацій, не купують у інших підприємств права на об'єкти інтелектуальної власності. А, отже, брак інформації, її неповнота нерідко призводить до помилок у вирішенні управлінських задач, що негативно відбивається на ефективності сільськогосподарського виробництва.

Таблиця 2.18 Показники оцінки відповідності інформаційного забезпечення аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу			
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»
Готовність працівників до регулярного накопичення й застосування отриманої інформації	0,9	0,9	0,9	0,6
Залучення підприємства до науково-дослідних інтегральних об'єднань	0,87	-	-	-
Готовність до використання досвіду конкурентів	0,6	0,2	0,2	0,2
Кількість придбаних (отриманих) в інших підприємств прав на об'єкти інтелектуальної власності	-	-	-	-
Наявність системи фіксування і накопичення досвіду	0,9	0,42	0,42	0,3
Питома вага витрат на залучення до наукових досліджень сторонніх організацій	-	-	-	-
Витрати на здійснення конкурентної розвідки й здійснення бенчмаркінгу	0,36	-	-	-
Відкритість інформаційного обміну з контрагентами	0,9	0,9	0,6	0,3
Всього	4,53	2,42	2,12	1,4

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

Як вже було зазначено, рівень відповідності земельних ресурсів майже всіх груп аграрних підприємств, крім в групі IV «Консерватори», у звітному періоді має високе значення (табл. 2.19), а це є свідченням того, що підприємства групи I «Активні інноватори» та групи II «Пасивні інноватори», хоча і не в повній

мірі, але все-таки намагаються дотримувались науково-обґрунтованих сівозмін, підвищувати родючість ґрунтів, шляхом внесення мінеральних та органічних добрив, збільшувати площі сільськогосподарських угідь шляхом укладання орендних говорів на довгостроковий термін.

Таблиця 2.19 Показники оцінки відповідності земельних ресурсів аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2010-2011 рр.), бали

Показники	Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу			
	I «Активні інноватори»	II «Пасивні інноватори»	III «Потенційні інноватори»	IV «Консерватори»
Питома вага земельних угідь, що знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства	1,2	1,2	1,2	1,2
Природний потенціал ґрунтів	1,8	1,8	1,8	1,8
Наявність системи підвищення рівня природного потенціалу ґрунтів	1,5	1,0	1,0	-
Дотримання науково обґрунтованих сівозмін	1,5	1,5	1,0	-
Всього	6,0	5,5	5,0	3,0

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних звітності досліджуваних підприємств та анкетного опитування

Оцінивши відповідність ресурсного забезпечення досліджуваних аграрних підприємств Миколаївської області рівню їх залучення до інноваційного процесу в сукупності та окремо по його структурних складових, встановлено, що аграрні підприємства не мають достатнього ресурсного потенціалу для забезпечення їх інноваційного розвитку. Тому необхідно вжити ряд заходів, а також обґрунтувати перспективні напрями розвитку ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Розділ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Оптимізація використання ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств

Враховуючи те, що в процесі функціонування та розвитку на інноваційній основі аграрні підприємства повинні використовувати сукупність необхідних ресурсів, що мають різну економічну природу і сутність, вони об'єктивно стикаються з проблемою визначення їх оптимальних пропорцій. Дійсно, маючи можливість комбінувати ресурси в різних поєднаннях при виробництві різних видів продукції, аграрні підприємства при однаковій ресурсозабезпеченості можуть обирати альтернативні варіанти власного розвитку, серед яких найбільш пріоритетним є інноваційний.

Необхідно зазначити, що кожна складова ресурсного потенціалу підприємства повинна розглядатися в розрізі кількісних і якісних характеристик, а також їхньої значимості та доступності. При чому кількісні та якісні ознаки його складових, хоч і взаємопов'язані, проте не є взаємозамінними. Інакше кажучи, навіть великий обсяг ресурсу низької якості не може розглядатись як еквівалент ресурсу прийнятної якості. Така заміна, навіть підмінна, є неможливою в межах одного виду ресурсу, тим більше між різними видами ресурсів [252].

Отже, характер ресурсного потенціалу кожної групи аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, залежить від стану його складових (рис. 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), узагальнений висновок про який зроблено на основі даних розділу 2.

Так, руйнівного характеру в групі аграрних підприємств IV «Консерватори» набувають фінансові та матеріально-технічні ресурси за умов їх низької якості та недостатньої кількості. У такому разі аграрні підприємства даної групи не здані забезпечити інноваційний тип розвитку.

IV «Консерватори»		Кількісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств		
		недостатні	достатні	надмірні
Якісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств	низькі	Руйнівний Фінансові, матеріально-технічні ресурси	Граничний Земельні ресурси	Деформуючий -
	середні	Обмежувальний Трудові, інтелектуальні, інформаційні ресурси	Усталений -	Надлишковий -
	високі	Стимувальний -	Ідеальний -	Перфекційний -

Рисунок 3.1 – Характер ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи IV «Консерватори», 2011 р.

Джерело: побудовано на основі власного дослідження та анкетного опитування

Обмежувальний характер мають трудові, інтелектуальні та інформаційні ресурси (середня якість за їх недостатньої кількості), що також означає наявність істотних перешкод щодо переходу даної групи підприємств на інноваційний тип розвитку.

Зокрема, граничний характер земельних ресурсів (низька якість за їх достатньої кількості) за умови руйнівного та обмежувального характеру інших складових ресурсного потенціалу не вирішує питання щодо інноваційного розвитку аграрних підприємств. Тому для того, щоб забезпечити інноваційний розвиток аграрних підприємств групи IV «Консерватори» необхідно не тільки збільшувати кількість ресурсів, яких не вистачає, а також підвищувати їх якість.

В групі аграрних підприємств III «Потенційні інноватори» руйнівний характер мають фінансові ресурси, що пов'язано з недостатньою їх кількістю, недоступністю та високою вартістю отримання таких ресурсів. Обмежувальний характер мають трудові, матеріально-технічні, інтелектуальні та інформаційні ресурси, тобто їх кількість є недостатньою, проте якісні характеристики мають

середнє значення. А це є говорити про те, що аграрні підприємства даної групи, за умови збільшення кількості відповідних ресурсів, можуть бути залученні до процесу інноваційного розвитку.

III «Потенційні інноватори»		Кількісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств		
		недостатні	достатні	надмірні
Якісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств	низькі	Руйнівний Фінансові ресурси	Граничний -	Деформуючий -
	середні	Обмежувальний Трудові, матеріально-технічні, інтелектуальні, інформаційні ресурси	Усталений Земельні ресурси	Надлишковий -
	високі	Стримувальний -	Ідеальний -	Перфекційний -

Рисунок 3.2 – Характер ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори», 2011 р.

Джерело: побудовано на основі власного дослідження та анкетного опитування

Щодо земельних ресурсів, то вони мають усталений характер (середня якість складових за їх достатньої кількості), що є вагомою ознакою для забезпечення достатнього рівня інноваційного розвитку за умови підвищення якості та кількості фінансових, трудових, інтелектуальних, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів.

Аграрні підприємства групи II «Пасивні інноватори» займаються інноваційною діяльністю і у них відбувається неповний інноваційний процес (малий цикл), тобто лише комерціалізація інновацій, проте на підприємствах даної групи обмежувальний характер мають фінансові ресурси, оскільки відмічається їх недостатня кількість.

Що стосується трудових, матеріально-технічних, інтелектуальних та земельних ресурсів, то вони в даній групі підприємств мають усталений характер. А це є свідченням того, що

аграрні підприємства залучені до інноваційного процесу та займаються інноваційною діяльністю.

Стримувальний характер в групі аграрних підприємств II «Пасивні інноватори» мають інформаційні ресурси, що є свідченням досить високої якості отриманої інформації, проте недостатньої її кількості.

II «Пасивні інноватори»		Кількісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств		
		недостатні	достатні	надмірні
Якісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств	низькі	<u>Руйнівний</u> -	<u>Граничний</u> -	<u>Деформуючий</u> -
	середні	<u>Обмежувальний</u> Фінансові, інформаційні ресурси	<u>Усталений</u> Трудові, земельні, матеріально- технічні ресурси	<u>Надлишковий</u> -
	високі	<u>Стримувальний</u> Інтелектуальні ресурси	<u>Ідеальний</u> -	<u>Перфекційний</u> -

Рисунок 3.3 – Характер ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи II «Пасивні інноватори», 2011 р.

Джерело: побудовано на основі власного дослідження та анкетного опитування

Аграрні підприємства групи I «Активні інноватори» мають достатній ресурсний потенціал (забезпечені майже на 88%) для здійснення інноваційної діяльності. Проте в цій групі підприємств відмічається недостатня кількість власних та залучених фінансових ресурсів, низький рівень матеріально-технічного забезпечення, що уповільнює їх інноваційну діяльність.

Значимість ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств визначається роллю, яку відіграє кожна його складова для досягнення цілей даного типу розвитку. Водночас доступність складових ресурсного потенціалу корелює як із їх унікальністю, так і зі складністю надходження.

I «Активні інноватори»		Кількісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств		
		<i>недостатні</i>	<i>достатні</i>	<i>надмірні</i>
Якісні ознаки ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств	<i>низькі</i>	<u>Руйнівний</u> -	<u>Граничний</u> -	<u>Деформуючий</u> -
	<i>середні</i>	<u>Обмежувальний</u> Фінансові, матеріально-технічні ресурси	<u>Усталений</u> Інтелектуальні, інформаційні ресурси	<u>Надлишковий</u> -
	<i>високі</i>	<u>Стимувальний</u> -	<u>Ідеальний</u> Земельні, трудові ресурси	<u>Перфекційний</u> -

Рисунок 3.4 – Характер ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи I «Активні інноватори», 2011 р.

Джерело: побудовано на основі власного дослідження та анкетного опитування

Отже, визначення властивостей ресурсного потенціалу інноваційного розвитку груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу є неповним без розгляду значимості його складових та ймовірності їх недоступності.

Тому необхідно розглянути матриці стану типів ресурсного потенціалу інноваційного розвитку груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, що дасть змогу визначити основні напрями його формування та нарощування (рис. 3.5; 3.6; 3.7; 3.8). Так, для аграрних підприємств групи IV «Консерватори» загрозливий характер мають фінансові та матеріально-технічні ресурси, оскільки вони є високо доступними та водночас дуже значимими для інноваційного розвитку.

Також загрозливий характер мають земельні, трудові, інтелектуальні та інформаційні ресурси, проте на відміну від фінансових та матеріально-технічних, імовірність їх недоступності є середньою, а значущість для забезпечення інноваційного розвитку високою. Це говорить про те, що керівництву цих підприємств необхідно своєчасно прийняти управлінські рішення щодо подальшої їх діяльності.

Ресурсний потенціал інноваційного розвитку аграрних підприємств групи IV «Консерватори»		Імовірність недоступності складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку		
		висока	середня	низька
Значимість складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку	низька	С	У	У
	середня	З	С	У
	висока	З Фінансові, матеріально-технічні ресурси	З Земельні, трудові, інтелектуальні, інформаційні, ресурси	С

Примітка. З – загрозливий, С- сигнальний, У - убезпечувальний

Рисунок 3.5 – Матриця стану складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи IV «Консерватори» за ознаками «значимість-доступність», 2011 р.

Джерело: побудовано за результатами власних досліджень

Майже аналогічна ситуація, щодо складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку, спостерігається в групі аграрних підприємств III «Потенційні інноватори». Проте на відміну від групи підприємств IV «Консерватори», поряд інтелектуальними та інформаційними ресурсами, загрозливий характер мають матеріально-технічні, ймовірність недоступності яких є середньою.

Щодо земельних та трудових ресурсів, то вони мають сигнальний характер, оскільки ймовірність їх недоступності для даних підприємств є низькою. Це є сигналом того, що маючи в наявності головні ресурси, без яких неможливі будь-які виробничі процеси в сільському господарстві, залучивши усі необхідні складові ресурсного потенціалу (як кількісно, та якісно), аграрні підприємства групи III «Потенційні інноватори» будуть залучені до інноваційного процесу, займуть свою нішу у процесі дифузії інновацій у якості споживачів нових інноваційних продуктів, техніки, технологій, ідей.

Ресурсний потенціал інноваційного розвитку аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори»		Імовірність недоступності складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку		
		<i>висока</i>	<i>середня</i>	<i>низька</i>
Значимість складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку	<i>низька</i>	С	У	У
	<i>середня</i>	З	С	У
	<i>висока</i>	З Фінансові ресурси	З Інтелектуальні, матеріально-технічні, інформаційні ресурси	С Земельні, трудові ресурси

Примітка. З – загрозливий, С- сигнальний, У - убезпечувальний

Рисунок 3.6 – Матриця стану складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» за ознаками «значимість-доступність», 2011 р.

Джерело: побудовано за результатами власних досліджень

Дещо інша ситуація щодо імовірності недоступності складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку відмічається в групі аграрних підприємств II «Пасивні інноватори».

Так, серед усіх складових ресурсного потенціалу загрозливий характер мають інформаційні ресурси, адже імовірність їх недоступності є середньою для даної групи підприємств. Це пов'язано з тим, що підприємства групи II «Пасивні інноватори» не займаються розробкою інноваційного продукту, а є лише споживачами інноваційної продукції, тому, відповідно, не співпрацюють з науковими установами, не залучають сторонніх організацій до наукових досліджень. Проте більшість аграрних підприємств даної групи не готові до використання досвіду конкурентів, не у всіх підприємствах діють системи фіксування і накопичення досвіду, до того ж жодне підприємство не витрачає кошти на здійснення конкурентної розвідки й здійснення бенчмаркінгу.

Ресурсний потенціал інноваційного розвитку аграрних підприємств групи II «Пасивні інноватори»		Імовірність недоступності складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку		
		<i>висока</i>	<i>середня</i>	<i>низька</i>
Значимість складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку	<i>низька</i>	С	У	У
	<i>середня</i>	З	С	У Земельні, інтелектуальні матеріально-технічні ресурси
	<i>висока</i>	З	З Інформаційні ресурси	С Фінансові, трудові ресурси

Примітка: З – загрозливий, С- сигнальний, У - забезпечувальний

Рисунок 3.7 – Матриця стану складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи II «Пасивні інноватори» за ознаками «значимість-доступність», 2011 р.

Джерело: побудовано за результатами власних досліджень

Тому необхідно вжити ряд заходів щодо покращення кількісних та якісних характеристик даного виду ресурсу для того, щоб він мав забезпечувальний характер.

Фінансові та трудові ресурси даної групи аграрних підприємств мають сигнальний характер та сигналізують про необхідність їх нарощування та розвитку за кількісними та якісними характеристиками. І лише земельні, матеріально-технічні та інтелектуальні ресурси мають забезпечувальний характер, що підтверджує участь даної групи аграрних підприємств в інноваційному процесі.

В групі аграрних підприємств I «Активні інноватори» сигнальний характер мають фінансові ресурси, оскільки їх кількість є недостатньою та може негативно впливати на інноваційний розвиток підприємства. Щодо інших складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку активних інноваторів, то вони мають забезпечувальний характер, що підтверджує їх участь та роль в інноваційному процесі.

Ресурсний потенціал інноваційного розвитку аграрних підприємств групи I «Активні інноватори»		Імовірність недоступності складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку		
		<i>висока</i>	<i>середня</i>	<i>низька</i>
Значимість складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку	<i>низька</i>	С	У	У Земельні, трудові ресурси
	<i>середня</i>	З	С	У Інтелектуальні, матеріально-технічні, інформаційні ресурси
	<i>висока</i>	З	З	С Фінансові ресурси

Примітка. З – загрозливий, С- сигнальний, У - убезпечувальний

Рисунок 3.8 – Матриця стану складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств групи I «Активні інноватори» за ознаками «значимість-доступність», 2011 р.

Джерело: побудовано за результатами власних досліджень

Отже, враховуючи якісні та кількісні характеристики, ймовірність та значимість складових ресурсного потенціалу інноваційного розвитку кожної з груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, необхідно визначити основні напрями щодо покращення стану складових їх ресурсного потенціалу (табл. 3.1).

Як було вже зазначено, земельні ресурси є головним базисом ресурсного потенціалу аграрних підприємств, які відіграють вирішальну роль не тільки у забезпеченні інноваційного типу розвитку аграрного сектора економіки, а також забезпечення продовольчої безпеки в країні. Проте в сучасних умовах використання землі в аграрному секторі економіки вважається ефективним та раціональним, коли не тільки збільшується вихід продукції з одиниці площі, підвищується її якість, знижуються витрати на виробництво продукції, але і коли при цьому зберігається або підвищується родючість ґрунту, забезпечується охорона навколишнього середовища.

Таблиця 3.1 Основні напрями покращення стану складових ресурсного потенціалу в розрізі груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу

Складові ресурсного потенціалу в розрізі якісних та кількісних характеристик		Групи підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу		
1	2	3 «Потенційні інноватори»	4	5
Земельні ресурси				
Якісні характеристики	1) дотримання науково-обґрунтованих сівозмін; 2) раціоналізація режимів внесення органічних та мінеральних добрив; 3) застосування ґрунтозахисних систем і методів обробітку ґрунту та протирозійних заходів	IV «Консерватори»	II «Пасивні інноватори»	I «Активні інноватори»
Кількісні характеристики	збільшення площі сільськогосподарських угідь шляхом укладання орендних договорів на довгостроковий період до 10 років			
Фінансові ресурси				
Якісні характеристики	1) використання субсидій на придбання ресурсів; 2) залучення виробничих дотацій; 3) використання пільгових механізмів сплати податків			1) використання внутрішніх джерел фінансування: амортизаційний фонд, прибуток, фонди страхування; 2) залучення кредитних ресурсів; 3) використання діючих форм податкового стимулювання
Кількісні характеристики				
Трудові ресурси				
Якісні характеристики	впровадження дієвої системи матеріального та нематеріального стимулювання			
Кількісні характеристики	утримання спеціалістів	залучення висококваліфікованих спеціалістів та їх утримання	залучення висококваліфікованих спеціалістів	

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5
Інтелектуальні ресурси				
Якісні характеристики	1) залучення до роботи наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням;			
Кількісні характеристики	2) забезпечення розвитку наявного інтелектуального потенціалу			
Матеріально-технічні ресурси				
Якісні характеристики	модернізація та технічне переоснащення підприємства	впровадження інноваційних технологій, автоматизація та механізація виробничих процесів		
Кількісні характеристики	1) лізинг нової сучасної техніки, технологій; 2) користування послугами вторинного ринку сільськогосподарської техніки	придбання за власні кошти або у лізинг сучасної техніки, технологій		
Інформаційні ресурси				
Якісні характеристики	1) використання досвіду конкурентів; 2) впровадження заходів щодо здійснення конкурентної розвідки та бенчмаркінгу; 3) налаштування працівників на регулярне накопичення й застосування отриманої інформації	1) впровадження заходів щодо здійснення конкурентної розвідки та бенчмаркінгу; 2) залучення до науково-дослідних інтегрованих об'єднань		
Кількісні характеристики	комп'ютеризація виробничих процесів та управлінської діяльності на підприємстві			

Джерело: авторська розробка

Тому для ефективного здійснення інноваційної діяльності, аграрним підприємствам груп III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори» необхідно підвищити якісні характеристики земельних ресурсів, а саме:

1) дотримуватись принципів раціоналізації режимів використання сільськогосподарських угідь;

2) дотримуватись оптимізації структури сівозмін;

3) збільшувати питому вагу земельних площ, зайнятих сільськогосподарськими культурами, що забезпечують досягнення високого рівня ґрунтової родючості та відповідні зонально-галузевій спеціалізації аграрного сектору регіону;

4) дотримуватись раціоналізації режимів внесення органічних та мінеральних добрив;

5) застосовувати ґрунтозахисні системи і методи обробітку землі та реалізовувати протиерозійні заходи.

Також вказаних заходів повинні надалі дотримуватись аграрні підприємства, які займаються інноваційною діяльністю. Крім того, в забезпеченні інноваційного розвитку аграрного сектора економіки відіграють значну роль сформовані відповідним чином земельні відносини.

Як було вже зазначено, основним фактором, що гальмує інноваційний розвиток в аграрному секторі економіки є недостатня кількість фінансових ресурсів, як власних так і залучених. Причому не вистачає фінансових ресурсів у всіх 4-х групах аграрних підприємств досліджуваного регіону за рівнем їх залучення до інноваційного процесу.

Тому для аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» та групи IV «Консерватори» з метою впровадження локальних, фрагментарних інновацій у вигляді використання нових видів сортів та гібридів рослин або порід тварин, впровадження поліпшуючих товарних інновацій, пов'язаних з підвищенням якості та поліпшенням споживчих властивостей виробленої продукції, враховуючи умови в яких функціонують дані підприємства, необхідно залучати бюджетні фінансові ресурси у вигляді виробничих дотацій, субсидій на придбання ресурсів. Доповнюватися це повинне дієвими механізмами податкового стимулювання розвитку аграрних товаровиробників.

Так, через механізм сплати ПДВ аграрні підприємства отримують компенсації від переробних підприємств за реалізоване їм молоко та м'ясо у розмірі сум ПДВ, що мали б бути сплачені до державного бюджету. Таку різницю сплаченого та отриманого від реалізації продукції ПДВ, що фіксується на окремому рахунку, можна використовувати на придбання нових видів техніки, нових засобів захисту тварин, високоефективних кормів тощо.

Що стосується аграрних підприємств груп I «Активні інноватори» та II «Пасивні інноватори», крім зазначених джерел фінансування інноваційної діяльності у вигляді державних дотацій, субсидій та податкових пільг, встановлено, що фактор додаткової мотивації власників аграрних підприємств до впровадження інновацій у вигляді заданого розміру прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, може бути додатковим джерелом розширення масштабів інноваційної діяльності. Тобто частина прибутку, яка накопичується у власника в процесі реалізації інновацій, виступає спонукальним фактором для постійного виробництва інноваційної продукції [43].

Крім того, основним джерелом поповнення та формування технологічних (введення нових технологій виробництва) та ресурсних інновацій (нові види сільськогосподарської техніки, альтернативні джерела енергії) є використання коштів амортизаційного фонду. Тому ми підтримуємо позицію О. Клокара, що якість наповнення цього фонду істотно залежить від вибору методу нарахування амортизації основних засобів керівником підприємства та головним бухгалтером. І тому для забезпечення ефективного наповнення амортизаційного фонду, доцільно поєднати такі методи нарахування амортизації, як прямолінійний метод та метод прискореного зменшення залишкової вартості, адже саме вони базуються на часі використання основних засобів. Використання протягом одного звітного періоду двох вищевказаних методів забезпечить відновлення морально і фізично зношених основних засобів, або їх повну заміну, а також ефективність оновлення матеріально-технічних засобів буде в декілька разів вищою [68].

Одним із джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств можуть бути кредитні ресурси. Як стверджують в Міністерстві аграрної політики та продовольства

України, аграрні підприємства мають можливість отримувати кредити в будь-якому вигідному для них банку, де є необхідні кредитні ресурси. Процентні ставки, під які аграрні підприємства залучають кредити, складають від 12,6 до 28% річних.

Для малих і середніх аграрних підприємств кредитні кошти недосяжні, оскільки одним із найбільш суттєвих бар'єрів залишається збільшення відсоткових ставок по кредитах та завищені вимоги до застави. Для того, щоб аграрні підприємства мали можливість займатись інноваційною діяльністю та були конкурентоспроможними, вони повинні отримувати кредити хоча б під 7-10% річних.

Тому для забезпечення аграрних підприємств фінансовими ресурсами з метою їх інноваційного розвитку, необхідним є формування відповідних фінансово-кредитних відносин, основним учасником реалізації яких має бути держава, шляхом впровадження фінансових та не фінансових інструментів впливу. Ці інструменти повинні включати: податкове регулювання; позики за зниженими кредитними ставками; збільшення прямого фінансування у вигляді субсидій та дотацій на розвиток інноваційної діяльності; державні гарантії за кредитами; стимулювання розвитку венчурного фінансування.

Результати діяльності сучасних аграрних підприємств і накопичений ними досвід принципів і методів роботи з кадрами показують, що формування виробничих колективів, здібних до високопродуктивної праці і забезпечення високого рівня професіоналізму і кваліфікації працівників є вирішальними чинниками для підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в більшості випадків визначається якістю робочої сили і глибокими змінами в трудовій діяльності людини. Створюються нові робочі місця, що викликає структурні зрушення на ринку праці. У таких умовах зростає потреба в кваліфікованих кадрах, що відповідають сучасним ринковим вимогам, здібних до активного використання нової техніки, технологій тощо [44].

Отже, забезпеченість трудовими ресурсами, а саме покращення їх кількісних та якісних характеристик, є необхідною

умовою для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори».

Однією з умов покращення як якісних, так і кількісних характеристик трудових ресурсів, є необхідність розробки ефективної моделі регулювання соціально-трудова відносин, що здатна забезпечити аграрні підприємства необхідними трудовими ресурсами для здійснення інноваційної діяльності.

Рушійним фактором інноваційних перетворень економіки та умовою досягнення високих результатів в аграрному секторі є інтелектуальний капітал, безумовним носієм якого є людина. Тому основним завданням менеджменту на сучасному етапі є збереження, розвиток та ефективне використання інтелектуальної складової трудового потенціалу підприємств, який і визначає інноваційну силу кожного з них.

Напрями розвитку інтелектуального потенціалу, як і інших складових ресурсного потенціалу слід розглядати в кількісному і якісному аспектах. Кількісний аспект інтелектуального потенціалу інноваційного підприємства характеризує як темпи його розвитку в цілому, так і окремих його складових, а якісний розвиток - збільшення особистих кваліфікаційних можливостей кожного працівника приймати найбільш якісні рішення в межах своєї компетенції. Таким чином, якісний інтелектуальний потенціал кожного працівника визначається в першу чергу його особистими здібностями, а також рівнем освіти і практичними навичками і є складовою частиною інтегрованого кількісного інтелектуального потенціалу [83].

Отже, першочерговим заходом щодо покращення кількісних та якісних параметрів інтелектуального потенціалу для всіх 4-х груп аграрних підприємств за рівнем їх участі в інноваційному процесі має стати залучення до роботи наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням. Крім того, необхідно постійно забезпечувати розвиток наявного інтелектуального потенціалу шляхом вдосконалення професійної підготовки фахівців через участь у різних програмах навчання, тренінгах та семінарах. До кожного працівника необхідно підібрати індивідуальний підхід і створювати належні умови для самореалізації.

Що стосується аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори», то для забезпечення розвитку

власної діяльності на інноваційні основи вони повинні враховувати та впроваджувати у виробничу діяльність раціональні пропозиції, інноваційні ідеї, які надходять від працівників.

Інноваційно-активним підприємствам необхідно збільшувати питому вагу об'єктів інтелектуальної власності, які є результатом розумової діяльності працівників та умовою ефективної інноваційної діяльності підприємства. І якщо інноваційний процес не закінчується створенням і правовою охороною результатів інтелектуальної діяльності, а переходить на стадію їх комерціалізації, то саме ця стадія носить прибутковий характер, підводить підсумки, дає оцінку і визначає ефективність конкретних результатів інтелектуальної діяльності.

Разом з тим, важливе значення для інноваційно-активних підприємств має вибір варіанта комерціалізації об'єкта інтелектуальної власності (ОІВ), створеного на ньому. З цією метою слід виходити з принципу, що найбільший економічний ефект (прибуток) правочасник отримує від його застосування на власному виробництві для виробництва конкурентоспроможної продукції або надання прав на ОІВ іншим підприємствам.

Крім того, щодо забезпечення ідеального характеру інтелектуального потенціалу в аграрній сфері саме на державному рівні необхідно, в першу чергу, вирішити проблеми щодо скорочення міграції інтелектуальної частини населення, підвищення соціально-економічного статусу наукових працівників та стимулювання суб'єктів господарювання до інтелектуалізації людських ресурсів, підтримка інформатизації всіх видів діяльності і прискорених темпів інноваційного процесу в аграрній сфері, збереження та підтримка найперспективніших галузей аграрної діяльності.

Сьогодні найважливішим завданням забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору економіки є формування та розвиток його матеріально-технічної бази. Але через обмежені бюджетні кошти, нестачу власних джерел аграрних підприємств, високі кредитні ставки досить важко прискорити оновлення матеріально-технічного потенціалу.

Тому з метою залучення аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори» до процесу інноваційного розвитку, першочерговими заходами має бути покращення кількісних та якісних характеристик наявних

матеріально-технічних ресурсів підприємств. Досить ефективним у вирішенні цього завдання має бути використання такого фінансового інструменту, як агролізинг.

Агролізинг має чимало переваг для аграрних підприємств, зокрема: спрощена процедура і швидкі терміни розгляду лізингової заявки, як правило, без додаткової застави; обладнання, придбане в лізинг, ставиться відразу на баланс підприємства і на нього нараховується амортизація; майно не може бути предметом податкового арешту, відчуження третіми особами; лізингові платежі відносяться на витрати виробництва (собівартість) лізингоодержувача і, відповідно, знижують оподатковуваний прибуток [37].

Інноваційно-активні підприємства також можуть використовувати агролізинг у якості джерела поповнення сучасної техніки, запровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій, застосування яких дозволить в цілому поліпшити економічну ефективність і якість виробленої продукції, підвищити рівень техніко-технологічного забезпечення підприємства.

Хоча протягом останніх років обсяги лізингових операцій зросли більш як утричі, проте темпи росту лізингового ринку в державі та, зокрема, в аграрному секторі економіки не відповідає потребам сьогодення. Так, НАК «Украгролізинг» щороку вдається задовольнити потреби в середньому лише на 5–10 відсотків. За період 2006-2011 рр. компанією було передано на умовах фінансового лізингу сільськогосподарської техніки на суму 1,4 млрд грн. Вартість лізингових угод за досліджуваний період збільшилася майже у сім разів, в той час як обсяг – лише втричі [37]. Основною причиною цього є недосконалий розвиток лізингових відносин, що спричинений відсутністю чітких, прозорих правил для усіх учасників агролізингу, дотримання яких має забезпечуватись на державному рівні.

Крім того, аграрні підприємства груп III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори», не маючи достатніх фінансових ресурсів на придбання нових технічних засобів, можуть скористатися послугами вторинного ринку, оскільки це дозволяє в значній мірі прискорити оновлення та поліпшити кількісний і якісний склад машинно-тракторного парку, а також заощадити значні обсяги грошових коштів, так як вартість вживаної техніки з відновленням ресурсу до рівня 80-90% становить 40-60% від вартості нової.

Перспективність даного напрямку підтверджується досвідом країн Західної Європи і США, на ринку яких продається вживаних тракторів в 2-3 рази більше ніж нових, що дає можливість аграрним підприємствам з порівняно невисокою ефективністю економити фінансові кошти, купуючи вживані, відносно дешеві машини, направляти грошові ресурси на виробниче будівництво, вдосконалення технології, поліпшення земель, купівлю сортового насіння та інші потреби. При цьому термін служби більшості продаваних уживаних тракторів становить 4-5 років, зернозбиральних комбайнів 3-4 роки. Техніка реалізується через дилерську систему після проведення якісного технічного сервісу за вартістю складової 30-40% від вартості нової [160].

Проте в нашій державі вторинний ринок техніки поки що розвивається недостатньо. Не надходить достатня інформація про наявність такої техніки і, як правило, аграрні підприємства продають і купують вживану техніку, використовуючи свої господарські зв'язки. А це, в свою чергу, вимагає активного формування та розвитку вторинного ринку техніки.

Якщо використання відновленої та придбаної на вторинному ринку техніки для аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» та IV «Консерватори» економічно доцільно внаслідок низького сезонного рівня напрацювання придбаних машин, то для інноваційно-активних підприємств, більшість з яких є великими за обсягом підприємствами, ця економічна вигода, на наш погляд, є досить сумнівною і не може розглядатися в якості перспективного стратегічного напрямку відновлення їх технічного потенціалу, необхідного для здійснення інноваційної діяльності.

Комплексне впровадження сучасної інформаційної технології дозволяє створити ефективну систему управління інноваційним розвитком аграрних підприємств, що, в свою чергу, забезпечує конкурентоспроможність аграрного сектора економіки на світовому ринку.

Тому першочерговими заходами щодо нарощування інформаційного ресурсу для забезпечення інноваційного розвитку досліджуваних груп аграрних підприємств необхідно використовувати досвід конкурентів, налаштовувати працівників на регулярне накопичення й застосування отриманої інформації.

Також досліджуваним групам аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, необхідно впроваджувати заходи щодо здійснення конкурентної розвідки та бенчмаркінгу. Саме бенчмаркінг можна розглядати як напрям маркетингових досліджень, який спрямований, головним чином, на вивчення кращих технологій, виробничих процесів і методів організації виробництва та збуту продукції. У цілому він є мистецтвом виявлення того, як інші підприємства удосконалюють власний організаційно-управлінський та виробничий процес, вивчення, удосконалення та застосування їх методів. Таким чином, бенчмаркінг необхідний для ефективного використання трудового та інтелектуального потенціалу в сучасних умовах господарювання.

До основних ефектів бенчмаркінгу, які стимулюють інноваційний розвиток системи належать: когнітивний, превентивний, комунікативний, емерджентний, креативний (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 Характеристика ефектів бенчмаркінгу, які забезпечують інноваційний розвиток аграрних підприємств

Види ефектів бенчмаркінгу	Характеристика
Когнітивний	Ідентифікація, збір і обробка інформації - основа для появи знань, які роблять можливим вибуховий стрибкоподібний інноваційний розвиток. Бенчмаркінг є системою ефективного пошуку, аналізу та використання інформації для цілей розвитку організації
Превентивний	Потенціал інноваційного розвитку організацій залежить від здатності прогнозувати зміни і превентивно реагувати на них. Бенчмаркінг допомагає створювати і впроваджувати «еталони майбутнього», що визначає успіх організації в довгостроковій перспективі
Комунікативний	Нове знання створюється і зберігається в мережах і комунікаціях, рівень розвитку яких визначає сприйнятливність організації до інновацій. Бенчмаркінг створює нові ефективні зв'язки із зовнішнім середовищем
Емерджентний	У процесі бенчмаркінгу запозичення та поєднання передового досвіду багатьох організацій сприяє виникненню у систем якісно нових властивостей за рахунок системної суми новацій
Креативний	Нетривіальний досвід бенчмаркінгу сприяє особистому розвитку дослідників, що надалі виявляється у нелінійному зростанні продуктивності розумової праці спеціалістів

Джерело: побудовано за даними [243]

Також на підприємствах необхідно комп'ютеризувати виробничі процеси, оскільки інформаційне забезпечення, засноване на широкому використанні інноваційних інформаційних технологій, засобів комп'ютерної та комунікаційної техніки дозволить підвищити продуктивність праці, оптимізувати за заданими критеріями використання ресурсів. А розвиток будь-яких інформаційних технологій для використання в управлінні стимулює розвиток методологічних основ ефективного управління, сприяє підвищенню оперативності та обґрунтованості прийняття рішень.

Крім того, в напрямі забезпечення ідеального характеру інформаційної складової ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств головна роль належить державі, яка повинна забезпечити розвиток інформаційної інфраструктури, стимулювати розвиток бізнесу в галузі інформаційних комп'ютерних технологій, створювати сприятливе економічне середовище.

Отже, виділені групи аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу повинні вжити запропоновані заходи щодо забезпечення ідеального характеру ресурсного потенціалу здатного забезпечити їх інноваційний розвиток. Але при цьому необхідним є формування організаційно-економічних відносин як структурної частини ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств регіону, а також формування системи дієвих механізмів на державному рівні з метою їх залучення до процесу інноваційного розвитку.

Важливого значення щодо формування кількісних та якісних характеристик ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств набуває визначення його прогнозованих розмірів з метою збільшення рівня залучення до інноваційного процесу та підвищення інноваційної сприйнятливості.

Для цих цілей у науково-дослідній і виробничо-економічній діяльності використовують економіко-математичне моделювання, яке є важливим інструментом економічного аналізу. Воно дає можливість отримати чітке уявлення про досліджуваний об'єкт, охарактеризувати та кількісно описати його внутрішню структуру і зовнішні зв'язки. Модель - умовний образ об'єкта управління (дослідження). Модель конструюється суб'єктом управління (дослідження) так, щоб відобразити характеристики об'єкта -

властивості, взаємозв'язки, структурні і функціональні параметри, істотні для мети управління (дослідження). Суть методу моделювання полягає у конструюванні моделі на основі попереднього вивчення об'єкта і виділення його істотних характеристик, експериментальному або теоретичному аналізу моделі, зіставленні результатів з даними про об'єкт, коректуванні моделі [47].

Розробка нелінійної економіко-математичної моделі визначення прогнозованих розмірів ресурсного забезпечення інноваційного розвитку досліджуваних груп аграрних підприємств за рівнем залучення їх до інноваційного процесу, виявлення резервів та збільшення рівня їх інноваційної сприйнятливості виконана на прикладі ПСП Агрофірма «Авангард» Єланецького району Миколаївської області, яке належить до групи аграрних підприємств III «Потенційні інноватори» і має достатні можливості та сильні сторони для переходу в групу II «Пасивні інноватори».

Розроблена модель ґрунтується на методиці оцінки інноваційної сприйнятливості аграрних підприємств показниками фінансового, кадрового, техніко-технологічного та інформаційного забезпечення, інтелектуального потенціалу та природних ресурсів. Розрахунок функції мети – максимізація показника загальної індивідуальної інноваційної сприйнятливості аграрного підприємства.

Завдання полягає у визначенні оптимальних параметрів ресурсного потенціалу для забезпечення активізації інноваційного розвитку аграрного підприємства групи III «Потенційні інноватори», підвищення рівня його інноваційної сприйнятливості та можливості переходу в групу II «Пасивні інноватори».

Оцінка фактичного рівня інноваційної сприйнятливості підприємства за допомогою економіко-математичного моделювання сприяє визначенню різних варіантів ресурсного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва, зокрема, при наявній забезпеченості його виробничими ресурсами, або можливістю їх залучення до всебічного аналізу цих варіантів.

Вхідною інформацією для побудови моделі слугували дані бухгалтерської та статистичної звітності ПСП Агрофірма «Авангард» Єланецького району Миколаївської області за 2010-2011 рр., дані анкетних опитувань керівників різних рівнів, оскільки

серед усіх аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори» дане підприємство має найвищий показник інноваційної сприйнятливості, та бажає перейти на інноваційний шлях розвитку. У якості базових аграрних підприємств групи II «Пасивні інноватори» було розглянуто дані таких підприємств, як ПСП ім. Суворова Доманівського району Миколаївської області, ПОП «Вікторія» Новобузького району Миколаївської області, оскільки вони мають найвищий показник інноваційної сприйнятливості в даній групі, ефективно використовують ресурсний потенціал як в галузі рослинництва, так і тваринництва.

Початкова інформація містить:

- ✓ фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства;
- ✓ обсяг річного операційного бюджету витрат підприємства;
- ✓ фактичний річний обсяг фінансових ресурсів підприємства;
- ✓ загальний фактичний річний обсяг витрат підприємства на виробництво продукції;
- ✓ вартість основних виробничих засобів на кінець року;
- ✓ чисельність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням;
- ✓ загальні річні обсяги товарної продукції підприємства;
- ✓ експертні оцінки фактичних показників: якості системи підготовки і перепідготовки кадрів на підприємстві; мінливості технологій виробництва;
- ✓ рівня кваліфікації і досвіду працівників, залучених до інноваційного процесу та ін.;
- ✓ інші показники згідно з методикою розрахунку.

Обсяги фінансових ресурсів підприємства обмежуються наявними коштами, розміром прибутку. Передбачається можливість залучення ресурсів за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність.

Прогнозування майбутніх параметрів діяльності підприємства виходить з концепції часткового самозабезпечення з можливістю нарощування тих показників, які не відповідають параметрам аграрних підприємств групи II «Пасивні інноватори».

Експертна оцінка проводилася шляхом анкетного опитування працівників керівного складу підприємства, з подальшою обробкою

за допомогою методів оцінювання узгодженості думок експертів (коефіцієнтів конкордації).

За умовами задачі визначено змінні – початкові фактичні параметри для розрахунку загальної індивідуальної інноваційної сприйнятливості та часткові похідні показники відповідностей ресурсного забезпечення (додаток II). Система змінних та обмежень моделі має позначення:

j, k, l – індекси змінних;

i – індекси обмежень;

J – множина номерів змінних, що вказують початкові фактичні параметри розрахунку інноваційної сприйнятливості підприємства;

K_1 – множина номерів змінних з розрахунку показників відповідності фінансового забезпечення підприємства;

K_2 – множина, яка включає номери змінних з відповідності кадрового забезпечення підприємства;

K_3 – множина номерів змінних з відповідності техніко-технологічної системи підприємства;

K_4 – множина, що містить номери змінних з розрахунку відповідності інтелектуального потенціалу підприємства;

K_5 – множина номерів змінних з розрахунку відповідності інформаційного забезпечення підприємства;

K_6 – множина номерів змінних, які вказують параметри відповідності земельних ресурсів підприємства.

Обмеження моделі складають систему із 7 структурних груп, у яких використано такі позначення:

I – множина обмежень фактичних показників підприємства та експертних оцінок;

P_1 – група обмежень з балансування параметрів відповідності фінансового забезпечення підприємства;

P_2 – множина обмежень з балансування показників відповідності кадрового забезпечення підприємства;

P_3 – обмеження балансування параметрів відповідності техніко-технологічної системи підприємства;

P_4 – множина обмежень з балансування показників відповідності інтелектуального потенціалу підприємства;

P_5 – група обмежень з балансування параметрів відповідності інформаційного забезпечення підприємства;

P_6 – множина обмежень з балансування показників відповідності земельних ресурсів підприємства.

Задача полягає у тому, щоб знайти оптимальне співвідношення змінних, що забезпечує максимальний показник загальної індивідуальної інноваційної сприйнятливості підприємства (ІСП), який описують додатком ступеневих функцій (формула 3.1):

$$Z = \sum_{k \in K_1, K_2, K_3, K_4, K_5, K_6} c_k \cdot 6^{\frac{x_k}{a_k}} \rightarrow \max, \quad (3.1)$$

де c_k – коефіцієнт значимості k -го показника у функції мети;
 a_k – значення часткового ІСП-параметру базового періоду або параметру попереднього періоду для k -ї змінної.

При цьому задовольняються наступні умови:

1) обмеження розмірів початкових фактичних параметрів:

а) максимальне значення певних видів ресурсів (формула 3.2):

$$x_j \leq S_i \quad (j \in J, i \in I), \quad (3.2)$$

де S_i – максимальне значення i -го виду ресурсного забезпечення;

б) обмеження параметрів, що є експертними оцінками (формула 3.3):

$$x_j = E_i \quad (j \in J, i \in I), \quad (3.3)$$

де E_i – величина експертної оцінки i -ого параметру;

2) баланс розрахунку часткових показників відповідності фінансового забезпечення підприємства (формула 3.4):

$$\sum_{j \in J, l \in J} \frac{x_j}{x_l} = x_k, \quad (i \in P_1, k \in K_1), \quad (3.4)$$

3) балансування часткових показників відповідності кадрового забезпечення підприємства (формула 3.5):

$$\sum_{j \in J, l \in J} \frac{x_j}{x_l} = x_k, \quad (i \in P_2, k \in K_2), \quad (3.5)$$

4) рівняння балансу часткових показників відповідності техніко-технологічної системи підприємства (формула 3.6):

$$\sum_{j \in J, l \in J} \frac{x_j}{x_l} = x_k, \quad (i \in P_3, k \in K_3), \quad (3.6)$$

5) балансування параметрів відповідності інтелектуального потенціалу підприємства (формула 3.7):

$$\sum_{j \in J, l \in J} \frac{x_j}{x_l} = x_k, \quad (i \in P_4, k \in K_4), \quad (3.7)$$

6) рівняння балансу часткових параметрів відповідності інформаційного забезпечення підприємства (формула 3.8):

$$\sum_{j \in J, l \in J} \frac{x_j}{x_l} = x_k, \quad (i \in P_5, k \in K_5), \quad (3.8)$$

7) баланс часткових показників відповідності земельних ресурсів підприємства (формула 3.9):

$$\sum_{j \in J, l \in J} \frac{x_j}{x_l} = x_k, \quad (i \in P_6, k \in K_6), \quad (3.9)$$

8) умова невід'ємності змінних (формула 3.10):

$$x_j \geq 0; \quad x_k \geq 0; \quad x_l \geq 0 \quad (3.10)$$

Математична модель задачі містить 57 змінних і 66 обмежень. Задачу було розв'язано за допомогою спеціалізованих засобів – утиліти Solver.xlam у системі обробки електронних таблиць MS Excel 2010. Результати розв'язку моделі наведені в додатку Р.

У результаті розв'язку побудованої моделі визначено оптимальну величину ресурсного потенціалу, необхідну ПСП Агрофірма «Авангард» Сланецького району Миколаївської області для активізації інноваційної діяльності та отримання максимального параметру індивідуальної інноваційної сприйнятливості (табл. 3.3).

Встановлено, що обсяг фінансових ресурсів, необхідний для забезпечення інноваційного розвитку досліджуваного підприємства, має становити 198000 грн, а фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність, має бути на рівні 50000 грн. Крім того, річний обсяг коштів державного бюджету у вигляді бюджетних дотацій, які підприємство отримує на розвиток галузі тваринництва, у розмірі 40000 грн, також має бути спрямований на забезпечення інноваційного розвитку. В результаті чого, вартість удосконаленої продукції протягом року становитиме 30000 грн. Також досліджуваному аграрному підприємству необхідно збільшити кількість працівників на 46 осіб і впроваджувати інноваційні ідеї або раціоналізаторські пропозиції, що надходять від працівників підприємства.

**Таблиця 3.3 Фактичні та прогнозні показники відповідності
ресурсного потенціалу ПСП Агрофірма «Авангард»
Сланецького району Миколаївської області рівню його
залучення до інноваційного процесу**

Показники	Фактичне значення	Базове значення (для базового підприємства)	Прогнозна величина показника	Відхилення прогнозного значення від фактичного (+, -)
1	2	3	4	5
Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства в першому році, грн	0,0	300000,0	50000,0	+50000,0
Необхідний річний обсяг фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства, грн	0,0	2660000,0	198000,0	+198000,0
Обсяг річного операційного бюджету витрат підприємства, грн	5903000,0	6500000,0	5903000,0	0,0
Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів підприємства, грн	841000,0	1427000,0	841000,0	0,0
Річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн	0,0	135000,0	40000,0	+40000,0
Загальний фактичний річний обсяг витрат підприємства на виробництво продукції, грн	7813000,0	1508500,0	7813000,0	0,0
Чисельність наукових працівників та працівників з науковим мисленням, осіб	3,0	8,0	3,0	0,0
Загальна чисельність працівників підприємства, осіб	67,0	184,0	113,0	+46

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4	5
Середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням, років	35,0	40,0	35,0	0,0
Вартість продукції, удосконаленої протягом року, грн	0,0	21263000,0	30000,0	+30000,0
Загальний річний обсяг товарної продукції підприємства, грн	19584900,0	55652000,0	19584900,0	0,0
Вартість нових основних виробничих засобів, введених в експлуатацію протягом року, грн	1908000,0	2503600,0	1908000,0	0,0
Вартість основних виробничих засобів на кінець року, грн	7857000,0	8487400,0	7857000,0	0,0
Кількість впроваджених раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей, од.	0,0	1,0	1,0	+1,0
Загальна кількість раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей, од.	2,0	5,0	2,0	0,0
Кількість переданих іншим підприємствам об'єктів інтелектуальної власності, од.	0,0	0,0	0,0	0,0
Загальна кількість об'єктів інтелектуальної власності підприємства, од.	0,0	0,0	0,0	0,0
Витрати на здійснення наукових досліджень сторонніми організаціями, грн	0,0	0,0	0,0	0,0
Загальні витрати підприємства на здійснення наукових досліджень, грн	0,0	10000,0	0,0	0,0
Площа земельних угідь, які знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства, га	2363,0	4990,0	2363,0	0,0
Загальна земельна площа підприємства, га	2363,0	5040,0	2363,0	0,0

Джерело: побудовано на основі власних розрахунків

Грунтуючись на результатах програмного моделювання нами розроблено ряд заходів щодо наближення значень фактичних показників майбутнього періоду до прогнозованих (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 Заходи додаткового залучення ПСП Агрофірма «Авангард» Сланецького району Миколаївської області ресурсів з метою досягнення ними прогнозованих значень, визначених моделлю, 2013 р.

Показники	Відхилення прогнозованого значення від фактичного (+, -)	Заходи для досягнення прогнозних значень
1	2	3
Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність в першому році, грн	+50000,0	Створення на підприємстві інноваційного фонду та його щорічне поповнення у розмірі 6% від чистого прибутку (в середньому за 2010-2011 рр. чистий прибуток підприємства – 836000 грн)
Річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн	+40000,0	Одержання державної підтримки щодо часткового відшкодування вартості закуплених племінних телиць, нетелів та корів молочного, м'ясного і комбінованого напрямку (у розмірі 50% їхньої вартості, але не більше 7000 грн за одну голову). Одержання дотацій за приріст корів молочного і комбінованого напрямку продуктивності власного відтворення (7000 грн за одну прирощену корову (5 прирощених корів – 35000 грн). Одержання державної підтримки за реалізовану на переробні підприємства худобу
Необхідний обсяг фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства, грн	+198000,0	В результаті створення інноваційного фонду буде одержано 50000 грн. В результаті отримання державної підтримки та дотацій на розвиток галузі тваринництва буде одержано 40000 грн. Залучення кредитних ресурсів у розмірі 108000 грн терміном на один рік за відсотковою ставкою 23% річних у АТ «Райффайзен Банк Аваль», в якому обслуговується підприємство

Продовження таблиці 3.4

1	2	3
Загальна чисельність працівників підприємства, осіб	+46	Збільшення чисельності працівників на підприємстві пов'язане з необхідністю скорочення навантаження на одного працівника (в середньому за 2010-2011 рр. навантаження на 1 середньооблікового працівника – 35,3 га сільськогосподарських угідь). Тому необхідним є залучення: 1) спеціалістів у кількості: агрономи – 1 особа; зооінженери, зоотехніки – 2 особи; ветспеціалісти – 2 особи; техніки-механіки – 2 особи; 2) працівників рослинництва – 18 осіб; 3) працівників тваринництва – 22 особи. Є можливість залучення спеціалістів та робітників як з числа місцевих жителів, так й випускників Миколаївського НАУ
Вартість продукції, удосконаленої протягом року, грн	+30000,0	1. Придбання насіння нових сортів сільськогосподарських культур підвищеної якості. 2. Придбання нових високопродуктивних порід корів. 3. Використання високоефективних технологій вирощування сільськогосподарських культур та годування худоби
Кількість впроваджених раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей, од.	+1	1. Забезпечення комп'ютеризації виробничих процесів на підприємстві. 2. Проведення зборів трудового колективу підприємства. 3. Скорочення віддаленості працівників підприємства від апарату управління

Джерело: авторська розробка

Зазначимо, що методичний інструментарій максимізації показника загальної інноваційної сприйнятливості аграрного підприємства на основі визначення оптимальних параметрів ресурсного потенціалу є універсальними і може бути використаний іншими суб'єктами господарювання для планування подальших дій та прийняття рішень щодо активізації інноваційної діяльності.

В цілому, використання розробленої моделі дасть змогу аграрним підприємствам глибше залучатися до інноваційного процесу та підвищувати власну інноваційну сприйнятливість. Це

дасть змогу в подальшому збільшити кількість суб'єктів великого циклу інноваційного процесу та наповнити малий цикл виробниками інноваційної продукції.

3.2 Розроблення системи організаційно-економічних відносин як структурної частини ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств

Формування організаційно-економічних відносин як структурної частини ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств залежить від багатьох чинників, основними з яких є питання земельних, соціально-трудова, фінансово-кредитних відносин, відносин щодо здійснення інноваційної діяльності.

Концепція удосконалення організаційно-економічних відносин інноваційного розвитку аграрних підприємств, на думку Л. Березіної, має поєднувати традиційні принципи та закономірності функціонування ринкового господарства, враховувати відповідні чинники. Перетворення в аграрній сфері України здійснюється вже тривалий час без відповідної концепції розвитку, що створює організаційно-правовий простір для суб'єктивних інтерпретацій змісту та сутності окремих реформ та заходів, унеможлиблює об'єктивну оцінку їхньої результативності та суспільної значимості. Теоретичне забезпечення реформ практично відсутнє, а це не дає змоги об'єктивно оцінити низку пропозицій та окремих програм щодо практичної їх реалізації. Реформування у сфері функціонування аграрних підприємств здійснюються експериментальним шляхом, часто, як засвідчує практика, методом спроб і помилок. Реформа аграрного сектора економіки набула лише директивного характеру, а темпи, масштаби та форми змін у механізмі організаційно-економічних відносин аграрних підприємств не є обґрунтованими та ефективними [8].

Так, першочерговим заходом щодо вдосконалення організаційно-економічних відносин в аграрному секторі економіки з метою його інноваційного розвитку є формування та розвиток земельних відносин. Реформування земельних відносин в Україні було розпочато на початку 90-х років, в результаті чого прийнято і

введено в дію ряд законодавчих та нормативних актів щодо проведення та прискорення земельної реформи в країні. Так, до кінця 1999 р. початковий етап земельної реформи було завершено, понад 6 млн сільських жителів отримали сертифікати на право власності на земельні частки (паї), а суттєвим результатом проведених заходів є відмова держави від монополії на земельні ресурси на користь приватної власності. Проте це не сприяло підвищенню ефективності землекористування в аграрному секторі економіки.

Крім того, залишились невирішеними найважливіші питання, які стримують розвиток земельних відносин, що негативно впливає на інноваційні процеси в аграрному секторі економіки, а саме:

- ✓ не відбулося удосконалення земельних відносин у сільськогосподарському виробництві, оскільки маючи в приватній власності земельну ділянку (пай) селянин не має можливостей для її ефективного використання і залишений наодинці в боротьбі з тенденціями економічної та демографічної деградації села;

- ✓ державою законодавчо заблоковано найбільший сегмент ринку земель - оборот земель сільськогосподарського призначення, які становлять 45,7% від загальної площі;

- ✓ механізм іпотечного кредитування як один з найважливіших джерел інвестування в системі відносин власності на землю фактично не діє і має відношення лише до земель несільськогосподарського призначення;

- ✓ не можна вважати ефективною створену систему державного управління земельними ресурсами, яка приділяє основну увагу перерозподілу землі як майна, не вирішуючи проблеми охорони земель як основного національного багатства [110].

Крім того, дослідженнями науковців [41] шляхом експертного опитування провідних науковців вищих навчальних закладів аграрного спрямування, чия діяльність прямо чи опосередковано пов'язана з науковими дослідженнями у сфері земельних відносин, було встановлено, що серед пропонованих заходів щодо ефективного розвитку земельних відносин в аграрному секторі економіки найголовнішим для 32% опитаних респондентів є формування контрольованого державою ринку земель сільськогосподарського призначення, 23% прийшли до висновку, що це розвиток нормативно-правової бази регулювання земельних

відносин (рис. 3.9). Інші 20% опитаних зазначили, що розвитку земельних відносин сприятиме запровадження земельної іпотеки, 15% - створення дієвої системи прав власників та орендарів, 12% - розробка єдиних екологічних вимог щодо використання земельних ресурсів, 8% - поширення інформації щодо прав власників земельних ділянок.

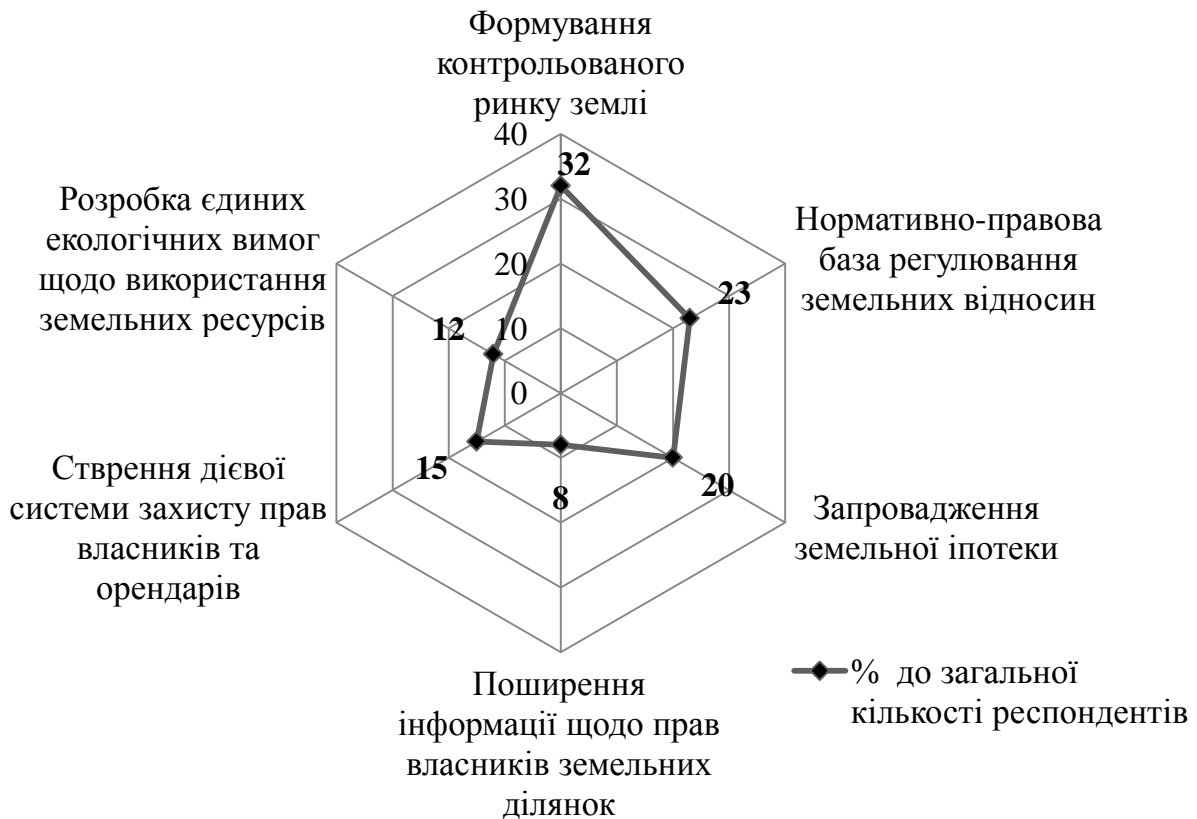

Рисунок 3.9 – Рівень оцінки заходів, які сприятимуть ефективному розвитку земельних відносин в аграрному секторі економіки України, у % до загальної кількості опитаних респондентів, 2011 р.

Джерело: побудовано за матеріалами [41]

На наше переконання, саме ці вказані заходи щодо удосконалення земельних відносин сприятимуть ефективному використанню земельних ресурсів аграрними підприємствами на інноваційних умовах та забезпечать інноваційний розвиток аграрного сектора країни в цілому.

Тому, враховуючи невирішені питання земельної реформи, що стримують розвиток земельних відносин в аграрному секторі економіки, і відповідно його інноваційний розвиток, а також враховуючи соціологічне опитування експертів щодо вирішення

проблем їх розвитку, необхідно вжити ряд заходів щодо удосконалення земельних відносин, які забезпечать інноваційний розвиток аграрного сектора економіки (рис. 3.10).

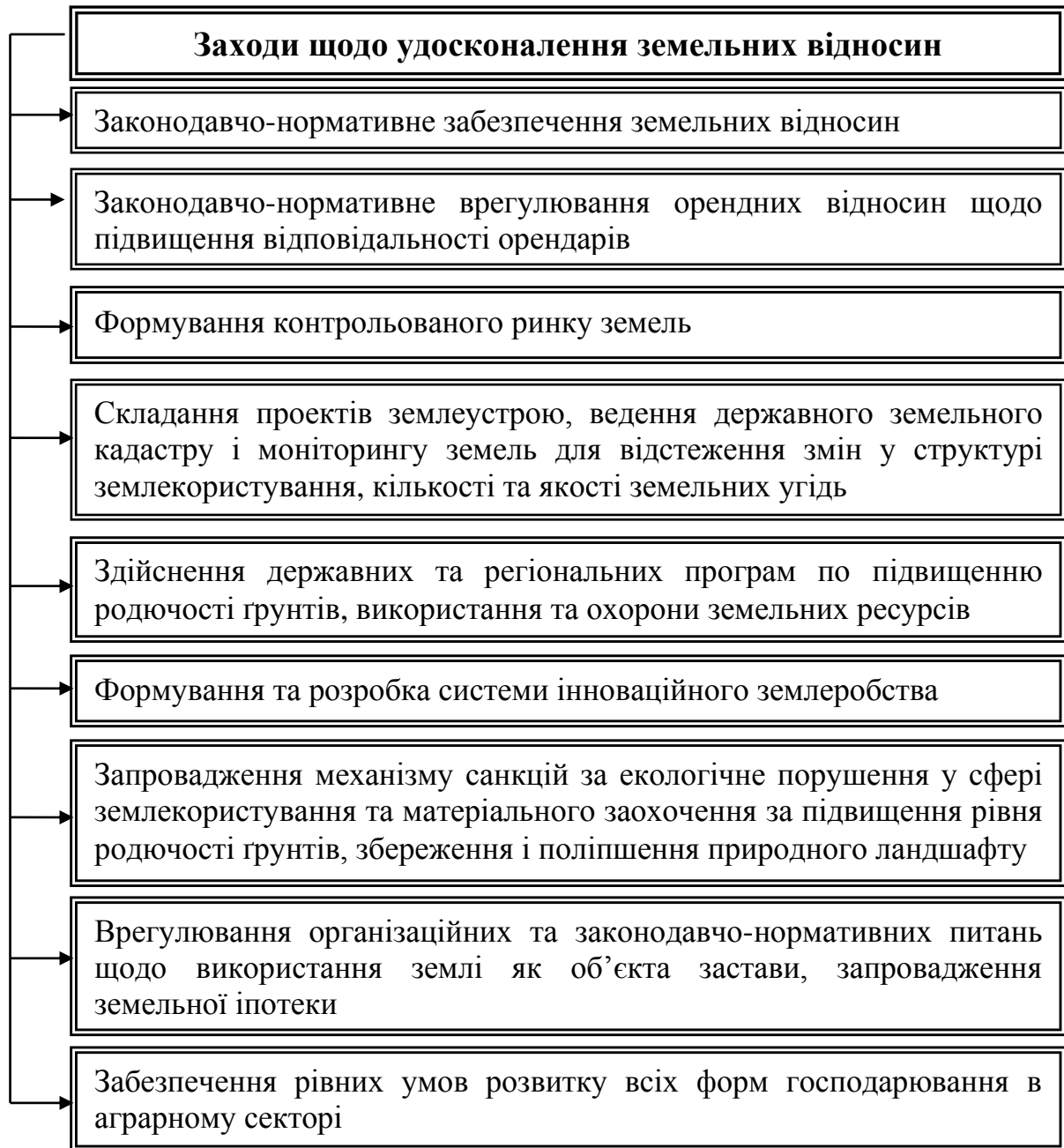

Рисунок 3.10 – Заходи щодо удосконалення земельних відносин для забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України

Джерело: побудовано з використанням матеріалів [79, 197]

Причому, втілення цих заходів можливе за умови дії інструментів та методів адміністративно-правового, організаційного, економічного, екологічного та соціально-

психологічного механізмів формування земельних відносин (табл. 3.5). Ефективне використання та гармонійне поєднання інструментів відповідних механізмів дозволить вирішити важливі проблеми у економічному, екологічному та соціальному аспектах науково-інноваційного землекористування в аграрному секторі економіки України.

Таблиця 3.5 Механізми формування земельних відносин, необхідних для забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України

Механізми	Інструменти
Адміністративно-правовий	Формування законодавчо-нормативної бази (закони, постанови, накази, розпорядження, інструкції, листи, роз'яснення) щодо ринку землі, використання, охорони і відтворення земельних ресурсів
Організаційний	1. Організація землеустрою та земельного кадастру. 2. Оптимізація складу земельних угідь. 3. Моніторинг земель. 4. Гармонійне поєднання галузей рослинництва і тваринництва
Економічний	1. Функціонування контрольованого ринку землі та його інфраструктури. 2. Державні субсидії, дотації та субвенції, податкові пільги. 3. Визначення ринкової ціни землі. 4. Експертна оцінка землі. 5. Стимулювання розвитку земельної іпотеки та створення Земельного (іпотечного) банку. 6. Державне пільгове кредитування. 7. Штрафні санкції за порушення чинного законодавства
Екологічний	1. Загальнодержавна і регіональні програми використання та охорони земель. 2. Стимулювання раціонального використання і охорони земель. 3. Стимулювання та впровадження еко-інновацій в землекористуванні
Соціально-психологічний	1. Консультування та дорадництво (екологічного, природоохоронного, техніко-технологічного, управлінського, інноваційного та іншого характеру). 2. Прозорість і доступність інформації про стан довкілля та земельних ресурсів

Джерело: доповнено [110]

Так, головне завдання адміністративно-правового механізму має полягати у розробці та формулюванні законодавчо-нормативної бази, яка повинна бути орієнтована саме на розвиток ринкових земельних відносин. Тому, першочерговим завданням є формування такого правового поля, яке б найбільшою мірою відповідало інтересам безпосереднього виробника сільськогосподарської продукції [91]. Зокрема, необхідним є прийняття Законів України «Про ринок земель», «Про земельний фонд», «Про родючість», «Про державну інвентаризацію земель», положення яких повинні сприяти завершенню питання земельної реформи, а саме: формуванню ринку землі, економічної регламентації поведінки суб'єктів земельного ринку, організації ефективного землекористування на інноваційній основі, посиленню контролю за використанням земель.

Організаційний механізм розвитку земельних відносин повинен включати в себе комплекс землевпорядних інструментів та інструментів планування. Цей комплекс забезпечує здійснення впорядкування і регулювання земельних відносин у рамках концепції сталого розвитку суспільних відносин.

Інструменти та методи реалізації економічного механізму земельних відносин мають бути направлені на створення і функціонування цивілізованого, контрольованого ринку землі, який повинен функціонувати на таких основних принципах:

- ✓ земля повинна в кінцевому підсумку належати тим, хто на ній живе і ефективно веде господарську діяльність;

- ✓ ділянки землі, що знаходяться в сільськогосподарському обороті, не повинні змінювати свого цільового використання та бути залученими в інші галузі економіки;

- ✓ перехід землі від неефективних власників та користувачів не тільки можливий, а й об'єктивно необхідний та обумовлений вимогами створення високоефективного на інноваційних засадах аграрного сектора економіки.

Сучасний досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що питання розвитку земельних відносин, зокрема, підвищення активності земельного ринку, можна вирішити за допомогою земельно-іпотечного кредитування, оскільки створюються широкі можливості для розвитку великого та малого агробізнесу, відмічається зростання зайнятості сільського

населення. Позика грошей під заставу землі розглядається як один з самих надійних та безпечних шляхів отримання інвестицій, а банківське фінансування, що забезпечується шляхом іпотеки землі, може відігравати важливу роль у забезпеченні інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Основна перевага земельно-іпотечного кредитування полягає в його довгостроковості та досить великому розмірі позики, а це дає можливість позичальникові, з одного боку, більш обґрунтовано планувати свій бюджет і впевнено розвивати виробництво, в тому числі на інноваційній основі, а з іншого - прискорювати оборот капіталу і отримувати додатковий прибуток.

У соціально-економічному аспекті земельна іпотека спонукає господарюючих суб'єктів до більш обґрунтованої економічної поведінки, тим самим, активізує процес формування в аграрному секторі нових мотивацій, спрямованих на підвищення ефективності праці та рівня доходів.

На наш погляд, створення необхідних умов на держаному рівні для розвитку системи земельно-іпотечного кредитування, дозволить:

- ✓ прискорити формування ринкової системи фінансово-кредитних відносин в аграрному секторі, включаючи ринок земельно-іпотечних кредитів і ринок земельно-іпотечних цінних паперів;

- ✓ активізувати ринковий обіг земель сільськогосподарського призначення за умови забезпечення цільового характеру їх використання.

Не всі землі сільськогосподарського призначення, в тому числі орні землі, можна залучати до інтенсивного обробітку на інноваційній основі. Певна частина їх повинна носити обмежений характер. До таких земель відносяться:

- 1) земельні ділянки, поверхня яких порушена в результаті природних катаклізмів;

- 2) земельні ділянки з еродованими, з підвищеною кислотністю, забрудненими хімічними речовинами та інше.

У Миколаївській області кількість еродованих сільськогосподарських угідь, в тому числі ріллі становить 814,8 тис. га, що складає 47,9% від загальної площі ріллі, в тому числі:

слабоеродованих – 568,4 тис. га, середньоеродованих – 223,6 тис. га, сильноеродованих – 22,8 тис. га.

Тому основним завданням інструментів екологічного механізму полягає у забезпеченні збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей земель шляхом розробки державних та регіональних програм по підвищенню родючості ґрунтів, використання та охорони земельних ресурсів.

Крім того, інноваційні інструменти екологічного механізму земельних відносин представляють собою надзвичайно ефективні засоби раціоналізації та екологізації господарських процесів на землі. Тобто відносини між суб'єктами землеволодіння та землекористування повинні будуватися на умовах обов'язкового залучення в процес сільськогосподарського землекористування останніх досліджень та розробок.

Так, екологічна перевага в застосуванні еко-інновацій полягає в поліпшенні структури ґрунту, зменшенні тиску на неї, запобіганню вітрової та водної ерозії, скороченні темпів мінералізації гумусу (рис. 3.11). Економічні переваги проявляються у зменшенні затрат на виробництво продукції та підвищенні рівня рентабельності виробництва.

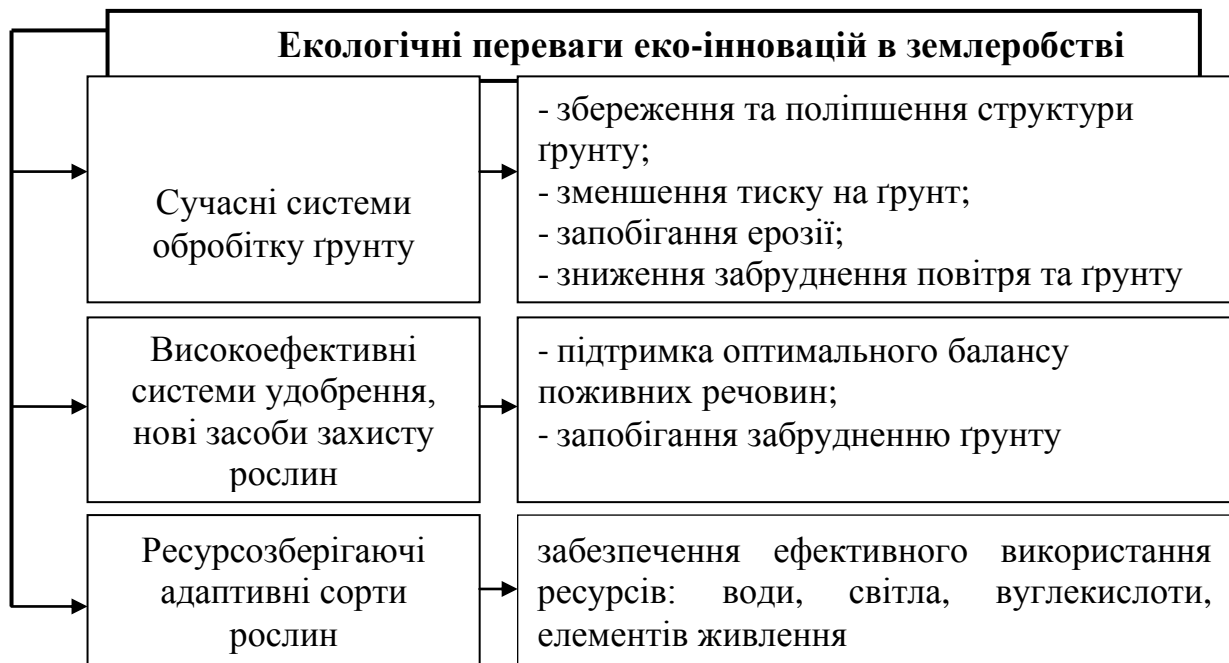

Рисунок 3.11 – Екологічні переваги використання еко-інновацій в землеробстві

Джерело: використано ідею [9]

Отже, широке освоєння еко-інновацій в аграрному секторі України дозволить відновити, підтримувати та підвищувати родючість ґрунтів, істотно знизити не тільки антропогенний вплив на ґрунти, а й витрати на виробництво продукції рослинництва. Однак складність їх впровадження в ринкових умовах пов'язана, насамперед, з високими витратами на їх придбання.

Також значну увагу необхідно приділяти питанню проведення роз'яснювальної роботи серед населення про цілі і завдання земельної реформи, приватну власність на землю та операції з нею, їхні права й обов'язки, що дасть можливість громадянам розпоряджатися власністю й ефективніше господарювати на землі [70].

Особливе місце у формуванні земельних відносин належить оренді. Враховуючи недоліки сучасних орендних відносин, а саме: відсутність ознак ринку орендних відносин; короткостроковість договорів оренди, що не створює в орендарів мотивації для дбайливого ставлення до землі, запобігання її виснаженню; неповна та не своєчасна оплата оренди [261], необхідною є розробка та впровадження такого організаційно-економічного механізму регулювання орендних відносин, який забезпечив би стимулювання підвищення рівня землекористування, з одного боку, а з другого, був спрямований на активізацію процесів передачі земель сільськогосподарського призначення в оренду (рис. 3.12).

Так, організаційна складова орендних відносин має бути представлена:

по-перше, Державним земельним банком, функціонування якого забезпечить регулювання земельно-орендних відносин шляхом викупу земельних часток (паїв) у землевласників, які неефективно працюють з метою їх подальшого перепродажу або передачі у довготермінову оренду на конкурсній основі більш ефективним господарям тощо;

по-друге, об'єднаннями власників земельних паїв, які будуть захищати свої інтереси, будуть вирішуватися питання оптимізації умов орендних договорів, відстоювання прав у суді та ін.;

по-третє, спеціальними консалтинговими підприємствами, які інформуватимуть потенційних орендодавців та орендарів про попит, пропозицію та поточні ціни на оренду землі, надаватимуться

рекомендації стосовно рівня орендної плати, здійснюватимуться земельні торги за право оренди земельних ділянок тощо.

Рисунок 3.12 – Організаційно-економічний механізм розвитку орендних відносин в аграрному секторі економіки України

Джерело: авторська розробка

Економічна складова має забезпечити відповідне конкурентне орендне середовище з метою дотримання сторонами умов договірних зобов'язань; удосконалити відносини між власниками і орендарями.

Отже, саме такий механізм формування та розвитку орендних відносин сприятиме охороні та підвищенню родючості земель, економічній привабливості прав власності на землю, створить конкурентне середовище серед орендарів землі та господарів, стимулюватиме підвищення цін на землю, яке позитивно

позначиться на рівні орендної плати і подовженні строків оренди. Це, в свою чергу, позитивно вплине на концентрацію та інтеграцію аграрного виробництва, забезпечить раціональне та ефективне землекористування на інноваційній основі.

Для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств необхідним є формування відповідних соціально-трудових відносин шляхом створення умов для розвитку трудового середовища, підвищення зайнятості сільського населення за допомогою зростання його трудової активності, розвитку підприємництва та ділової ініціативи, забезпечуваних у процесі розробки та реалізації спеціальних механізмів, що дозволяють дотримуватися соціально-правових гарантій учасників трудового процесу в сфері оплати та умов праці, соціального захисту та соціального страхування.

Для вирішення даного питання необхідно розробити таку схему регулювання соціально-трудових відносин, яка здатна забезпечити інноваційний розвиток аграрного підприємства трудовими ресурсами визначеної кваліфікації та інтелектуально-творчого рівня (рис. 3.13).

Ця схема як порядок дій має враховувати пріоритетні напрями регулювання соціально-трудових відносин як на рівні держави, так і на рівні підприємства з метою забезпечення балансу інтересів учасників цих відносин, що, в результаті, призведе до покращення кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу аграрних підприємств, необхідного для забезпечення їх інноваційного розвитку.

Так, при вдосконаленні регулювання соціально-трудових відносин необхідно виходити з системи спеціальних принципів, з поділом їх на два рівні (макро- та мікро-) за суб'єктами регулювання, склад та зміст яких має визначатися змістом і напрямами державної політики та політики підприємства.

Пріоритетні напрями вдосконалення регулювання соціально-трудових відносин необхідно розділити на напрями, що реалізуються на макрорівні (у соціальній та трудовій сферах) і рівні підприємства, з визначенням методів щодо їх реалізації.

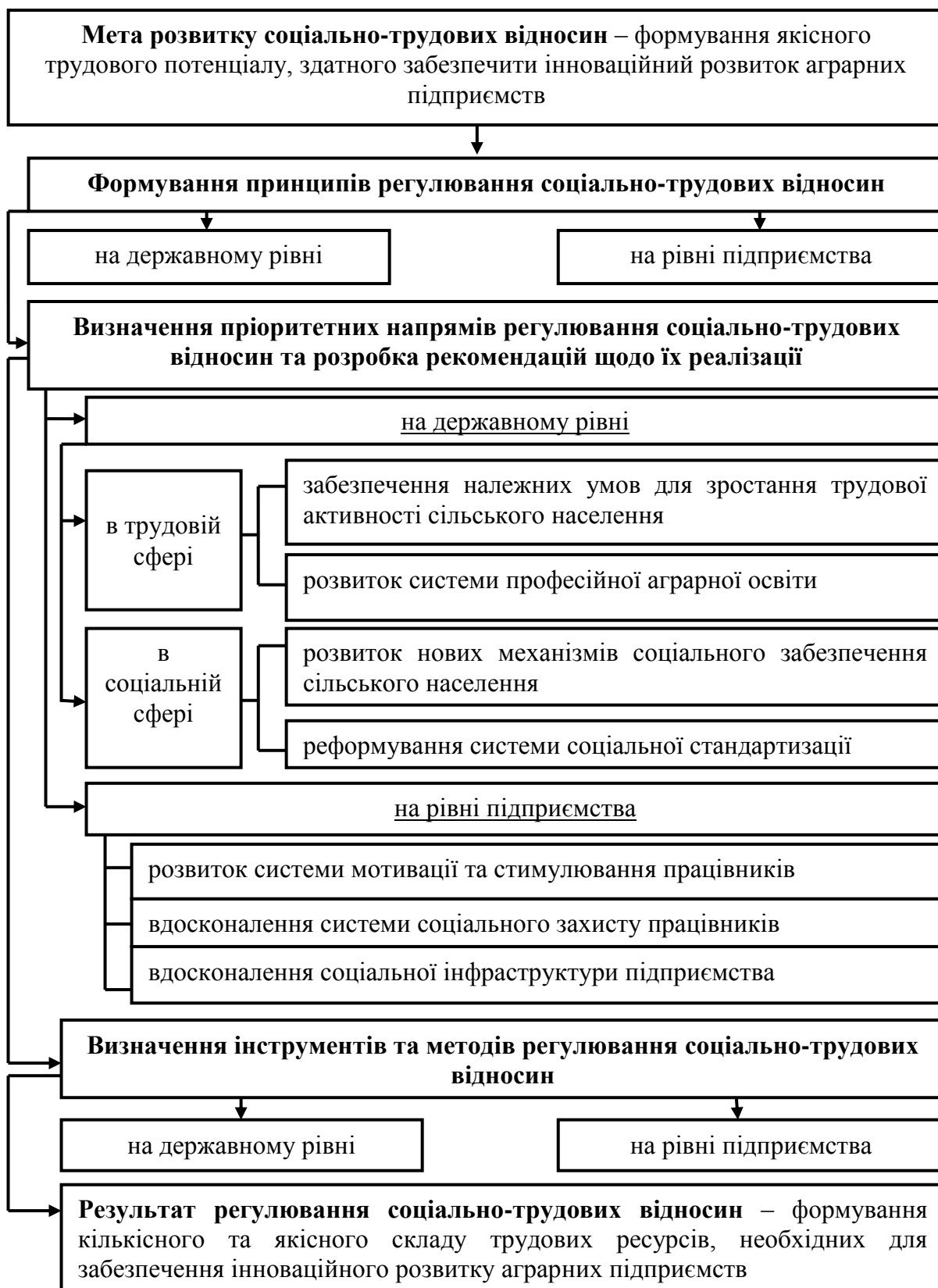

Рисунок 3.13 – Схема формування соціально-трудових відносин для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств
 Джерело: розвинено ідею [126]

Щодо напрямів регулювання соціально-трудових на рівні підприємства, то вони мають забезпечити:

5. Розвиток системи мотивації та стимулювання працівників. При формуванні результативної системи мотиваційного забезпечення активізації діяльності людського ресурсу необхідно враховувати: потреби, інтереси, цінності, цільову спрямованість людини як особистості, цільову спрямованість організації як системної цілісності [35]. Так, мотивація працівників (а тим більше підприємств інноваційного спрямування) є одним з найскладніших проблем, для вирішення якого необхідно використовувати такі методи підтримки мотиваційного рівня працівників, як матеріальне стимулювання, організаційні, соціально-психологічні, адміністративні (рис. 3.14).

Рисунок 3.14 – Основні методи підтримки мотиваційного рівня працівників аграрних підприємств

Джерело: авторська розробка

Заробітна плата є головним інструментом матеріального стимулювання. Її розмір повинен залежати від кінцевих результатів діяльності працівників. Тому з метою вдосконалення системи оплати праці на підприємствах необхідно розробляти та застосовувати наступні положення:

- про оплату та нормування праці;
- про підвищення тарифних окладів працівникам, які беруть активну участь в інноваційних процесах;
- про виплату премій керівникам, фахівцям і працівникам структурних підрозділів.

Преміювання працівників може здійснюватися з використанням показників, які забезпечують: стимулювання раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів; сировини та кормів; зниження рівня матеріаломісткості продукції; отримання максимального прибутку.

У тваринництві для преміювання працівників в якості показників можна використовувати дані про збереження поголів'я, ефективності використання кормів, дотримання доведених норм витрат і лімітів споживання ресурсів [111].

Крім того, розмір заробітної плати конкретного працівника повинен залежати від його кваліфікації та рівня залучення до інноваційного процесу, а це, в свою чергу, вимагає постійного підвищення кваліфікації, участі у семінарах, виставках та ін.

З метою забезпечення ефективної мотивації на підприємстві необхідно виявляти схильності та інтереси кожного працівника, враховувати його особисті та професійні якості шляхом проведення постійної оцінки діяльності працівника, врученням нагород, грамот, висвітлення в засобах масової інформації передових досягнень як окремо взятих працівників, так і всього колективу.

6. Вдосконалення системи соціального захисту працівників. На даний час перелік соціальних виплат і послуг в аграрних підприємствах скорочений до мінімуму і визначається кожним конкретним підприємством з урахуванням його фінансового стану. Проте, значення даної системи захисту працівників не викликає сумнівів, оскільки, наприклад, безкоштовно надані пільги та послуги підприємством мають для працівника набагато більше значення, ніж сплачені ним за власний рахунок.

Ми вважаємо, що основним інструментом механізму управління соціальним захистом працівників на підприємстві має виступати колективний договір. Адже саме цей документ багато в чому визначає рівень довіри між сторонами соціального партнерства. Від його змісту в значній мірі залежить успішність взаємодії сторін, а в результаті – ефективна інноваційна діяльність аграрного підприємства.

Тому, крім передбачених законодавством пільг і компенсацій, працівникам повинні надаватися додаткові гарантії, визначені соціальними програмами з ініціативи роботодавців відповідно до колективного договору. Зокрема, мають реалізовуватись санаторно-курортне лікування працівників, медичне обслуговування працівників, оздоровлення дітей в період літніх канікул, надання житла, допомога у веденні особистих підсобних господарств та ін. На сьогодні, за результатами анкетного опитування працівників аграрних підприємств Миколаївської області, лише 55% респондентам було надано медичні послуги, 25% респондентів отримали санаторно-курортне лікування і лише 10% респондентам - надана допомога у діяльності їх особистих підсобних господарств (рис. 3.15).

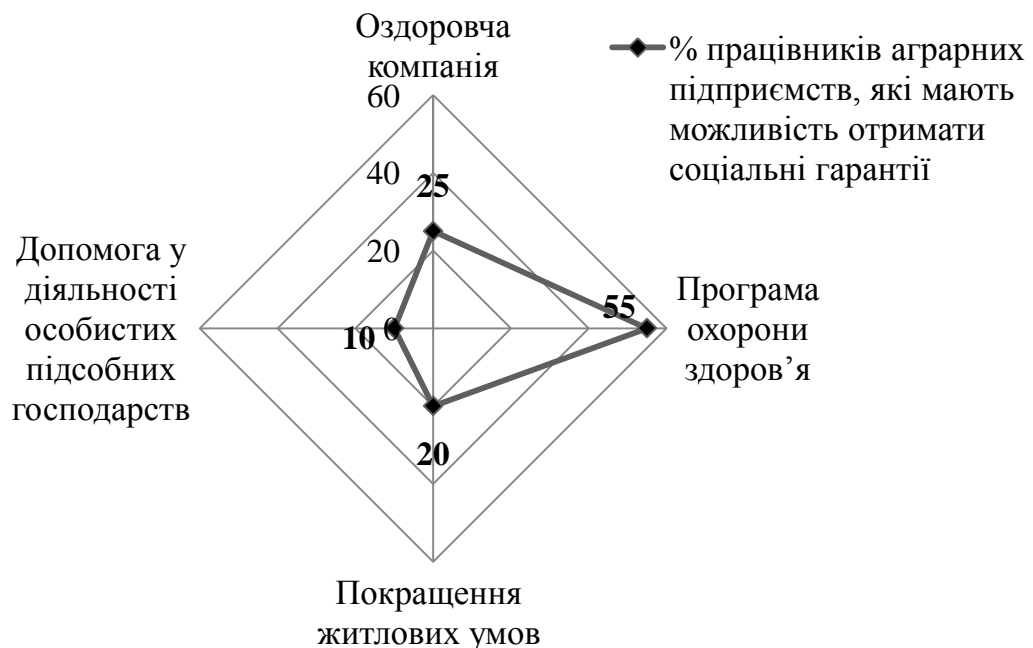

Рисунок 3.15 – Питома вага працівників аграрних підприємств, які мають можливість скористатися соціальними послугами, %

Джерело: побудовано авторами на основі анкетного опитування працівників аграрних підприємств

7. Вдосконалення соціальної інфраструктури підприємства. Визначальним фактором у формуванні соціально-трудових відносин є стан соціальної інфраструктури підприємства, що виконує важливу соціальну функцію – забезпечення умов для формування, відтворення та збереження трудового потенціалу підприємства.

Проте враховуючи незадовільний фінансовий стан більшості аграрних підприємств, облаштування соціальної сфери на підприємстві та в цілому в сільській місцевості неможливе без участі державних та регіональних органів влади, на рівні яких мають бути розроблені відповідні програми.

Дослідження доводять, що самі роботодавці готові брати участь у програмах співфінансування житла для молодих фахівців, реконструювати існуючі об'єкти соціальної інфраструктури, але за певних умов, головними з яких виступають: а) державні інтервенції на закупівлю сільгосппродукції; б) надання податкових пільг тим аграрним підприємствам, які взяли на себе зобов'язання по благоустрою соціальної інфраструктури; в) відродження системи розподілу випускників аграрних освітніх установ.

Отже, реалізація всіх умов запропонованої схеми розвитку соціально-трудових відносин, при активізації всіх рівнів управління економікою, на яких формуються і розвиваються ці відносини, сприятиме формуванню трудового потенціалу необхідного для забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Фінансово-кредитні відносини є найбільш важливою та проблемною складовою частиною ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств. Проте як було вже зазначено у розділі 1, існує ряд причин, що стримують взаємовідносини між вітчизняними банківською системою та підприємствами аграрного сектора економіки. Тому у сформованій критичній ситуації, в якій опинилось аграрне виробництво, особливий інтерес представляє діючий в передових західних країнах механізм пільгового кредитування аграрних підприємств, заснований на компенсації високих процентних ставок комерційних банків за рахунок бюджетних коштів. Проте цей механізм виявився малоефективним [189].

Так, щороку встановлювався розмір кредитної ставки, що мала компенсуватися, а також максимальний розмір кредитної ставки за залученим кредитом, проте часто цей розмір встановлювався нижче

поточної ставки банків, що призводило до підвищення корупційності під час підписання угоди та отримання компенсацій із бюджету [226].

Таким чином, для вдосконалення кредитних відносин, необхідно внести відповідні корективи щодо функціонування даного механізму, а саме:

- ✓ визначити пріоритетні напрями розвитку аграрного сектора економіки, серед яких має бути інноваційний;

- ✓ розробити і запровадити систему показників, відповідно до яких приймалися б рішення про суми і терміни кредитування аграрних підприємств;

- ✓ встановити чітку, обґрунтовану процедуру виділення бюджетних компенсацій підприємствам аграрного сектора, а також створити механізм дієвого контролю за проходженням бюджетних коштів, їх цільовим використанням, починаючи з моменту укладення кредитного договору до повного погашення позики, передбачивши у відповідності з чинним законодавством максимальну відповідальність керівників підприємств і банків за порушення умов використання бюджетних коштів.

Найважливішим напрямом фінансово-кредитної політики в аграрному секторі економіки виступають лізингові відносини, розвиток яких має сприяти матеріально-технічному забезпеченню та впровадженню інновацій.

Проте успішне функціонування лізингових відносин в аграрному секторі економіки пов'язано з рядом проблем, серед яких виділяють:

1. Відсутність конкуренції на ринку лізингових послуг. Так, з метою створення ринкових умов матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва в Україні засновано НАК «Украгролізинг», яка є головним розпорядником коштів держбюджету, спрямованих на придбання техніки в лізинг.

2. Висока вартість лізингових угод, які пропонуються іншими лізинговими компаніями. Основні умови лізингових компаній, які надають у лізинг сільськогосподарську техніку (табл. 3.6), свідчать, що найвигідніше укладати лізингові угоди лише з державною лізинговою компанією. Крім основних умов лізингових відносин, більшість компаній зазначають ще й додаткові, зокрема: досвід

роботи в аграрній сфері від 2-х років; площа сільськогосподарських угідь в користуванні 1000-1500 га та ін.

Таблиця 3.6 Умови лізингу сільськогосподарської техніки, які пропонуються діючими лізинговими компаніями України

Умови лізингу	Лізингові компанії			
	ТОВ «Райффайзен Лізинг Аваль»	ЛД-ЛИЗИНГ	ПУМБ	ТОВ «Панта Рей Систем»
Аванс	30%	від 20%	від 20%; від 25% залежно від виробника техніки	від 20%
Термін лізингу	до 5 років	від 1 до 5 років	до 60 міс.; до 36 міс. залежно від виробника техніки	1–5 років
Комісія (одноразовий платіж)	від 0,5% до 1%	всі витрати клієнта включені в лізингові платежі	0,5%	всі витрати клієнта включені в лізингові платежі
Річна відсоткова ставка	-	від 8% в гривні	2%	7–13% на рік залежно від виробника техніки
Графік погашення лізингових платежів	вибір графіку платежу	щомісяця або за сезонним графіком	з урахуванням сезонності виробничого циклу	вибір графіку платежу

Джерело: побудовано за даними [37]

3. Недостатнє фінансування лізингових операцій в аграрному секторі економіки. Так, частка технічних засобів, придбаних за кошти державного бюджету та переданих аграрним підприємствам у лізинг, коливається в межах 3% від щорічної потреби [92].

4. Недостатня кількість вітчизняної техніки, що пропонується на умовах лізингу. На даний момент вітчизняні виробники сільськогосподарської техніки знаходиться у важкому стані. Галузь виробляє технічних засобів для аграрного сектора в межах 1-3% від технологічної потреби (рис. 3.16).

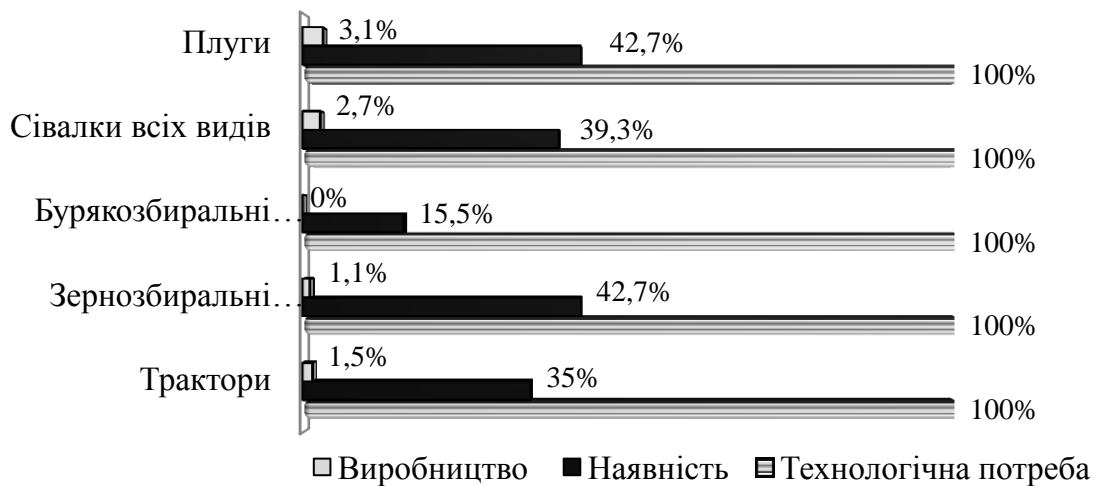

Рисунок 3.16 – Співвідношення технологічної потреби, наявності та виробництва технічних засобів вітчизняними підприємствами сільськогосподарського машинобудування, 2011 р.

Джерело: побудовано за даними [10]

Тому для удосконалення лізингових відносин в аграрному секторі економіки необхідно:

- ✓ продовжити курс на фінансову підтримку лізингу сільськогосподарської техніки з державного бюджету, збільшуючи обсяги його фінансування;

- ✓ передати функції здійснення лізингових програм Міністерству аграрної політики та продовольства України, яке щодня працює з аграріями;

- ✓ сприяти розвитку лізингової індустрії, що має формуватися на засадах ринкової конкуренції за участю як державних, так і комерційних компаній, з метою мінімізації вартості лізингових операцій;

- ✓ скоригувати економічну політику щодо форм і обсягів державної підтримки сільськогосподарського машинобудування. Враховуючи значимість аграрного сектора економіки та критичний стан машинно-тракторного парку, необхідне збільшення частки держави в його модернізації. Проте цього не спостерігається.

З метою впровадження новітніх технологій проектування та виготовлення техніки й обладнання вітчизняними виробниками сільськогосподарської техніки, доцільним є запровадження таких методів державної підтримки, як пільгове фінансування, підтримка

інноваційного розвитку виробників техніки, регулювання ринку сільськогосподарської техніки (рис. 3.17).

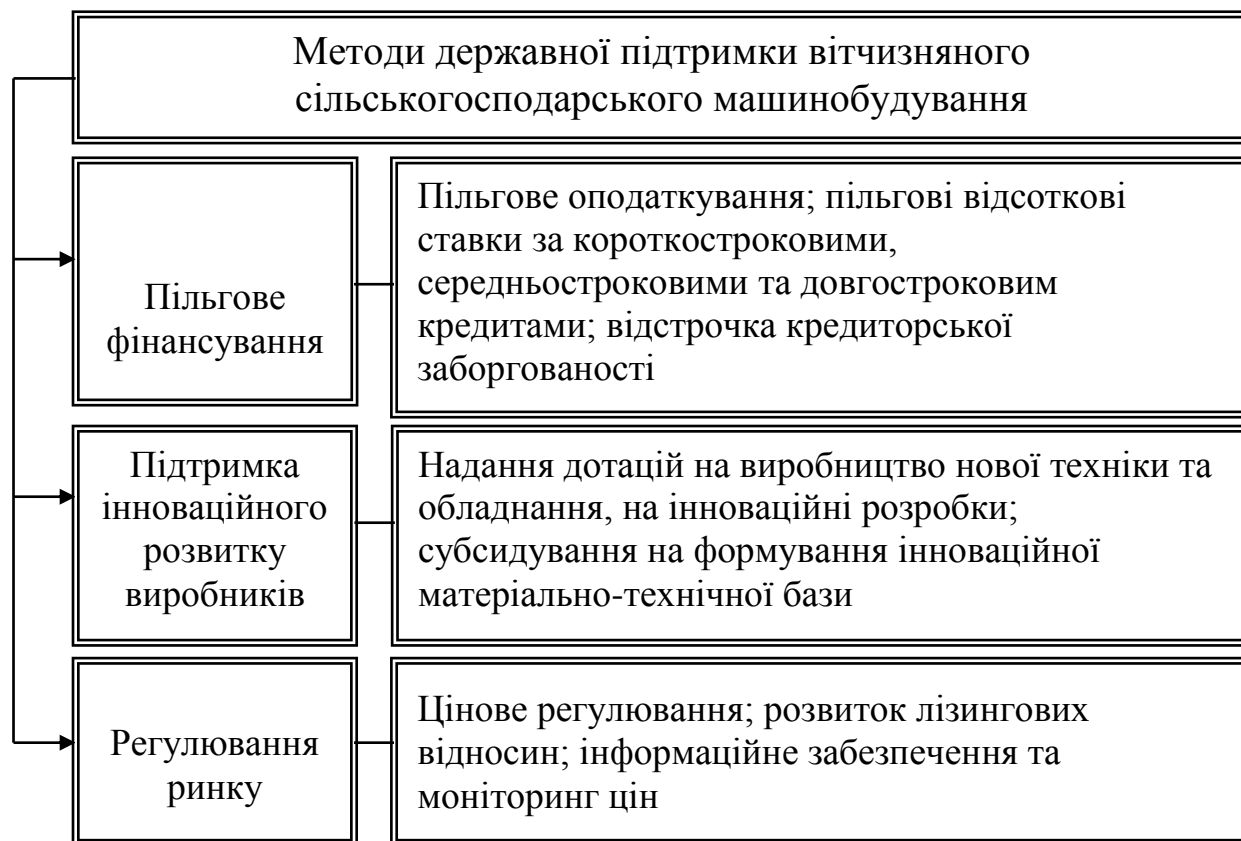

Рисунок 3.17 – Методи державної підтримки вітчизняного сільськогосподарського машинобудування

Джерело: авторська розробка

Поряд з ринком нової сільськогосподарської техніки підвищується значення розвитку вторинного ринку техніки, як одного із ефективних способів матеріально-технічного забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки. Вторинний ринок техніки дозволяє поліпшити технічну оснащеність тієї більшості аграрних підприємств, які не мають фінансових можливостей купувати або отримувати в лізинг нову техніку. У розвитку даного ринку також зацікавлені рентабельні підприємства, яким вигідно вчасно продати стару техніку, замінивши її новою [233].

З метою розвитку та ефективного функціонування вторинного ринку сільськогосподарської техніки необхідно вжити ряд заходів:

1. Забезпечити подальший розвиток відповідної інфраструктури, що має бути представлена наявністю торгово-консультаційних центрів, майданчиками для розміщення техніки,

ремонтно-технічною базою, належною рекламою, засобами зв'язку, покупцями та продавцями вживаної техніки (рис. 3.18).

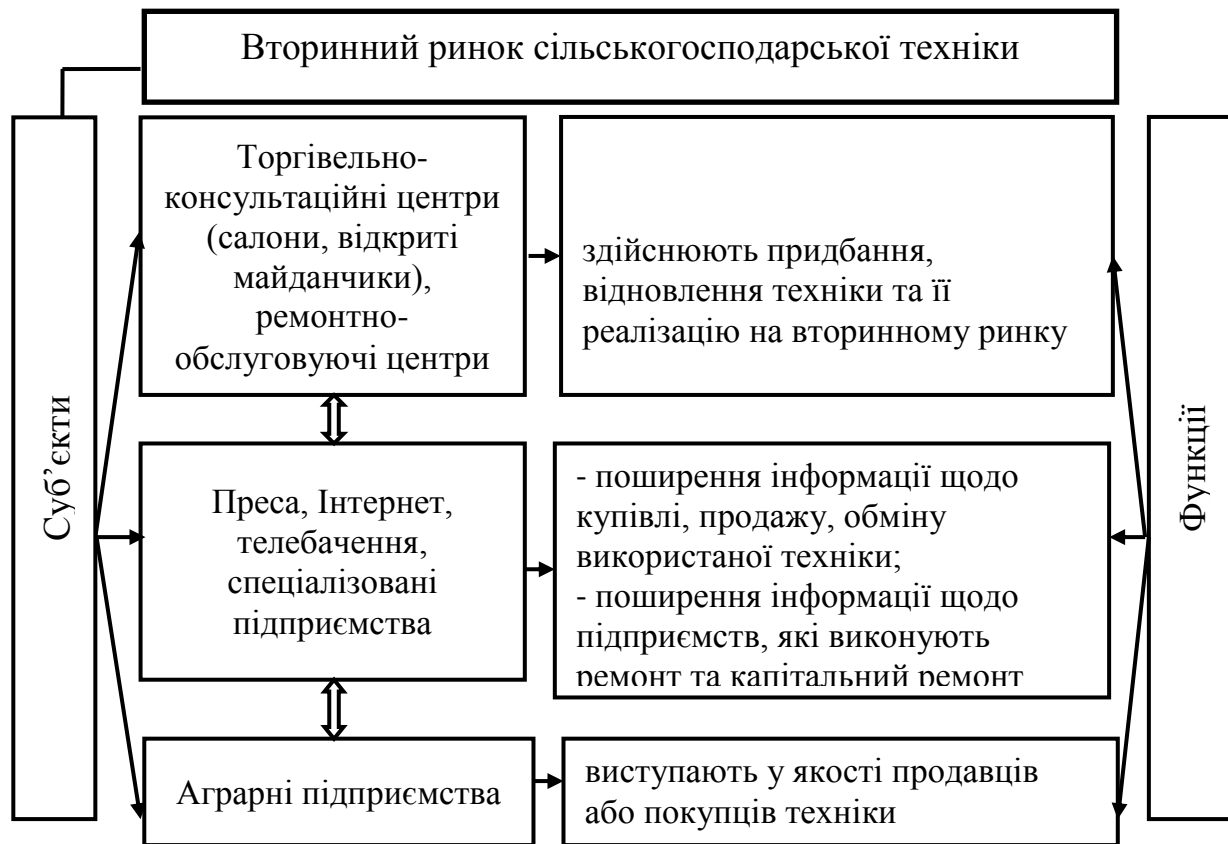

Рисунок 3.18 – Інфраструктура вторинного ринку сільськогосподарської техніки в Україні

Джерело: авторська розробка

2. Забезпечити необхідну державну підтримку, що полягає у захисті аграрних підприємств від придбання на ринку недоброякісних вживаних машин. Для цього слід прийняти нормативно-правові акти, які дозволять створити правову базу для повторного використання сільськогосподарської техніки, організації купівлі-продажу, відновлення і реалізації частково зношених машин, а також розробити державну політику, що сприяє розвитку системи відновлення і реалізації вживаної техніки, вузлів, агрегатів та запасних частин [94].

Одним з найважливіших елементів побудови інноваційної економіки є розвинена інформаційна інфраструктура, найефективнішим інструментом якої має бути інформаційно-консультаційна служба (дорадча служба), що сприяє оперативному доведенню до аграрних підприємств необхідної наукової, ринкової та технологічної інформації, а також освоєнню інноваційних

розробок і передового досвіду, практичному використанню науково-технічних досягнень, технологічного і технічного оновлення галузі (рис. 3.19).

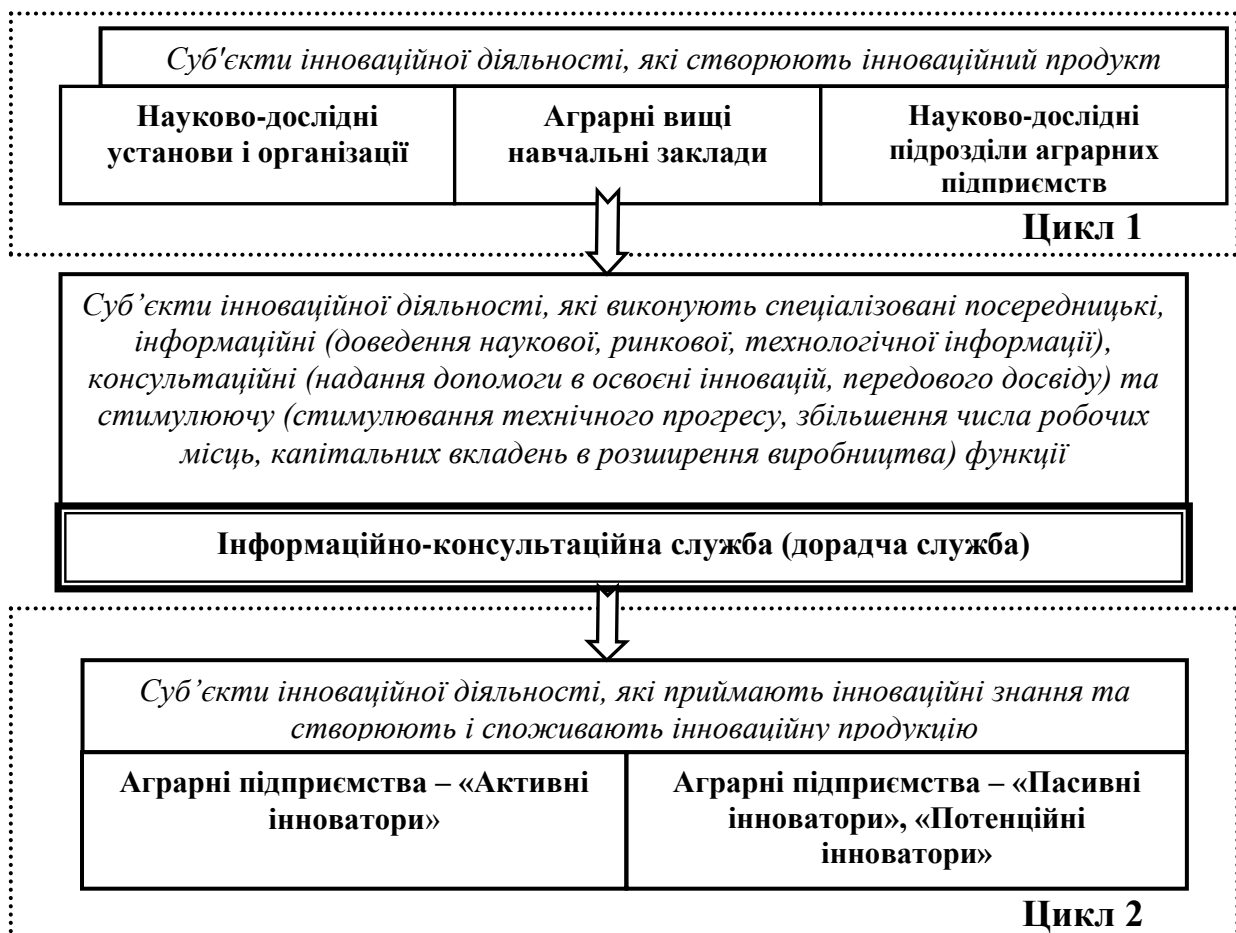

Рисунок 3.19 – Роль інформаційно-консультаційної служби в системі трансферу інновацій в аграрному секторі економіки України

Джерело: авторська розробка

Проте на сьогоднішній день існує ряд перешкод розвитку інформаційно-консультаційних служб (дорадчих служб) в аграрному секторі економіки, що вимагають негайного їх вирішення:

1. Недостатнє фінансування інформаційно-консультаційного забезпечення аграрного сектора економіки (якщо у 2008 р. сума бюджетних коштів, спрямована на підтримку сільськогосподарської дорадчої служби, становила 10500 тис. грн, то в 2011 р. – лише 2000 тис. грн, що на 19% менше, а в 2012 р. - кошти на підтримку розвитку взагалі не виділялись [147, 154]). Це, в свою чергу, стримує розвиток матеріально-технічної бази дорадчих служб, не дозволяє залучити

висококваліфікованих спеціалістів та в цілому негативним чином позначається на їх діяльності.

Тому найважливішим завданням є пошук альтернативних джерел фінансування. Необхідно зазначити, що на початковому етапі розвитку консультаційної системи, її фінансування необхідно здійснювати в основному (не менше ніж на 90%) за рахунок державного бюджету. Світовий досвід підказує, що введення плати за консультаційні послуги підвищує взаємну відповідальність консультантів та їх клієнтів, підвищує ефективність консультування більше ніж 1,5 рази. Але, спочатку консультуванню треба навчитись, до того ж користувачі консультаційних послуг мають стати платоспроможними.

У багатьох країнах світу консультування аграрного сектора економіки 30-40 років розвивалося за рахунок бюджетних коштів і почало вводити платні послуги поступово, на пільгових умовах. При цьому робота з розповсюдження важливої для аграрних підприємств інформації, дослідно-демонстраційного, інноваційного характеру в більшості країн фінансується лише за рахунок бюджетних коштів [143].

2. Недосконалість моделей створення дорадчої служби. В Україні такі служби створюються здебільшого на базі галузевих органів управління або галузевих університетів і майже не розвиваються суспільні та комерційні моделі, які б створили умови для диверсифікації фінансування, підвищення рівня надання послуг. Тому передумовою розповсюдження знань, як і успішних досліджень, є формування попиту на відповідні знання, що повинне супроводжуватися децентралізацією управління в частині передачі відповідальності за розповсюдження знань і фінансування зазначеного процесу місцевим органам управління [196].

3. Спектр консультаційних послуг, що надається інформаційно-консультаційними центрами є малоефективними і лише частково вирішує соціально-економічні проблеми розвитку аграрних підприємств.

Так, на основі проведених нами досліджень, було встановлено, що основними консультаційними послугами, якими скористувались аграрні підприємства є демонстраційні покази (78%), навчально-методичні семінари (76%), науково-практичні конференції (64%) (рис. 3.20).

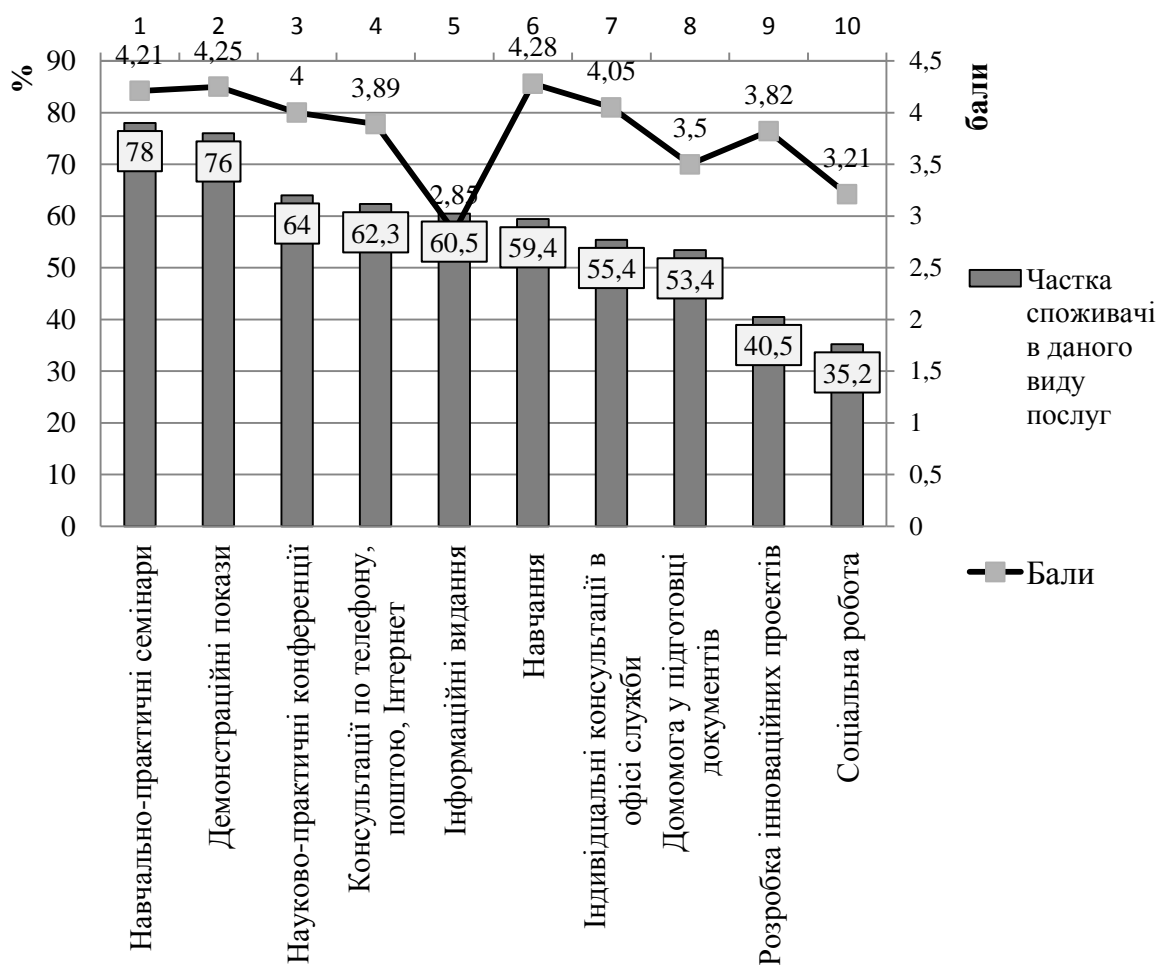

Рисунок 3.20 – Спектр консультаційних послуг, якими скористалися аграрні підприємства Миколаївської області, та їх значення у вирішенні соціально-економічних проблем розвитку, 2011 р.

Джерело: побудовано на основі анкетного опитування керівників аграрних підприємств

І не зважаючи на те, що в середньому відгуки керівників аграрних підприємств щодо значимості наданих послуг було оцінено в 3,8 бали, лише половина з даних підприємств (52%) запровадили ці послуги у практичну діяльність, натомість 31% - лише частково їх використали, а 17% - взагалі не використали. Серед основних причин такої низької питомої ваги впровадження інформаційних послуг у виробничу діяльність є невпевненість керівників аграрних підприємств щодо ефективності наданих рекомендацій та послуг.

Тому інформаційно-консультаційні служби повинні намагатись розширяти послуги, що надаються аграрним підприємствам,

починаючи з найбільш затребуваних. Співробітники служб повинні бути більш активними, їм також слід звертатися до сільськогосподарських товаровиробників, дізнаватися про їхні проблеми та пропонувати допомогу щодо їх вирішення. Цими питаннями повинні займатися польові консультанти. Щодо передачі знань важливими заходами можуть стати польові дні - показ прогресивних технологій, нової техніки, раціональної організації праці на базі демонстраційних підприємств, у якості яких можуть виступати кращі аграрні підприємства регіону. Так, на базі Навчально-науково-практичного центру Миколаївського національного аграрного університету спільно з компанією «С-Росток» з метою об'єднання зусиль університетської науки, аграрної освіти та бізнесу і втілення в життя спільного експериментального проекту створене дослідне демонстраційне поле, на якому під час проведення Дня поля 28.08.2013 р. було представлено майже 150 нових сортів та гібридів овочевих культур найвідоміших світових виробників. У заході взяли участь представники всесвітньовідомих компаній із виробництва та продажу насіння овочевих культур: Франції, Німеччині, Італії, Іспанії, Японії, США, Ізраїлю, Нідерландів – загалом 16 країн. Власну інноваційну продукцію на Дні поля представили відомі компанії, що забезпечують виробників овочів засобами крапельного зрошення, мінеральними та мікродобривами, хімічними та біологічними засобами захисту рослин: ТОВ «Біозахист», ПАТ «Агриматко», ТОВ «Терра Тарса Україна», Торговий дім «Агротек», ПП «Схід», ТОВ «Хімагромаркетинг», ТОВ «Байер», ТОВ «Владам-юг».

Таким чином, аграрні підприємства, які спеціалізуються на вирощуванні овочів, мали унікальну можливість набути практичного досвіду та порівняти конкурентну якість насіння, отримати консультації вчених Миколаївського національного аграрного університету.

Ґрунтуючись на результатах програмного моделювання (див. пункт 3.1), нами обґрунтовано заходи щодо удосконалення організаційно-економічних відносин ПСП Агрофірма «Авангард» Єланецького району Миколаївської області за відповідними елементами, які потребують досягнення прогнозованих значень (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 Заходи щодо удосконалення організаційно-економічних відносин ПСП Агрофірма «Авангард» Єланецького району за відповідними елементами ресурсного потенціалу, визначених моделлю

Показники	Заходи щодо удосконалення організаційно-економічних відносин, які формують відповідний показник
Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність в першому році, грн	1. Розгляд на зборах трудового колективу пропозицій щодо створення інноваційного фонду підприємства. 2. Внесення змін до статуту підприємства щодо створення інноваційного фонду на підприємстві
Річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн	Участь у державних та регіональних програмах розвитку галузей тваринництва і рослинництва
Необхідний обсяг фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства, грн	1. Налагодження та формування кредитних відносин з кредитними установами, які надають кредити під невисокі відсоткові ставки. 2. Залучення пільгових кредитів
Загальна чисельність працівників підприємства, осіб	Розроблення відповідних заходів щодо залучення та утримання на підприємстві інноваційно мислячих працівників, а саме: 1) налагодження відповідної системи матеріального стимулювання та заохочення працівників; 2) забезпечення належних умов праці (комп'ютеризація виробничих процесів); 3) створення необхідної соціальної інфраструктури на підприємстві; 4) надання житла молодим спеціалістам
Вартість продукції, удосконаленої протягом року, грн	1. Налагодження логістичного ланцюгу щодо збуту продукції за оптимальними для підприємства цінами. 2. Співпраця та кооперування з іншими аграрними підприємствами району
Кількість впроваджених раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей, од.	Наближення системи менеджменту підприємства до працівників, удосконалення соціально-трудових відносин, відносин щодо здійснення інноваційної діяльності

Джерело: авторська розробка

Отже, налагодження та формування організаційно-економічних відносин як структурної частини ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств

дозволить активізувати їх інноваційний розвиток, досягти високих економічних показників, зменшити витрати на виробництво продукції, забезпечити їх конкуренцію. Проте формування та розвиток організаційно-економічних відносин інноваційного розвитку аграрних підприємств слід здійснювати як на державному, регіональному, так і на рівні конкретного аграрного підприємства.

3.3 Активізація інноваційного розвитку аграрних підприємств шляхом раціоналізації їх ресурсного забезпечення

Питання залучення аграрних підприємств до процесу інноваційного розвитку виступає ключовим у вирішенні проблеми відновлення та розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки. В цілому назріла гостра необхідність у вироблені дієвих заходів, що стимулюють і забезпечують розширене використання інновацій на основі комплексу нормативно-правових, організаційних та економічних інструментів. Адже в даний час ключовим завданням інноваційної політики є створення необхідних передумов для концентрації необхідного ресурсного забезпечення, здатного забезпечити підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на агропродовольчому ринку [185].

Активізувати інноваційний розвиток суб'єктів аграрного сектора економіки можливо за допомогою відповідних механізмів, які являють собою процес створення спонукальних інтересів на всіх рівнях розробки та впровадження у виробництво інновацій, спрямованих на підвищення економічної та соціальної ефективності.

Сукупність механізмів забезпечення інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки можна представити у вигляді багатоступеневої системи, з такими рівнями як макрорівень (державний), мезорівень (регіональний та галузевий), мікрорівень (аграрне підприємство). Зазначені рівні механізмів повинні забезпечувати принципи системності інноваційного розвитку та бути взаємоузгодженими [199]. У зв'язку з цим механізми стимулювання інноваційного розвитку аграрних підприємств можна поділити на зовнішні та внутрішні (рис. 3.21).

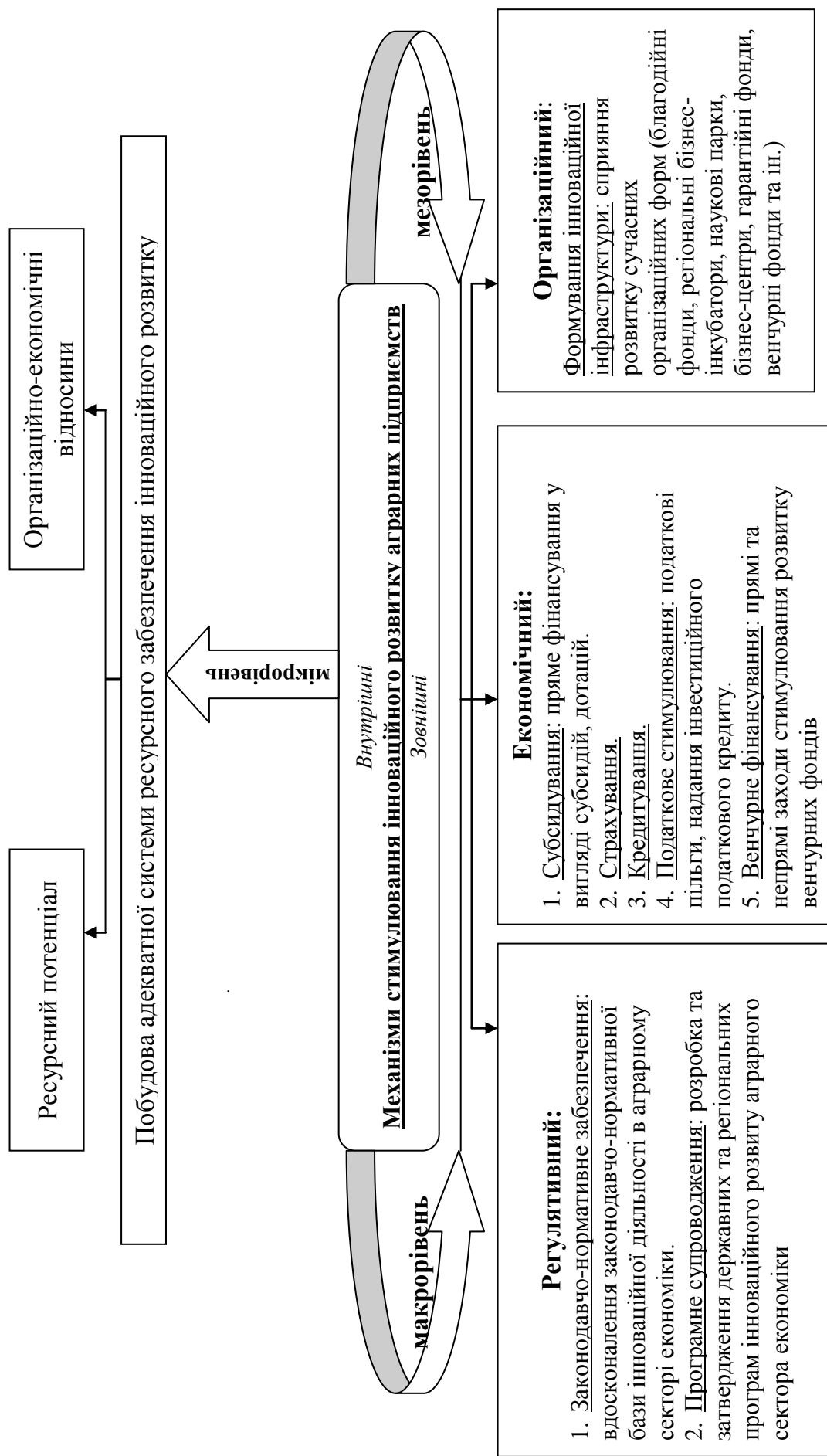

Рисунок 3.21 – Механізми стимулювання інноваційного розвитку аграрних підприємств

Джерело: авторська розробка

Так, одним з основних факторів успішного інноваційного розвитку аграрних підприємств повинно стати самостійне формування та реалізація інноваційної стратегії з урахуванням реального потенціалу конкретного підприємства [187]. Проте вирішальна роль у забезпеченні інноваційного розвитку має належати державі. Головним завданням державної інноваційної політики є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного й виробничого потенціалу стратегічно важливого значення набуває встановлення між ними механізмів взаємозв'язку. Саме вона визначає основні пріоритети та принципи інноваційного розвитку галузі; враховуючи циклічність інноваційних процесів в аграрному секторі, визначає об'єкти та напрями підтримки за допомогою системи відповідних механізмів (рис. 3.22).

Тому вирішальною умовою в стимулюванні інноваційного розвитку аграрних підприємств має бути відповідна система механізмів зовнішнього середовища, яка включає регулятивний, економічний та організаційно-підприємницький механізми та форми і напрями їх реалізації.

Регулятивний механізм являє собою різноманітні форми прямого підкорення волі учасників певних господарських процесів, пов'язаних із генерацією та впровадженням інновацій, для орієнтації цих учасників на досягнення встановлених завдань управління [86].

Важливим та дієвим інструментом інноваційної політики в аграрному секторі економіки має бути формування комплексних державних і регіональних програм розвитку на інноваційних засадах. Реалізація даних програм має вирішувати наступні завдання: аналіз інноваційного середовища; підбір економічних інструментів і методів спільного управління інноваційними процесами; залучення різних джерел інвестування інноваційних проектів та освоєння інновацій аграрними підприємствами; формування інфраструктури інноваційного процесу, включаючи систему інформаційного забезпечення, систему експертизи наукових та інноваційних проектів.

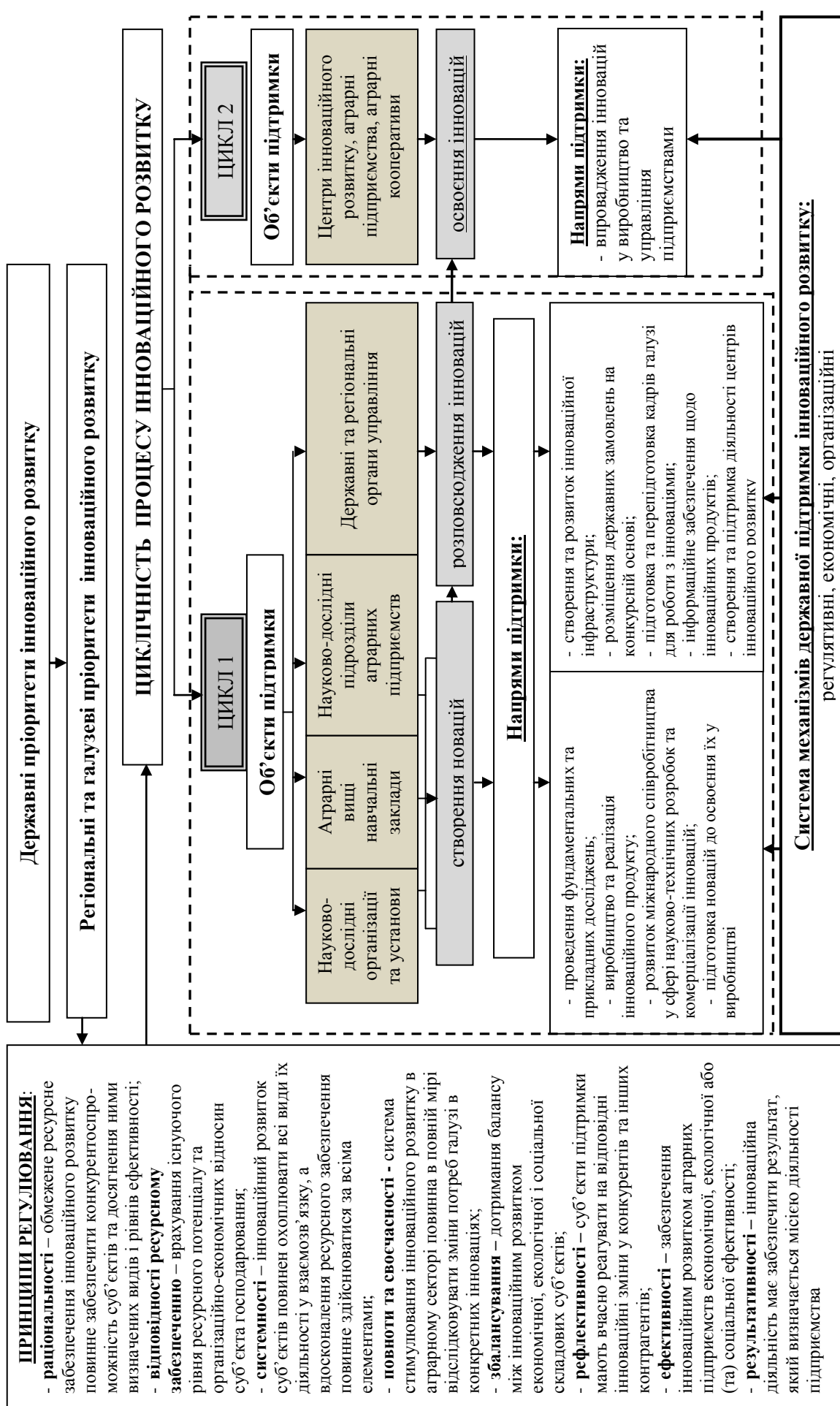

Рисунок 3.22 – Концептуальна схема державної підтримки інноваційного розвитку суб'єктів аграрного сектору економіки

Джерело: авторська розробка

Так, концепція інноваційного розвитку аграрного сектора економіки має бути вирішена шляхом:

- ✓ удосконалення механізму надання державної підтримки аграрному сектору, що має бути спрямована на забезпечення здійснення посівів сільськогосподарських культур насінням сортів і гібридів високих репродукцій;

- ✓ розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту;

- ✓ оптимізації структури посівних площ і сівозмін з метою підвищення продуктивності сільськогосподарських угідь, запобіганню ерозійним процесам та відтворення родючості ґрунтового покриву;

- ✓ впровадження відповідальності власників землі та землекористувачів за раціональне використання і охорону земель;

- ✓ інноваційно-інвестиційного зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектору;

- ✓ впровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій;

- ✓ підвищення ролі аграрної науки і освіти, розвитку дорадництва;

- створення стабільного інвестиційно-інноваційного клімату для розвитку агропромислового виробництва.

Основна мета інвестиційного розвитку регіону полягає в створенні нових робочих місць, поліпшенні його іміджу у сфері залучення інвестицій, регулюванні підприємницької діяльності та створенні ефективного конкурентного середовища. Тому важливим для залучення інвестицій в регіон є робота зі складання інвестиційних паспортів, оскільки саме вони засвідчують інвестиційні можливості регіону і мають бути зрозумілими для інвесторів, які готові вкладати інвестиції у розвиток регіону. Крім того, інвестиційні паспорти містять інвестиційно-інноваційні проекти, які можуть реалізувати аграрні підприємства групи III «Потенційні інноватори» (табл. 3.8).

У зв'язку з тим, що інноваційні процеси в аграрному секторі є інтелектуаломісткими, високозатратними та ризикованими, аграрні товаровиробники не спроможні досягати високих результатів інноваційної діяльності винятково за рахунок власних ресурсів.

Таблиця 3.8 Інвестиційно-інноваційні проекти, які можуть реалізувати аграрні підприємства Миколаївської області групи III «Потенційні інноватори»

Показники	Група аграрних підприємств III «Потенційні інноватори»		
	СТОВ «Світоч» Баштанського району Миколаївської області	ТОВ Агрофірма «Лиманський» Очаківського району Миколаївської області	СТОВ «Інгульське» Баштанського району Миколаївської області
1	2	3	4
Назва інвестиційно-інноваційного проекту	Будівництво молочно-товарного комплексу	Розширення виноградарства	Відновлення роботи тваринницької ферми
Суть інвестиційного проекту	Встановлення молочно-доїльного блоку, який дозволить підвищити продуктивність виробництва продукції високої якості вдвічі	Закладання винограднику із сортів Аліготе та Шардоне на площі 50,11 га, загущеними схемами посадки, що в подальшому забезпечить більший вихід продукції	Відновлення роботи тваринницької ферми для утримання великої рогатої худоби
Рівень готовності інвестиційно-інноваційного проекту	Інвестиційна пропозиція. Наявність приміщення, кадрового потенціалу	Інвестиційна пропозиція	Інвестиційна пропозиція. Наявність приміщень, кадрового потенціалу
Загальний обсяг необхідних інвестицій (тис. дол. США), у т.ч.:	1000,0	560,0	1000,0
- інвестовано власних коштів	1000,0	-	-
- потреба у інвестиційних коштах	-	560,0	1000,0

Продовження таблиці 3.8

1	2	3	4
Цільове використання інвестиційних коштів	Придбання необхідного сучасного обладнання та його встановлення, реконструкція та модернізація виробництва	Підготовка ґрунту та закладання винограднику. Встановлення на площі 50,11 га виноградних стовпчиків, натягнення дроту	Реконструкція та модернізація приміщень, придбання необхідного сучасного обладнання та його встановлення, завезення поголів'я великої рогатої худоби
Стисле обґрунтування доцільності проекту	Впровадження сучасних технологій з метою оновлення застарілої матеріально-технічної бази та зростання ефективності утримання стада корів є досить актуальним, адже існуючі методи вирощування великої рогатої худоби на підприємстві вже не відповідають вимогам часу та значно підвищують статті витрат та знижують чистий прибуток підприємства	Забезпечення підприємства сировиною в необхідному асортименті та населення району свіжим виноградом. Стабілізація і подальший розвиток вітчизняного виноградарства. Створення додаткових робочих місць, збільшення відрахувань до бюджету	Відновлення роботи збереженої ферми, оновлення застарілої матеріально-технічної бази, впровадження сучасних технологій, внаслідок чого буде досягнуто зростання ефективності використання виробничих площ приміщень місткістю 700 голів ВРХ, є досить актуальним, адже попит на сировину молочної галузі постійно зростає, в тому числі і на території району
Термін окупності проекту, років	5	8	5
Рівень рентабельності підприємства, %	18,0	16,6	11,3

Джерело: побудовано за даними Інвестиційних паспортів Баштанського та Очаківського районів Миколаївської області

З огляду на це, кооперування аграрних підприємств з іншими підприємницькими структурами є однією з основних умов інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки.

Принцип сільськогосподарської кооперації було закладено в Стратегію соціально-економічного розвитку сільських територій «Рідне село» [146], основною метою якої є залучення сільських територіальних громад до загальних економічних процесів та, внаслідок цього, поліпшення умов проживання на селі.

Так, створення системи кооперації дасть змогу дрібному виробнику отримати державну підтримку, і пришвидшить доступ до кредитних ресурсів. Для цього, окрім вже діючих механізмів державної підтримки (цінового регулювання, виробничих дотацій, субсидій на придбання ресурсів, податкових субсидій, кредитної підтримки, фінансування загальних послуг і програм сільського розвитку), зусилля будуть спрямовуватися на підтримку розвитку малого і середнього бізнесу. Саме кооперативні формування дадуть можливість: включити вироблену фермерськими та селянськими господарствами продукцію в маркетинговий ланцюг, підвищити додану вартість продукції шляхом покращення первинної обробки та зберігання, підвищити безпечність та якість сільськогосподарської продукції [146].

На нашу думку [177], кооперація сприятиме активізації інноваційного розвитку аграрних підприємств шляхом надання економічних, організаційних, кадрово-інтелектуальних, інформаційних переваг (табл. 3.9).

Крім того, з метою покращення інноваційної діяльності в регіоні необхідним є кооперування груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, що знаходяться в межах одного району. В результаті такої співпраці кожен з учасників матиме переваги по акумулюванню ресурсів (рис. 3.23). Так, наприклад, серед інноваційно-активних підприємств Миколаївської області можна виділити ТОВ «Золотий Колос», яке займається вирощуванням та реалізацією елітного і репродуктивного насіння.

Основні переваги кооперування для даного підприємства полягають в оптимізації витрат на поширення інновацій, забезпечені можливості доступу до необхідних ресурсів, які мають в наявності інші групи аграрних підприємств (поля, полігони, кваліфіковані спеціалісти тощо) та в отриманні необхідного економічного ефекту.

Таблиця 3.9 Переваги для аграрних підприємств від кооперативного об'єднання в процесі інноваційного розвитку

Група переваг	Зміст переваг
Економічні	1. Доступ до державної фінансової підтримки (субсидування, пільгове оподаткування). 2. Забезпечення створення сприятливого інвестиційного клімату. 3. Істотне зменшення трансакційних витрат під час здійснення інноваційної діяльності. 4. Забезпечення раціонального розміщення та використання ресурсного потенціалу
Організаційні	1. Трансфер та дифузія інновацій. 2. Надання (отримання) консультаційної та організаційної допомоги щодо впровадження інновацій у виробництво. 3. Зниження фактів дублювання досліджень і розробок
Кадрово-інтелектуальні	Забезпечення необхідної кількості кадрових та інтелектуальних ресурсів
Інформаційні	1. Забезпечення внутрішньої комунікації між учасниками кооперативу. 2. Економія витрат на інформаційні ресурси. 3. Додаткові можливості доступу до нових регіональних і міжнародних ринків

Джерело: авторська розробка

Серед аграрних підприємств групи II «Пасивні інноватори» цього району для кооперування можна запропонувати ТОВ «Родіна-Агро» Жовтневого району. Така співпраця дасть підприємству можливість часткового залучення до великого циклу інноваційного процесу, оскільки воно має необхідний ресурсний потенціал для проведення досліджень, розробки експериментальних зразків. Крім того, дане підприємство матиме безперешкодний доступ до інновацій та консультаційної допомоги для їх впровадження у виробничу діяльність.

Що стосується аграрних підприємств групи III «Потенційні інноватори», то з метою кооперування можна запропонувати ТОВ «Таврія-Агро» Жовтневого району, що дасть йому можливість бути залученим до процесу інноваційного розвитку, оскільки така співпраця надасть консультаційну, організаційну та інформаційну допомогу із впровадження інновацій. В свою чергу, воно також, може залучати власні ресурси для допомоги у проведенні наукових досліджень інноваційно-активними підприємствами.

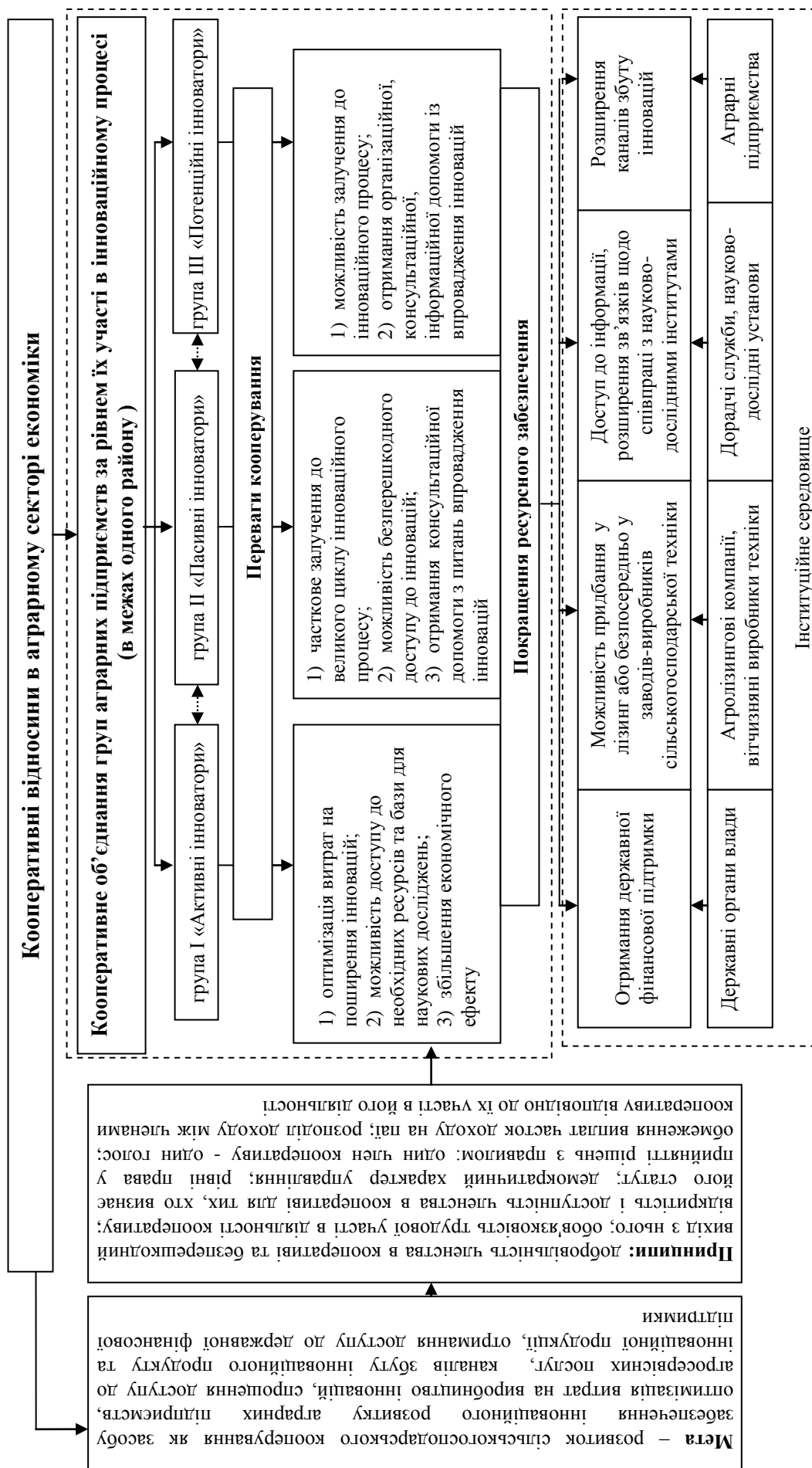

Рисунок 3.23 – Концептуальна модель розвитку кооперативних відносин груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу

Джерело: авторська розробка

Отже, успішне впровадження визначених завдань, затверджених в державних та регіональних програмах, забезпечить становлення інноваційної аграрної економіки, побудованої на основі знань, інновацій та їх комерціалізації.

Держава може стимулювати інноваційний розвиток за допомогою відповідних форм економічного механізму, тобто шляхом впровадження прямих і непрямих методів державної фінансової підтримки [170]. Так, більшість економічно розвинених держав здійснюють стимулюючу аграрну політику за допомогою прямих методів бюджетного фінансування, серед яких найпоширенішими є кошторисне фінансування, державне фінансування інвестицій, державні дотації, субвенції та субсидії.

Система державної підтримки в Україні почала формуватися на другому етапі аграрних трансформацій. Серед механізмів державної підтримки застосовуються: виробничі дотації, субсидії на придбання ресурсів, податкові субсидії, кредитна підтримка, фінансування загальних послуг і програм сільського розвитку. Проте через фінансову кризу та необхідність виконання вимог СОТ в останні роки обсяги державного фінансування аграрного сектора економіки були значно скорочені.

Так, на 2013 р. передбачено 363,6 млрд грн видатків із загального фонду Державного бюджету, у тому числі видатки Міністерству аграрної політики та продовольства України становили у розмірі 8,4 млрд грн, що на 2,3% менше, ніж у 2012 р., та на 31,1% менше ніж у 2008 р. (табл. 3.10).

Для прикладу бюджет Європейського Союзу (ЄС) на 2013 р. із загальними видатками 150 млрд євро передбачає 60,3 млрд євро (40%) на підтримку аграрного сектора економіки. І це при тому, що аграрний сектор ЄС генерує всього 1,22% його валової продукції, а українські аграрії – 10% [2].

За розрахунками М. Дем'яненка та Ф. Іваниної, для розширеного відтворення та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції обсяги підтримки аграрного сектора економіки мають зрости до 20 млрд грн (10 млрд грн для досягнення паритетності у міжгалузевому товарообміні та 10 млрд грн для створення умов забезпечення прибутковості галузі та формування власних фінансових ресурсів, здатних здійснювати розширене відтворення, і відповідно інноваційну діяльність) [40].

**Таблиця 3.10 Динаміка видатків Державного бюджету
України, млрд грн**

Показники	Роки						2013 р. (+; -) до	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2008 р.	2012 р.
	Всього видатків Державного бюджету	253,20	274,10	307,70	342,79	360,50	363,60	+110,40
Міністерству аграрної політики та продовольства України	12,2	6,4	5,8	10,5	8,6	8,4	-3,8	-0,2
% до загального обсягу видатків	4,8	2,3	1,9	3,1	2,4	2,3	-2,5 в.п.	-0,1 в.п.

Джерело: побудовано за даними [2]

Недостатність та неефективність системи державної підтримки, які пов'язані з нечіткістю правил надання підтримки, а також непрозорістю механізмів розподілу коштів, поглиблює нерівномірний доступ аграрних виробників до бюджетних коштів. Так, із передбачених бюджетом у 2012 р. 1,2 млрд грн на підтримку підприємств аграрного сектора економіки реально розподіленими станом на кінець грудня 2012 р. були всього 421,3 млн грн, у тому числі 152,5 млн грн прийшлося на часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, 90 млн грн – на фінансову підтримку із здешевлення кредитів та 100 млн грн становила бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва [2].

Членство України в СОТ передбачає також розподіл державної підтримки аграрного сектора економіки за видами «скриньок». Внутрішня підтримка, яка звільнена від зобов'язань щодо скорочення обсягів фінансування з бюджету, має назву «зеленої скриньки», заходи якої представляють собою підтримку, що не впливає на виробництво і торгівлю аграрного сектора економіки та не спричиняє неефективного розподілу ресурсів в аграрному секторі. Держава має право фінансувати заходи «зеленої скриньки»

у будь-якому необхідному обсязі залежно від можливостей бюджету [134]. Також не підлягають скороченню заходи з програм обмеження перевиробництва сільськогосподарської продукції, що мають назву «блакитної скриньки».

Внутрішню підтримку, яка є предметом зобов'язань щодо скорочення обсягів бюджетної підтримки, прийнято називати Сукупним виміром підтримки (СВП), що є заходами «жовтої скриньки» і після вступу до СОТ підлягають обов'язковому скороченню, оскільки бюджетні трансферти, що стимулюють виробництво спотворюють вплив на торгівлю.

Проте необхідно відмітити, що згідно з домовленостями Україна не має зобов'язань перед СОТ по скороченню внутрішньої підтримки, що надається через «жовту скриньку», існує лише зобов'язання не перевищувати річного рівня підтримки, вираженого у показнику СВП, а саме 3 млрд 43 млн грн. Також Україні дозволено щорічно витратити на програми «жовтої скриньки» до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства [71].

Структура фінансування за видами скриньок та їх частка в аграрному секторі України набагато відрізняється від фінансування у деяких країнах світу (рис. 3.24): на інструменти «жовтої скриньки» припадає 75% підтримки і лише 25% - на інструменти «зеленої скриньки».

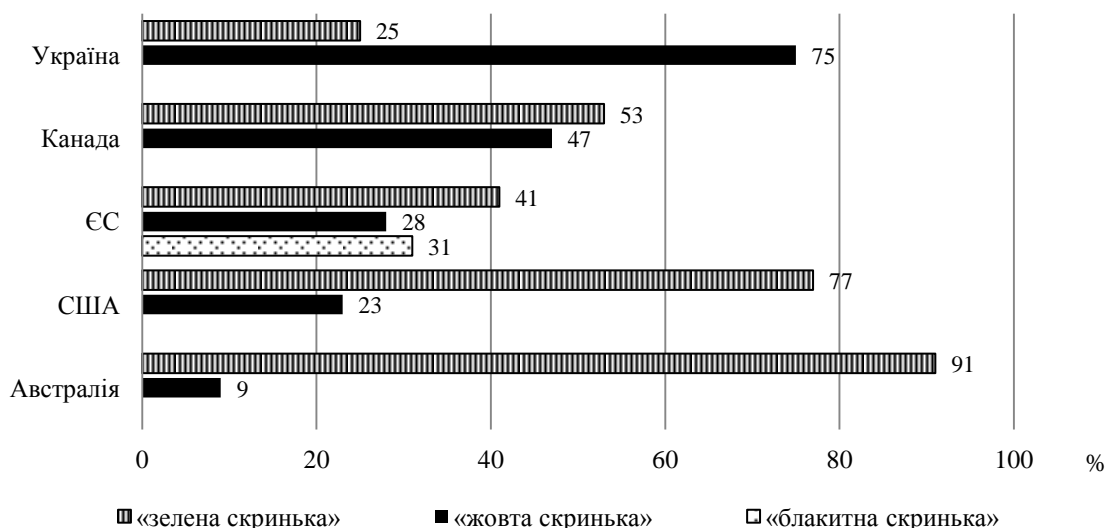

Рисунок 3.24 – Розподіл внутрішньої державної підтримки країн по скриньках СОТ, % до загальної суми підтримки, 2010 р.

Джерело: побудовано за даними [97]

Тому враховуючи досвід провідних країн світу щодо формування механізму державної підтримки аграрного сектора економіки в умовах членства СОТ, необхідно поступово збільшувати бюджетні асигнування заходів «зеленої скриньки», що забезпечують інноваційний підхід до розвитку аграрного сектора економіки. Проте слід повною мірою користуватися дозволеним обсягом заходів структурних змін у сільському господарстві, інноваційної його перебудови, поглиблення міжнародної спеціалізації і кооперування [228].

Виходячи з цього, нами виділено пріоритетні напрями державного фінансування заходів з метою забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в межах «зеленої скриньки» та «жовтої скриньки» (табл. 3.11).

Таблиця 3.11 Пріоритетні напрями державного фінансування заходів забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах членства України в СОТ

Напрями державного фінансування аграрного сектора економіки з метою забезпечення його інноваційного розвитку	Цільове спрямування напрямку фінансування	Пріоритет
1	2	3
Напрями «зеленої скриньки»		
Наукові дослідження, інвестиції в освіту, інформаційно-консультаційне обслуговування	Здійснення загальних науково-дослідних робіт, забезпечення підготовки та перепідготовки кадрів в аграрному секторі, професійне консультування товаровиробників, розповсюдження інформації про перспективні інноваційні проекти, потенційних інвесторів, сприяння розвитку нових форм венчурного фінансування	1
Інвестиції в розвиток соціальної інфраструктури на селі	Створення умов для заохочення молоді до роботи і проживання у сільській місцевості, впровадження соціальних стандартів і нормативів у сільській місцевості	2

Продовження таблиці 3.11

1	2	3
Удосконалення землекористування і природоохоронна діяльність	Створення і функціонування ринку землі, розробка та дія відповідних програм і проектів землеустрою, здійснення державного контролю за веденням природоохоронної діяльності	3
Ветеринарні та фітосанітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування	Поширення договірних відносин у сфері ветеринарної діяльності, впровадження інновацій у практику ветеринарної медицини, підвищення кваліфікації спеціалістів-ветеринарів	4
Напрями «жовтої скриньки»		
Пільгове кредитування і кредитні субсидії як джерело інвестицій	Поступове зниження відсоткових ставок, лояльність умов кредитування та вимог до застав, розвиток системи державних гарантій	1
Цінова підтримка аграрних товаровиробників	Забезпечення рівних умов для участі у ринковому суперництві для всіх суб'єктів господарювання, створення відповідної інфраструктури ринку аграрної продукції: бірж, агроторгових домів	2
Формування лізингового фонду для придбання основних засобів та племінної худоби	Вдосконалення практики законодавчо-нормативної бази щодо лізингових операцій, сприяння розвитку лізингової індустрії, збільшення обсягу фінансування лізингових операцій	
Компенсація частини витрат на мінеральні добрива і засоби захисту рослин	Відновлення надання субсидій на придбання матеріальних ресурсів	3
Дотації на продукцію сільськогосподарського виробництва	Подальше застосування пільгових механізмів сплати ПДВ	4

Джерело: авторська розробка

Отже, пріоритет у бюджетному фінансуванні напрямів «зеленої скриньки», в першу чергу, має віддаватися інноваційним аспектам аграрного виробництва та інвестиціям у розвиток соціальної інфраструктури села. Серед заходів «жовтої скриньки» пріоритетами слід вважати: пільгове кредитування, цінову політику та формування лізингового фонду.

Результати діяльності в аграрному секторі України, в тому числі інноваційної, залежать від ряду ризиків, основною причиною виникнення яких є переважно природно-кліматичні та біологічні особливості галузей рослинництва та тваринництва, які підсилюються ризиками від здійснення інноваційної діяльності. При цьому, ризики можуть мати системний характер і спричиняти значні збитки.

Існує кілька підходів, за допомогою яких аграрні підприємства можуть контролювати дію ризиків. Ці підходи можна розділити на дві основні групи: стратегія скорочення ризиків у сільському господарстві та стратегія передачі ризиків (табл. 3.12).

Таблиця 3.12 Підходи щодо усунення наявних ризиків в аграрному секторі економіки України

Підхід	Характеристика
Стратегія скорочення ризиків	
Уникнення ризиків	Обрання таких видів діяльності, які поступаються іншим рівнем доходів, проте є менш ризиковими з точки зору підприємства в цілому
Вибір технологій зменшення впливу ризиків	Вибір способів виробництва зі скороченими виробничими циклами, застосування технологічних рішень, які дозволяють зменшити вплив ризиків (зрошення, впровадження системи точного землеробства, використання альтернативних технологій вирощування культур, використання нових засобів та систем захисту рослин)
Географічна диверсифікація	На даному етапі розвитку таке управління ризиками в сільському господарстві є новизною. Суть його полягає у використанні для вирощування культур земельних площ, які розташовані в різних районах або регіонах певної країни
Підтримка достатньої ліквідності	Створення резервів, накопичення коштів на випадок настання несприятливих подій, тобто самострахування
Стратегія передачі ризиків	
Вертикальна інтеграція	Полягає в інтеграції сільськогосподарського підприємства із агропромисловими фінансовими групами, в яких фінансова компанія або банк будуть виступати джерелом покриття збитків підприємства, заподіяних певними чинниками
Страхування	Передача більшої частини ризиків іншій стороні за узгоджену плату на визначений час та на погоджених умовах

Джерело: побудовано за даними [125, 263]

Саме страхування, як один із способів передачі ризиків є найбільш прийнятним для аграрних підприємств, оскільки:

- ✓ є відносно недорогим у порівнянні з іншими способами управління ризиками;

- ✓ компенсація збитків завдяки страхуванню дозволяє розраховуватися з постачальниками матеріально-технічних ресурсів та іншими зовнішніми сумісниками;

- ✓ агрострахування спонукає до використання сучасних технічних та технологічних досягнень, застосування надійних засобів захисту врожаю, таким чином, дає можливість займатися інноваційною діяльністю, ведення якої забезпечує ефективне виробництво.

На сьогодні в Україні рівень агрострахування залишається низьким і коливається в межах від 5% до 7 відсотків. Основною причиною такого низького страхового показника є недостатня кількість фінансових ресурсів аграрних підприємств для здійснення страхування. Тому з метою врегулювання цієї проблеми, було прийнято Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 р. № 4391-VI, положення якого передбачають [157]:

1. Відновлення державних субсидій для здешевлення страхових премій, які були скасовані в 2008 р. Однак на відміну від попередньої схеми, коли аграрні підприємства платили 100% премії, а потім отримували 50% субсидії, то тепер страхувальник сплачуватиме лише свою частину платежу. Решту коштів держава перераховуватиме централізовано до Аграрного страхового пулу, який забезпечує координацію діяльності страховиків із страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

2. Запровадження стандартного підходу до процесу страхування, оскільки при страхуванні сільськогосподарської продукції з державною підтримкою встановлюється стандартний страховий договір, стандартний страховий продукт, стандартні страхові тарифи та стандартний договір перестрахування, що сприятиме рівному підходу до аграрних підприємств у процесі організації страхового захисту та попередить недобросовісну конкуренцію між страховими компаніями.

3. Регламентовані вимоги до врегулювання страхового випадку – страхувальник впродовж трьох діб повинен заявити про страховий

випадок до страхової компанії. Впродовж 2-х робочих днів страховик повинен оглянути місце події і скласти страховий акт, а ще впродовж 14 – здійснити страхову виплату.

4. Страховики, які здійснюють страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, зобов'язані увійти до Аграрного страхового пулу.

Проте на сьогоднішній день, жоден з елементів механізму агрострахування, за участю державної підтримки так і не був вчасно запущений, а система так і не почала працювати. В результаті цього можна спостерігати таку ситуацію, підтверджену наступними даними [253]:

1) з 11 компаній, що подали заявки та всі необхідні документи на отримання ліцензій, отримали ліцензії лише 50%, документи інших компаній продовжують перебувати на розгляді або отримали відмови без надання інформації про терміни видачі ліцензій:

2) у зв'язку з затримкою видачі ліцензій відбувається спішне формування Аграрного страхового пулу, до якого входить лише та частина страхових компаній, що отримали ліцензії на сьогоднішній день;

3) аграрні підприємства повинні вносити повну вартість страховки, потім їм компенсують з бюджету до 50%, але про розміри відсутня;

4) система компенсації ускладнена створенням комісій та органів, що приймають рішення про компенсацію.

Крім того, відсутність досконалої методологічної основи застосування механізму агрострахування в Україні підтверджується показниками розвитку відповідного ринку (табл. 3.13).

Так, в 2012 р. страхові компанії, що працюють на ринку страхування сільськогосподарської продукції, серед яких лідируючими є «УАСК» (33,5% укладених договорів), «Провідна» (18,9%), «РЗУ Україна» (7,7%), Оранта (6,2%) та інші, уклали 1936 договорів, що на 28,6% менше ніж у 2011р., та на 56%, ніж у 2007 р. До того ж у 2012 р. відмічається скорочення застрахованих площ (на 59 га порівняно з 2011 р). В результаті цього, страхові компанії змогли зібрати страхову премію у розмірі 130,4 млн грн, що на 5,9% менше, ніж у 2011 р. На отриманий результат навіть не вплинула програма форвардних закупівель Аграрного Фонду, що також діяла у 2011 р. та була основною причиною зростання розміру страхових

платежів. І лише позитивним моментом у 2012 р. можна вважати рівень виплат, що на 13 в.п. зріс порівняно з 2011 р.

Таблиця 3.13 Динаміка показників ринку агрострахування України, 2007-2012 рр.

Показники	Роки						2012 р. у % до	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007 р.	2011 р.
Кількість укладених договорів	4397	1637	1980	1217	2710	1936	44,0	71,4
Застрахована площа, тис. га	2360	1171	510	553	786	727	30,8	92,5
Розмір страхових премій, млн грн	116,7	155,4	42,0	72,1	136,3	130,4	117,7	95,7
Розмір наданих державних субсидій, млн грн	47,8	72,8	-	-	-	-	-	-
Середня ставка страхової премії, %	4,54	4,93	3,24	3,84	3,74	3,77	-0,77в.п.	+0,03в.п.
Рівень виплат, %	-	-	36,48	50,94	28,00	41,00	-	13,00 в.п.

Джерело: побудовано за даними [163]

Проте майже за усіма показниками розвиток страхування аграрного сектора у 2012 р., не зважаючи на положення та дію нового закону, не відповідає рівню 2011 р. та 2007 р. У першому півріччі 2013 р. у межах субсидованого агрострахування було застраховано лише 3,5 тис. гектара. Страхові платежі склали 173,6 тис. грн, субсидії - 86,8 тис. грн. Ці кошти аграрні підприємства на сьогодні не отримали. Вони оформлені як кредиторська заборгованість держави перед бізнесом [33].

Тому для подальшого та успішного розвитку агрострахового ринку в Україні, що позитивно вплине на інноваційні процеси в аграрному секторі, необхідно врегулювати такі питання:

✓ привести у відповідність із прийнятим Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» біля 30 підзаконних актів, які стосуються

порядку та умов надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премій), порядку надання та використання бюджетної позики, порядку та умов перестраховування сільськогосподарської продукції страховиками, статуту Аграрного страхового пулу та ін., які пов'язували б всі процеси в єдину систему, здатну злагоджено працювати;

✓ повернути діючу до 2009 р. державну програму субсидування страхових премій;

✓ забезпечити відповідний розвиток інфраструктури агрострахового ринку.

В якості найважливішого інструментарію економічного механізму, який може бути використаний з метою активізації інноваційних процесів в аграрній економіці, виступає система оподаткування. Її основні принципи, перелік податків та обов'язкових платежів, порядок їх встановлення, введення, зміни та припинення, а також відносини, що виникають у процесі виконання податкового зобов'язання, права та обов'язки платників податків закріплені Податковим кодексом України (ПКУ) [140].

Аналіз даного законодавчого акту дозволяє стверджувати, що в Україні механізм пільгового стимулювання діє лише по відношенню до суб'єктів, що зайняті створенням і реалізацією інноваційного продукту. У той же час недостатньо вирішеним є питання оподаткування підприємств, що освоюють інновації, особливо в аграрному секторі економіки. Крім того, на сьогоднішній день вітчизняні аграрні підприємства функціонують в єдиному податковому середовищі, що не враховує рівень їх залучення в інноваційний процес. Мають місце лише варіанти вибору податкового режиму.

Податкові пільги, які діють в Україні для аграрних підприємств, регламентуються Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників» від 22.12.2011 р. №4268-VI [148], згідно з яким у період до 01.01.2015 р. податок на додану вартість юридичними особами, які зареєстровані платниками податку на додану вартість (ПДВ), при здійсненні ними операцій з постачання власної виробленої продукції (молока, молочної сировини, молочних продуктів, м'яса, м'ясопродуктів, іншої продукції переробки тварин (шкур, субпродуктів, м'ясо-кісткового

борошна), виготовленої з поставлених молока або м'яса в живій вазі сільськогосподарськими товаровиробниками, і фізичними особами, які самостійно вирощують, розводять, відгодовують продукцію тваринництва, справляється з урахуванням відповідних особливостей. Зокрема, позитивна різниця між сумою податкових зобов'язань такого переробного підприємства за звітний (податковий) період та сумою податкового кредиту звітного (податкового) періоду, визначена у податковій декларації з ПДВ щодо діяльності з постачання продукції, сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України та на спеціальний рахунок у таких розмірах: у 2012 р. – до спеціального фонду Державного бюджету України – у розмірі 30%, а на спеціальний рахунок – 70%; у 2013 р. – у співвідношенні 40 до 60%; у 2014 р. – 50 на 50 відсотків.

При цьому переробне підприємство суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок, використовує виключно для виплати сільськогосподарським товаровиробникам компенсації за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі. Виплата компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам (юридичним особам – за платіжними дорученнями, фізичним особам – безпосередньо з каси переробного підприємства або згідно з договорами доручення) здійснюється до 20 числа місяця, наступного за звітним періодом.

Акумуляція ПДВ дозволила вітчизняним аграрним підприємствам збільшити обсяг додаткових фінансових ресурсів із 0,7 млрд грн у 2000 р. до 12,1 млрд грн у 2011 р. [72]. Проте даний вид податкового субсидіювання, включений до заходів державної підтримки, підлягає поступовому скороченню відповідно до умов СОТ, а отже, не може стати методом стимулювання інноваційної діяльності.

Основною податковою пільгою для аграрних підприємств до 2015 року був фіксований сільськогосподарський податок (ФСП), за рахунок впровадження якого в Україні з 2007 р. на 30% знизився рівень податкового навантаження на аграрні підприємства. Однак ФСП з 2010 р. перестав покривати найбільшу свою складову (нарахування до Пенсійного фонду) і фактично втратив початкову сутність – «єдиного» платежу аграрних підприємств до державного бюджету [51].

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України

щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. №71-VIII [149] суттєво змінюються правила оподаткування для аграрних підприємств.

Так, колишні платники ФСП з 01.01.2015 р. стали платниками єдиного податку спеціальної (четвертої) групи – із можливістю застосування спрощеної системи оподаткування доходів на основі використання як бази оподаткування нормативної грошової оцінки землі, як це відбувалось і до прийняття відповідного закону.

Положеннями закону також запроваджено щорічну індексацію бази оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників – у порядку, передбаченому для земельного податку. За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, уточнення бази оподаткування обумовить збільшення сум податкових зобов'язань за даним видом обов'язкових платежів державі з 1 га сільськогосподарських угідь у понад 6,5 разів [155].

Крім того, з 01.01.2015 р. ставки спеціального режиму прямого оподаткування для аграрних підприємств збільшено втричі. Відповідно, якщо у 2014 році середній розмір ФСП з 1 га сільськогосподарських угідь складав менш як 6 грн/га, то у поточному році відповідний обов'язковий платіж перевищить 115 грн/га, тобто зросте у понад 19 разів.

За прогнозами вчених Інституту аграрної економіки, очікується, що надходження від застосування спеціального режиму оподаткування доходів аграрних підприємств збільшаться із минулорічних 0,12 млрд грн до понад 2,3 млрд грн, що позитивно позначиться на доходній спроможності сільських бюджетів [155].

Податкове стимулювання інноваційного розвитку в аграрному секторі економіки має бути поширене на всіх суб'єктів інноваційного процесу [198], що складається з двох циклів (цикл 1 - створення інноваційного продукту, цикл 2 – створення інноваційної продукції), враховувати пріоритетні напрями розвитку держави і галузі, а також мати цільовий характер. З цією метою, нами розроблено і пропонується внесення змін до ПКУ щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності всіх суб'єктів аграрного сектора, що залученні до циклового інноваційного процесу, з обов'язковим урахуванням пріоритетів держави (додаток С).

Найбільш ефективною і поширеною формою інтенсифікації інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки є венчурне фінансування інноваційних проектів, пов'язаних з великим ризиком.

Але, в даний час венчурне фінансування в аграрному секторі України дуже слабо розвинене. Проблема полягає в недосконалому правовому, технічному та організаційному забезпеченні різних аспектів інвестиційної підтримки інноваційної діяльності. У нашій країні лише зароджуються окремі елементи складної інфраструктури підтримки венчурної діяльності (венчурні фонди, експертні та консалтингові служби, компанії з управління венчурними підприємствами і проектами, спеціалізовані інформаційні служби та ін.). Крім того, багато розробників нових продуктів і послуг не володіють знаннями про процес венчурного фінансування інноваційної діяльності від початкових етапів до комерціалізації її результатів в ринковій економіці. Слабка інноваційна активність більшості аграрних підприємств пов'язана з відсутністю достатніх економічних стимулів у середовищі виробників, що значною мірою обумовлено низьким споживчим попитом на внутрішньому ринку.

Для сприяння розвитку венчурного фінансування в Україні було створено Асоціацію приватних інвесторів, але галузями сільського господарства на розгляд було представлено лише три проекти. Тому одним з найважливіших завдань щодо забезпечення подальшого інноваційного розвитку аграрного сектора економіки країни є створення сприятливих умов для підвищення інвестиційної активності венчурного капіталу у сфері фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Найбільш важливі напрями державної політики щодо забезпечення розвитку венчурного інвестування інноваційного розвитку аграрного сектора економіки мають бути представлені двома основними групами методів – прямими та непрямими (табл. 3.14).

Прямі методи підтримки венчурного капіталу мають включати конкретні механізми державної підтримки, спрямовані на збільшення пропозиції венчурного капіталу. Ці програми, передусім, мають бути реалізовані у вигляді фінансових стимулів, а саме державних прямих інвестиційних та державних кредитів.

Непрямі методи підтримки венчурного капіталу повинні включати формування сприятливого правового середовища щодо регулювання відносин у сфері венчурного інвестування, сприяння розвитку нових форм венчурного інвестування, надання податкових пільг, гарантування вкладень в акціонерний капітал. Отже,

реалізація методів державної підтримки і стимулювання венчурного інвестування позитивно вплине на інноваційний розвиток суб'єктів аграрної сфери, оскільки забезпечить підвищення рівня їх привабливості для потенційних інвесторів.

Таблиця 3.14 Основні напрями державної підтримки розвитку венчурного фінансування інноваційного розвитку аграрних підприємств

Напрями	Мета
Прямі методи	
Державні прямі інвестиції	Прямі інвестиції у венчурні фонди, які стимулюють інноваційний розвиток аграрних підприємств
Державні кредити	Довгострокові кредити під низькі відсотки і (або) безоплатні кредити венчурним фондам
Непрямі методи	
Нормативно-правове забезпечення	Розробка нормативно-правової бази, яка регламентує правові відносини у сфері венчурного інвестування; розробка і законодавче закріплення нових форм венчурного інвестування з метою фінансування інноваційних проектів; законодавча регламентація права вищих навчальних закладів на частку в капіталі інноваційних підприємств
Податкове стимулювання	Створення сприятливого режиму оподаткування доходів від операцій з цінними паперами; усунення подвійного оподаткування інвесторів, що беруть участь у формуванні венчурних фондів, які фінансують аграрні підприємства
Інформаційне забезпечення	Розвиток інформаційного середовища, яке дозволяє винахідникам, інноваційним аграрним підприємствам і інвесторам знаходити один одного, а також сприяє розвитку кооперативних зв'язків між ними; навчання і консультування аграрних товаровиробників, поширення серед них інформації про перспективні інноваційні проекти і потенційних інвесторів
Гарантування вкладень в акціонерний капітал	Гарантування повернення частини втрат від венчурних інвестицій в аграрний сектор, для яких характерний високий рівень ризику

Джерело: побудовано за матеріалами [25, 195]

Не менш важливим механізмом залучення аграрних підприємств до процесу інноваційного розвитку є організаційно-підприємницький, який безпосередньо залежить від розвитку інноваційної інфраструктури. Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» інноваційна інфраструктура – це сукупність

підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікаційні, юридичні, освітні тощо) [156]. Саме вона забезпечує функціонування відтворювального процесу на інноваційній основі, що робить її ключовим фактором у реалізації процесів модернізації та інноваційного розвитку. До основних типів інноваційних структур відносяться – технополіси, технопарки (дослідницькі, технологічні, промислові, аграрні), інкубатори бізнесу, інноваційні центри, спеціальні економічні зони.

Практика показує, що найбільш ефективною організаційно-економічною формою інтеграції науки і виробництва в усьому світі, як і в Україні, за останні роки стали територіально-виробничі та наукові комплекси – наукові парки. Такі інституції є зонами економічної активності, які поєднують потенціал університетів, науково-дослідних структур, інфраструктурних організацій. У своїй практичній діяльності вони спираються на результати наукових і технологічних досліджень і мають розгалужені зв'язки з промисловими підприємствами, дослідницькими установами як на загальнодержавному та регіональному, так і на міжнародному рівнях [206].

Так, будучи основним освітнім осередком створення інноваційних знань та інновацій, Миколаївським національним аграрним університетом у 2013 р. створено науковий парк «Агроперспектива» з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень. Основними напрямками діяльності наукового парку визначено:

1. Застосування обладнання, комплексів, ресурсо- та енергозберігаючих технологій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, зберігання та глибокої переробки сировини рослинного і тваринного походження для забезпечення виробництва високоякісних продуктів харчування.

2. Застосування новітніх ресурсозберігаючих технологій в агропромисловому комплексі, наукових основ створення фізико-технічними способами максимально сприятливих умов для росту та

розвитку ґрунтової мікрофлори, рослин і тварин, гармонізація функціонування системи «людина – машина – ґрунт – рослина – тварина» та їх складових.

3. Застосування фізико-хімічних, біохімічних та біофізичних основ забезпечення систем контролю якості та безпеки тваринницької продукції.

4. Виробництво, обладнання і технологічні процеси в сфері альтернативної енергетики, екологічно чисті альтернативні джерела енергії і види палива та енергетичної сировини.

5. Дослідження та розробка обладнання, матеріалів і технологій для комплексного розвитку сільських територій, малого і середнього підприємництва регіонів, сільських громад, гармонійного розвитку людини й формування нового укладу життя населення, сталого розвитку агропромислового комплексу, раціонального використання і збереження навколишнього природного середовища.

6. Розвиток науково-дослідної і експериментально-технічної бази, інноваційних систем комп'ютерних технологій та програмного забезпечення для наукових процесів і навчання, інформаційної та видавничо-поліграфічної діяльності.

7. Забезпечення умов, що сприяють залученню додаткових ресурсів з позабюджетних джерел для наукової й освітньої діяльності.

Отже, в перспективі функціонування наукового парку, «Агроперсектива» та його співпраця з інноваційно-активними підприємствами з метою забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки регіону забезпечить трансфер інновацій та сприятиме впровадженню інновацій суб'єктами аграрного сектору, які поки що не є залученими до процесу інноваційного розвитку.

Саме тому необхідне активніше фінансування створення технопарків та заохочення їх діяльності шляхом надання податкових і кредитних пільг, привернення уваги до розвитку венчурного капіталу [199].

Таким чином, формування системи механізмів залучення аграрних підприємств до процесу інноваційного розвитку та приведення їх в дію за допомогою відповідних інструментів і методів, сприятиме впровадженню інновацій в аграрному секторі економіки та виведенню його на якісно новий рівень розвитку.

ПІСЛЯМОВА

Зміни та трансформації в соціально-економічних системах обумовлені особливостями їх розвитку як процесу цілеспрямованого руху системи, узгодженого з її межами, структурою, особливостями зовнішнього середовища, який призводить до сукупних змін її якісного стану та структури у часі, підвищуючи загальну життєстійкість. В загальній теорії розвитку соціально-економічних систем виділяють окремий його тип економічний, напрям якого в основному обумовлюється впливом та співвідношенням ресурсів, інвестицій й інновацій. Залежно від рівня впливу кожного з названих факторів на приріст багатства соціально-економічної системи виділено особливості екстенсивного, інтенсивного та інноваційного типів розвитку аграрних підприємств. Саме реалізація стратегічних цілей в аграрному секторі на макро- та мікрорівнях пов'язана з інноваційним типом розвитку.

Ресурсне забезпечення є базисом результативного інноваційного розвитку аграрних підприємств, під яким слід розуміти комплексну систему, представлену ресурсним потенціалом (сукупність земельних, фінансових, трудових, інтелектуальних, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів) і відповідними йому організаційно-економічними відносинами, яка спрямовується на досягнення визначеного рівня інноваційного розвитку підприємства.

В структурі інноваційного процесу аграрного сектора економіки відповідно до принципів відтворення авторами в монографії виділено два цикли, особливостями яких є наявність двох принципово різних джерел формування ресурсного потенціалу як складової ресурсного забезпечення, суб'єктів та видів кінцевого результату. Зокрема, великий цикл реалізується аграрними вищими навчальними закладами, науково-дослідними установами, науковими підрозділами аграрних підприємств, у яких створення новацій здебільшого фінансується державою та спеціальними фондами і домінуючим ресурсом у створенні інноваційного продукту виступає інтелектуальний ресурс, тоді як малий цикл повністю реалізується на аграрних підприємствах, впровадження

інновацій у виробничу діяльність яких здійснюється шляхом використання власного та залученого капіталів.

В монографії доведено, що методичний інструментарій оцінки ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств повинен включати їх поділ на 4 групи відповідно до участі в інноваційному процесі у поєднанні із аналізом індивідуальної інноваційної сприйнятливості підприємств та рівня розвитку організаційно-економічних відносин. Такий підхід дає змогу диференціювати пропозиції щодо формування та відтворення ресурсного забезпечення аграрних підприємств різних груп з метою їх ширшого залучення до інноваційного процесу.

Встановлено, що у Миколаївській області залученими до інноваційного процесу є 53,3% суб'єктів господарювання аграрного сектора (11,1% - до великого циклу інноваційного процесу, 42,2% – до малого, які не виробляють інноваційного продукту, а лише інноваційну продукцію). Ресурсне забезпечення цих аграрних підприємств в цілому та окремо за його структурними складовими є недостатнім для забезпечення їх подальшого інноваційного розвитку. До того ж елементи ресурсного потенціалу визначених аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу здебільшого мають руйнівний, обмежувальний, стримувальний та граничний характер, що за ознаками «значимість-доступність» є загрозливим і сигнальним станом для подальшого інноваційного розвитку і потребує специфічних підходів до розроблення напрямів відтворення і нарощування ресурсного потенціалу.

З цією метою авторами розроблено уніфіковану нелінійну економіко-математичну модель визначення прогнозованих розмірів елементів ресурсного потенціалу інноваційного розвитку досліджуваних груп аграрних підприємств за рівнем їх залучення до інноваційного процесу, на основі якої обґрунтовано заходи щодо досягнення прогнозованих значень ресурсного потенціалу та удосконалення організаційно-економічних відносин (земельно-орендних, соціально-трудова, фінансово-кредитних відносин, відносин щодо здійснення інноваційної діяльності та відносин з контрагентами). Використання розробленої моделі дасть змогу аграрним підприємствам глибше залучатися до інноваційного процесу та підвищувати власну інноваційну сприйнятливість, що в

подальшому збільшить кількість суб'єктів великого циклу інноваційного процесу та наповнить малий цикл виробниками інноваційної продукції.

Ефективність використання ресурсного потенціалу інноваційного розвитку аграрних підприємств залежить від сформованості та дієвості відповідних організаційно-економічних відносин. Тому, враховуючи необхідність покращення ресурсного потенціалу і відносин, було, по-перше, з метою забезпечення аграрних підприємств трудовими ресурсами визначених якостей, розроблено схему регулювання соціально-трудова відносин як порядку дій, що має враховувати пріоритетні напрями їх регулювання як на рівні держави, так і на рівні підприємства; по-друге, для формування та розвитку лізингових відносин як найважливішої ланки в матеріально-технічному забезпеченні впровадження інновацій в аграрному секторі запропоновано відповідні методи їх державного стимулювання; по-третє, обґрунтовано доцільність функціонування вторинного ринку техніки (поряд з ринком нової сільськогосподарської техніки).

Обґрунтовуючи роль держави у забезпеченні інноваційних процесів, розроблено концептуальну схему державної підтримки інноваційного розвитку суб'єктів аграрного сектору економіки, яка враховує основні пріоритети та принципи інноваційного розвитку галузі, циклічність інноваційних процесів і узгоджена із цілями, напрямами та механізмами інноваційного розвитку аграрних підприємств.

З метою підвищення рівня залучення аграрних підприємств до процесу інноваційного розвитку авторами обґрунтовано заходи макрорівня, реалізація яких повинна здійснюватися механізмами регулятивного, економічного та організаційного характеру. Прогресивним інструментом економічного механізму активізації інноваційних процесів в аграрній економіці є податкове стимулювання. На основі цього запропоновано внести обґрунтовані зміни до Податкового кодексу України щодо податкового стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів аграрного сектору в розрізі великого і малого циклів інноваційного процесу, які враховують пріоритети держави.

Для того, щоб активізувати інноваційний розвиток аграрних підприємств шляхом надання їм економічних, організаційних,

кадрово-інтелектуальних та інформаційних переваг необхідно забезпечити створення між ними кооперативних зв'язків, які характеризуються емерджентними якостями щодо поширення інновацій, зменшення логістичних витрат, доступу до інформації, залучення до великого циклу інноваційного процесу. В результаті кооперативного об'єднання різних за рівнем залучення до інноваційного процесу аграрних підприємств буде створено середовище для акумулювання і раціонального використання елементів ресурсного забезпечення з метою активізації інноваційного розвитку кожного учасника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авсеньев М. М. Теории экономического роста развивающихся стран / М. М. Авсеньев. – М. : Мысль, 1974. – 207 с.
2. Аграрний «мізер» Держбюджету – 2013 [Електронний ресурс] // Аграрний тиждень. – 2013. – 21 січня. – Режим доступу : <http://a7d.com.ua/analtika/10091-agrarniy-mzer-derzhbyudzhetu-2013.html>. – Дата останнього доступу : 10.08.2013.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Афанасьев Н. В. Управление развитием предприятия : монография / Н. В. Афанасьев, В. Д. Рогожин, В. И. Рудыка. – Х. : Издательский дом «ИНЖЭК», 2003. – 184 с.
5. Безп'ята І. В. Підвищення ефективного використання оборотних засобів у приватних та приватно-орендних сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.07.02 - економіка сільського господарства і АПК / І. В. Безп'ята. – Миколаїв, 2007. – 22 с.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования : монография / Д. Белл ; пер. с англ. ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Академия, 2004. – 783 с.
7. Бердникова Л. Ф. Ресурсный потенциал организации: понятие и структура / Л. Ф. Бердникова // Вектор науки ТГУ. – 2011. – № 1 (15). – С. 201-203.
8. Березіна Л. М. Формування організаційно-економічних відносин підприємств АПК в умовах трансформаційних процесів у сільському господарстві / Л. М. Березіна // Вісник Запорізького національного університету: Економічні науки. – 2010. – № 4 (8). – С. 144-148.
9. Бессонова Е. А. Эколого-экономическая реабилитация сельскохозяйственных земель : автореф. дис. ... доктора экономических наук : 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством / Е. А. Бессонова – М. : МГУ имени М.В. Ломоносова, 2011. – 43 с.
10. Білоусько Я. К. Відтворення і оновлення машино-тракторного парку аграрної сфери / Я. К. Білоусько // АгроІнком. – 2013. – № 1-3. – С. 52-55.
11. Бондаренко О. С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств / О. С. Бондаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 4. – С. 40-43.
12. Бугуцкий А. А. Эффективность использования ресурсов сельскохозяйственного производства / А. А. Бугуцкий, Е. И. Якуба. – М. : Колос, 1984. – 288 с.

13. Бужимська К. О. Модернізація економіки: технологічно-структурний аспект / К. О. Бужимська // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 3 (49). – С. 214-217.

14. Бунина А. Ю. Ресурсний потенціал в сучасних умовах господарювання підприємств АПК / А. Ю. Бунина // Вестник Воронежского государственного аграрного университета. – 2009. – № 2 (21). – С. 76-83.

15. Буренніков Ю. Ю. Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств (на прикладі машинобудування) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 – економіка та управління підприємством / Ю. Ю. Буренніков ; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2009. – 20 с.

16. Бутова О. Проблеми аграрного ціноутворення в умовах трансформації економіки України / О. Бутова // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 9, Ч. 1. – С. 64-68.

17. Вишневська О. В. Ресурсний потенціал підприємств сільських територій : монографія / О. В. Вишневська. – Миколаїв : Видавництво Ірини Гудим, 2009. – 248 с.

18. Вишневська О. М. Методологія оцінки ресурсного потенціалу підприємств сільських територій / О. М. Вишневська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2010. – Вип. 4 (57), Т. 1. – С. 47-54.

19. Вишневська О. М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія / О. М. Вишневська. – Миколаїв, 2011. – 487 с.

20. Вишневська О. М. Ресурсний потенціал суб'єктів макросередовища / О. М. Вишневська // Регіональна бізнес-економіка та управління. – Вінниця, 2010. – № 2 (26). – С. 3-10.

21. Вітков М. С. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі : монографія / М. С. Вітков. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 220 с.

22. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай 2011 року сільськогосподарськими підприємствами Миколаївської області : статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Миколаївській області. – Миколаїв, 2012. – 46 с.

23. Воловельська І. В. Вибір оптимальної інноваційної стратегії підприємств залізничного транспорту : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 – економіка та управління підприємством / І. В. Воловельська ; Українська державна академія залізничного транспорту. – Харків, 2008. – 20 с.

24. Воронецька І. С. Економіка підприємства : навчально-методичний посібник / І. С. Воронецька, Л. М. Пронько, О. О. Бернадзіковська. – Вінниця : ВНАУ, 2010. – 173 с.

25. Гаврилова Ж. Л. Государственное регулирование венчурного инвестирования: мировой и российский опыт [Электронный ресурс] / Ж. Л. Гаврилова // Проблемы современной экономики : Евразийский международный научно-аналитический журнал. – 2011. – № 3 (39). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3708>.

26. Гавриш В. І. Використання поновлювальних джерел енергії в агробізнесі України: стан, проблеми та перспективи / В. І. Гавриш // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Вип. 3 (54), Т. 1. – С. 15-27.

27. Гайдар Е. Аномалии экономического роста / Е. Гайдар // Вопросы экономики. – 1996. – № 12. – С. 20-39.

28. Глазьев С. Ю. Стратегия опережающего развития России в условиях глобального кризиса : монография / С. Ю. Глазьев. – М. : Экономика, 2010. – 287 с.

29. Голдстоун Дж. Теории революции, революции 1989-1991 годов и траектория развития «новой» России / Дж. Голдстоун // Вопросы экономики. – 2001. – № 1. – С. 117-123.

30. Горшков Р. К. Формирование инновационного потенциала предприятия: ресурсный подход [Электронный ресурс] / Р. К. Горшков // Проблемы современной экономики : Евразийский международный научно-аналитический журнал. – 2004. – № 4 (12). – Режим доступа : <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=563>.

31. Горяинова Л. В. История экономических учений : учеб.-практ. пособие / Л. В. Горяинова. – М. : Изд. Центр ЕАОИ, 2007. – 248 с.

32. Губенко П. Чому гальмуються інноваційні процеси в Україні / П. Губенко, В. Гусев // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 30-38.

33. Губин С. Подведены итоги рынка агрострахования в Украине за 2012-й андеррайтинговый год [Электронный ресурс] / С. Губин // Журнал о страховании. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/news/13/02/15/28857>.

34. Гудзинський О. Д. Відносини міри і гармонії в логістичних системах інноваційної моделі розвитку підприємств аграрного сектора економіки / О. Д. Гудзинський // Інноваційна економіка : Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – Тернопіль, 2012. – № 9 (35). – С. 196-199.

35. Гудзинський О. Д. Мотиваційний механізм в системі активізації діяльності аграрних підприємств / О. Д. Гудзинський, Н. М. Сіренко //

Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2009. – Вип. 1 (48). – С. 9-15.

36. Гудзинський О. Д. Теоретико-методологічні та прикладні аспекти розвитку організаційних формувань / О. Д. Гудзинський, Н. М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2009. – Вип. 4 (51). – С. 14-21.

37. Гуменюк М. М. Лізинг як економічний механізм техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс] / М. М. Гуменюк. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvbdfa/2012_1/gumen.pdf.

38. Дармограй В. І. Дослідження і порівняння підходів до визначення поняття «регіон» / В. І. Дармограй // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 36-37.

39. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України : монографія / О. І. Дацій. – К. : ННЦІАЕ, 2004. – 428 с.

40. Дем'яненко М. Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М. Я. Дем'яненко, Ф. В. Іванина // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3-9.

41. Дема Д. І. Проблеми та перспективи розвитку земельних відносин в аграрному секторі економіки країни [Електронний ресурс] / Д. І. Дема, І. В. Абрамова, І. В. Гнидюк. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vsna/ekon/2011_6_2/12.pdf.

42. Денисон Э. Анализ экономического роста США с 1929 по 1969 (Accounting for United States Economic Growth, 1929-69; 1974) / Э. Денисон. – М., 1987. – 452 с.

43. Долгошея Н. О. Інноваційний механізм розвитку агробізнесу : монографія / Н. О. Долгошея. – Миколаїв : НУК, 2012. – 284 с.

44. Долгошея Н. О. Формування системи інноваційного розвитку агробізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Н. О. Долгошея. – Миколаїв, 2013. – 40 с.

45. Дружилов С. А. Индивидуальный ресурс человека как основа становления профессионализма / С. А. Дружилов. – Воронеж : Научная книга, 2010. – 260 с.

46. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новатор і підприємництво / П. Друкер ; пер. з англ. В. С. Гуля. – К. : Україна, 1994. – 319 с.

47. Економіко-математичне моделювання : навч. посіб. / За ред. О. Т. Іващука. – Тернопіль : ТНЕУ «Економічна думка», 2008. – 704 с.

48. Єрмаков О. Ю. Розвиток регіонального ринку оренди сільськогосподарських земель / О. Ю. Єрмаков, А. В. Кравченко // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 10-14.

49. Єрмаков О. Ю. Формування і ефективність використання трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах : монографія / О. Ю. Єрмаков, О. В. Величко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 174 с.

50. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) : наукова монографія / С. А. Єрохін. – К. : Світ знань, 2002. – 528 с.

51. Жук В. М. Стан та розвиток спеціальних режимів оподаткування аграрного бізнесу / В. М. Жук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 33-42.

52. Жуковський М. О. Інформаційно-консультативне забезпечення виробництва органічної продукції тваринного походження [Електронний ресурс] / М. О. Жуковський. – Режим доступу : elibrary.nubir.edu.ua/13334/1/11jmo.pdf.

53. Журавлева Г. П. Економіка : учебник / Г. П. Журавлева. – М. : Юристь, 2001. – 505 с.

54. За пай платять від 300 до 2000 гривень. Орендні відносини. Аграрії надавали перевагу натуральній платі і розраховувалися з власниками землі сільгосппродукцією та послугами / О. Вертіль, С. Галаур, О. Данилець, Н. Зворигіна // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 43. – 6 березня. – С. 11.

55. Зубець М. В. Інноваційно-випереджувальна модель якісного розвитку агропромислового виробництва / М. В. Зубець, П. Т. Саблук, С. О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 3-8.

56. Зубець М. В. Кластерний підхід інтеграції та інноваційно-інвестиційного розвитку АПК / М. В. Зубець, С. А. Володін // Вісник аграрної науки. – 2009. – № 11 (679). – С. 5-8.

57. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества : научное издание / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia ; Наука, 1998. – 640 с.

58. Ілляшенко К. В. Сучасний стан і подальші перспективи інвестиційної діяльності в АПК України / К. В. Ілляшенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – Вип. 77, № 1, Т. 2. – С. 13-17.

59. Інформація з соціально-економічних питань по Миколаївській області станом на 20 січня 2012 року [Електронний ресурс] / Миколаївська Обласна Рада професійних спілок. – Режим доступу: <http://profrada.mk.ua/index.php/2011-04-13-12-22-19/2011-05-30-09-1714?start=5>.

60. Історія економічної думки : підручник / С. В. Мочерний, С. В. Фомішин, В. М. Фомішина та ін. – Херсон : Олді-плюс, 2000. – 204 с.

61. Йохна М. А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / М. А. Йохна, В. В. Стадник. – К. : Академія, 2005. – 400 с.

62. Кантарбаева А. Теория предпринимательства и эволюционная экономика / А. Кантарбаева, А. Мустафин // Вопросы экономики. – 1997. – № 11. – С. 106-120.

63. Карлоф Б. Вызов лидеров / Б. Карлоф ; пер. со швед. Б. Карлоф, С. Седерберг. – М. : Дело, 1996. – 352 с.

64. Кашников В. И. Управление устойчивостью и опасностями в системе «социум-техника-техничко-технологическая система» / В. И. Кашников // Машиностроитель. – 2006. – № 12. – С. 44-47.

65. Кене Франсуа. Физиократы : избранные экономические произведения / Франсуа Кене, Тюрго Анн Робер Жак, Дюпон де Немур Пьер Самюэль ; пер. с фр., англ. и нем. П. Н. Ключкин (предисл.). – М. : Эксмо, 2008. – 1199 с.

66. Кірілеско О. Л. Проблеми ціноутворення в аграрному секторі в ринкових умовах господарювання [Електронний ресурс] / О. Л. Кірілеско. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2011_2/kiriles.pdf.

67. Клевакина Е. А. Методы оценки межрегионального неравенства по уровню экономического развития и экологической нагрузки : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством / Е. А. Клевакина. – Чита, 2010. – 23 с.

68. Клокар О. О. Формування механізму ефективного відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки : монографія / О. О. Клокар. – Біла Церква : Білоцерківський національний аграрний університет, 2012. – 412 с.

69. Клочан В. В. Інформаційно-консультаційні служби / В. В. Клочан // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Т. 1, Вип. 1 (52). – С. 157-162.

70. Ключник А. В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України : монографія / А. В. Ключник. – Миколаїв, 2011. – 468 с.

71. Кобута І. Другий рік України у СОТ: тенденції у зовнішній торгівлі товарами та аналіз виконання зобов'язань / І. Кобута, В. Жигadlo, Т. Лажунська ; за ред. М. Свенчіцкі. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – 80 с.

72. Колпакова Н. С. Удосконалення фінансової складової державної підтримки сільськогосподарських підприємств України

[Електронний ресурс] / Н. С. Колпакова. – Режим доступу : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Npkau/econ/2012_143/files_143/12knsaiv.pdf.

73. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения : избр. труды / Н. Д. Кондратьев ; сост. Ю. В. Яковец. – М. : Экономика, 2002. – 767 с.

74. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев ; редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.

75. Концеба С. М. Організація ресурсного забезпечення виробництва і переробки насіння ріпаку в регіоні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04. – економіка та управління підприємством (за видами економічної діяльності) / С. М. Концеба. – К., 2011. – 20 с.

76. Концепция А. Лейонхувуда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.inventech.ru/lib/money/money0013>.

77. Косенко В. В. Державне регулювання розвитку інфраструктури аграрного ринку : автореф. дис... канд. екон. наук : 25.00.02 – механізми державного управління / В. В. Косенко ; Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Харків, 2005. – 20 с.

78. Котельников В. Ю. Ten3: Управление инновациями: стратегический подход. Гибкие корпоративные стратегии выживания и лидерства в новой экономике / В. Ю. Котельников. – М. : Эксмо, 2007. – 96 с.

79. Котикова О. І. Обґрунтування та реалізація принципів управління земельними ресурсами як засобу забезпечення стійкого розвитку землекористування / О. І. Котикова // Актуальні проблеми економіки. – К., 2010. – Вип. 1 (103). – С. 75-79.

80. Кочкин Н. А. Механизмы обеспечения эффективности инновационной деятельности промышленного предприятия : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством по отраслям и сферам деятельности / Н. А. Кочкин ; Моск. гос. индустр. ун-т. – М., 2010. – 26 с.

81. Кремінь О. М. Ресурсне та організаційне забезпечення ефективного розвитку підприємств (за матеріалами цукрових заводів України) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами / О. М. Кремінь. – К., 2009. – 21 с.

82. Куліков А. І. Державне управління геоінвестиційними процесами в Україні : автореф. дис... канд. екон. наук : 25.00.02 –

механізми державного управління / А. І. Куліков ; Національна академія державного управління при президентіві України. — Київ, 2010. — 20 с.

83. Лаврентьев В. А. Интеллектуальный потенциал предприятия: понятие, структура и направления его развития / В. А. Лаврентьев, А. В. Шарина // Креативная экономика. — 2009. — № 2 (26). — С. 83-89.

84. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання : монографія / О. Лапко. — К. : ІЕПНАНУ, 1999. — 254 с.

85. Латов Ю. Экономика развития – для развивающейся России (О книге Р. Нуреева “Экономика развития: модели становления рыночной экономики”) / Ю. Латов // Вопросы экономики. — 2002. — № 3. — С. 148-154.

86. Левченко Н. М. Форми та методи державної підтримки інноваційного розвитку АПК [Електронний ресурс] / Н. М. Левченко. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arpdu/2010_2/doc/2/03.pdf.

87. Лендел Я. В. Підвищення ефективності управління підприємством шляхом провадження системи електронного документообігу [Електронний ресурс] / Я. В. Лендел. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Modre/2008_1/18.pdf. — Дата останнього доступу : 10.08.2013.

88. Липницкий Т. В. Инновации и инновационные процессы в сельском хозяйстве / Т. В. Липницкий, П. В. Никифоров // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — М., 2013. — № 5. — С. 54-57.

89. Липчук В. В. До побудови регіональної інноваційної стратегії / В. В. Липчук, В. В. Скупейко // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені З.С. Гжицького. — 2008. — Т. 10, № 1 (36), Ч. 1. — С. 244-249.

90. Липчук В. В. Проблеми формування ресурсного потенціалу фермерських господарств / В. В. Липчук, Л. Б. Гнатишин // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Економічні науки. — 2010. — Вип. 1 (37). — С. 153-160.

91. Липчук В. В. Формування земельних відносин у галузі сільськогосподарського виробництва: реалії та перспективи / В. В. Липчук, О. В. Лисюк // Аграрна економіка. — 2010. — Т. 3, № 1-2. — С. 134-135.

92. Лізинг – недосяжна мрія сільгоспвиробника [Електронний ресурс] / Рахункова палата України. — Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16738978>.

93. Лукинов И. И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. И. Лукинов, А. М. Онищенко, Б. И. Пасхавер // Вопросы экономики. – 1998. – № 1. – С. 24-28.

94. Льошенко В. О. Нові підходи до матеріально-технічного забезпечення АПК / В. О. Льошенко // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету: Економічні науки. – 2004. – № 34 (46). – С. 237-241.

95. Майорець Є. Й. Матеріально-технічні чинники інноваційного розвитку аграрної економіки України [Електронний ресурс] / Є. Й. Майовець, В. Є. Майовець. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua>portal/Chem_Biol/nvnltu...5/157_Majowec....

96. Макаренко П. М. Концептуальні засади системного інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва / П. М. Макаренко, Н. К. Васильєва / Агросвіт. – 2008. – № 1. – С. 17-20.

97. Макаринська О. В. Напрями застосування нетарифних методів регулювання аграрного сектору економіки України в умовах членства СОТ / О. В. Макаринська // Вісник Черкаського університету: Економічні науки. – 2010. – Вип. 177. – С. 64-70.

98. Макаров В. О применении метода эволюционной экономики / В. Макаров // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С.18-27.

99. Манько І. П. Застосування грошової оцінки землі в регулюванні земельних відносин України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.03 – організація, управління і регулювання економікою / І. П. Манько. – Ужгород, 2005. – 22 с.

100. Маркс К. Капитал. Критика политической экономики / К. Маркс. – М. : Государственное изд-во политической литературы, 1953. – Т. 1. – 794 с.

101. Мармуль Л. О. Вплив фінансового стану аграрних підприємств на їх матеріально-технічне забезпечення [Електронний ресурс] / Л. О. Мармуль. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua>Portal/Chem_Biol/Tavnv/2009...Index.htm.

102. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл ; пер. с англ. Л. И. Столпера. – М. : Прогресс, 1983. – 416 с.

103. Масленикова Н. П. Управление развитием организации / Н. П. Масленикова. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2002. – 304 с.

104. Матюха М. М. Зайнятість сільського населення та її регулювання / М. М. Матюха // Економіка АПК. – 1997. – № 6. – С. 82-85.

105. Мау В. Экономика и революция: уроки истории / В. Мау // Вопросы экономики. – 2001. – № 1. – С. 124-137.

106. Медынский В. Г. Инновационное предпринимательство : учеб. пособие / В. Г. Медынский, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИНФРА -М, 1997. – 240 с.

107. Мельник Л. І. Управління інноваційними процесами машинобудівних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 – економіка та управління підприємством / Л. І. Мельник ; НУ «Львівська політехніка». – Львів, 2007 – 22 с.

108. Мельник М. В. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие / М. В. Мельник, Е. Б. Герасимова. – М. : ФОРУМ ; ИНФРА-М, 2007. – 192 с.

109. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток сільського господарства України (науково-методичне забезпечення) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 42-54.

110. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Степенко, О. В. Сакаль [та ін.]. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52 с.

111. Микулич А. В. Механизм мотивации труда в сельском хозяйстве в новых условиях: теория, методология, практика : монография / А. В. Микулич. – Минск : Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2011. – 274 с.

112. Михайлова Л. І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах : монографія / Л. І. Михайлова. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 388 с.

113. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]: офіційний веб-сайт. – 1997-2013. – Мова укр., рус., англ.. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua/>.

114. Москаленко О. М. Ключові чинники випереджаючого економічного розвитку в системі координат сучасного неоінституціоналізму / О. М. Москаленко // Європейський вектор економічного розвитку. – 2012. – № 2 (13). – С. 403-406.

115. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації : моногр. / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 200 с.

116. Музика П. М. Становлення ринку сільськогосподарських земель та вплив на тенденції інноваційного розвитку аграрного сектору [Електронний ресурс] / П. М. Музика, Д. О. Соломонко // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vviem/2011_1/index.htm.

117. Наумов Ю. Ф. Науково-методичне забезпечення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств у Луганській області / Ю. Ф. Наумов, І. Г. Лотохова // Економіка АПК. – 2003. – № 10. – С. 52-55.

118. Научно-производственный потенциал Продовольственной программы / отв. ред. П. А. Клемышев. – М. : Наука, 1985. – 123 с.

119. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України / Мінагрополітики, Центрдержродючість, НААНУ, ННЦ ІГА імені О. Н. Соколовського, НУБіП. – Київ, 2010. – 113 с.

120. Національний банк України : офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – 2011. – Веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. – Дата останнього доступу : 10.08.2013.

121. Некрасов Н. Н. Региональная экономика: теория, проблемы, методы / Н. Н. Некрасов. – М. : Экономика, 1978. – 344 с.

122. Нельсон Р. Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Р. Нельсон, С. Дж. Уинтер ; пер. с англ. – М. : Финстатинформ, 2000. – 463 с.

123. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблем экономики в институционально эволюционной теории / А. Нестеренко // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 42-57.

124. Нечепуренко М. Н. Организационно-экономический механизм управления устойчивым развитием предприятия на основе инновационной активности : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством / М. Н. Нечепуренко. – М., 2006. – 19 с.

125. Нечипорук О. Ю. Ризики в сільському господарстві : виявлення, оцінка, управління : автореф. дис... канд. экон. наук : 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / О. Ю. Нечипорук ; Київський національний економічний університет. – К., 2002. – 20 с.

126. Никулин Ю. И. Регулирование социально-трудовых отношений и направления его совершенствования : автореф. дис. ... канд. экон. наук. : 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством (экономика труда) / Ю. И. Никулин. – Белгород : БУКП, 2008. – 26 с.

127. Новий тлумачний словник української мови : в 4-х т. / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – К. : Аконт, 2001. – 911 с.

128. Нуреев Р. М. Экономика развития: модели становления и модернизации рыночной экономики : учеб. / Р. М. Нуреев. – М. : Норма, 2008. – 367 с.

129. Овсянкіна Л. Роль особистісно-орієнтованої освіти в сучасному суспільстві / Л. Овсянкіна // Вища освіта України. – 2003. – № 1. – С. 101-105.

130. Овсянникова И. А. Наука и инновации в период рыночных реформ / И. А. Овсянникова. – Иркутск, 2002. – 450 с.

131. Ожегов С. И. Словарь русского языка : около 57000 слов / под ред. доктора филол. наук, проф. Н. Ю. Шведовой. – 14-е изд. стереотип. – М. : Русский язык, 1983. – 816 с.

132. Основи економічної теорії : посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. С. В. Мочерного. – К. : Видавничий цент «Академія», 2001. – 472 с.

133. Основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств : статистичний щорічник / за ред. З. А. Лук'яненко ; Головне управління статистики у Миколаївській області. – Миколаїв, 2012. – 123 с.

134. Осташко Т. О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС / Т. О. Осташко. – К. : Інститут сільського розвитку, 2005. – 70 с.

135. Панина Е. М. Организационное развитие: история и современность / Е. М. Панина // Вестник Московского университета. – 2006. – № 2. – С. 14-22.

136. Партин Г. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Г. О. Партин, Н. Є. Селюченко. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2010. – 332 с.

137. Пелих І. В. Аналіз інноваційних процесів аграрних підприємств Херсонської області [Електронний ресурс] / І. В. Пелих. – Режим доступу : <http://e-catalog.name/x/1/x.exe?C21COM...I21DBN...ЗАХІДНОЇ...20>.

138. Поверляк Т. І. Фінансово-економічна стійкість сільськогосподарських підприємств Львівської області / Т. І. Поверляк, Г. В. Брик // Збірник наукових праць Подільського аграрно-технічного університету. – 2012. – Вип. 20, Т. 20. – С. 494-496.

139. Погорелов Ю. С. Розвиток підприємства: поняття та види [Електронний ресурс] / Ю. С. Погорелов. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp88/knp88_75-81.pdf.

140. Податковий кодекс України: станом на 23 груд. 2010 р./ Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2010. – 544 с. – (Бібліотека офіційних видань).

141. Попов Е. Структура рыночного потенціала підприємства / Е. Попов, В. Ханжина // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 6. – С. 31-36.

142. Потриваєва Н. В. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого підкомплексу України в умовах світової глобалізації : монографія / Н. В. Потриваєва. – Миколаїв : МДАУ, 2012. – 312 с.

143. Пошкус Б. И. Опыт консультационной службы Литвы / Б. И. Пошкус // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2011. – № 7. – С. 48-50.

144. Праця України за 2007 рік : статистичний щорічник / за ред. Н. В. Григоровича. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2008. – 345 с.

145. Праця України за 2011 рік : статистичний щорічник / за ред. І. В. Сеника. – К. : Держаналітінформ, 2012. – 343 с.

146. Презентація програми «Рідне село» [Електронний ресурс] // Аграрний тиждень України. – 2012. – 12 травня. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/novini/fotoreview/6554-prezentacyya-programi-rdne-selo.html>.

147. Про бюджет України на 2012 рік [Електронний ресурс] : закон України від 22.12. 2011 р. № 4282-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.

148. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників [Електронний ресурс] : закон України від 22.12.2011 р. № 4268-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4268-17>.

149. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс] : закон України від 28.12.2014 р. №71-VIII Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19>. – Дата останнього доступу : 05.02.2015.

150. Про електронний цифровий підпис [Електронний ресурс] : закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

151. Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс] : закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15>. – Дата останнього доступу : 10.08.2013.

152. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : постанова Кабінету міністрів України за станом на 19 верес, 2007р. / Кабінет міністрів України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. Вид-во, 2007. – 125 с. – (Бібліотека офіційних видань).

153. Про заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села [Електронний ресурс] : указ Президента від 15.07.2002 №640/2002 /

Президент України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/640/2002> .

154. Про затвердження розподілу коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарської дорадчої служби [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики від 25.03.2008 р. № 179 / Міністерство аграрної політики. – Режим доступу : <http://zakony.com.ua/lawbase/sedcontent.html?id=236997&p=1>.

155. Про зміни оподаткування аграріїв [Електронний ресурс] / FINBALANCE – незалежне Інтернет-видання про фінанси та економіку України й світу. – Режим доступу : <http://finbalance.com.ua/news/Yak-zminilosya-opodatkovannya-ahrariv-cherez-nedavni-zmini-do-Podatkovoho-kodeksu>.

156. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 04.07.2002р. № 40-IV / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

157. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс] : закон України від 09.02.2012 р. №4391-VI / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>. – Дата останнього доступу : 10.08.2013.

158. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій [Електронний ресурс] : указ Президента України від 20.10.2005 р. № 1497/2005 / Президент України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1497/2005>.

159. Ревуцкий Л. Д. Потенциал и стоимость предприятия / Л. Д. Ревуцкий. – М. : Перспектива, 1997. – 124 с.

160. Рекомендации по формированию вторичного рынка сельскохозяйственной техники / В. И. Черноиванов, В. С. Герасимов, С. А. Буряков [та ін.]. – М. : ГОСНИТИ, 2010. – 27 с.

161. Річний звіт про діяльність Державного агентства земельних ресурсів України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=139736&cat_id=139722.

162. Россоха В. В. Методичні підходи оцінювання природно-біологічного потенціалу аграрної сфери економіки / В. В. Россоха. – К. : ННЦІАЕ, 2009. – 96 с.

163. Рынок агрострахования Украины в 2012 году : аналитическое исследование [Электронный ресурс] / Проект IFC «Развитие агрострахования в Украине». – Режим доступа : <http://agro-insurance.com/wp-content/uploads/2013/07/2012AgInsuranceMarket.pdf>.

164. Саблук П. Т. Проблемы развития аграрного рынка Украины в контексте взаимодействия со странами СНГ / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 3-8.

165. Савчук В. Економічні грані інформаційного суспільства : рецензія / В. Савчук // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 89-90. – (Рец. на кн. : Социально-экономические проблемы информационного общества : вып. 2 / под ред. Л. Г. Мельник, М. В. Брюханов. – Сумы : Университетская книга, 2010. – 896 с.).

166. Светлорусова О. А. Современные подходы к принятию решений по использованию ресурсного потенциала промышленных предприятий [Электронный ресурс] / О. А. Светлорусова // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2008. – № 7. – Режим доступа : <http://www.jurnal.org/articles/2008/ekon52.html>.

167. Свидерський П. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств / П. В. Свидерський // Економіка и управление. – 2011. – № 6. – С. 145-151.

168. Семиноженко В. П. Новий регіоналізм / В. П. Семиноженко, Б. М. Данилишин. – К. : Наукова думка, 2005. – 153 с.

169. Синявська І. М. Роль інтелектуального капіталу в управлінні інноваційним розвитком аграрного сектора економіки / І. М. Синявська, С. В. Сирцева // Економічний простір. – Дніпропетровськ : ПДАБА, – 2011. – № 51. – С. 113-119.

170. Сирцева С. В. Державна підтримка – основа активізації інноваційного розвитку аграрних підприємств / С. В. Сирцева // Розвиток агробізнесу в Україні: проблеми, пріоритети, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Житомир, 25-27 березня 2010 р. – Житомир, 2010. – С. 288-290.

171. Сирцева С. В. Економічне стимулювання інноваційної діяльності підприємств Миколаївської області / С. В. Сирцева // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ, 2008. – Вип. 23, Т. IV. – С. 976-981.

172. Сирцева С. В. Методологія оцінки ресурсного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств регіону / С. В. Сирцева // Економічні науки : збірник наукових праць. Серія : Облік і фінанси. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2012. – Вип. 9 (33), Ч. 3. – С. 282-287.

173. Сирцева С. В. Основні проблеми та шляхи активізації інноваційної діяльності на сільськогосподарських підприємствах України / С. В. Сирцева // Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — Тернопіль, 2009. — № 4 (14). — С. 35-39.

174. Сирцева С. В. Особливості управління ресурсним забезпеченням інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / С. В. Сирцева // Формування конкурентоспроможного виробничого потенціалу сільського господарства в умовах глобалізації розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 14-23 вересня 2011 р. – Х., 2011. – С. 128-130.

175. Сирцева С. В. Оцінка ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств Миколаївщини / С. В. Сирцева // Аграрна наука XXI століття: реалії та перспективи : матеріали II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпропетровськ, 28 лютого – 1 березня 2012 р. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 79-80.

176. Сирцева С. В. Ресурсне забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств / С. В. Сирцева // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Економічні науки. – Луганськ : ЛНАУ, 2010. – № 15. – С. 297-302.

177. Сирцева С. В. Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в умовах інноваційних процесів аграрного сектора економіки України / С. В. Сирцева // Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., присвяченої Міжнародному року кооперативів, м. Житомир, 5-7 квітня 2012 р. – Житомир, 2012. – С. 276-279.

178. Сирцева С. В. Роль банківського кредитування в забезпеченні інноваційного розвитку аграрних підприємств України / С. В. Сирцева // Реформування фінансової системи та стимулювання економічного зростання в нестабільній економіці : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів, м. Дніпропетровськ, 23 березня 2011 р. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 270-271.

179. Сирцева С. В. Роль інвестиційних ресурсів у забезпеченні інноваційного розвитку аграрного сектора економіки / С. В. Сирцева // Економіка та ефективна організація фінансових та виробничих процесів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 14-15 жовтня 2011 р. – К. : АЦ «Нова економіка», 2011. – С. 80-81.

180. Сирцева С. В. Стан ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств Миколаївської області / С. В. Сирцева // Економічний форум. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2012. – Вип. 2. – С. 235-238.

181. Сирцева С. В. Стан та тенденції економічного розвитку сільськогосподарських підприємств Миколаївської області / С. В. Сирцева // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2012. – Вип. 30, Ч. II. – С. 59-63.

182. Сирцева С. В. Тенденції розвитку інформаційної складової інноваційного потенціалу аграрних підприємств / С. В. Сирцева // Інтеграційні процеси в Україні : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., Миколаїв, 28-30 вересня 2011 р. – Миколаїв, 2011. – С. 90-92.

183. Сирцева С. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток» / С. В. Сирцева // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання : праці одинадцятої міжнар. наук. конф., Донецьк, 2010. – Донецьк, 2010. – С. 201-203.

184. Сирцева С. В. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України / С. В. Сирцева // Економічний простір : збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. – № 33. – С. 258-264.

185. Сирцева С. В. Формування системи механізмів залучення аграрних підприємств до процесу інноваційного розвитку / С. В. Сирцева // Современные направления теоретических и прикладных исследований '2013 : сборник научных трудов SWorld : материалы междунар. науч.-практ. конф. – Одесса, 2013. – Вып. 1, Т. 33. – С. 48-53.

186. Сирцева С. Основні проблеми та перспективи інноваційного розвитку аграрних підприємств України / С. Сирцева // Фінансово-економічні проблеми сучасного світу: шляхи і перспективи їх вирішення на мікро-, макро- та мегарівнях : тези доповідей I Всеукраїнської наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, м. Кременчук, 24 лютого 2012 р. – Кременчук, 2012. – С. 272-274.

187. Сирцева С. В. Концептуально-аналітичні основи управління інноваційним процесом на сільськогосподарських підприємствах / С. В. Сирцева // Матеріали Причорноморської регіональної наук.-практ. конф. проф.-викл. складу, м. Миколаїв, 15-17 квітня 2010 р. – Миколаїв : МДАУ, 2010. – С. 74–76.

188. Сирцева С. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «економічний розвиток» / С. В. Сирцева // Матеріали Причорноморської регіональної наук.-практ. конф. проф.-викл. складу, м. Миколаїв, 27-29 квітня 2011 р. – Миколаїв: МДАУ, 2011– С.13–14.

189. Сирцева С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України / С. В. Сирцева // Матеріали Причорноморської регіональної наук.-практ. конф. проф.-викл. складу, м. Миколаїв, 18-20 квітня 2012 р. – Миколаїв : МДАУ, 2012 р. – С. 84–86.

190. Сирцева С. В. Формування, розвиток і відтворення системи ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств

регіону / С. В. Сирцева. – Миколаїв : МНАУ, 2013. — 27 с. – (Препринт / МНАУ).

191. Сільське господарство Миколаївщини за 2010 рік : статистичний збірник / за ред. З. А. Лук'яненко ; Головне управління статистики у Миколаївській області ; Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища. – Миколаїв, 2011. – 320 с.

192. Сільське господарство Миколаївщини за 2011 рік : статистичний збірник / за ред. З. А. Лук'яненко ; Головне управління статистики у Миколаївській області. – Миколаїв, 2012. – 315 с.

193. Сільське господарство України за 2011 рік : статистичний щорічник / державна служба статистики України ; за ред. Н. С. Власенко. – К. : Держкомстат України, 2012. – 386 с.

194. Сіренко Н. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектора економіки / Н. Сіренко, О. Мельник // Економіст. – 2013. – № 4. – С. 28-32.

195. Сіренко Н. М. Венчурний механізм забезпечення інновацій в аграрному секторі економіки України / Н. М. Сіренко // Вісник ХНАУ. Економіка АПК і природокористування. – 2009. – № 14. – С. 177-185.

196. Сіренко Н. М. Дорадча діяльність як фактор забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектора економіки / Н. М. Сіренко // Наукові праці : науково-методичний журнал. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — Вип. 96. Т. 109. — С. 95–99.

197. Сіренко Н. М. Земельні відносини в контексті інноваційної моделі розвитку аграрного сектору економіки / Н. М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2009. – Вип. 3 (50). – С. 42 - 47.

198. Сіренко Н. М. Інноваційне підприємництво як складова стратегії розвитку аграрного сектора економіки [Електронний ресурс] / Н. М. Сіренко, О. І. Мельник. – Режим доступу <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/105.pdf>. – Дата останнього доступу : 10.08.2013.

199. Сіренко Н. М. Механізми формування системи інноваційного розвитку аграрних підприємств / Н. М. Сіренко // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, Миколаїв, 9-11 квітня 2008 р. – Миколаїв, 2008. – С. 171-173.

200. Сіренко Н. М. Науковий потенціал інноваційного розвитку аграрного сектора України / Н. М. Сіренко // Вісник ХНАУ. Економіка АПК і природокористування. – 2008. – № 7. – С. 166–171.

201. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України : монографія / Н. М. Сіренко. – Миколаїв, 2010. – 416 с.

202. Сіренко Н. М. Чинники гальмування інноваційного розвитку аграрної галузі України / Н. М. Сіренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006.- Вип. 4. – С. 81-84.

203. Скупий В. М. Програма розвитку сільської території (Ічнянський район Чернігівської області) / В. М. Скупий, В. С. Дієспаров, Л. Ф. Кондратенко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 98 с.

204. Смагин Б. И. Эффективность использования ресурсного потенциала в аграрном производстве / Б. И. Смагин, В. В. Акиндинов. – М. : Мичуринский ГАУ, 2007. – 150 с.

205. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит ; пер. с англ. В. С. Афанасьева. – М. : Эксмо, 2007. – 957 с.

206. Смоленюк А. П. Розвиток інноваційного підприємництва в агропромисловому виробництві : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / А. П. Смоленюк ; ННЦ «Інститут аграрної економіки». – Київ, 2011. – 20 с.

207. Современная философия : словарь-хрестоматия / отв. ред. В. П. Кохановский. – Ростов- на-Дону : Феникс, 1995. – 511 с.

208. Современной словарь иностранных слов : ок. 20000 слов. – М. : Русский язык, 1992. – 740 с.

209. Соковых И. С. Формирование и использование ресурсов в хозяйствующих субъектах аграрной сферы : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.0005 – экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами — АПК и сельское хозяйство) / И. С. Соковых. — Елец, 2011. — 20 с.

210. Соловьев В. Направления и механизмы качественного развития инновационного потенциала Украины на этапе создания инновационной модели экономики Украины / В. Соловьев // Економіст. – 2004. – № 5. Інноваційний потенціал України: Підприємство, галузь, регіон, країна : круглий стіл. – С. 20-21.

211. Слозьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) : монографія / В. П. Слозьев. – К. : Феникс, 2006. – 560 с.

212. Солоу Р. Технические изменения и функция общественного производства / Р. Солоу. – М. : Экономика, 1991. – 375 с.

213. Сорокин Д. С. “Золотой миллиард” против бедного / Д. С. Сорокин // ЭКО. – 2002. – № 9. – С. 2-17.
214. Стеців Л. П. Стратегії активізації інноваційного розвитку регіону / Л. П. Стеців // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2011. – Вип. 21.1. – С. 283-289.
215. Стратегія технічного переоснащення АПК та прогноз розвитку сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс] / В. Кравчук, О. Григорович, В. Погорілий, В. Гусар. – Режим доступу : http://archive.nbuu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Ttar/2012_16_1/T1_1.pdf.
216. Супрун В. А. Интеллектуальный капитал: Главный фактор конкурентоспособности экономики в XXI веке : монография / В. А. Супрун. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 192 с.
217. Сурмин Ю. П. Социология. Проблемы социологической науки, общества, человека / Ю. П. Сурмин, И. С. Полтораки, Н. А. Липовская. – Днепропетровск : НГУ, 2002. – Ч. 2. – 142 с.
218. Сырцева С. В. Анализ уровня вовлечения аграрных предприятий в инновационный процесс Украины (на примере Николаевской области) / С. В. Сырцева // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – М., 2013. – № 5. – С. 57-61.
219. Технології інноваційного розвитку підприємства у контексті інституціоналізму : монографія / Н. П. Гончарова, Г. О. Швидаренко, І. С. Капарулін [та ін.] ; за заг. ред. канд. екон. наук, проф. Г. О. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2012. – 225 с.
220. Тивончук О. І. Стимулювання інноваційної діяльності машинобудівних підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 – економіка та управління підприємством / О. І. Тивончук ; НУ «Львівська політехніка». – Львів, 2008. – 23 с.
221. Тимошенко И. И. Менеджмент организации / И. И. Тимошенко, А. С. Соснин. – К. : ЕУФІМБ, 2001. – 350 с.
222. Ткаченко В. П. Зародження та розвиток теоретичних основ інновацій [Електронний ресурс] / В. П. Ткаченко. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09tpvboi.pdf.
223. Томпсон-мл. Артур. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А. Томпсон-мл. Артур, Ш. А. Дж. Стрикленд ; пер. с англ. – 12-е изд. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2009. – 928 с.
224. Трифилова А. А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А. А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 304 с.

225. У наступні два роки держава надасть допомогу майже всім галузям АПК [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/6351>.

226. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокори ; НАН України ; Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2012. – 56 с.

227. Ульянченко О. В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері : монографія / О. В. Ульянченко ; Харк. нац. аграр. ун-т. – Х., 2006. – 357 с.

228. Файчук О. М. Стратегічні пріоритети регулювання аграрного ринку України в умовах глобалізації / О. М. Файчук // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 142, Ч. 1. – С. 217-223.

229. Філіпенко А. С. Економічний розвиток. Європейський контекст / А. С. Філіпенко. – К. : Знання України, 2001. – 120 с.

230. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / Р. Фостер ; пер. с англ. Я. Яковлева ; общ. ред. и вступ. ст. В. И. Данилова-Данильяна. – М. : Прогресс, 1987. – 272 с.

231. Французова М. А. Сущность ресурсного обеспечения деятельности организации [Электронный ресурс] / М. А. Французова // Транспортное дело России. – 2008. – № 03. – Режим доступа : http://www.morvesti.ru/archiveTDR/element.php?IBLOCK_ID=66&SECTION_ID=1352&ELEMENT_ID=2991.

232. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность. Ошибки социализма / Ф. Хайек. – М. : Экономика, 1992. – 326 с.

233. Халфин С. М. Организационно-технологическое функционирование и использование поддержанной сельхозтехники / С. М. Халфин // Техника и оборудование для села. – 2004. – № 2. – С. 5-8.

234. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П. С. Харів. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 325 с.

235. Церевко И. А. Методы управления развитием производственных систем / И. А. Церевко. – К. : Наукова думка, 2000. – 211 с.

236. Цзіньбо Лі Державне регулювання інноваційних процесів в економіці перехідного періоду : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 – економіка та управління національним багатством / Лі Цзіньбо ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 21 с.

237. Червен І. І. Чи потрібні аграрній сфері АПК України відповідні ринки основних виробничих ресурсів / І. І. Червен, М. І. Кареба // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2012. – Вип. 3 (67). – С. 3-9.

238. Черечон О. Проблемні аспекти оренди земель у приміській зоні [Електронний ресурс] / О. Черечон. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/Vldau...18...11choisa.pdf.

239. Чесбро Г. Открытые инновации. Создание прибыльных технологий / Г. Чесбро. – М. : Поколение, 2007. – 336 с.

240. Чикуркова А. Д. Система стратегічного управління персоналом суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки : монографія / А. Д. Чикуркова. – Кам'янець-Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 456 с.

241. Чужмир К. М. Інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності в аграрному секторі [Електронний ресурс] / К. М. Чужмир. – Режим доступу : http://archive.nbuu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_7/pdf/39.pdf.

242. Чухрай Н. Інновації та логістика товарів : моногр. / Н. Чухрай, Р. Патора. - Львів : НУ "Львівська політехніка", 2001. – 264 с.

243. Шарамко М. М. Синергетический бенчмаркинг как фактор инновационного развития организации [Электронный ресурс] / М. М. Шарамко. – Режим доступу : http://vml.antat.ru/files/Mahmutov/article_3/Sharamko.pdf.

244. Шаталова Т. Н. Ресурсный потенциал сельскохозяйственных предприятий (формирование и использование) / Т. Н. Шаталова, М. В. Чебыкина. – Оренбург : ОГАУ, 1999. – 263 с.

245. Шваб Л. І. Трансформація трудового потенціалу підприємства в інтелектуальний капітал та інноваційний продукт [Електронний ресурс] / Л. І. Шваб // Економіка. Управління. Інновації : електронне наукове фахове видання. – 2010. – № 2 (4). – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10shlikip.pdf.

246. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / О. А. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2007. – 312 с.

247. Шибанін В. С. Інноваційна діяльність: сутність, значення, проблеми розвитку та найважливіші напрями їх використання / В. С. Шибанін, І. І. Червен, О. В. Шибаніна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2012. – Вип. 2 (66). – С. 3-9.

248. Шебанін В. С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства : монографія / В. С. Шебанін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 276 с.
249. Шебаніна О. В. В аграрному секторі економіки майбутнє – за лізингом / О. В. Шебаніна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Вип. 3 (54), Т. 1. – С. 3-9.
250. Шебаніна О. В. Інвестиційно-інноваційна діяльність в АПК: сутність, проблеми та основні напрями їх вирішення / О. В. Шебаніна, О. В. Короткова, І. О. Піюренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008.- Вип. 4. – С. 11-18.
251. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання – Прес, 2003. – 295 с.
252. Шемаєва Л. Г. Визначення властивостей ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. Г. Шемаєва, О. М. Ляшенко // Фінанси України – 2012. – № 10. – С. 76-83.
253. Шинкаренко Я. Агрострахование в Украине – Бизнес, или как это назвать? [Электронный ресурс] / Я. Шинкаренко // Портал о сельскохозяйственном страховании. – Режим доступа : http://www.agroinsurance.com/ru/agribusiness_insurance/?pid=21660#sthash.ZPdnW2Dj.dpuf.
254. Шпикуляк О. Г. Інституційне регулювання як детермінанта формування інноваційної моделі розвитку аграрної сфери / О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило, О. М. Супрун // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 2. – С. 106-112.
255. Шульга О. А. Диспаритет цін і напрями його послаблення в контексті цінового регулювання в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / О. А. Шульга // Актуальні проблеми розвитку регіону. -2009. – Вип. 5. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2009_5_2/31.pdf.
256. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с нем. В. С. Автономова, М. С. Любского, А. Ю. Чепуренко. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
257. Экономика : учебник / под ред. проф. А. С. Булатова. – М. : ЭкономистЪ, 2003. – 663 с.
258. Экономические и социальные проблемы АПК. Производственные ресурсы: эффективность. Т. 1. / под ред. И. И. Лукинова. – К. : Наукова думка, 1985. – 318 с.
259. Юзефович А. Э. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование / А. Э. Юзефович. – К. : Наукова думка, 1987. – 176 с.

260. Юрин С. В. Ресурсное обеспечение национальной инновационной системы / С. В. Юрин // Креативная экономика. – М., 2010. – № 7 (43). – С. 28-33.
261. Юхименко П. І. Розвиток орендних відносин в аграрному секторі економіки / П. І. Юхименко, О. М. Загурський // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С. 18-21.
262. Юшкевич О. Класифікація факторів впливу на розвиток сільськогосподарських підприємств за процесами відтворення / О. Юшкевич // Аграрна економіка. – 2011. – Т. 4, № 1-4. – С. 53-60.
263. Як застрахувати виробництво сільськогосподарських культур : практичний посібник з агрострахування / Н. Герасименко, І. Гринюк, Н. Ільїна та ін. – К. : Міжнародна фінансова корпорація, 2007. – 95 с.
264. Янковский К. Организация инвестиционной и инновационной деятельности / К. Янковский, И. Мухарь. – СПб. : Питер, 2011. – 448 с.
265. Янковский К. П. Введение в инновационное предпринимательство / К. П. Янковский. – СПб. : Питер, 2004. – 189 с.
266. Яновська О. І. Ефективність діяльності приватних сільськогосподарських підприємств в Житомирській області залежно від ступеня їх залучення до інноваційного процесу / О. І. Яновська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 1. – С. 122-126.
267. Янсен Ф. Эпоха инноваций / Ф. Янсен ; пер. с англ. – М. : Инфра-М, 2002. – 308 с. – (Менеджмент для лидера).
268. Яценко В. М. Особливості спеціального режиму прямого оподаткування в аграрному секторі економіки України / В. М. Яценко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 30, Ч. II. – С. 7-11.
269. Aghion P. Model of Growth through Creative Disraction / P. Aghion, P. Howitt // Econometrics. – 1992. – V. 60. – P. 251-323.
270. Barnett H. Innovation the Basis of Cultural change / H. Barnett. – N.Y. : McGraw-Hill. 1953. – 462 p.
271. Blue Ocean Strategy: How to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant / W. Chan Kim, R. Mauborgne, Peter A. Gloor. – Oxford : University Press, 2006. – 215 p.
272. French W. L. Organization development: Behavioral science interventions for organization improvement (3rd ed.) / W. L. French, C. H. Bell. – Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1984.
273. Gloor Peter A. Swarm Creativity. Competitive advantage through Collaborative Innovation Networks / Peter A. Gloor. – Oxford : University Press, 2006. – 215 p.
274. Jones C. I. R&D – Based Models of Economic Growth / C. I. Jones // Journal of Political Economy. – 1995. – № 4. – V. 103. – P. 759-784.

275. Kuklinski A. Globality versus locality / A. Kuklinski. – Warsaw : Institute of Space Economy, 1990. – 114 p.

276. Mac Cormac A. Innovation through global Collaboration: A new source of Competitive Advantage / Alan Mac Cormac, Theodore Forbath, Peter Brooks, Patrick Kalaher // Wipro Technologies. Harvard Business School. Boston, MA. – 2007. – August 14. – P. 33-51.

277. Mensch G. Stalemate in Technology: Innovation Overcome the Depression / G. Mensch. – Cambridge, 1979. – 241 p.

278. Posner M. International Trade and Technical Change / M. Posner // Oxford Economic Papers. – 1961. – Vol. 13. – October. – P. 323-341.

279. Romer P. M. Endogenous technological change / P. M. Romer // Journal of Political Economy. – 1990. – № 5. – V. 98. – P. 71-102.

280. Schultz T. Wenn die Menschen arm sind. Kapitel 1. Die Oekonomik der Armut / T. Schultz. – Copyright Nobelstiftung, 1979.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 Основні періоди процесу становлення теорій економічного розвитку

Період становлення	Економічна школа, напрям	Дослідники	Основні положення
1	2	3	4
Середина XVII ст.	Школа меркантилістів	Т. Манн	Об'єктом дослідження була сфера обігу, а розвиток виробництва визнавався засобом розширення торгівлі
Середина XVIII ст.	Школа фізіократів	Ф. Кене, В. Мірабо, В. Дюпонде Немур, Г. Летронгаш	Дослідження джерела багатства перенесли зі сфери обігу у сферу виробництва. Продуктивною сферою виробництва вважалось лише землеробство. Розглядали суспільство з погляду живого організму, економічне життя як природний процес, що має свої внутрішні закономірності. Методологічною засадою суспільного розвитку фізіократів виступила філософія «природного ладу»
Кінець XVII ст. - середина XIX ст.	Класична політична економія	В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Стюарт Міль, ін.	Вперше було систематизовано викладено аналіз функціонування та розвитку соціально-економічної системи, доведено необхідність розгляду соціального аспекту, як головного чинника, що стимулює подальший економічний розвиток, і одного зі складових науково-технічного прогресу. Вперше обгрунтовано появу нового суспільного устрою, в якому розвиток господарства відбувається відповідно до об'єктивних закономірностей економіки, тобто з урахуванням панування приватної власності, вільної конкуренції та вільної торгівлі
70-ті роки XIX ст.	Неокласична економічна школа	К. Віксел, Дж.-Б. Кларк, А. Маршалл, А. Пігу	Вперше розглянуто такі поняття як гранична корисність, граничні витрати, виходячи при цьому з принципу оптимізації прибутку. Подальші дослідники неокласичної школи розглядали проблеми загальної економічної рівноваги і економічного зростання. Нові класики розглянули проблему циклічності розвитку соціально-економічної системи. Неокласична економічна школа робила наголос на можливості саморегуляції ринку, визнаючи необхідність лише слабого втручання держави в регулювання розвитку соціально-економічної системи

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4
70-90-ті роки XIX ст.	Марксистська теорія	К. Маркс, Ф. Енгельс	Рівень розвитку всього комплексу суспільних відносин характеризує спосіб виробництва, який є нерозривною єдністю продуктивних сил і виробничих відносин
40- 70-ті роки XX ст.	Кейнсіанська школа	Дж. М. Кейнс	Виокремлено такі категорії як «фактичний темп зростання», «гарантований темп зростання», «природний темп зростання», кожен з яких характеризується специфічними особливостями. При цьому обґрунтовано необхідність прагнення до рівності цих показників при дотриманні зайнятості основних видів економічних ресурсів
60-70-ті роки XX ст.	Посткейнсіанська економічна теорія	А. Лейонхувуд, Д. Робінсон, Л. Пазінетті	Найважливішими фактами, які спричиняють визначальний вплив на ріст і розвиток економічної системи, вважалися: обсяг інвестицій, здійснюваних в економічній системі; розподіл доходів між суспільними класами; стабільна грошова система. Використовувався термін «економічне зростання», під яким розуміли зростання виробництва і збільшення національного доходу на основі збільшення обсягу інвестування у капітальні блага в умовах рівномірного розподілу доходів між суспільними класами і стабільною грошовою системою. Включили в поняття економічного розвитку вплив конкуренції, фази економічного циклу та вплив розподілу доходів між класами
Початок XX ст.	Еволюційний підхід Й.Шумпетера	Й.Шумпетер	Внутрішні, ендогенні фактори визначають зміни, а підприємець, впроваджуючи нововведення у період спокою і рівноваги, зумовлює порушення рівноваги, а, отже, безперервності розвитку. Такі нововведення називаються інноваціями, рух економіки представлено у вигляді кругообігу, який відбувається на основі економічної діяльності людей
Початок XX ст.	Теорія довгих хвиль	М. Кондратєв	На економічний розвиток впливають довгострокові коливання, які мають регулярний та циклічний характер
Кінець 50-х років XX ст.	Неокласична модель	Р. Солоу	Вплив на економічне зростання модифікованих виробничих функцій, в яких враховується науково-технічний прогрес, зміна ставок оподаткування, норми заощаджень, співвідношення споживчих та інвестиційних благ, тощо

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

1	2	3	4
60-ті роки XX ст.	Модель ендогенного науково-технічного прогресу	П. Ромер	Передбачається, що найважливішим фактором економічного розвитку є технологічні зміни, які відбуваються завдяки цілеспрямованій діяльності людей; подальше використання створених технологій не вимагає додаткових витрат зі сторони виробника
70-80-ті роки XX ст.	Теорія постіндустріального суспільства	Д. Белл	Базується на визнанні впливу на процес розвитку машинних технологій, над якими домінують інтелектуальні технології, засновані на інформації
80-90-ті роки XX ст.	Еволюційні теорії	Р. Нельсон, С. Вінтер, Д. Норт	Базуються на синергетичному підході, розглядають економічний розвиток як незворотній процес наростання складності виробництва за рахунок періодично повторюваної зміни технологій, видів продукції, організацій, інститутів
80-90-ті роки XX ст.	Теорія постекономічного суспільства	В. Іноземцев	Розглядає формування і розвиток суспільства на основі прогресу наукового знання, технології суспільного виробництва
Початок XXI ст.	Представники української економічної теорії	О. Гудзинський	Спирається на принцип рівномірних можливостей справедливого задоволення естетичних, духовних та економічних потреб людини, який реалізується шляхом гуманітаризації, екологізації, біологізації і соціалізації аграрного виробництва, збереження і передачі коду поколінь, гармонізації спілкування людини і природи
		Н. Сіренко	Поява в об'єкта нової якості, тобто зв'язки, які формуються в економічній системі під час та після процесу розвитку, повинні бути принципово новими, а не лише адаптованими до тих чи інших змін
		А. Філіпенко	Економічний розвиток є не просто розширенням виробництва, а його ускладненням, диференціацією

Джерело: складено авторами за даними [6, 29, 36, 57, 61, 60, 65, 73, 76, 100, 102, 122, 201, 205, 212, 229, 256]

Додаток Б

Таблиця Б.1 Класифікація розвитку соціально-економічних систем

Ознака	Тип розвитку	Автор	Характеристика типу розвитку
1	2	3	4
В залежності від якості змін у соціально-економічній системі	Прогресивний	С. Єрохін	Особливий тип руху, який характеризує прогресивний характер взаємодії речей
		С. Дружилов	Супроводжується збільшенням складності системи, ускладненням зв'язків між елементами цієї системи
	Регресивний	Н. Масленикова	Зміна якості системи від нижчого до вищого або від менш до більш зробленого
Залежно від корпоративної стратегії соціально-економічних систем	Адаптований	І. Тимошенко, А. Соснін	Сукупність змін, які ведуть до появи нової якості, змінюють життєдіяльність системи, її вміння протистояти руйнівним впливам зовнішнього середовища
	Випереджаючий	О. Москаленко	Створення передумов розвитку швидше за інші країни в конкуренції і виробництві на основі нової якості розвитку
		С. Глазьев	Об'єктивний процес, явище, яке має проявитися в активній позиції суспільств країн щодо розвитку національних економік в умовах зміни технологічних укладів, посиленні міжнародної конкуренції, перерозподілі сфер впливу на економіку, виходу із рецесії й забезпечення стійкого зростання
Залежно від характеру змін у соціально-економічних системах	Екстенсивний	С. Мочерний	Спосіб збільшення обсягів виробництва внаслідок кількісного приросту всіх елементів продуктивних сил, насамперед факторів виробництва за незмінного рівня технічної основи виробництва
	Інтенсивний	Ю. Погорелов	Розвиток, який представлений використанням іншої технології або способу виробництва
	Переважно-екстенсивний	В. Андрійчук	Формується в тих підприємствах, в яких має місце зворотне співвідношення рівня впливу авансованого капіталу та частини його приросту

Продовження додатку Б

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
	Переважно-інтенсивний	В. Андрійчук	Розвиток, за якого частка приросту продукції за рахунок поліпшення використання авансованого капіталу перевищує частку її приросту, одержану завдяки збільшенню його розміру
	Зрівноважений	І. Вороніцька, Л. Пронько, О. Бернадіковська	Існує за умов, коли приріст продукції досягається однаковою мірою за рахунок приросту авансованого капіталу і підвищення ефективності його використання
	Інноваційний	П. Свидерський	Складний економічний процес щодо відтворення продукту, який забезпечує життєдіяльність людини на новому, вищому якісному рівні розвитку продуктивних сил і виробничих взаємозв'язків між його учасниками
	Залежно від об'єкту змін у соціально-економічних системах	Організаційний	О. Паніна
Економічний		У. Френч, С. Белл	Довготривала робота по удосконаленню процесів вирішення проблем і оновлення в організації шляхом ефективного спільного регулювання культурних постулатів організації – при особливій увазі до культури всередині формальних робочих груп – за допомогою агента змін чи катализатора – використовуючи теорію і технологію прикладної науки про поведінку, враховуючи дослідження дією
Технічний		А. Булатов К. Бужимська	Багатоплановий процес, який охоплює економічне зростання, структурні зрушення в економіці, вдосконалення умов та якості життя населення Послідовна зміна технологічних укладів

Продовження додатку Б

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
	Соціальний	Л. Овсянкіна	Процес становлення особистості під впливом зовнішніх, внутрішніх, керованих та некерованих процесів, який передбачає засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству
	Еволюційний	Н. Афанасьєв	Досягнення якісного і кількісного приросту корисного результату у порівнянні з попереднім рівнем
Залежно від динаміки змін у соціально-економічних системах	Нерівномірний	С. Мочерний, Я. Ларіна, С. Фомішин	Виявляється у нерівномірному розвитку техніки і технології, проведенні НДДКР, підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня працівників, управлінських кадрів, упровадженні новітніх форм і методів організації виробництва, поглибленні одиничного поділу праці
	Стійкий	М. Нечепуренко	Цілеспрямована зміна внутрішнього середовища адекватно поточним та майбутнім змінам зовнішнього середовища з одночасним забезпеченням підприємства комплексною стійкістю, яка є основою поточної та довгострокової стійкості
		Е. Клевакіна	Суспільний розвиток, при якому не руйнується його природна основа, не відбувається деградація людини, а соціально-деструктивні процеси не розвиваються до масштабів, які загрожують безпеці суспільства

Джерело: побудовано авторами за даними [3, 4, 13, 24, 28, 45, 50, 67, 103, 114, 115, 124, 129, 135, 139, 167, 221, 257, 272]

Додаток В

Таблиця В.1 Основні положення сучасних теорій та концепцій інноваційного розвитку соціально-економічних систем

Економічні концепції, теорії	Дослідники	Основні положення
1 Теорія інтелектуальної технології	2 Ф. Хаєк	3 Групами інституційних факторів, які здійснюють вирішальний вплив на сприйнятливість до інновацій є: формальні (законодавство); неформальні (традиції, звичаї, мораль). Основним фактором інноваційного розвитку є ринкова інформація
Теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства	П. Друкер	Двома основними віхами економічного розвитку є інноваційна економіка та підприємницьке суспільство («суспільство знань»). Виділено сім джерел інноваційних можливостей підприємців: несподіваний успіх чи провал, несподівана зовнішня подія; невідповідність між фактичною реальністю й уявленням про неї; необхідність удосконалення технологічних процесів; зміни в структурі галузі, промисловості чи ринку; демографічні зміни; зміни сприйняття настроїв; нові знання
Соціально-психологічна теорія інноваційного розвитку	Х. Барнет, Е. Денісон	Основним фактором економічного розвитку є висококваліфікована робоча сила, яка генерує нові знання. Для ефективної інноваційної діяльності необхідна тісна співпраця «владних стимуляторів» (адміністрація) і «кваліфікованих стимуляторів» (спеціалісти)
Теорія технологічного розриву	М. Познер	Основні постулати теорії: 1) інновації – основний фактор диференціювання країн за рівнем економічного розвитку і спроможності до впровадження інновацій; 2) відбувається постійна дифузія нововведень по різних країнах за етапами життєвого циклу інновацій. Рух інновацій відбувається від економічно розвинених країн-генераторів інноваційного розвитку до країн з дешевшими ресурсами (насамперед трудовими) і нежорсткими екологічними санкціями; 3) країни-лідери інноваційного розвитку нарощують обсяги експорту та імпорту

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.1

1	2	3
		саме високотехнологічної продукції; 4) відбувається трансформація парадигми масового виробництва у парадигму переважання гнучких техноекономічних систем; 5) передбачає паралельне існування зрілих і нових технологій. Зрілі технології існують за рахунок їх географічної диверсифікації, що і відповідає ідеї життєвого циклу інновацій, а нові – за рахунок високої дохідності
Концепція «відкритих інновацій»	Г. Chesbro	В умовах сучасного глобалізованого ринку виникають нові форми фінансування досліджень. Відбувається обмін винаходами, створеними як усередині підприємства, так й дослідними відділами інших підприємств, або спеціалізованими структурами. Відповіддю на виклики сучасного ринку стають відкриті інновації
Концепція «стратегії блакитного океану»	У. Чан Кім, Рене Моборн	Забезпечення успіху підприємства через створення «блакитного океану» – вільного від конкурентів ринкового простору шляхом формування нових галузей (ринків), запровадження інновацій у виробництво чи в організацію бізнесу
Теорія «конкурентних переваг взаємодії»	П. Глур, Е. Ланк, А. Мак Кормак	Інноваційний розвиток на основі співпраці є пріоритетним джерелом конкурентних переваг на всіх рівнях господарювання в умовах глобалізації. Запроваджено поняття «мережі інноваційної взаємодії» (Collaborative Innovation Networks, COINs) як джерела інноваційних конкурентних переваг

Джерело: побудовано авторами за даними [31, 46, 232, 239, 267, 270, 271, 273, 278]

Додаток Г

Таблиця Г.1 Оцінка складових організаційно-економічних відносин ресурсного забезпечення інноваційного розвитку аграрних підприємств

Складові організаційно-економічних відносин	Показник	Характеристика показника
1	2	3
Земельні відносини	Кількість договорів оренди	Відображає кількість укладених договорів, в тому числі зареєстрованих. Характеризує структуру укладених договорів
	Площа орендованих сільськогосподарських угідь	Відображає обсяги орендованих сільськогосподарських угідь в цілому та за договорами
	Термін оренди	Відображає структуру термінів укладання договорів оренди земельних угідь. Термін оренди може бути: короткостроковий - до 5 років; середньостроковий - 5-10 років; довгостроковий – понад 10 років
	Розмір орендної плати	Здійснюватися в грошовій, натуральній та відробітковій формі або у їх поєднанні. Обсяг, форми та терміни виплати орендної плати встановлюються за домовленістю сторін та зазначають у договорі оренди. Величину орендної плати визначають у відсотках від грошової оцінки землі з урахуванням коефіцієнтів індексації, якщо інше не передбачено у договорі
Соціально-трудова відносини	Розмір капіталовкладень на підтримку відповідного рівня якості землі	Характеризує рівень підвищення родючості ґрунтів, характеризується кількістю внесених на 1 га мінеральних та органічних добрив
	Рівень заробітної плати	Є основним показником, який характеризує рівень матеріального заохочення працівників підприємства. Розміри оплати найманого працівника залежать від результатів його праці
	Рівень соціального захисту	Характеризується належними умовами праці, задоволеністю тривалістю робочого часу, станом соціального захисту, можливістю кар'єрного зростання, справедливістю ставлення до працівників

Продовження додатку Г

Продовження таблиці Г.1

1	2	3
	Система мотивації	Характеризується різноманітністю систем заробітної плати та преміювання працівників
	Наявність соціальної інфраструктури	Характеризується сукупністю певних об'єктів соціальної інфраструктури підприємства, до складу яких можуть входити: ідальні, медичний пункт, власні житлові будинки, дитячі дошкільні заклади, бібліотеки, бази та будинки відпочинку, спортивні споруди тощо
Фінансово-кредитні відносини	Рівень залучення кредитних ресурсів	Характеризується розміром залучених кредитних коштів всього, в тому числі пільгових, розміром відсоткових ставок та терміном кредитування
	Рівень державної фінансової підтримки	Характеризується за такими видами як: фінансова допомога, державне кредитування, формування цін через систему доплат, спрощена система сплати податків, державне замовлення, дотації та субсидії
Відносини щодо здійснення інноваційної діяльності	Вміння менеджерів використовувати інформаційні технології та рівень їх оновлення	Сприяє пошуку різних видів інновацій, можливих організацій по створенню нововведень; підвищенню рівня інноваційного мислення менеджерів
	Наявність доступу до Інтернету	Сприяє поширенню інформації про види інновацій, умови їх придбання; ціни, обсяги продажу та інші дані, які регулярно надходять в Інтернет від спеціалізованих організацій, підприємств, бірж і оптових ринків усіх регіонів
Відносини з контрагентами	Наявність електронного документообігу	Сприяє зниженню вірогідності виникнення конфліктних ситуацій, пов'язаних із підркокою документів; конфіденційності інформаційного обміну; зниженню витрат на поштової зв'язок або на перевезення документів; інтеграції із внутрішніми інформаційними системами (бухгалтерія, клієнт-банк тощо); підвищенню рівня оперативності обміну документами із контрагентами, що прискорює бізнес-процеси

Джерело: авторська розробка

Додаток Д

Таблиця Д.1 Система показників оцінки відповідності ресурсного забезпечення аграрних підприємств рівню їх залучення до інноваційного процесу

Групи показників	Назва та коефіцієнт значимості показника	Формула для розрахунку
1	2	3
Відповідність фінансового забезпечення (ІСП ₁)	Рівень забезпеченості інноваційного розвитку підприємства фінансовими ресурсами (ІСП _{1,1}) 0,15	$ІСП_{1,1} = \frac{\Phi P_{if}}{\Phi P_{in}}$ де ΦP_{if} - фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн; ΦP_{in} - необхідний річний обсяг фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства, грн
	Розмір річного бюджету витрат на нові розробки (ІСП _{1,2}) 0,12	Дані підприємства
	Питома вага бюджету витрат на нові розробки в операційному бюджеті підприємства (ІСП _{1,3}) 0,14	$ІСП_{1,3} = \frac{BV_{np}}{BV_{on}}$ де BV_{np} - обсяг річного бюджету витрат підприємства на нові розробки, грн; BV_{on} - обсяг річного операційного бюджету витрат підприємства, грн
	Питома вага залучених ресурсів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність підприємства (ІСП _{1,4}) 0,12	$ІСП_{1,4} = \frac{ЗР_{\phi}}{\Phi P_{if}}$ де $ЗР_{\phi}$ - річний обсяг залучених ресурсів на інноваційну діяльність підприємства, грн; ΦP_{if} - фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3
	Питома вага коштів державного та місцевих бюджетів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність підприємства ($ICP_{1,5}$) 0,1	$ICP_{1,5} = \frac{BP_{\phi}}{\Phi P_{if}}$ де BP_{ϕ} - річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн; ΦP_{if} - фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн
	Рівень використання залучених і власних фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності ($ICP_{1,6}$) 0,12	$ICP_{1,6} = \frac{\Phi P_{if}}{\Phi P_{\phi}}$ де ΦP_{if} - фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн; ΦP_{ϕ} - фактичний річний обсяг фінансових ресурсів підприємства, грн
	Частина інноваційних витрат у загальному обсязі витрат підприємства ($ICP_{1,7}$) 0,15	$ICP_{1,7} = \frac{B_{in}}{B_{заг}}$ де B_{in} - річний фактичний обсяг інноваційних витрат підприємства, грн; $B_{заг}$ - загальний фактичний річний обсяг витрат підприємства на виробництво продукції, грн
	Ефективність системи мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інвестиційної діяльності ($ICP_{2,1}$) 0,2	Експерта оцінка (від 0 до 1 бала)

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3
Відповідність кадрового забезпечення (ICP_{2j})	Частка наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням у загальній численності працівників підприємства (ICP_{22}) 0,15	$ICP_{22} = \frac{Ч_{ні}}{Ч_{заг}}$ де $Ч_{ні}$ - чисельність наукових працівників та працівників з науковим мисленням, чол.; $Ч_{заг}$ - загальна чисельність працівників підприємства, чол.
	Середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням (ICP_{23}) 0,15	Дані підприємства
	Плинність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням (ICP_{24}) 0,15	Дані підприємства
	Якість системи підготовки і підготовки кадрів на підприємстві (ICP_{25}) 0,2	Експертна оцінка (від 0 до 1 бала)
Відповідність техніко-технологічної системи (ICP_{3j})	Середній час, що проходить з моменту генерації ідеї до запуску інноваційного проєкту на підприємстві (ICP_{31}) 0,15	Дані підприємства
	Мінливість технологій виробництва на підприємстві (${}^2\tilde{N}I_{32}$) 0,2	Експертна оцінка (від 0 до 1 бала)

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3
	Частина продукції, удосконаленої протягом року в загальному обсязі товарної продукції (${}^2\tilde{N}\dot{I}_{33}$) 0,1	${}^2\tilde{N}\dot{I}_{33} = \frac{\dot{I}_{\acute{o}\acute{a}}}{\dot{O}\dot{I}_{\zeta\acute{a}\acute{a}}}$ де $I_{y\acute{o}}$ - вартість продукції, удосконаленої протягом року, грн; $TI_{\acute{z}\acute{a}\acute{e}}$ - загальний річний обсяг товарної продукції підприємства, грн
	Коефіцієнт щорічного оновлення основних виробничих засобів підприємства (${}^2\tilde{N}\dot{I}_{34}$) 0,25	${}^2\tilde{N}\dot{I}_{34} = \frac{\hat{I}_{\acute{a}\acute{s}\acute{t}\acute{t}\acute{a}}}{\hat{I}_{\acute{a}\acute{z}\acute{e}}}$ де $O\acute{z}_{\acute{n}\acute{o}\acute{e}}$ - вартість нових основних виробничих засобів, введених в експлуатацію протягом року, грн; $O\acute{z}_{\acute{k}}$ - вартість основних виробничих засобів на кінець року, грн
	Наукоємність продукції підприємства (${}^2\tilde{N}\dot{I}_{35}$) 0,3	${}^2\tilde{N}\dot{I}_{35} = \frac{\hat{A}_{\acute{i}\acute{a}}}{\hat{A}_{\zeta\acute{a}\acute{a}}}$ де $B_{\acute{n}\acute{o}}$ – витрати на наукові дослідження, грн; $B_{\acute{z}\acute{a}\acute{e}}$ - загальний фактичний річний обсяг витрат підприємства на виробництво продукції, грн
	Кількість зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності (ICI_{41}) 0,15	Дані підприємства
	Кількість раціональних пропозицій (інноваційних ідей), що надійшли від працівників підприємства (ICI_{42}) 0,2	Дані підприємства

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3
Відповідність інтелектуального потенціалу (ІСП4)	Рівень кваліфікації і досвід працівників, залучених до інноваційного процесу (ІСП _{4.4}) 0,25	Експертна оцінка (від 0 до 1 бала)
	Частина переданих іншим підприємствам прав на об'єкти інтелектуальної власності (ІСП _{4.5}) 0,15	$ICP_{4.5} = \frac{OIB_{неп}}{OIB_{заг}}$ де $OIB_{неп}$ - кількість переданих іншим підприємствам об'єктів інтелектуальної власності; $OIB_{заг}$ – загальна кількість об'єктів інтелектуальної власності підприємства
Відповідність інформаційного забезпечення (ІСП5)	Готовність працівників до регулярного накопичення й застосування отриманої інформації (ІСП _{5.1}) 0,15	Експертна оцінка (від 0 до 1 бала)
	Залучення підприємства до науково-дослідних інтегральних об'єднань (ІСП _{5.2}) 0,17	Так – 1 бал Ні – 0 балів
	Готовність до використання досвіду конкурентів (ІСП _{5.3}) 0,1	Експертна оцінка (від 0 до 1 бала)

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3
	Кількість придбаних (отриманих) в інших підприємств прав на об'єкти інтелектуальної власності (<i>ICP</i>₅₄) 0,12	Дані підприємства
	Наявність системи фіксування і накопичення досвіду (<i>ICP</i>₅₅) 0,15	Так – 1 бал Ні - 0 балів
	Питома вага витрат на залучення до наукових досліджень сторонніх організацій (<i>ICP</i>₅₆) 0,1	$ICP_{56} = \frac{Внд_{ст}}{Внд_{заг}}$, де <i>Внд_{ст}</i> – витрати на здійснення наукових досліджень сторонніми організаціями, грн; <i>Внд_{заг}</i> - загальні витрати підприємства на здійснення наукових досліджень, грн
	Витрати на здійснення конкурентної розвідки й здійснення бенчмаркінгу (<i>ICP</i>₅₇) 0,06	Дані підприємства
	Відкритість інформаційного обміну з контрагентами (<i>ICP</i>₅₈) 0,15	Експертна оцінка (від 0 до 1 бала)

Продовження додатку Д

Продовження таблиці Д.1

1	2	3
Відповідність земельних ресурсів (СП6)	Питома вага земельних угідь, що знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства (ICP_{61}) 0,2	$ICP_{61} = \frac{S_{ок}}{S_{заг}}$ де $S_{дк}$ – площа земельних угідь, які знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства, га; $S_{заг}$ - загальна земельна площа підприємства, га
	Природний потенціал ґрунтів (ICP_{62}) 0,3	Дані підприємства або оцінка за системою показників
	Наявність системи підвищення рівня природного потенціалу ґрунтів (ICP_{63}) 0,25	Так – 1 бал Ні – 0 балів
	Дотримання науково обґрунтованих сівозмін (ICP_{64}) 0,25	Так – 1 бал Ні – 0 балів

Джерело: побудовано за даними [201]

Додаток Е

Таблиця Е.1 Динаміка структури земельного фонду Миколаївської області

Складові земельного фонду	Роки												2011 р. у % до			
	2000		2005		2007		2008		2009		2010		2011		2000 р.	2010 р.
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%		
Загальна площа, у т.ч.:	2458,50	100,0	2458,5	100,0	2458,5	100,0	2458,5	100,0	2458,50	100,0	2458,50	100,0	2458,50	100,0	100,00	100,00
Площа сільськогосподарських угідь, всього з них:	2013,30	81,9	2004,20	81,8	2010,20	81,8	2010,00	81,8	2009,30	81,7	2008,80	81,7	2008,50	81,7	99,80	99,90
- рілля	1698,00	69,1	1695,10	68,9	1698,50	69,1	1698,10	70,4	1698,20	69,1	1698,20	69,1	1698,10	56,9	100,01	99,90
- перелоги	36,50	1,5	22,80	0,9	3,02	0,1	3,40	0,2	3,20	0,1	3,10	0,1	3,10	0,1	8,50	100,00
- багаторічні насадження	271,10	11,0	38,60	1,9	35,90	1,5	36,00	1,5	36,20	1,5	36,20	1,5	36,20	1,5	13,40	100,00
- сіножаті і пасовища	7,70	0,3	247,70	12,3	272,70	11,1	272,50	11,1	271,70	11,1	271,30	11,1	271,10	11,0	3520,70	99,90
Площа під лісом	120,40	4,9	121,10	4,9	121,10	4,9	121,30	4,9	121,70	4,9	122,00	4,9	122,80	4,05	101,90	100,70
Забудовані землі	95,90	3,9	96,70	3,9	96,70	3,9	97,30	4,0	97,80	3,9	97,90	3,9	98,50	4,0	102,40	100,60
Відкриті заболочені землі	21,00	0,8	21,00	0,9	21,20	0,9	21,10	0,9	21,00	0,9	21,00	0,9	21,20	0,9	101,00	100,90
Відкриті землі без рослинного покриву	31,0	1,3	31,00	1,3	32,50	1,3	32,10	1,3	32,10	1,3	32,00	1,3	30,90	1,3	99,70	96,50
Інші землі (під господарськими будівлями та шляхами)	49,80	2,0	56,00	2,3	176,90	7,2	176,75	7,2	176,60	7,2	176,80	7,2	176,90	7,2	355,20	100,10
Території, що покриті поверхневими водами	127,40	5,2	128,50	5,2	128,50	5,2	128,70	5,2	128,90	5,2	128,80	5,2	122,80	5,0	96,40	95,30

Джерело: побудовано за даними Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Миколаївській області

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 Динаміка площі сільськогосподарських угідь Миколаївської області за користувачами

Користувачі	Роки														Відхилення (+; -) 2011 р. до	
	2000		2005		2007		2008		2009		2010		2011		2000 р.	2010 р.
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%		
Аграрні підприємства, всього	1587,8	78,9	1063,5	53,1	1082,8	53,9	1083,2	53,9	1070,2	53,3	1057,4	52,6	1044,3	52,0	-543,5	-13,1
в т.ч. державні	117,1	5,8	75,1	3,7	71,2	3,5	67,7	3,4	68,4	3,4	64,0	3,2	59,4	3,0	-57,7	-4,6
недержавні	1470,7	73,1	988,4	49,3	1011,6	50,3	1015,5	50,5	1001,8	49,9	993,4	49,5	984,9	49,0	-485,8	-8,5
Особисті (підсобні) господарства населення	253,2	12,6	720,1	35,9	710,2	35,3	704,8	35,1	719,5	35,8	728,9	36,3	740,5	36,9	+487,3	+11,6
Землі користувачів інших категорій	172,3	8,6	220,6	11,0	217,3	10,8	222,0	11,0	219,3	10,9	222,5	11,1	223,7	11,1	+51,4	+1,2
Разом площі сільськогосподарських угідь	2013,3	100,0	2004,2	100,0	2010,3	100,0	2010,0	100,0	2009,3	100,0	2008,8	100,0	2008,5	100,0	-4,8	-0,3

Джерело: розраховано та побудовано за даними [192]

Додаток И

Таблиця И.1 Динаміка показників розрахунків за оренду землі сільськогосподарського призначення в Миколаївській області

Показники	Роки							Відхилення (+;-) 2011 р. від	
	2003	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2003 р.	2010 р.
Кількість укладених договорів оренди, тис. шт.	155,8	148,1	135,9	146,70	148,6	149,08	148,3	-7,50	-0,78
Вартість орендованих земель, млн грн	7602,10	7542,10	7961,70	8001,30	8094,10	8662,40	8717,0	1114,90	54,60
Нарахована орендна плата, млн грн	107,70	114,10	120,9	147,72	236,80	258,90	283,10	175,40	24,20
Фактично виплачено орендної плати, млн грн	105,90	111,0	117,40	145,19	235,80	254,64	282,50	176,60	27,86
Фактично виплачено орендної плати, %	98,4	97,3	97,1	98,3	99,6	98,4	99,8	1,4 в.п.	1,4 в.п.
Виплата орендної плати у грошовій формі, %	15,1	19,2	23,1	12,4	27,6	44,3	69,3	54,2 в.п.	25,0 в.п.
Виплата орендної плати у натуральній формі, %	81,1	78,1	72,2	85,6	70,2	54,8	29,7	-51,4 в.п.	-25,1 в.п.
Виплата орендної плати у відробіткової формі, %	3,8	2,7	4,2	2,0	2,2	0,9	1,0	-2,8 в.п.	0,1 в.п.

Джерело: побудовано за даними Державного земельного агентства у Миколаївській області

Додаток К

Таблиця К. 1 Динаміка посівних площ основних сільськогосподарських культур в Миколаївській області, тис. га

Посівні площі с.-г. культур	Роки							2011 р. у % до	
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2000 р.	2010 р.
Зернові всього у т.ч.:	718,5	866,6	807,2	837,2	914,3	916,9	958,1	133,3	104,5
- пшениця	337,3	421,1	316,6	451,7	366,1	367,6	395,9	117,4	107,7
- жито	11,2	4,1	1,5	3,5	2,6	1,3	1,2	10,7	92,3
- ячмінь	255,2	343,5	406,5	306,3	471,4	451	392,6	153,8	87,1
- овес	16,9	5,3	3,6	2,0	2,2	2,2	2,7	16,0	122,7
- кукурудза	55,5	59,4	34,3	41,6	41,9	54,7	101,6	183,1	185,7
- просо	14,1	5,8	8,9	8,1	8,5	9,8	16,1	114,2	164,3
- гречка	18,8	8,4	5,4	4,3	4,6	5,2	10,4	55,3	200,0
Зернобобові всього, в т.ч.:	3,9	10,5	20,5	6,9	13,6	18,8	21,8	559,0	116,0
- горох	3,2	9,7	19,2	5,4	11,9	16,5	19,4	606,3	117,6
Технічні культури всього, в т.ч.:	276,1	413,5	395,9	556,3	477,1	508,2	480,8	184,1	94,6
- цукрові буряки	14,0	7,9	5,8	0,7	0,5	0,5	0,4	2,9	80,0
- соняшник	247,2	359,7	307,1	422,3	403,4	400,4	385,1	155,8	96,2
- соя	5,3	26,9	29,0	10,6	8,9	18,1	21,7	409,4	119,9
- ріпак	6,5	5,1	46,7	119,9	52,6	76,7	65,4	1006,2	85,3
Картопля і овоче-баштанні культури всього, в т.ч.:	49,7	44,6	39,5	38,0	39,6	38,9	38,8	78,1	99,7
- картопля	26,5	25,5	22,2	19,8	19,3	19,9	19,2	72,5	96,5
- овочі	22,9	19,1	17,3	18,2	16,8	19,0	19,6	85,6	103,2
Кормові культури всього, в т.ч.:	57,4	91,2	78,2	59,5	53,3	56,5	58,8	102,4	104,1
- кормові коренеплоди	3,2	4,1	3,3	3,4	2,7	3,2	2,9	90,6	117,6
- кукурудза на силос і зелений корм	83,1	28,1	30,6	15,5	13,0	13,1	15,4	18,5	103,6
- однорічні трави	63,4	29,2	17,1	16,4	16,3	19,6	20,3	32,0	96,2
- багаторічні трави	62,3	23,2	24,2	21,7	19,7	18,6	17,9	28,7	80,0
Площа чистих парів	271,6	166,3	143,8	98,3	113,9	92,7	74,2	27,3	117,6
Разом	1268,8	1417,9	1323,9	1494,5	1484,3	1524,0	1539,7	121,4	101,0

Джерело: розраховано та побудовано за даними [192]

Додаток Л

Таблиця Л.1 Матриця SWOT-аналізу аграрного сектора Миколаївської області щодо здійснення інноваційного розвитку

Внутрішні чинники	
Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
1	2
Природно-кліматичні	
Природно-кліматичні умови сприяють веденню багатогалузевого сільськогосподарського виробництва	Нестабільність і непередбачуваність погодно-кліматичних умов збільшують виробничі ризики сільськогосподарських товаровиробників
Земельні	
1. Наявність значних розмірів земельних ресурсів. 2. Розвинені земельно-орендні відносини	Недостатньо раціональне використання земель сільськогосподарського призначення
Соціально-трудові	
Достатня кількість трудового ресурсу	Низький рівень оплати праці в аграрному секторі регіону, який не сприяє залученню висококваліфікованих фахівців
Інтелектуальні	
1. Невтрачені зв'язки між товаровиробниками та науковими й освітніми установами. 2. Високий потенціал аграрної освіти. 3. Наявність наукової бази для інноваційного розвитку	1. Зниження якості науково-дослідних робіт та рівня інтеграції науки з виробництвом. 2. Недостатній рівень підготовки керівників і спеціалістів аграрних підприємств регіону щодо здійснення інноваційної діяльності
Матеріально-технічні	
Сільськогосподарська техніка вітчизняного виробництва дозволяє аграрним підприємствам без проблем експлуатувати її в умовах не сформованої системи агротехнічного сервісу	1. Низький рівень оснащеності аграрних підприємств сучасними технічними засобами, механізації праці, енергоозброєності сільськогосподарського виробництва. 2. Критичне зношення основних виробничих засобів аграрних підприємств регіону
Фінансово-економічні	
1. Переважна кількість прибуткових аграрних підприємств в регіоні. 2. Можливість диверсифікації джерел фінансування аграрних підприємств для їх інноваційного розвитку, у тому числі за рахунок державних програм підтримки сільського господарства	1. Нестача власних фінансових ресурсів аграрних підприємств регіону для здійснення інноваційної діяльності. 2. Майже повна відсутність системи фінансового управління на аграрних підприємствах. 3. Незадовільний фінансовий стан підприємств аграрного сектору. 4. Низька інвестиційна активність реального сектору економіки

Продовження додатку Л

Продовження таблиці Л.1

1	2
Можливості (О)	Загрози (Т)
Зовнішні чинники	Загрози (Т)
Політичні	
Розпочато формування інституційно-правового середовища інноваційного розвитку аграрного сектору регіону	Несистемність у прийнятті рішень щодо державної інноваційної аграрної політики
Земельно-орендні	
Регіональна підтримка підвищення родючості та продуктивності ґрунтів, запровадження екологічнобезпечних технологій	Відсутність ринку землі, сформованого на науково-обґрунтованій основі із системою орендних відносин
Соціально-трудові	
1. Сповільнення еміграції робочої сили. 2. Підвищення соціальної мотивації щодо творчої активності населення в сфері інноваційної діяльності. 3. Регіональне впровадження моделі інноваційного розвитку сільського господарства, соціальної сфери села та сільських територій	1. Старіння сільського населення. 2. Незадовільні умови праці. 3. Недостатній соціальний захист
Інтелектуальні	
1. Високий рівень охоплення населення вищою освітою, формування в нього раціоналізаторського мислення. 2. Збільшення обсягів виробництва наукоємної аграрної продукції шляхом застосування інноваційних розробок, розвитку кооперації та інтеграції в агропромислового виробництві	1. Скорочення цільового фінансування реальних науково-дослідних програм. 2. Скорочення державного замовлення на підготовку фахівців для аграрного сектора
Фінансово-економічні	
1. Приріст валової продукції сільського господарства за рахунок досягнень науково-технічного процесу. 2. Залучення інвесторів. 3. Надання певних податкових стимулів	1. Диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. 2. Нерозвинена система фінансування інноваційної діяльності аграрних підприємств. 3. Нерозвинена система ефективного кредитування аграрного сектора. 4. Низький рівень інформованості іноземних інвесторів про регіональний аграрний сектор

Джерело: частково використано ідею [241]

Додаток М

Таблиця М.1 Загальноекономічні показники діяльності груп аграрних підприємств Миколаївської області за рівнем їх залучення до інноваційного процесу (в середньому за 2009-2011 рр.)

№ п/п	Назва підприємства	Площа с.-г. угідь, га	Середньо-облікова чисельність працівників в, осіб	Середньорічна вартість основних виробничих засобів с.-г. призначення, тис. грн	Вартість валової продукції с.-г. в постійних цінах 2010 р., тис. грн	Прибуток від реалізації с.-г. продукції, тис. грн	Валова продукція с.-г. в постійних цінах 2010 р. в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	Валова продукція с.-г. в постійних цінах 2010 р. в розрахунку на середньооблікового працівника, тис. грн	Прибуток від реалізації с.-г. продукції в розрахунку на 100 с.-г. угідь, тис. грн	Прибуток від реалізації с.-г. продукції в розрахунку на середньооблікового працівника, тис. грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
I «Активні інноватори»										
1.	ДП «Племрепродуктор «Степове» Миколаївського району	6943,0	245	56236,0	28198,9	2155,0	406,06	115,10	31,04	8,80
2.	ФГ «Владам» Жовтневого району	630,0	245	6845,0	14041,9	3090,5	2228,87	58,31	490,56	12,61
3.	СТОВ «Промінь» Арбузинського району	6368,0	161	48906,5	69092,5	19835,0	1084,99	439,15	311,48	123,20
4.	ТОВ «Золотий колос» Жовтневого району	1192,0	27	2151,3	6077,9	4434,0	509,89	225,11	371,98	164,22
5.	ДП ДГ «Агрономія» Арбузинського району	5001,0	198	32156,9	22356,4	8000,0	447,04	112,91	159,96	4,04
II «Пасивні інноватори»										
1.	ТДВ «Південний Колос» Новоодеського району	4436,0	76	17911,0	16821,7	1598,1	379,21	221,34	36,03	21,03
2.	ПЮП «Вікторія» Новобузького району	5040,0	184	6831,5	26522,1	1437,0	526,23	144,14	28,51	7,80

Продовження додатку М

Продовження таблиці М.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3.	ПП «Баштанське КВІНТ-ССД» Баштанського району	2065,0	33	1849,0	5806,3	3449,6	281,18	175,95	167,05	104,63
4.	СТВК «Зеленоярське» Миколаївського району	3957,0	51	7996,0	5578,0	1374,2	140,97	109,37	34,73	26,95
5.	ВАТ «Прикордонник» Березанського району	3666,0	111	20156,9	18719,4	1898,0	510,62	168,64	51,77	17,10
6.	ПП «Веселий Роздол» Доманівського району	5157,0	57	3233,5	20742,9	1947,6	402,23	363,91	37,77	34,27
7.	СТОВ «Соціалізм» Березнегуватського району	2418,0	52	5079,5	6990,4	748,4	289,10	134,43	31,00	14,28
8.	ПСП ім. Суворова Доманівського району	2806,0	45	8487,4	9258,7	2127,4	365,60	227,97	75,82	47,28
9.	ПОСП «Веселий Кут-ІІІ» Снігурівського району	2755,0	124	9258,0	11791,8	3265,8	428,01	95,10	118,54	26,34
10.	ТЗДВ ім. Т.Г. Шевченка Новоодеського району	2184,0	77	6075,0	7917,6	867,2	362,53	102,83	39,70	11,29
11.	ТОВ «Альянс» Єланецького району	2182,0	29	2313,0	9153,0	1412,3	419,48	315,62	64,73	48,70
12.	ПОП «Лан» Новобузького району	3522,0	84	11821,0	13101,7	5502,0	457,17	191,69	156,22	65,50
13.	ТОВ «Новий сад» Єланецького району	4259,0	80	8537,0	19317,7	2825,3	923,17	491,47	66,34	35,32
14.	ТОВ «Варяг» Веселинівського району	1561,0	19	6892,3	6085,4	3724,7	389,84	320,28	238,61	196,04
15.	ПОСП ім. Суворова Снігурівського району	3339,0	67	6348,5	11623,4	2662,4	348,11	173,48	79,74	39,74
16.	СТОВ «Агрофірма «Україна» Врадівського району	4674,0	64	12900,0	20937,9	4827,0	447,97	327,15	103,27	75,42

Продовження додатку М

Продовження таблиці М.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
17.	ТОВ «Ольвілатівест» Снігурівського району	4872,0	93	14429,6	14609,5	1498,0	299,87	157,09	30,75	16,11
18.	ФГ «Основа» Первомайського району	1964,0	93	11154,0	13448,4	5880,0	684,75	144,61	299,39	63,23
19.	ТОВ «Родна-Агро» Жовтневого району	4836,0	211	6993,0	13124,6	4844,9	292,07	66,94	96,50	22,20
III «Потенційні інноватори»										
1.	СТОВ «Жовтневе» Березнегуватського району	2307,0	82	1509,0	8080,4	206,9	350,26	98,54	8,97	2,52
2.	ФГ «Д-Алпель» Врадівського району	1124,0	7	5946,0	4683,7	436,9	416,70	569,1	58,9	62,41
3.	ТОВ «Діонісій» Жовтневого району	1786,0	82	943,0	5747,8	41,7	321,83	70,09	2,33	0,51
4.	ТОВ «Авангард – 2005» Вознесенського району	2508,0	26	2636,0	6019,0	1153,3	263,92	254,58	45,98	44,36
5.	ТОВ «Добробут» Миколаївського району	2820,0	51	2317,0	5436,7	824,4	192,79	106,60	29,23	16,16
6.	ПСП Агрофірма «Авангард» Сланецького району	2363,0	69	8995,5	12584,9	924,6	828,82	292,31	81,45	28,73
7.	ПМП «Дайяна» Березнегуватського району	692,0	17	1350,0	2250,0	359,9	325,14	130,35	52,00	21,70
8.	СПГ «Урожай» Братського району	1918,0	16	806,0	4587,2	165,1	239,17	286,70	8,61	10,32
9.	СТОВ «Інгульське» Баштанського району	2233,0	36	6063,0	10856,2	1276,9	486,17	301,56	57,18	35,47
10.	СТОВ «Світоч» Баштанського району	2928,0	61	1858,0	7491,5	1086,8	255,86	121,81	37,12	17,82
11.	ТОВ «Агрофірма «Лиманський» Очаківського району	396,0	101	2478,0	1480,5	502,2	373,86	14,66	126,82	4,97
12.	ФГ «Росія Н» Кривоозерського району	1950,0	28	1564,5	5258,1	876,6	269,65	187,79	44,95	31,31

Продовження додатку М

Продовження таблиці М.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
13.	ТОВ «Гаврія-Агро» Жовтневого району	541,0	3	2025,2	805,1	835,5	148,82	268,37	184,3	278,5
14.	СГВК «Урожайний» Миколаївського району	4888,0	101	3265,0	14256,8	158,3	291,67	141,16	3,24	1,57
15.	ПП «Агроеліта» Березнегуватського району	582,0	14	403,5	1106,7	105,7	190,15	79,05	18,16	7,55
16.	Жовтнева державна сортодослідна станція Жовтневого району	366,0	10	625,0	5078,0	15,0	1387,43	507,80	4,10	1,50
17.	ФГ «Вігязь» Арбузинського району	1290,0	6	1703,0	3466,4	945,0	268,71	507,73	73,26	157,50
IV «Консерватори»										
1.	СТОВ «Відродження» Баштанського району	455,0	10	699,0	636,9	5,1	139,98	63,69	1,12	0,51
2.	ФГ «Варонін» Новоодеського району	127,0	4	196,4	131,8	123,5	103,78	32,95	95,00	30,88
3.	ПСП «Агро-Урожай» Жовтневого району	1276,0	16	2012,5	3448,6	479,0	270,27	215,54	29,70	23,69
4.	ПСП «Мрія» Березнегуватського району	460,0	2	186,7	785,7	432,5	83,85	390,9	50,50	116,25

Джерело: розраховано та побудовано за даними звітності досліджуваних підприємств

Додаток Н
Анкета
«Експертна експрес-оцінка індивідуальної інноваційної
сприйнятливості аграрного підприємства»

Просимо Вас дати відповідь на питання розміщені в анкеті. Просимо, врахувати інформацію за останній рік діяльності Вашого підприємства.

1. Повна назва та адреса підприємства

2. Загальна земельна площа підприємства, га _____

в т.ч. орендована _____

3. Поголов'я ВРХ, гол. _____

4. Поголов'я свиней, гол. _____

5. Середньооблікова чисельність працівників, осіб _____

6. Вартість основних виробничих засобів, тис. грн _____

- первісна вартість _____

- залишкова вартість _____

7. Виробництво валової продукції у постійних цінах 2010 р.,
тис. грн _____

в т.ч. рослинництва _____

тваринництва _____

8. Чистий дохід (виручка) від реалізації с.-г. продукції, тис. грн _____

9. Собівартість реалізованої с.-г. продукції, тис. грн _____

10. Чистий прибуток (збиток), тис. грн _____

11. Чи займається Ваше підприємство інноваційної діяльністю?

так	
ні	

Продовження додатку Н

12. Якщо «Так», вкажіть, яким видом інноваційної діяльності займається Ваше підприємство.

Нові сорти і гібриди сільськогосподарських культур	
Нові сільськогосподарські машини і механізми	
Сучасні системи обробітку ґрунту	
Нові засоби захисту рослин	
Високоєфективні системи удобрення	
Науково-обґрунтовані сівоzmіни	
Нові породи сільськогосподарських тварин	
Високоєфективні корми (кормові добавки)	
Нові сільськогосподарські машини і механізми у тваринництві	
Нові засоби захисту тварин	
Інше (вкажіть)	

13. На Вашу думку, які групи чинників найбільше впливають на гальмування інноваційного розвитку вітчизняних аграрних підприємств?

<u>Економічні:</u>	
- висока вартість інновацій	
- нестача власних грошових коштів	
- мінімальний обсяг бюджетних дотацій на інноваційні проекти	
- тривалі терміни окупності інновацій	
- дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів	
- застаріла матеріально-технічна база	
<u>Наукові</u>	
- зниження якості науково-дослідних робіт	
- зниження рівня інтеграції науки з виробництвом	
<u>Нормативно-правові:</u>	
- недосконала законодавча та нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності	
- відсутність цільових регіональних програм	
<u>Організаційні:</u>	
- відсутність оперативної інформації про кон'юнктуру ринків	
- низький рівень корпоративної культури	
- відсутність інформаційно-консультаційних центрів	

14. Вкажіть, який фактичний річний обсяг фінансових ресурсів (тис. грн) Ваше підприємство направляє на інноваційну діяльність та який необхідно для здійснення інноваційної діяльності.

15. Вкажіть, який розмір річного бюджету витрат (тис. грн) на нові розробки встановлено на Вашому підприємстві.

Продовження додатку Н

16. Вкажіть, який обсяг річного операційного бюджету витрат (тис. грн) Вашого підприємства.

17. Вкажіть, який річний обсяг залучених ресурсів (тис. грн) на інноваційну діяльність Вашого підприємства.

18. Вкажіть, який річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів (тис. грн) використано на інноваційну діяльність Вашого підприємства.

19. Вкажіть, який річний обсяг коштів венчурного фінансування (тис. грн) використано на інноваційну діяльність Вашого підприємства.

20. Який середній час (днів), що проходить з моменту генерації ідеї до запуску інноваційного проекту, визначено на Вашому підприємстві?

21. Вкажіть, який загальний річний обсяг товарної продукції та продукції, удосконаленої протягом року (тис. грн) на Вашому підприємстві.

22. Вкажіть, який розмір витрат на наукові дослідження (тис. грн) на Вашому підприємстві.

23. Вкажіть, який загальний фактичний річний обсяг витрат на виробництво продукції (тис. грн) на Вашому підприємстві.

24. Вкажіть, яка вартість основних виробничих засобів, введених в експлуатацію протягом року (тис. грн) на Вашому підприємстві.

25. Чи діє на Вашому підприємстві система мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інноваційної діяльності.

26. Яка кількість наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням працює на Вашому підприємстві?

Продовження додатку Н

27. Вкажіть, яка кількість зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності (які саме).

28. Вкажіть, який середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням на Вашому підприємстві.

29. Яка кількість об'єктів інтелектуальної власності Вашого підприємства була за останні 3 роки передана іншим підприємствам?

30. Яка кількість придбаних (отриманих) прав на об'єкти інтелектуальної власності Вашим підприємством в інших суб'єктів господарювання?

31. Який обсяг витрат на наукові дослідження, здійснених сторонніми організаціями (тис. грн) на Вашому підприємстві?

32. Який природний потенціал ґрунтів, що є в користуванні Вашого підприємства?

високий	
середній	
низький	

33. Який рівень обізнаності про інноваційну діяльність конкурентів на Вашому підприємстві?

низький	
високий	

34. Чи відповідає вимогам стандартів інноваційна продукція, вироблена на Вашому підприємстві?

так	
ні	

35. Яка гнучкість технологічних процесів, універсальність обладнання на Вашому підприємстві?

низька	
висока	

Продовження додатку Н

36. Який рівень готовності Вашого підприємства до використання досвіду конкурентів?

низький	
високий	

37. Який рівень відкритості інформаційного обміну Вашого підприємства з контрагентами?

низький	
високий	

38. Чи діє на Вашому підприємстві система фіксування і накопичення досвіду?

так	
ні	

39. Чи здійснюється інвестування в перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників на Вашому підприємстві?

так	
ні	

40. Який рівень ефективності системи мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інноваційної діяльності на Вашому підприємстві?

низький	
високий	

41. Чи використовує Ваше підприємство сучасні інформаційні технології, системи автоматизації виробничих процесів, управлінського обліку контролю, розподілу ресурсів і розробки продукції?

використовує	
не використовує	

42. Чи залучене Ваше підприємство до науково-дослідних інтегрованих об'єднань?

так	
ні	

43. Яка плинність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням на Вашому підприємстві?

низька	
висока	

Продовження додатку Н

44. Яка інтенсивність генерування інноваційних ідей на Вашому підприємстві?

низька	
висока	

45. Яка кількість раціональних пропозицій (інноваційних ідей) надходить протягом року від працівників Вашого підприємства?

не надходить	
від 1 до 5	
від 6 до 5	
від 11 до 15	
більше 15	

46. Чи передбачені на Вашому підприємстві витрати на здійснення конкурентної розвідки та бенчмаркінгу?

так	
ні	

47. Чи задоволені Ви рівнем кваліфікації і досвіду працівників Вашого підприємства, залучених до інноваційного процесу?

так	
ні	

48. Яка мінливість технологій виробництва на Вашому підприємстві?

низька	
висока	

49. Чи реалізуються на Вашому підприємстві заходи щодо підвищення рівня природного потенціалу ґрунтів?

так	
ні	

50. Чи дотримуються на Вашому підприємстві науково обґрунтованих сівозмін?

так	
ні	

Дякуємо за Ваші відповіді і приділений час!

Додаток П

Таблиця П.1 Список змінних і значень моделі визначення оптимальних параметрів ресурсного потенціалу для забезпечення активізації інноваційного розвитку ПСП Агрофірма «Авангард» Єланецького району Миколаївської області

1	2 Назва змінних	3 Позначення	4 Значення
Початкові фактичні параметри	Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн	X1	50000,00
	Необхідний річний обсяг фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства, грн	X2	198000,00
	Обсяг річного операційного бюджету витрат підприємства, грн	X3	5903000,00
	Річний обсяг залучених ресурсів на інноваційну діяльність підприємства, грн	X4	0,00
	Річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства, грн	X5	40000,00
	Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів підприємства, грн	X6	1924600,00
	Загальний фактичний річний обсяг витрат підприємства на виробництво продукції, грн	X7	7813000,00
	Чисельність наукових працівників та працівників з науковим мисленням, осіб	X8	3,00
	Загальна чисельність працівників підприємства, осіб	X9	113
	Середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням, років	X10	35,00
	Вартість продукції, удосконаленої протягом року, грн	X11	30000,00
	Загальний річний обсяг товарної продукції підприємства, грн	X12	19584900,00
	Вартість нових основних виробничих засобів, введених в експлуатацію протягом року, грн	X13	1124392,50
	Вартість основних виробничих засобів на кінець року, грн	X14	8995500,00
	Кількість впроваджених раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей, од.	X15	1,00
	Загальна кількість раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей, од.	X16	2,00
	Кількість переданих іншим підприємствам об'єктів інтелектуальної власності, од.	X17	0,00
	Загальна кількість об'єктів інтелектуальної власності підприємства, од.	X18	0,00
	Витрати на здійснення наукових досліджень сторонніми організаціями, грн	X19	0,00
	Загальні витрати підприємства на здійснення наукових досліджень, грн	X20	0,00
	Площа земельних угідь, які знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства, га	X21	2363,00

Продовження додатку П

Продовження таблиці П.1

1	2	3	4
	Загальна земельна площа підприємства, га	X22	2363,00
Відповідність фінансового забезпечення	Рівень забезпеченості інноваційного розвитку підприємства фінансовими ресурсами, %	X23	0,25
	Розмір річного бюджету витрат на нові розробки, грн	X24	50000,00
Відповідність кадрового забезпечення	Питома вага залучених витрат на нові розробки в операційному бюджеті підприємства, %	X25	0,03
	Питома вага залучених ресурсів у загальних фінансових ресурсах, спрямованих на інноваційну діяльність підприємства, %	X26	0,00
	Питома вага коштів державного та місцевих бюджетів у загальних фінансових ресурсах, спрямованих на інноваційну діяльність підприємства, %	X27	0,00
	Рівень використання залучених і власних фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності, %	X28	0,03
	Частина інноваційних витрат у загальному обсязі витрат підприємства, %	X29	0,01
	Ефективність системи мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інвестиційної діяльності, %	X30	1
	Частка наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням у загальній численності працівників підприємства, %	X31	0,03
	Середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням, років	X32	35,00
	Плинність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням, осіб	X33	0,00
	Якість системи підготовки і перепідготовки кадрів на підприємстві, %	X34	0,00
Відповідність техніко-технологічній системі	Інтенсивність генерування результативних інноваційних ідей на підприємстві, %	X35	0,15
	Середній час, що проходить з моменту генерації ідеї до запуску інноваційного проекту на підприємстві, років	X36	0,00
	Частина продукції, удосконаленої протягом року у загальному обсязі товарної продукції, %	X37	0,00
	Коефіцієнт щорічного оновлення основних виробничих засобів підприємства	X38	0,12
	Наукоємність продукції підприємства, %	X39	0,00
	Мінливість технологій виробництва на підприємстві, років	X40	0,00

Продовження додатку П

Продовження таблиці П. 1

1	2	3	4
Відповідність інтелектуального потенціалу	Кількість зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності, од.	X41	0,00
	Кількість раціональних пропозицій (інноваційних ідей), що надійшли від працівників підприємства, од.	X42	0,00
	Питома вага впроваджених інноваційних ідей, %	X43	1,00
	Рівень кваліфікації і досвід працівників, залучених до інноваційного процесу, %	X44	0,00
	Частина переданих іншим підприємствам прав на об'єкти інтелектуальної власності, %	X45	0,00
Відповідність інформаційного забезпечення	Готовність працівників до регулярного накопичення й застосування отриманої інформації, %	X46	1,00
	Залучення підприємства до науково-дослідних інтегральних об'єднань	X47	0,00
	Готовність до використання досвіду конкурентів, %	X48	1,00
	Кількість придбаних (отриманих) в інших підприємств прав на об'єкти інтелектуальної власності, од.	X49	0,00
	Наявність системи фіксування і накопичення досвіду	X50	1,00
	Питома вага витрат на залучення до наукових досліджень сторонніх організацій, %	X51	0,00
	Рівень витрат на здійснення конкурентної розвідки й здійснення бенчмаркінгу, %	X52	0,00
Відповідність земельних ресурсів	Відкритість інформаційного обміну з контрагентами	X53	1,00
	Питома вага земельних угідь, що знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства, %	X54	1,00
	Природний потенціал ґрунтів	X55	1,00
	Наявність системи підвищення рівня природного потенціалу ґрунтів	X56	1,00
	Дотримання науково обґрунтованих сівозмін	X57	1,00

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних досліджуваного аграрного підприємства та анкетного опитування

Додаток Р

Microsoft Excel 14.0 Отчет о результатах

Лист: [model.xlsx]МОДЕЛЬ_(2)

Отчет создан: 4.05.2013 22:48:06

Результат: Целочисленное решение найдено в пределах допустимого отклонения. Все ограничения выполнены.

Модуль поиска решения

Модуль: Поиск решения нелинейных задач методом ОПП

Время решения: 7,825 секунд.

Число итераций: 76 Число подзадач: 4

Параметры поиска решения

Максимальное время Без пределов, Число итераций 1000, Precision 0,0001, Использовать автоматическое масштабирование

Сходимость 0,00001, Размер совокупности 100, Случайное начальное значение 0, Правые производные, Обязательные границы

Максимальное число подзадач Без пределов, Максимальное число целочисленных решений Без пределов, Целочисленное отклонение 5%,

Считать неотрицательными

Ячейка целевой функции (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение
\$B\$7	Ф-ция мети - показатель загалной индивидуальной інноваційної сприйнятливості	5,900	27,718

Ячейка	Имя	Исходное значение	Окончательное значение	Целочисленное
\$D\$5	Значення X1	0,00	50000,00	Продолжить
\$E\$5	Значення X2	0,00	198000,00	Продолжить
\$F\$5	Значення X3	0,00	5903000,00	Продолжить
\$G\$5	Значення X4	0,00	5,00	Продолжить
\$H\$5	Значення X5	0,00	40000,00	Продолжить
\$I\$5	Значення X6	0,00	841000,00	Продолжить
\$J\$5	Значення X7	0,00	7813000,00	Продолжить
\$K\$5	Значення X8	0,00	3,47	Целочисленное
\$L\$5	Значення X9	0,00	113,19	Целочисленное
\$M\$5	Значення X10	0,00	35,00	Продолжить
\$N\$5	Значення X11	0,00	30000,00	Продолжить
\$O\$5	Значення X12	0,00	19584900,00	Продолжить
\$P\$5	Значення X13	0,00	1908000,00	Продолжить
\$Q\$5	Значення X14	0,00	7857000,00	Целочисленное
\$R\$5	Значення X15	0,00	1,00	Целочисленное

Продовження додатку Р

\$SS\$	Значення X16	0,00	1,00	Целочисленное
\$TS\$	Значення X17	0,00	0,00	Целочисленное
\$US\$	Значення X18	0,00	0,00	Продолжить
\$VS\$	Значення X19	0,00	0,03	Продолжить
\$WS\$	Значення X20	0,00	0,00	Продолжить
\$XS\$	Значення X21	0,00	2363,00	Продолжить
\$YS\$	Значення X22	0,00	2363,00	Продолжить
\$ZS\$	Значення X23	0,00	0,25	Продолжить
\$AA\$	Значення X24	0,00	50000,00	Продолжить
\$AB\$	Значення X25	0,00	0,03	Продолжить
\$AC\$	Значення X26	0,00	0,00	Продолжить
\$AD\$	Значення X27	0,00	0,00	Продолжить
\$AE\$	Значення X28	0,00	0,03	Продолжить
\$AF\$	Значення X29	0,00	0,01	Продолжить
\$AG\$	Значення X30	0,00	1,00	Продолжить
\$AH\$	Значення X31	0,00	0,03	Продолжить
\$AI\$	Значення X32	0,00	35,00	Продолжить
\$AJ\$	Значення X33	0,00	0,00	Продолжить
\$AK\$	Значення X34	0,00	0,00	Продолжить
\$AL\$	Значення X35	0,00	0,15	Продолжить
\$AM\$	Значення X36	0,00	0,00	Продолжить
\$AN\$	Значення X37	0,00	0,00	Продолжить
\$AO\$	Значення X38	0,00	0,12	Продолжить
\$AP\$	Значення X39	0,00	0,00	Продолжить
\$AQ\$	Значення X40	0,00	0,00	Продолжить
\$AR\$	Значення X41	0,00	0,00	Продолжить
\$AS\$	Значення X42	0,00	0,00	Продолжить
\$AT\$	Значення X43	0,00	1,00	Продолжить
\$AU\$	Значення X44	0,00	0,00	Продолжить
\$AV\$	Значення X45	0,00	0,00	Продолжить
\$AW\$	Значення X46	0,00	1,00	Продолжить
\$AX\$	Значення X47	0,00	0,00	Бинарное
\$AY\$	Значення X48	0,00	1,00	Бинарное
\$AZ\$	Значення X49	0,00	0,00	Бинарное
\$BA\$	Значення X50	0,00	1,00	Бинарное

Продовження додатку Р

\$BV\$5	Значення X51	0,00	0,01	Бинарне	
\$BC\$5	Значення X52	0,00	0,00	Бинарне	
\$BD\$5	Значення X53	0,00	1,00	Бинарне	
\$BE\$5	Значення X54	0,00	1,00	Бинарне	
\$BF\$5	Значення X55	0,00	1,00	Бинарне	
\$BG\$6	Значення X56	0,00	1,00	Бинарне	
\$BH\$5	Значення X57	0,00	1,00	Бинарне	
Ячейка	Имя	Значение ячейки	Формула	Состояние	Допуск
\$BI\$14	Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів, направлених на інноваційну діяльність підприємства	50000,00	\$BI\$10<=\$BK\$10	Привязка	0,0
\$BI\$15	Необхідний річний обсяг фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства	198000,00	\$BI\$11<=\$BK\$11	Без привязки	22000,0
\$BI\$16	Обсяг річного операційного бюджету витрат підприємства	5903000,00	\$BI\$12<=\$BK\$12	Без привязки	0,0
\$BI\$17	Річний обсяг залучених ресурсів на інноваційну діяльність підприємства	0,00	\$BI\$13<=\$BK\$13	Без привязки	14995,0
\$BI\$18	Річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства min	40000,00	\$BI\$14>=\$BK\$14	Без привязки	0,0
\$BI\$19	Річний обсяг коштів державного і місцевих бюджетів, направлених на інноваційну діяльність підприємства max	40000,00	\$BI\$15<=\$BK\$15	Привязка	40000,0
\$BI\$20	Фактичний річний обсяг фінансових ресурсів підприємства	1924600,00	\$BI\$16<=\$BK\$16	Без привязки	0,0
\$BI\$21	Загальний фактичний річний обсяг витрат підприємства на виробництво продукції	7813000,00	\$BI\$17<=\$BK\$17	Без привязки	0,0
\$BI\$22	Чисельність наукових працівників та працівників з науковим мисленням	3,00	\$BI\$18<=\$BK\$18	Без привязки	4,5
\$BI\$23	Загальна чисельність працівників підприємства min	113,00	\$BI\$19>=\$BK\$19	Без привязки	-46,2
\$BI\$24	Загальна чисельність працівників підприємства max	113,00	\$BI\$20<=\$BK\$20	Без привязки	20,8
\$BI\$25	Середній вік наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням	35,00	\$BI\$21<=\$BK\$21	Без привязки	10,0
\$BI\$26	Вартість продукції, удосконаленої протягом року	30000,00	\$BI\$22<=\$BK\$22	Привязка	0,0

Продовження додатку Р

\$BIS27	Загальний річний обсяг товарної продукції підприємства	19584900,00	\$BIS23<=\$BK\$23	Прив'язка	0,0
\$BIS28	Вартість нових основних виробничих засобів, введених в експлуатацію протягом року	1908000,00	\$BIS24>=\$BK\$24	Прив'язка	0,0
\$BIS29	Вартість основних виробничих засобів на кінець року	7857000,00	\$BIS25<=\$BK\$25	Прив'язка	0,0
\$BIS30	Кількість впроваджених раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей	1,00	\$BIS26<=\$BK\$26	Прив'язка	0,0
\$BIS31	Загальна кількість раціоналізаторських пропозицій та інноваційних ідей	1,00	\$BIS27>=\$BK\$27	Прив'язка	4,0
\$BIS32	Кількість переданих іншим підприємствам об'єктів інтелектуальної власності	0,00	\$BIS28<=\$BK\$28	Без прив'язки	3,0
\$BIS33	Загальна кількість об'єктів інтелектуальної власності підприємства	0,00	\$BIS29<=\$BK\$29	Прив'язка	0,0
\$BIS34	Витрати на здійснення наукових досліджень сторонніми організаціями	0,00	\$BIS30<=\$BK\$30	Без прив'язки	20000,0
\$BIS35	Загальні витрати підприємства на здійснення наукових досліджень	0,00	\$BIS31<=\$BK\$31	Без прив'язки	26986,5
\$BIS36	Площа земельних угідь , які знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства	2363,00	\$BIS33=\$BK\$33	Прив'язка	0,0
\$BIS37	Загальна земельна площа підприємства	2363,00	\$BIS34=\$BK\$34	Прив'язка	0,0
	Відповідність ресурсного забезпечення				
\$BIS39	Рівень забезпеченості інноваційного розвитку підприємства фінансовими ресурсами	0,00	\$BIS35=\$BK\$35	Прив'язка	0,0
\$BIS40	Розмір річного бюджету витрат на нові розробки	0,00	\$BIS36=\$BK\$36	Прив'язка	0,0
\$BIS41	Питома вага бюджету витрат на нові розробки в операційному бюджеті підприємства	0,00	\$BIS37=\$BK\$37	Прив'язка	0,0
\$BIS42	Питома вага залучених ресурсів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність	0,00	\$BIS38=\$BK\$38	Прив'язка	0,0
\$BIS43	Питома вага коштів державного та місцевих бюджетів у загальних фінансових ресурсах, направлених на інноваційну діяльність підприємства	0,00	\$BIS39=\$BK\$39	Прив'язка	0,0
\$BIS44	Рівень використання залучених і власних фінансових ресурсів для здійснення інноваційної діяльності	0,00	\$BIS40=\$BK\$40	Прив'язка	0,0

Продовження додатку Р

\$BIS45	Частина інноваційних витрат у загальному обсязі витрат підприємства	0,00	\$BIS41=\$BK\$41	Привязка	0,0
	Відповідність кадрового забезпечення	0,00			
\$BIS47	Ефективність системи мотивації працівників до здійснення науково-творчої та інвестиційної діяльності	1,00	\$BIS42=\$BK\$42	Привязка	0,0
\$BIS48	Частка наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням у загальній чисельності працівників підприємства	0,00	\$BIS43<=\$BK\$43	Без привязки	0,0
\$BIS49	Показник середнього віку наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням	0,00	\$BIS44>=\$BK\$44	Без привязки	0,0
\$BIS50	Плнність наукових працівників та працівників з інноваційним мисленням	0,00	\$BIS45<=\$BK\$45	Без привязки	0,0
\$BIS51	Якість системи підготовки і підготовки кадрів на підприємстві	0,00	\$BIS46>=\$BK\$46	Без привязки	1,0
\$BIS52	Інтенсивність генерування результативних інноваційних ідей на підприємстві	0,15	\$BIS48<=\$BK\$48	Без привязки	-0,1
	Відповідність техніко-технологічній системі				
\$BIS54	Частина продукції, удосконаленої протягом року в загальному обсязі товарної продукції	0,00	\$BIS49=\$BK\$49	Привязка	3,0
\$BIS55	Коефіцієнт щорічного оновлення основних виробничих засобів підприємства	0,00	\$BIS50=\$BK\$50	Привязка	0,0
\$BIS56	Наукоємність продукції підприємства	0,00	\$BIS51=\$BK\$51	Привязка	0,0
\$BIS57	Мінливість технологій виробництва на підприємстві	0,00	\$BIS52>=\$BK\$52	Без привязки	0,0
\$BIS58	Кількість зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності	0,00	\$BIS54>=\$BK\$54	Без привязки	0,0
	Відповідність інтелектуального потенціалу				
\$BIS60	Кількість зареєстрованих підприємством об'єктів інтелектуальної власності	0,00	\$BIS55>=\$BK\$55	Привязка	0,0
\$BIS61	Кількість раціональних пропозицій (інноваційних ідей), що надійшли від працівників підприємства	0,00	\$BIS56=\$BK\$56	Привязка	0,0
\$BIS62	Питома вага впроваджених інноваційних ідей	0,00	\$BIS57<=\$BK\$57	Привязка	0,0

Продовження додатку Р

\$BIS63	Рівень кваліфікації і досвід працівників, залучених до інноваційного процесу	0,00	\$BIS58=\$BK\$58	Прив'язка	1,0
\$BIS64	Частина переданих іншим підприємствам прав на об'єкти інтелектуальної власності	0,00	\$BIS58=\$BK\$59	Прив'язка	0,0
Відповідність інформаційного забезпечення					
\$BIS66	Готовність працівників до регулярного накопичення й застосування отриманої інформації	1,00	\$BIS60=\$BK\$60	Прив'язка	0,0
\$BIS67	Залучення підприємства до науково-дослідних інтегральних об'єднань	0,00	\$BIS61>=\$BK\$61	Прив'язка	0,0
\$BIS68	Готовність до використання досвіду конкурентів	1,00	\$BIS62=\$BK\$62	Прив'язка	0,0
\$BIS69	Кількість придбаних (отриманих) в інших підприємств прав на об'єкти інтелектуальної власності	0,00	\$BIS63>=\$BK\$63	Прив'язка	0,0
\$BIS70	Наявність системи фіксування і накопичення досвіду	1,00	\$BIS64=\$BK\$64	Прив'язка	0,0
\$BIS71	Питома вага витрат на залучення до наукових досліджень сторонніх організацій	0,00	\$BIS65=\$BK\$65	Прив'язка	0,0
\$BIS72	Витрати на здійснення конкурентної розвідки й здійснення бенчмаркінгу	0,00	\$BIS66>=\$BK\$66	Прив'язка	0,0
\$BIS73	Відкритість інформаційного обміну з контрагентами	1,00	\$BIS67=\$BK\$67	Прив'язка	0,0
Відповідність земельних ресурсів					
\$BIS75	Питома вага земельних угідь, що знаходяться в довгостроковому користуванні підприємства	0,00	\$BIS69=\$BK\$69	Прив'язка	0,0
\$BIS76	Природний потенціал ґрунтів	1,00	\$BIS70=\$BK\$70	Прив'язка	0,0
\$BIS77	Наявність системи підвищення рівня природного потенціалу ґрунтів	1,00	\$BIS71=\$BK\$71	Прив'язка	0,0
\$BIS78	Дотримання науково обґрунтованих сівозмін	1,00	\$BIS72=\$BK\$72	Прив'язка	0,0

Джерело: розраховано та побудовано на основі даних ПСП Агрофірма «Авангард» Єланецького району Миколаївської області

Додаток С

Таблиця С.1 Зміни до податкового законодавства України в частині стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів аграрного сектора економіки

Об'єкти інноваційної підтримки 1	Пріоритетні напрями розвитку держави і галузі 2	Пріоритети, які входять в групу 3	Зміни до законодавства України 4
Цикл 1 процесу інноваційного розвитку			
Науково-дослідні організації та установи, аграрні вищі навчальні заклади, науково-дослідні відділи підприємств	Забезпечення економічної та науково-технічної незалежності держави, вихід на лідерські позиції по рівню науково-дослідної та інноваційної діяльності	Біотехнології, нанотехнології, створення нових сортів рослин та порід тварин, створення альтернативних видів палива на основі продукції сільського господарства	1. Зміни до розділу XX «Перехідні положення» підрозділу 4 «Особливості справляння податку на прибуток підприємств» ПКУ щодо: - прибутку, отриманого від реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, оподатковується за ставкою: • з 1 січня 2015 року по 31 грудня 2020 року включно - 0 %; • з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2023 року включно - 5 %; • з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2027 року включно - 8 %; • з 1 січня 2028 року - 16 %; - можливості для суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, використання прискореної амортизації для всіх видів основних засобів на період з 1 січня 2013 року до 31 грудня 2025 року включно; - у разі недосягнення суб'єктом господарювання критеріїв реалізації інвестиційного проекту, установлених Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», втрата права застосування особливих правил оподаткування на період п'ять років з дня схвалення інвестиційного проекту. 2. Зміни до розділу V «Податок на додану вартість» ПКУ щодо звільнення від сплати ПДВ не лише виконавців НДДКР, а й співвиконавців цих робіт

Продовження додатку С

Продовження таблиці С.1

1	2	3	4
1	Забезпечення національної безпеки, міжнародного авторитета держави	Фундаментальні дослідження, соціальні та екологічні інновації, виробництво органічної продукції	1. Зміни до ПКУ щодо звільнення від сплати всіх податків і платежів суб'єктів, які здійснюють інвестиції в пріоритети групи. 2. Зміни до розділу ХХ «Перехідні положення» підрозділу 4 «Особливості справляння податку на прибуток підприємств» ПКУ щодо можливості використання суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки, прискореної амортизації для всіх видів основних засобів на період з 1 січня 2015 року до 31 грудня 2025 року включно. 3. Зміни до розділу ХІІ «Плата на майно» ПКУ ст. 269 «Плата за землю» звільнення від сплати податку підприємств, які здійснюють дослідження за пріоритетами групи, незалежно від організаційно-правової форми
Центри інноваційного розвитку, аграрні підприємства	Підтримка виробників, підвищення рівня їх інноваційної активності	Інновації, направлені на підвищення конкурентоспроможності товаровиробників і продукції	Цикл 2 процесу інноваційного розвитку 1. Зміни до розділу ІІІ «Податок на прибуток підприємств» ПКУ щодо: - надання інвестиційного податкового кредиту суб'єктам, які здійснюють інноваційну діяльність, на 1-2 роки; - визначення кінцевих строків використання визначених видів обладнання, техніки та технологій, на які держава має інноваційні замінники. 2. Зміни щодо розділу V «Податок на додану вартість» ПКУ щодо звільнення від сплати ПДВ операцій з імпорту матеріалів, обладнання тощо, які не виробляються в Україні і будуть використані для виконання НДДКР власними силами суб'єкта господарювання, незалежно від його організаційно-правової форми

Джерело: доповнено ідею [194]

Наукове видання

Сіренко Наталя Миколаївна
Сирцева Світлана Володимирівна

**РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Монографія

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка

О.М. Кушнарьова
С.В. Сирцева

Підписано до друку 09.09.2015 р. Формат 60x84 1/16

Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 16,63

Тираж 300 прим. Зак. №96. Ціна договірна

Надруковано у видавничому відділі

Миколаївського національного аграрного університету

54020 м. Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Дк № 4490 від 20.02.2013 р.